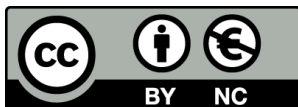

LÍRICA TROBADORESCA A LA CORONA D'ARAGÓ: ESTUDI DE CASOS

Mariona Viñolas i Solés

Per citar o enllaçar aquest document:
Para citar o enlazar este documento:
Use this url to cite or link to this publication:
<http://hdl.handle.net/10803/668984>

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.ca>

Aquesta obra està subjecta a una llicència Creative Commons Reconeixement-NoComercial

Esta obra está bajo una licencia Creative Commons Reconocimiento-NoComercial

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial licence

TESI DOCTORAL

**LÍRICA TROBADORESCA
A LA CORONA D'ARAGÓ:
ESTUDI DE CASOS**

Mariona Viñolas i Solés

2018

TESI DOCTORAL

**LÍRICA TROBADORESCA A LA CORONA
D'ARAGÓ: ESTUDI DE CASOS**

Annex I: Corpus de Trobadors Censats

Annex II: Índex de Peces Censades

Annex III: Estadística del Corpus de Trobadors Censats

Mariona Viñolas i Solés

2018

**PROGRAMA DE DOCTORAT EN CIÈNCIES
HUMANES, DEL PATRIMONI I DE LA CULTURA**

Dirigida per: Miriam Cabré Ollé

Tutora: Miriam Cabré Ollé

**Memòria presentada per optar al títol de Doctora per la
Universitat de Girona**

PUBLICACIONS DERIVADES DE LA TESI

VIÑOLAS 2014: «The Image of Catalans in Troubadour Poetry», a *Spaces of Knowledge: Four Dimensions of Medieval Thought*, ed. N. Barrera, G. Pellissa-Prades et al., 89-100, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

VIÑOLAS 2017: «Els trobadors de Pere el Gran», a *Occitània en Catalonha: de tempses novèls, de novèlas perspectives. Actes de l'XIen Congrès de l'Associacion Internacionala d'Estudis Occitans* (Llèida, 2014), 629-641.

CABRÉ, VIÑOLAS (en premsa): «Qui sont les troubadours catalans?», *La réception des troubadours en Catalogne*, ed. M. Cabré, S. Martí i A. Rossich, Turnhout, Brepols.

Als meus pares, que m'han permès arribar fins aquí,
al meu germà, la meva altra meitat,
a la Miriam, que m'ha ajudat durant tants anys,
i a en Quim, *my funny Valentine*.

A penas sai comensar
un vers que volh far leuger
e si n'ai pensat des er
que·l fezes de tal razo
que l'entenda tota gens
e qu'el fass'a leu chantar;
qu'eu·l fatz per pla deportar.

Guiraut de Bornelh, *A penas sai comensar* (PC 242,11)

AGRAÏMENTS

Aquesta tesi s'ha dut a terme entre els anys 2012-2017 en el marc de la beca predoctoral FI 2012 atorgada per la Generalitat de Catalunya.

Així mateix, he format part de l'equip de treball dels Cançoners DB-RIALC, inscrit dins del projecte CODITECAM, dirigit per la professora Lola Badia i amb seu a la Universitat de Girona (FFI2011-27844-C03-02).

Recentment, també, he tingut l'oportunitat de col·laborar amb el projecte *Troubadours and European Identity: The Case of the Catalan Courts*, finançat per La Caixa (Recercaixa 2015 ACUP 00127).

Finalment, voldria agrair el suport que l'Institut de Llengua i Cultura Catalanes m'han brindat sempre, com a estudiant i com a col·laboradora, sobretot a la meva directora de tesi, la Dra. Miriam Cabré, al Dr. Sadurní Martí i al Dr. Francesc Montero, per guiar-me en les tan àrdues qüestions burocràtiques.

ÍNDIX GENERAL

RESUMS TESI DOCTORAL	13
PREFACI	15
INTRODUCCIÓ	21
ESTAT DE LA QÜESTIÓ	31
CAPÍTOL PRIMER.....	59
ELS TROBADORS I LA CORONA D'ARAGÓ.....	59
L'herència de Ramon Berenguer IV.....	59
Alfons I el Cast (1162-1196)	63
Pere I el Catòlic (1196-1213).....	70
Jaume I el Conqueridor (1213-1276).....	75
Pere II el Gran (1276-1285)	82
CAPÍTOL SEGON.....	89
ELS CATALANS A LA LÍRICA TROBADORESCA	89
CAPÍTOL TERCER	105
PEIRE VIDAL, PAL·LADÍ D'ALFONS I EL CAST	105
(...1185-1207...)	105
El corpus relacionat amb la Corona d'Aragó.....	106
Anàlisi del corpus vidalià referent a la Corona d'Aragó	111
1. Peces des de Tolosa	111
2. Peces des de la Corona d'Aragó.....	115
3. Peces des de Provença.....	118
4. Peces des de Castella	121
5. Peces des de la Corona d'Aragó.....	124
6. Peces des de Provença.....	141
7. Peces des de Terra Santa.....	143
8. Peces des del Carcassés.....	146

9. Peces des de Provença.....	148
10. Peces des de la Corona d'Aragó/Carcassès	157
11. Peces des de Provença	163
12. Peces des d'Itàlia.....	165
13. Peces des de Castella	180
14. Peces des d'Itàlia.....	184
15. Peces des de Malta	190
16. Peces des de Malta i Piemont.....	193
CAPÍTOL QUART.....	197
ELS TROBADORS DE PERE II EL GRAN	197
Anàlisi del corpus.....	205
CONCLUSIONS	219
ANNEX I	227
CORPUS DE TROBADORS CENSATS	227
(per ordre alfabètic)	227
ANNEX II.....	271
ÍNDEX DE PECES CENSADES.....	271
(per ordre numèric de PC)	271
MAPA D'OCCITÀNIA	305
ANNEX III.....	309
ESTADÍSTICA DEL CORPUS DE TROBADORS CENSATS	309
ORIGEN DELS TROBADORS CENSATS	309
REGNATS DE CONTACTE.....	311
REPERTORI DE GÈNERES	313
CANÇONERS I NOMBRE DE PECES	316
ÍNDEX DE CANÇONERS CITATS	319
BIBLIOGRAFIA.....	322

RESUMS TESI DOCTORAL

[CAT] La present tesi ofereix un cens detallat de tots aquells trobadors per als quals s'ha proposat algun vincle amb la Corona d'Aragó, amb informació fonamental sobre els regnats de contacte, les composicions que fonamenten llur inclusió en aquest cens i dades relatives a les pròpies peces. Així mateix, es desenvolupen algunes qüestions que exemplifiquen el cas occità a la Corona d'Aragó, com són l'anàlisi del mot "català" en la lírica trobadoresca, la figura de Peire Vidal com a màxim exponent de la lírica en temps d'Alfons I i l'entorn de Pere II el Gran, en tant que mecenes.

[CAST] La presente tesis ofrece un censo detallado de todos aquellos trovadores para los cuales se ha propuesto algun vínculo con la Corona de Aragón, con información fundamental sobre los reinados de contacto, las composiciones que cimientan su inclusión en este censo y datos relativos a las propias piezas. Así mismo, se desarrollan algunas cuestiones que ejemplifican el caso occitán en la Corona de Aragón, como son el análisis del vocablo "català" en la lírica trovadoresca, la figura de Peire Vidal como máximo exponente de la lírica en tiempos de Alfonso I y el entorno de Pedro II el Grande, como mecenas.

[ENG]

The present thesis provides a detailed census of all those troubadours for whom a link has been proposed with the Crown of Aragon, with fundamental information about the reigns of contact, the compositions that underlie their inclusion in this census and data related to the own pieces. Likewise, some issues that exemplify the Occitan case in the Crown of Aragon are developed, such as the analysis of the word "Catalan" in troubadour lyrics, the figure of Peire Vidal as the greatest figure of the lyrics in time of Alfons Ist and the surroundings of Peter II the Great, as patron.

PREFACI

L'any 2011 presentava la meua tesina, titulada *La imatge dels catalans a la lírica trobadoresca*. Tenint en compte el pes fonamental de la lírica trobadoresca en la cultura catalana medieval i les implicacions polítiques i socials que s'han llegit al rerefons de les composicions del període que s'iniciava amb Alfons I el Cast –tot i que ja abans, alguns trobadors havien fet referència al seu pare, Ramon Berenguer IV-, i finalitzava amb Pere II el Gran, vam creure interessant conèixer quin significat es desprenia dels mots “català” i “Catalunya” segons l'ús dels trobadors. Es tractava de veure no només quina imatge dels catalans donava el conjunt del corpus trobadoresc, en el sentit més ampli de la paraula, sinó també quines deduccions se'n podien fer sobre l'arrelament de la cultura trobadoresca en terres catalanes i sobre les connotacions polítiques que li han estat atribuïdes. És a dir, fins a quin punt totes aquelles referències gentilícies podien amagar una ideologia o tendència política al darrere, fent referència al monarca i, per extensió, la Corona d'Aragó i als seus súbdits. Els trobadors, com sabem, van estar estretament vinculats a les corts catalanes des de l'època del Cast, però molts dels poemes que vam analitzar en aquells moments pertanyien a l'obra de trobadors que miren els catalans “des de fora”, i en aquests casos vam haver de tenir en compte l'entorn d'on provenien aquelles veus, situant-les, si era possible, en la xarxa d'aliances i en els conflictes que puntuen la història d'aquells períodes. Com a resultat d'aquest estudi, i conscients des d'aleshores que el “des de fora” i el “des de dins” eren rellevants en la interpretació de les composicions, vam voler anar una mica més lluny i elaborar un cens d'aquells trobadors que havien estat vinculats d'alguna o altra manera amb la Corona d'Aragó i

establir una panoràmica completa del sistema de corts que s'entrellaçaven. Així doncs, podem dir que el punt de partida per a aquesta tesi se situa en el marc d'aquella tesina llegida ara ja fa 6 anys. Vam presentar alguns aspectes d'aquell treball inicial al 1r Congrés Internacional de Medievalistes ARDIT amb una comunicació que es titulava «La imatge dels catalans a la lírica trobadoresca» i que, posteriorment, va ser seleccionada entre la cinquantena de comunicacions llegides per a ser publicada entre els 11 articles que van constituir el volum *Spaces of Knowledge. Four dimensions of Medieval Thought* (Cambridge Scholars Publishing, 2014).

Vam constatar durant l'elaboració de la tesina que hi havia molts treballs parcials sobre els trobadors a Catalunya i, fins i tot, alguns esforços per tractar el conjunt d'aquest fenomen (els més importants ressenyats a l'*Estat de la qüestió* que presentem a continuació). Tot i això, també vam adonar-nos que no comptàvem amb cap cens, i menys amb un cens complet i raonat, del total dels trobadors per als quals s'havia proposat alguna relació amb la Corona d'Aragó. Ens va semblar que aquest era un primer pas necessari per donar un nou impuls als estudis sobre els trobadors a Catalunya. Hem recollit, doncs, totes les propostes que s'han publicat on s'atribueix a algun trobador una vinculació amb les corts catalanes i hem elaborat una fitxa per a cadascun d'aquests trobadors, a partir de les quals es pugui afinar aquesta sèrie de propostes.

Pel que fa a l'abast del treball, hem tingut en compte tots els trobadors esmentats en la bibliografia en relació a les corts catalanes des del segle XI al XIII, és a dir durant l'època que s'ha considerat tradicionalment trobadoresca. Ens hem basat en la recerca bibliogràfica i, en un principi, hem fet una feina de compilació. A partir d'aquestes dades, hem confrontat les hipòtesis de diversos estudiosos quan

presentaven conclusions divergents, en alguns casos que assenyalem hem comprovat les dades que proposaven i en d'altres ens hem basat en la nostra relectura dels poemes rellevants. A la compilació bibliogràfica, que ha tingut una voluntat exhaustiva, hi hem afegit, doncs, una anàlisi crítica de les dades històriques i una lectura crítica dels textos.

L'estructura que seguirà aquest treball pretén ser per damunt de tot pragmàtica i manejable per aquell qui la consulti. Així doncs, a banda de complir amb els requisits formals que s'exigeixen a qualsevol tesi presentada a la Universitat de Girona, vam intentar estructurar el nostre treball de la manera més clara possible i proporcionar el màxim d'eines que facilitessin la lectura i les cerques de dades. Després d'aquest prefaç on volem justificar la tesi i detallar-ne els criteris, i una breu introducció per emmarcar les dimensions del nostre treball, el cos del treball està confegit, en primer lloc, per un *Estat de la qüestió* on es descriuen els treballs que constitueixen el punt de partida per al nostre estudi i també les llacunes detectades, que ens van impulsar a dur-lo a terme. Consta d'un segon apartat que presenta de manera general el paper dels trobadors a la Corona d'Aragó i que es recolza, sobretot, en els annexos que acompanyen la tesi. El pes del treball, però, recau sobre el que hem anomenat "casos", és a dir, estudis monogràfics sobre un trobador o grup de trobadors que hem triat entre aquells que la nostra recerca preliminar per elaborar el cens ens ha indicat que mereixerien un estudi més detallat.

Conscients del gran volum de noms propis, llocs i composicions que apareixen al llarg d'aquest estudi, vam creure oportú afegir tres annexos, al final del volum, per tal d'agilitzar la consulta i les cerques de tots aquests continguts: en primer lloc, un corpus dels trobadors

censats; en segon lloc, un índex de peces censades per ordre numèric de PC¹, però que inclouen, alhora, l'incipit de cadascuna d'elles –en aquest annex hi podrem consultar, també, l'autoria de cada composició, el gènere, els manuscrits on es troben i els esquemes rítmic i mètric- i, en tercer lloc, una breu anàlisi estadística que ens acosta, mitjançant dades numèriques, a diversos aspectes rellevants per interpretar la cultura trobadoresca d'aquest període: l'origen dels trobadors relacionats amb la Corona d'Aragó, la producció segons els regnats –sempre en relació amb el total de peces censades-, la distribució de les composicions segons el gènere compositiu, quin volum de manuscrits recullen l'obra censada i com queda repartida. Finalment, hem elaborat un índex més, que fa referència als manuscrits esmentats, detallant l'arxiu que els conserva. Una de les bases d'aquesta tesi és l'anàlisi de les composicions que han perviscut dels trobadors i que hem consultat en les edicions disponibles. D'aquesta manera, les citacions literals a composicions esmentades són reproduïdes seguint el criteri de llur editor. La nostra tasca, en aquest sentit, se cenyeix a la tria de la versió més moderna o més fiable filològicament, però en cap moment no hem pretès refer l'edició dels textos.

Els criteris de citació han estat els habituals en els estudis trobadorescos, com detallem a continuació. Per tant, els trobadors i les seves obres s'identifiquen amb el número PC, tot i que en algunes ocasions també hi afegim l'incipit per facilitar la lectura. Quan s'ha esmentat un manuscrit, s'indica la sigla que la tradició crítica li ha

---

¹ L'any 1933, Alfred Pillet i Henry Carstens publicaven la *Bibliographie der Troubadours*, en la qual s'inventariaven tots els trobadors i totes les seves composicions conegudes; en ambdós casos, van assignar un número que identificava els trobadors i cadascuna de les seves composicions. De llavors endavant s'identifiquen els trobadors i llur obra segons aquest sistema.

atorgat: les podem trobar llistades, per exemple, a Asperti (2002). Pel que fa als noms propis i els topònims hem adoptat les formes que indica la GEC² i per als trobadors la de Martí de Riquer (1975); tot i això, és habitual entre els filòlegs catalans escriure els noms dels trobadors nascuts a Catalunya segons la normativa catalana i no segons la forma occitana.

Finalment, quan fem referència als reis de la Corona d'Aragó, seguim la numeració catalana, i no l'aragonesa; així, parlem d'Alfons I el Cast, Pere I el Catòlic, Jaume I el Conqueridor i Pere II el Gran.

---

² *Gran Enciclopèdia Catalana* (1970-1983). Barcelona: Enciclopèdia Catalana (16 vols).

INTRODUCCIÓ

La rellevància dels trobadors en la lírica i la cultura catalana medieval és indiscutible i bastament reconeguda. A la llum de les paraules d'Isabel de Riquer (1996:933) entenem que:

La proximidad geográfica, la afinidad lingüística y las relaciones feudales y matrimoniales entre las casas señoriales de ambos lados de los Pirineos facilitaron esta precoz e intensa comunicación, iniciada y mantenida por la Casa real, pues los reyes de Aragón, condes de Barcelona fueron, también, a partir de 1166, marqueses de Provenza.

L'estudi d'aquesta relació i de l'ampli abast que suposa es pot resseguir de manera continuada des de l'anàlisi de la lírica trobadoresca proposada per Manuel Milà i Fontanals (1861), un dels puntals per als estudis filològics i literaris medievals. Tal com detallem a l'*Estat de la qüestió* que incloem a continuació, des de Milà, passant sobretot per Martí de Riquer i, darrerament, Stefano Asperti, Anton M. Espadaler i Miriam Cabré, diversos estudiosos han contribuït a l'establiment de la panoràmica de les corts medievals a la Corona d'Aragó. Gràcies a aquest seguit de contribucions, la relació dels trobadors amb la Corona d'Aragó va perfilant-se com quelcom més complex que no es podia imaginar en aquell primerenc segle XIX. Cal subratllar que l'obra de Milà i Fontanals no es va convertir tan sols en un treball de referència acadèmic, sinó que va contribuir a la reapropiació dels trobadors com a avantpassats literaris de la cultura catalana al pas del segle XIX al XX, amb fortes conseqüències en la línia que van seguir els estudis trobadorescos a Catalunya. De forma circumstancial, doncs, i, sobretot, totalment lligat

a les vel·leïtats polítiques i socials d'aquell segle obsessionat per la recerca de les pàtries europees primigènies, aquest camp de recerca a Catalunya va néixer com a fruit de la col·laboració de la història, la lingüística i l'ecdòtica i va integrar la cultura catalana en un mapa literari que abraçava gairebé la totalitat de l'Europa meridional. En aquest sentit, Milà serà un pioner en posar el punt de mira en la figura dels trobadors nascuts a la Corona d'Aragó i des de llavors, tots els estudis que el seguiran, tractaran la recepció dels trobadors a la Corona d'Aragó com una etapa de la història literària catalana, tot desenvolupant un interès particular pels "nostres" trobadors, aquells nascuts a la Corona d'Aragó. Sobre aquests trobadors autòctons es van centrar els esforços de la crítica catalana, a l'hora de proporcionar-ne una edició, resseguir-ne la trajectòria biogràfica o analitzar-ne la poètica. És una qüestió que es va discutir extensament en el congrés *La recepció dels trobadors a Catalunya*, organitzat per la Universitat de Girona l'any 2013 i, en el qual, juntament amb la professora Miriam Cabré, vam presentar la comunicació «Qui són els trobadors catalans?» (en curs de publicació).

L'anàlisi literaria, en aquest cas, sobretot, requereix d'un coixí de dades i fets històrics per tal d'establir un discurs coherent; així doncs, com a filòlegs haurem de beure de tots aquells materials historiogràfics que ens ajudin en aquest procés de construir un diàleg entre composicions i moment de composició. A l'hora d'analitzar el mecenatge reial al llarg dels quatre regnats que es van succeir en el moment de creixement i desenvolupament de la Corona d'Aragó i també de la lírica trobadoresca, calia tenir en compte també els estudis històrics. L'estudi de la noblesa ha produït menys publicacions recents que altres camps d'estudi històric, la qual cosa ha volgut dir que, per a algunes dades, hem hagut de recular a estudis de l'època de Ferran

Soldevila. Cal constatar que molts dels esdeveniments que esmenten els trobadors no estan prou estudiats o ens n'informen estudis parcials i molt dispersos. En aquest sentit, Josep Antoni Aguilar (2010:158) assenyala aquesta problemàtica afirmant que «un dels tòpics dels treballs crítics sobre historiografia catalana de l'edat mitjana és començar denunciant, precisament, l'escassetat de treballs crítics sobre historiografia catalana de l'edat mitjana». Tot i així, comptem amb estudis sobre les relacions entre Occitània i Catalunya que ens poden proporcionar un marc de referència molt útil, com els d'Hélène Débax (2006 i 2013) i Pere Benito (2009, 2014a 2014b i 2015). I per a les relacions dels trobadors amb corts i territoris també és imprescindible consultar el diccionari de Guida-Larghi (2014).

Des d'antic, els menesters polítics i dinàstics del casal de Barcelona i, posteriorment, de la Corona d'Aragó, van afavorir que la lírica formés part de l'entramat diplomàtic en un moment de canvis polítics, culturals i geogràfics. El comte-rei Ramon Berenguer IV (1131-1162) semblava comptar ja amb l'atenció d'algunes veus del món trobadoresc, com demostra el cas de Marcabré amb el poema *Empeiraire, per mi mezeis* (PC 293,22):

Ab la valor de Portegal
e del rei navar atretal,
ab sol que Barsalona·is vir
ves Toleta l'emperial,
segur poirem cridal «Reiall»
e paiana gen desconfir.

(Gaunt-Harvey-Paterson 2000: vv.43-48)

Aquests versos al·ludeixen a una aliança dels senyors de la Península per fer front a l'amenaça almoràvit. El comte de Barcelona, com podem constatar, també era inclòs en aquest grup de senyors espanyols que havien de combatre l'amenaça "pagana". Potser no és un detall irrellevant que el trobador Marcabré compongués a la cort dels ducs d'Aquitània (concretament a l'entorn del fill del primer trobador), un llinatge amb el qual havia emparentat per matrimoni el comte de Barcelona.

També Peire d'Alvernha se centra en la figura del comte Ramon Berenguer IV, però de manera no tan afable, sinó criticant la seva manca de generositat, un dels mèrits principals als quals havia d'aspirar un bon senyor feudal. Podem comprovar aquesta escomesa a la figura del comte-rei a la composició *Bel m'es, qui a son bo sen* (PC 323,8):

Per que d'est comte aten
de Barcelon'un don gen,
que pro'm fass'e lhui onransa;
e cre, si de dar non dutz,
qu'en sa cort, on sui vengutz,
es fams e vera mermansa.

(Del Monte 1955: vv.143-147)

Com esmenta Cabré (2013), quan recorda aquests passatges, és possible que l'actitud del trobador d'Alvernha respongui a la seva vinculació amb els interessos tolosans. Veiem, per tant, dos exemples clars de la connotació política darrere d'algunes composicions trobadoresques i de la importància de poder establir les connexions dels trobadors amb una cort o una altra, amb un bàndol o un altre.

Tot i que els orígens dels esments a la Corona d'Aragó s'esdevenen a l'entorn de la figura de Ramon Berenguer IV, aquestes només són referències puntuals, que no es poden prendre com el primer model de literatura àulica a la Corona d'Aragó. El canvi, en termes quantitius, però també qualitius segons l'anàlisi que se n'ha pogut fer, és remarcable amb l'ascens d'Alfons I el Cast al tron (1162-1196). Segons Martí de Riquer (1950 i 1959), Martí Aurell (1981a i 1981b) i, més recentment, Isabel Gifoll (2017), en època d'Alfons, per necessitats polítiques, en el que podríem dir que va ser un mètode de justificació del seu poder sobre les terres de Provença, detectem l'establiment d'un cercle de creació lírica potenciat i conreat, fins i tot, pel mateix monarca. A partir d'aquí, en els tres següents regnats, la corona i la noblesa catalanoaragonesa, però sobretot el casal de Barcelona i la noblesa catalana, van quedar vinculats a la lírica trobadoresca. Si bé és cert que al llarg dels quatre regnats hi va haver alts i baixos en les simpaties que despertaven cadascun dels monarques en determinats grups de trobadors, no creiem que es pugui arribar a dir que en cap moment hi va haver una davallada de la creació lírica a la Corona d'Aragó, sinó que, al llarg dels quatre regnats, es va mantenir aquest continuïum de creació vinculat a la Corona. En aquest sentit, potser cal matisar estudis com el de Guida (2006:223) per al cas de Pere I el Catòlic, amb visions com la de Martín Alvira (2002) respecte als fets de Muret. Són qüestions que mirarem de puntualitzar més endavant, dins del repàs general que oferirem dels quatre regnats que se succeeixen en època trobadoresca i del seu paper en l'evolució del conreu líric.

Aquesta tesi, doncs, parteix d'una panoràmica de les corts de la Corona d'Aragó en les quals els trobadors van trobar asil, protecció o mecenatge i des de les quals van poder conrear la lírica. Dins d'aquest

marc, ens ocuparem particularment d'aquells casos en què la relació entre trobador i senyor feudal es duia a terme des de punts geogràfics distanciat, doncs si bé ens interessa saber quina era la situació del mecenatge líric a la Corona d'Aragó, també ens agradaria descobrir fins a quin punt hi havia relació entre corts externes als límits de la Corona i la pròpia cort catalanoaragonesa.

L'estructura que seguirem ve determinada en un primer moment pels quatre regnats que ja hem esmentat, durant els quals la lírica trobadoresca va arrelar i desenvolupar-se –això és, Alfons I el Cast, Pere I el Catòlic, Jaume I el Conqueridor i Pere II el Gran-. Així, en el primer capítol per a cadascun d'aquests quatre regnats intentarem teixir un breu discurs des d'una perspectiva històrica que expliqui els esdeveniments de cada període que van merèixer una o més composicions. Esperem que aquest rerefons serveixi per donar sentit als “casos”, que com hem dit al prefaci són la raó principal de la tesi. Cadascun d'aquests casos serà tractat de manera independent en capítols subsegüents, però amb la intenció que facin sentit com a conjunt i que es beneficiïn del fet de ser analitzats un darrere l'altre. En primer lloc, hem considerat oportú centrar la nostra atenció al paper dels catalans a la lírica trobadoresca, objecte d'estudi a la nostra tesina, que amb la perspectiva i el bagatge guanyat amb el desenvolupament de la tesi, aquí hem pogut revisar, millorar i matisar. El segon “cas” que analitzarem és la figura de Peire Vidal i és que, revisant la producció lírica en el període d'Alfons I el Cast, hem pogut concloure que la figura de Peire Vidal ha estat poc analitzada des d'una perspectiva global, tot i l'existència d'un bon grapat d'estudis que analitzen la seva obra de manera, però, fragmentada. En aquest sentit, hem fet una anàlisi completa de les peces del trobador tolosà, elaborant-ne una proposta d'ordenació. Sens dubte, Peire Vidal

és un dels trobadors que fa més referències a la Corona d'Aragó, mai estudiat des d'aquest punt de vista i que requeriria un estudi monogràfic; aquí s'ofereix un punt de partida. Per acabar, el darrer "cas" que incloem se centra en la producció a l'entorn de Pere el Gran, un moment de represa de l'activitat dels trobadors però que se situa al final del període trobadoresc segons les convencions historiogràfiques. Aquest capítol analitza els trobadors a l'entorn de Pere II el Gran, un nucli que calia reinterpretar per destriar-lo de l'herència que s'atribueix al seu pare, Jaume I el Conqueridor, i també de l'obra excepcionalment nombrosa que s'ha conservat de Cerverí de Girona. Per a aquest darrer capítol ens hem basat en la recerca que es va exposar a l'11è congrés de l'AIEO, recentment publicada (Viñolas 2017). Cadascun d'aquests estudis s'ha estructurat com un capítol que il·lustra la panoràmica exposada a la introducció, però també es poden llegir com a recerques independents d'aspectes rellevants per a l'anàlisi de la producció trobadoresca a la Corona d'Aragó. Per no diferir en l'estructura de la tesi, els hem considerat com a capítols, però el lector ha de tenir clar que la lectura de cadascun d'aquests apartats és independent, tot i compartir bona part dels elements contextualitzadors. En aquesta tesi, oferim una visió renovada de la rellevància que va tenir Pere II en tant que mecenes en l'àmbit líric trobadoresc i dels altres trobadors que s'hi poden relacionar.

Voldríem acabar fent referència a *La poesía trobadoresca en España y Portugal*, volum publicat el 1977 com a resultat de la tesi de Carlos Alvar. Aquesta monografia fa referència a la lírica composta exclusivament a les corts de Navarra, Castella, Lleó i Portugal, deixant de banda la Corona d'Aragó perquè, segons paraules d'Alvar (1977:18), «la Corona de Aragón plantea problemas de índole totalmente distinta por sus mayores relaciones con las cortes del sur de las Galias». No

pretenem equiparar aquesta tesi amb el reconegut estudi del professor Alvar, però sí que ens sembla apropiat indicar que la idiosincràsia de la presència trobadoresca a la Corona d'Aragó ha estat, i encara és avui dia, un tema intricat a l'hora d'analitzar-lo. Voldríem que la nostra aportació ajudi a avançar en aquest estudi, donant-ne unes dades el més completes possible i proposant l'estudi d'alguns dels aspectes rellevants que encara calia estudiar, fent un pas més per completar la tasca que assenyalava el professor Alvar.

Aquest estudi, per tant, vol ser innovador en l'èmfasi que fa en la relació dels trobadors amb les corts i el paper que hi tingueren els trobadors i llur obra i aporta un cens de noms propis i composicions el més complet possible de l'activitat trobadoresca a la Corona d'Aragó, tot sistematitzant unes dades fins ara disperses que poden servir per agilitzar la tasca dels investigadors futurs en aquest àmbit. En aquest sentit, ens sembla que la utilitat d'un cens d'aquestes característiques ha quedat demostrat en el context del projecte *Troubadours and European Identity: The Case of the Catalan Courts* (Recercaixa 2015 ACUP 00127), que l'ha pogut prendre com a punt de partida per elaborar un mapa de les corts trobadoresques catalanes.³ Voldríem pensar, doncs, que el nostre cens i el nostre petit ventall de casos analitzats pot acabar contribuint també a fer possible un estudi de conjunt de l'activitat trobadoresca a les corts catalanes, fonamentat en dades detallades, que pugui discriminar les afiliacions dels trobadors que esmenten la Corona d'Aragó i els impulsos darrere les seves composicions. D'aquesta manera, per tal de poder justificar l'interès de la nostra contribució, començarem el nostre estudi amb un *Estat de la Qüestió* per fer justícia a

---

³ Vegeu-ne la descripció a trob-eu.net.

la considerable llista de reputadíssims investigadors que han estudiat casos particulars i que han servit de punt de partida per a aquesta tesi.

ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Els comentaris i estudis sobre la poesia dels trobadors són gairebé tan antics i venerables com la mateixa producció lírica trobadoresca, tal com demostren els testimonis de les *vidas* i *razos* i dels comentaris de Dante Aligheri. Des de llavors, a banda del seu paper com a model poètic, trobem innumbrables rastres d'aquestes lectures, d'un caire cada cop més marcadament acadèmic. Encara en època medieval podem recordar l'obra de Guillem d'Aragó o de Matfre Ermengaut; més endavant l'interès pels trobadors es connecta amb els noms de notables humanistes, de personatges com Joan de Nostradamus i més tard d'Antoni Bastero. Com és ben sabut, a partir del segle XIX s'observa una eclosió en aquest interès pels trobadors, que donarà com a fruit una sèrie de treballs encara ara fonamentals per a la recerca moderna: només cal esmentar noms com Friedrich Christian Díez o François Just Marie Raynouard.

L'interès dels estudiosos per la lírica trobadoresca a la Corona d'Aragó es detecta contemporàniament, ja a finals del segle XIX. Hem citat anteriorment el treball fundacional de Manuel Milà i Fontanals, destacant-ne la seva importància en la consolidació dels trobadors d'origen català com a focus principal dels esforços dels estudiosos.⁴ No és menys important, però, el seu paper en la configuració de l'estudi de la literatura catalana com un ens amb valor propi, al costat de la literatura francesa o l'espanyola. Ho destaca Martí de Riquer al pròleg de la reedició de 1984 de Jordi Rubió i Balaguer, quan qualificà l'obra de Milà

---

⁴ La primera edició de *De los trovadores en España* es correspon a l'any 1861. Per a l'elaboració d'aquesta tesi, però, ha estat consultada l'edició de l'any 1966 i les cites reproduïdes en la mateixa es correspondran a aquesta darrera.

d'un estudi dels orígens literaris nacionals.⁵ Efectivament, els referents anteriors, o fins i tot, contemporanis, a *De los trovadores en España* ens remeten tot sovint a estudis de caràcter històric, molt generals, com *De littérature au Midi de l'Europe* de Jean Charles Léonard Sismondi, o la *Histoire de la poésie provençale* de Charles-Claude Fauriel. Ocasionalment, fins i tot, hi ha obres que indueixen a confusions, com ara aquelles que ratifiquen la sinonímia entre provençal i català (el mateix Sismondi ho diu, com ja ho havia afirmat mig segle abans Luis José Velázquez, als *Orígenes de la poesía castellana*). Pel que fa al to i els objectius de moltes d'aquestes obres cal recordar que moltes d'elles van sorgir de la febre romàntica que «havia convertit els trobadors en personatges interessants i de moda», com recorda Rubió i Balaguer (1984:21).

Si sumem aquests factors, no és exagerat afirmar com fa el mateix Rubió i Balaguer (1984:22), que en el cas de l'activitat trobadoresca a la Corona d'Aragó, l'estímul darrere els estudis primerencs havia sorgit de «la suggestió romàntica per la poesia popular i per la provençal, avivada a Catalunya per la germanor lingüística amb l'altra branca de la llengua d'oc». Amb aquests impulsos els filòlegs i historiadors catalans del segle XIX i principis del XX van dur a terme una tasca ingent de recuperació de la lírica trobadoresca. Així doncs, si bé és cert que a l'època de Milà i Fontanals existia una bona llista d'erudits que havien volgut contribuir a la construcció de la identitat històrica i cultural catalana, i fins havien començat a perfilar els primers estudis sobre els trobadors, el treball que constitueix el nostre punt de partida indubtable és *De los trovadores en España*.

---

⁵ La primera edició del primer volum de la *Història de la Literatura Catalana* es correspon a l'any 1949. Per a l'elaboració d'aquesta tesi, però, ha estat consultada l'edició de l'any 1984 i les cites reproduïdes en la mateixa es correspondran a aquesta darrera.

Presentarem a continuació un breu estat de la qüestió, encapçalat, tal com hem argumentat, pel treball de Milà i Fontanals, que tindrà en compte primordialment els estudis que destaquen la relació de la producció lírica amb la Corona d'Aragó, presentats en forma cronològica per tal de veure l'evolució de les dades que aporten i de les interpretacions proposades. Deixarem de banda, de moment, les edicions de l'obra dels trobadors, les obres de caràcter històric, els estudis parcials i els treballs que ens han servit per dibuixar el context històric i cultural de l'obra dels trobadors, tots treballs utilíssims als quals farem referència quan calgui en les notes del nostre estudi.

Manuel Milà i Fontanals, *De los trovadores en España* (1861)

De los trovadores en España. Estudio de lengua y poesía provenzal, s'estructura en quatre grans parts, que comencen amb un estudi general de la lírica trobadoresca per passar a dedicar-se als trobadors relacionats amb Espanya, separant en el segon i el tercer capítol, respectivament, aquells autòctons dels que Milà denomina «provenzales» i organitzant cadascuna d'aquestes dues seccions en forma de repàs de les diverses corts i regnats. Finalment, el quart capítol està dedicat a la influència posterior exercida per aquesta cultura en els territoris esmentats. El volum manifesta, doncs, la voluntat de perfilar els orígens, segons la informació que Milà tenia a l'abast, dels trobadors que circulaven per un territori que va adoptar la llengua provençal com a mitjà per al conreu literari. De forma «analítica e inquisitiva», com diu el mateix Milà i Fontanals (1966:9), es classifiquen els trobadors segons el seu origen, perquè si bé ja existien obres que tractaven sobre la lírica trobadoresca, no n'hi havia hagut fins al moment que consideressin aquest fet en

relació a Catalunya. La seva voluntat, tal com diu al prefaci, és la de comprovar les notícies de la poesia provençal a Espanya, i en concret a Catalunya, tot i que el fet que no faci diferenciacions clares segons l'origen català o castellà dels trobadors —o joglars, com tot sovint els anomena ell— pot portar a confusió (tret d'alguns apunts biogràfics que poden arribar a rectificar la categoria de trobador espanyol per la de trobador català). És interessant observar que Jordi Rubió i Balaguer (1984:39) resumeix la tasca de Milà de la següent manera: «Va estudiar els trobadors no catalans que freqüentaven les corts dels reis de la casa comtal de Barcelona», apreciació certa a mitges, ja que si bé l'interès principal se centra en els trobadors que van aparèixer en algun moment a la península, indubtablement bona part d'ells romanien a la Corona d'Aragó, fossin o no autòctons, detall que no sempre s'aclareix. La crítica de Rubió i Balaguer se centra en el fet que Milà col·loca, de forma genèrica tots els espanyols en un mateix sac, sense fer distincions en un principi segons el seu origen en la península, dades que es detallen més endavant (a més de l'estil de versificació, dades biogràfiques...), inserint els trobadors en funció dels regnats o centres de poder en què es podien situar. L'obra de Milà va esdevenir un referent per a la interpretació literària, però també pel seu discurs històric: aquest estudi va donar lloc a diversos treballs sobre èpoques o personatges concrets. En canvi, només en comptades ocasions se'n seguiren noves panoràmiques de gran abast, com la de Martí de Riquer, l'any 1975.

Jaume Massó i Torrents, *Raimbaut de Vaqueres en els cançoners catalans* (1907)

«Raimbaut de Vaqueres en els cançoners catalans» és una obra que, tot i tenir, en certa manera, una estructura d'inventari, se centra en l'estudi de l'obra del trobador provençal Raimbaut de Vaqueiras als cançoners catalans. Massó és el primer estudiós català que adapta el model de Bartsch a l'hora de censar els cançoners de mà catalana, perquè tal com diu ell mateix «la llengua i la literatura dita provençal han tingut fins ara pocs devots a Catalunya» (1907:414), salvant pocs casos, com els de Bastero (1724) o Milà i Fontanals (1861). Del seu treball, resulta especialment interessant que proporcioni dades sobre quins trobadors catalans eren presents als cançoners provençals, tot i que d'entrada considera difícil corroborar-ne la catalanitat encara que «els nostres trobadors, pels seus catalanismes, solen trair llur procedència» (Massó i Torrents 1907:417). Amb tot, no serà fins l'aparició de la «Bibliografia dels Antics Poetes Catalans» (1914), obra del mateix Massó i Torrents, quan podrem comptar amb un cens detallat dels trobadors, com comentarem una mica més endavant.

Lluís Nicolau i d'Olwer, *Jaume I y los trovadors provensals* (1913)

En el Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, que va tenir lloc a Barcelona l'any 1909, un jove Lluís Nicolau d'Olwer presentava «Jaume I y los trovadors provensals», un estudi sobre la presència trobadoresca durant el regnat del Conqueridor. Nicolau d'Olwer descriu el monarca com una figura situada en un punt intermedi entre les polítiques expansionistes del seu avi, Alfons el Cast i el seu pare, Pere el Catòlic,

d'una banda, i la configuració d'una Corona que s'estengué pel Mediterrani amb els seus successors, Pere el Gran i Jaume II, de l'altra. D'aquesta manera, reconstrueix la història d'aquest període del regnat del rei Jaume I amb els trobadors, tot comentant algunes peces remarcables, com a font i fil conductor del discurs. Es repassen successos com la caiguda de Muret, a través dels versos de Bernart de Rovenac, o la pèrdua de les terres del Migdia francès, fet que, segons Nicoau d'Olwer, comportava l'emigració dels trobadors de terres occitanes a altres corts, com Aimeric de Belenoi, que va haver d'establir-se a Catalunya. El text de Nicolau d'Olwer articula, per tant, una de les qüestions centrals per a la nostra panoràmica, que pretén establir el cens de trobadors establerts a la Corona, ja que ofereix comentaris que justifiquen, en algunes ocasions, el motiu d'aquesta circulació. Cal tenir present que la condició d'historiador de Nicolau d'Olwer guia la seva anàlisi: si bé construeix un discurs històric ajudant-se d'algunes peces líriques, no ofereix detalls sobre les possibles relacions entre trobadors i els fets que els vinculen amb els personatges del segle XIII. Les referències a què remet Nicolau ja començaven a ser antigues a la seva època, com ara Raynouard, Claude François Xavier Millot o Friedrich Christian Díez, encara que més d'un segle de coneixements a l'entorn de la romanística i de la lírica provençal en concret, com el mateix Milà i Fontanals, Massó i Torrents o Marià Aguiló, entre els seus contemporanis, presentaven una visió més ajustada de la relació entre la lírica i els fets històrics als quals estava vinculada.

Jaume Massó i Torrents, *Bibliografia dels antics poetes catalans* (1914)

Com a primer pas per elaborar un repertori on s'incloguessin totes les composicions poètiques en llengua catalana, Massó inicià la seva tasca amb la «Bibliografia dels antics poetes catalans». Si bé la comesa de l'historiador en aquest volum no era altra que censar els manuscrits que contenien obra de poetes catalans, en alguns casos ens remet, necessàriament, als orígens que representaven els trobadors. Resulta interessant comprovar com Massó i Torrents estableix una divisió dels trobadors en funció de la seva identitat catalana o forastera, qüestió encara avui dia discutida per la manca de dades que podrien provar l'origen d'alguns trobadors. Dels cançoners provençals en detalla només els trobadors que han estat identificats com a catalans (Berenguer de Palou, Guillem de Berguedà, Guillem de Cabestany...), mentre que, en el cas dels cançoners de factura catalana, en canvi, no discrimina entre trobadors catalans, forasters o poetes posteriors.

Es tracta, per tant, d'un treball innovador, en alguns aspectes encara imprescindible, i una font de dades molt interessant per a un estudi com el nostre. A la pedra fundacional que va significar Milà i Fontanals, Massó i Torrents hi afegeix l'atenció per la circulació posterior dels trobadors i per la tradició manuscrita d'aquesta tradició.

Jaume Massó i Torrents, *La cançó provençal en la literatura catalana* (1923)

A banda de la «Bibliografia» (1914), l'estudi de Raimbaut de Vaqueres (1907) i el posterior «Repertori», l'obra cabdal de Massó i Torrents serà aquest estudi publicat per primer cop en a la *Miscel·lània* en honor a Prat de la Riba. En aquest treball, Massó i Torrents detalla la catalogació de la tradició catalana manuscrita medieval i estudia la recepció dels trobadors a Catalunya. En aquest sentit, el volum que Meritxell Simó (2012) ha dedicat a aquest estudi, prop d'un segle després de la seva aparició, lluny només d'ampliar o corregir les dades ja aportades per Massó, omple buits historiogràfics, sobretot, fruit de l'extracció de la bibliografia més recent.

Jaume Massó i Torrents, *Repertori de l'antiga literatura catalana* (1932)

La tasca iniciada per Massó i Torrents amb la seva valuosíssima «Bibliografia» havia de ser continuada per una segona obra que es dediqués exclusivament als detalls estròfics, mètrics i de caire bibliogràfic sense donar, en cap cas, detalls específics de les obres en qüestió, ja que en la «Bibliografia» ja hi ha tota la informació dels autors i dels cançoners que contenen llur obra, amb un sistema de sigles que serà reaprofitat d'ací endavant. El *Repertori de l'antiga literatura catalana* està compost per quatre volums; farem especial atenció al primer, dedicat a la poesia.

Alfons Serra i Baldó, *Els trobadors. Text provençal i versió catalana* (1934)

Els trobadors. Text provençal i versió catalana és una breu antologia composta per 40 peces de lírica trobadoresca dividides segons el gènere poètic al qual pertanyen, traduïdes al català i amb una breu pinzellada biogràfica de l'autor.

La introducció que figura a l'inici del volum confirma la relació d'alguns trobadors amb les corts catalanes, segons les dades que tenien els estudiosos de l'època, de manera que es va configurant una llista dels trobadors rellevants per al nostre estudi

Jordi Rubió i Balaguer, *Historia de la literatura catalana* (1984)

La *Historia general de las literaturas hispánicas*, a cura de Guillermo Díaz-Plaja, es va concebre com una magna obra dividida en 7 volums, el primer dels quals apareixeria l'any 1948, que comptava amb la col·laboració de grans figures com Ramon Menéndez Pidal, José Ortega y Gasset, o el mateix Jordi Rubió i Balaguer. És en aquest marc que va veure la llum per primer cop la *Història de la Literatura Catalana* de Rubió i Balaguer dins aquesta obra enciclopèdica de Díaz-Plaja; posteriorment, el 1984 es publicaria com a primer volum de la seva obra general. Aquest primer volum, amb pròleg de Martí de Riquer, se centra en el període que va de l'Edat Mitjana fins al Renaixement. El primer apartat, «Els orígens i l'època dels trobadors», s'ocupa del paper dels trobadors en l'origen de la literatura catalana; en aquest sentit, Rubió i Balaguer associa les figures de Milà i Fontanals i Massó i Torrents, que es perfilen com a precedents en la tasca de la descripció de la situació lírica a les

terres de la Corona d'Aragó. Amb un format força semblant al de Milà i Fontanals, Rubió aporta noves dades sobre la procedència dels trobadors i sobre els lligams que mantenien amb les corts, així com sobre les característiques estilístiques d'alguns dels trobadors esmentats. Rubió i Balaguer estructura el discurs des d'una perspectiva històrica, és a dir que descriu i interpreta les obres literàries en el context dels esdeveniments més rellevants de cada època, en certa manera emprant la producció lírica com a font d'informació històrica i cultural. És rellevant per al nostre estudi que en un volum així la lírica rebi tanta atenció i resulti tan important, ja que s'evidencia que els comentaris dels trobadors en les seves composicions responien a una realitat, a un entorn i a unes circumstàncies històriques concretes.

Martí de Riquer, *Un trovador valenciano: Pedro el Grande de Aragón* (1951)

Martí de Riquer ja havia dedicat anteriorment diversos treballs a la lírica dels trobadors i a la seva relació amb la Corona d'Aragó, però hem destacat aquest article de 1951 perquè posa de relleu la tasca de Pere II el Gran com a trobador i com a mecenes en el darrer període de puixança trobadoresca de la Corona d'Aragó. Riquer elabora un cens de trobadors a l'entorn del rei Pere —o, millor dit, quan era tot just infant— a partir de dades extretes de documents oficials i llistes de pagaments. Al costat de trobadors àulics com Cerverí de Girona, apareixen noms menys coneguts, com el d'un Dalfinet d'origen poc cert. Gran part de l'estudi ve ocupat per l'anàlisi de dos debats que Pere el Gran va compondre juntament amb altres trobadors i que aporten dades útils

per a la interpretació de conflictes com el que va culminar amb la croada francesa contra Aragó l'any 1285.

Irénée Marcel Cluzel, *Princes et troubadours de la maison royale de Barcelona-Aragon (1957-1958)*

«Princes et troubadours de la maison royale de Barcelona-Aragon» incideix en la importància del casal català pel mecenatge trobadoresc dins del regne d'Aragó. Es destaca, per tant, que la tasca de protecció de la lírica trobadoresca no només s'ha de tenir present des del segle XII, sinó ja amb els descendents de Guifré el Pilós, en ple segle IX. Amb un breu incís en el conreu líric des de la mateixa casa comtal, i reial, el gruix de l'estudi esmenta tots aquells trobadors que d'alguna manera havien tingut quelcom a veure amb la Corona; de semblant manera es destaquen aquelles figures de la Corona catalanoaragonesa d'entre els segles XII i XIV que van dedicar-se a compondre en algun moment o altre alguns versos, com Alfons el Cast, o el cas de dubtosa autoria referit a la reina Constança de Mallorca. Com a estudi en el qual es fa menció als trobadors resulta de gran interès per a aquesta recerca. La quantitat de dades que Cluzel aporta en aquest estudi es valora, sobretot, amb els apunts bibliogràfics que omplen els peus de pàgina, donant informacions detallades a l'entorn de les procedències dels trobadors i els motius pels quals s'arriba a tal hipòtesi.

Martí de Riquer, *La littérature provençale à la cour d'Alphonse II d'Aragon* (1959)

«La littérature provençale à la cour d'Alphonse II d'Aragon» ofereix un estudi sobre la lírica a l'entorn de la cort d'Alfons el Cast, un punt d'inflexió a partir dels estudis de Riquer per a qualsevol valoració de la lírica trobadoresca que introdueixi una dimensió cronològica; seguint una metodologia semblant a la de Jeanroy (1934), Riquer presentà una monografia dedicada a l'estudi de la presència de la lírica provençal a la cort, d'Alfons el Cast. Aquesta època destaca per ser el període de màxim acolliment de trobadors a Catalunya, una tendència que gaudiria d'una «continuité séculaire» (Riquer 1959:178), però sobretot cal tenir present que d'aquesta gran afluença de creadors se'n deriven un gran nombre de peces, moltes d'elles de les quals aporten informació històrica o política que en d'altres fonts més diplomàtiques no s'ha conservat o no era exposada de manera tan explícita. Els esdeveniments de caire polític, o fins i tot bèl·lic, que se succeïen per l'adquisició del comtat de Provença i les lluites amb el sud de França van quedar testimoniats pels trobadors que Riquer aporta en aquest article, però en moltes ocasions n'eren partícips dels fets, la qual cosa converteix aquestes composicions en vertaderes fonts d'informació històrica. És en aquest sentit que les aprofità també Martí Aurell en els treballs que ressenyem més endavant.

Així doncs, l'estudi de la relació d'Alfons el Cast amb els trobadors és interessant perquè demostra que gràcies al suport del rei en la creació literària, la lírica occitana es va instal·lar a Catalunya, a més de fer evident la potent acollida que van rebre els trobadors provinents

de terres franceses, i altres, a la Corona d'Aragó, sense punt de comparació de les cases de França o Castella.

Martí de Riquer, *Els trobadors catalans* (1964)

A la *Història de la Literatura Catalana*, de Joaquim Molas, Antoni Comas i Martí de Riquer, trobem com a primer capítol del primer volum «Els trobadors catalans». De forma explícita, Riquer hi descriu com la literatura catalana va iniciar-se en forma de vers i de mà dels trobadors. Passades les primeres pàgines, dedicades als aspectes introductoris de la lírica trobadoresca (com a bona obra assagística dirigida a tots públics), Riquer esmenta de forma concisa aquells trobadors de qui se'n pot extreure la conclusió que eren de catalanitat segura o probable, o aquells per als qual l'origen català és dubtós, de qui prescindirà en aquesta ocasió. Es tracta del primer estudi que llista i sospesa aquesta informació, imprescindible en la fase inicial del nostre cens.

Com ja havia fet l'any 1959 amb «La littérature provençale à la cour d'Alphonse II d'Aragon», Riquer comença el repàs per la tradició trobadoresca a la Corona d'Aragó centrant-se en la figura d'Alfons el Cast. En no voler incloure aquells trobadors d'origen incert, el nombre d'autors censats en aquest cas no és molt voluminós; a causa d'això, el discurs es formula de tal manera que la biografia, obra i context en què se situa el trobador es retroalimenten, de tal manera que l'entorn sociopolític podia esdevenir important per a la biografia i l'obra dels trobadors. En qualsevol cas, aquest primer capítol aporta informació nova i sobretot novament analitzada i interpretada, a les que el mateix Riquer, Cluzel o Milà i Fontanals oferien en estudis anteriors.

Martí de Riquer, *Los trovadores. Historia literaria y textos* (1975)

Fruit d'anys d'ensenyament universitari de literatura medieval, i concretament de lírica trobadoresca, Martí de Riquer escriu *Los trovadores. Historia literaria y textos*, una història de la literatura trobadoresca acompanyada per una selecció de peces traduïdes, comentades i anotades que, a hores d'ara encara representa per tots els medievalistes un manual de referència. L'any 1948 Riquer va publicar una primerenca versió d'aquesta obra, que tan sols comptava amb 22 trobadors i 113 peces referenciades. En qualsevol cas, l'obra de 1975 inclou tots aquells trobadors que Riquer va considerar que tenien un paper rellevant en la literatura trobadoresca, amb les peces més destacades de cadascun, transcrites segons les edicions més solvents, com en diu Riquer. Els volums demostren un esforç particular a oferir les dades biogràfiques més completes possibles. Sovint, Riquer afegeix la seva pròpia interpretació dels fets, sempre a partir de dades contrastades, quan la bibliografia existent no era prou detallada. Com a volum de consulta resulta molt eficaç, però en un cas com el de la tesi que s'aborda en aquest cas, el mèrit rau en les interpretacions del propi Riquer, i les dades que aporta en relació als lligams dels trobadors amb la noblesa i la monarquia que s'evidencien o es desprenen de les peces, o de les biografies.

Carlos Alvar, *La poesía trobadoresca en España y Portugal* (1977)

La poesía trobadoresca en España y Portugal va ser concebut amb la voluntat de compilar tots aquells trobadors d'entre els segles XII i XIII que van tenir alguna relació amb les corts espanyoles i portugueses, a excepció

del cas de la Corona d'Aragó que, per la complexitat de la idiosincràsia política del territori i per haver ja estat tema central en altres investigacions, s'havia deixat de banda en aquest cas. No obstant això, d'aquells trobadors per qui s'ha proposat algun vincle amb les corts castellanes, lleoneses o navarreses, també en podem obtenir informació respecte a les possibles estades o contactes amb la Corona d'Aragó, ja que la circulació dels compositors era freqüent. L'estudi de Carlos Alvar, per l'estructura i per l'objectiu proposat, doncs, presenta certs paral·lelismes amb el plantejament de la nostra tesi i ens ha servit de model en alguns aspectes. Tot i que la majoria de resultats obtinguts en un i altre cas no siguin els mateixos, hem pogut aprofitar les dades ofertes sobre alguns trobadors, com ara Marcabré, que tant podem situar a la cort d'Alfons VII de Castella i Lleó, com a la Catalunya de Ramon Berenguer IV.

Martí Aurell, *Les troubadours et le pouvoir Royal: l'exemple d'Alphonse Ier [1162-1196]* (1981)

«Les troubadours et le pouvoir Royal: l'exemple d'Alphonse Ier (1162-1196)» afegeix substancials novetats respecte a la tesi de Riquer (1959), que lligava els esdeveniments polítics del cercle d'Alfons el Cast amb els trobadors. En aquest treball, Aurell aposta per aprofundir en una recerca que acabi definint la ideologia de fons de la lírica trobadoresca, així com el sistema de valors cortesos segons els quals es regien els intercanvis poètics a la cort d'Alfons I. Si bé l'esmentada contribució de Riquer aportava gairebé una trentena de noms de trobadors propers en algun moment a la figura del rei, Aurell acota l'estudi a 17 trobadors, xifra que s'acosta més a la de Cluzel (1957-58). Tenint present que el

període d'Alfons el Cast, com a punt de partida en l'estudi del conreu de la lírica a Catalunya, havia estat un dels més estudiats fins al moment, l'aportació d'Aurell acaba de completar la interpretació d'un moment molt rellevant. Aurell aprofita les dades aportades per Milà i Fontanals (1861), Riquer (1959, 1964 i 1975) i Cluzel (1957-58), entre d'altres, en un estudi sociològic que comença per dividir els trobadors propers a Alfons I segons el seu estrat social (burgesos, clergues, cavallers), ja que la seva tesi és que l'origen social de cadascun d'ells condiciona el to de les peces i la lectura que en podem fer de la imatge del monarca.

Stefano Asperti, *Flamenca e dintorni. Considerazioni sui rapporti fra Occitania e Catalogna nel XIV secolo* (1985)

«Flamenca e dintorni. Considerazioni sui rapporti fra Occitania e Catalogna nel XIV secolo». Aquest extens article aprofundeix en la transmissió dels autors lírics de finals del segle XIII i del XIV, en el que l'autor anomena “lírica de transició” (Asperti 1985:59), coneguts a partir d'uns pocs manuscrits, apareguts contemporàniament al cançoner Vega-Aguiló, com són el manuscrit E¹, compilat a finals del segle XIV o a començaments del XV, o F, un còdex de característiques semblants. Si bé l'estudi se centra a l'entorn de la supervivència de la narrativa que deriva del «Flamenca» a les compilacions d'entre els segles XIV i XV, hi ha algunes dades referents a la producció lírica que es duia a terme paral·lelament. En aquest sentit, l'aportació d'Asperti en la configuració del panorama trobadoresc a la Corona d'Aragó ens acosta a aquells trobadors que van ser compilats en aquests manuscrits de còpia posterior a l'era trobadoresca i dels quals Asperti aporta dades en

referència al seu origen, en quins períodes havien estat actius i, fins i tot en alguns casos, en quins cercles es desenvolupava la seva activitat.

Martin Aurell, *La vielle et l'épée. Troubadours et politique en Provence au XIIIe siècle* (1989)

La vielle et l'épée. Troubadours et politique en Provence au XIIIe siècle ha estat una de les obres de referència per a aquest treball, sens dubte. L'estructura del volum, que segueix una línia cronològica ben clara, es caracteritza pel comentari dels fets més importants al llarg d'aquest segle i que van estimular i servir de rerefons a la creació lírica dels trobadors, confirmant un cop més l'intim lligam entre els esdeveniments contemporanis als trobadors i les seves composicions, sempre inspirades per un entorn polític tot sovint convuls. La figura del mecenes i els lligams polítics entre els personatges més importants construeixen un discurs ben trammat de totes les relacions que són rellevants per al nostre estudi. Les peces trobadoresques es presenten com un mirall d'allò esdevingut, un reflex de la realitat, més o menys distorsionat però rellevant per interpretar els fets històrics estudiats. Per exemple, Aurell comenta les peces de Tomier i Palaizi en un context de croada, com a representants de la veu d'aquells qui defensaven la independència de les terres del sud de França.

Costanzo di Girolamo, *I trovatori* (1989)

I trovatori es presenta com una introducció a la lectura dels trobadors per a un públic universitari però conté molts més detalls, noves lectures i profunditat interpretativa que no promet aquesta premisa. A banda del

contingut històric que és present arreu del volum, podem detectar que els esments als trobadors catalans apareixen gairebé de forma continuada, convertint aquest volum en un dels productes que fan possible el cens inicial dels trobadors relacionats amb la Corona d'Aragó, així com la interpretació del context en què es desenvolupa la seva producció. Les dades relacionades sobre els orígens dels trobadors poden ser escadusseres en la majoria dels casos, o s'hi passa de puntetes, obviant l'interès que pugui tenir que un trobador provingués o residís en una cort o altra. La creació d'una koiné a partir de la llengua occitana fa menys evident la catalanitat de molts trobadors, fins que, anys després, la llengua catalana adquirís valor propi en desenvolupar-se com a llengua literària, un cop finalitzada l'època puixant del conreu líric en àmbit pròpiament dit trobadoresc. El treball de Di Girolamo ressegueix el cas del mecenatge trobadoresc i posa de relleu la relació dels reis catalans i aquells trobadors que s'inserten en el seu seguici.

L'acostament que Di Girolamo fa vers les generacions literàries següents, de mitjans segle XIV i ja del XV, marca una diferència respecte la línia de contingut de l'obra, ja que quan es fa referència als anys posteriors, a una lírica autòctona catalana, sorgeixen més interrogants que respostes: es pot parlar d'una línia poètica catalana? D'una continuïtat que vagi dels trobadors dels segles XII-XIII fins als poetes del segle XV? O, on trobem la influència de Petrarca si fins ben entrat el segle XIV encara no era conegut del tot ni a Itàlia mateix? Tot i plantejar-se la interpretació habitual d'algunes d'aquestes qüestions, aporta singularitat a l'obra, per tal com no hi ha gaires autors que haguessin gosat abordar aquests interrogants.

Stefano Asperti, *Carlo I d'Angiò e i trovatori. Componenti "provenzali" e angioine nella tradizione manoscritta della lirica trobadorica* (1995)

Al segle XIII la producció trobadoresca conviu amb el moment en què es començava el procés de compilació del corpus literari trobadoresc. Asperti recull en aquesta obra les característiques de fins a set cançoners (f, M, H, E, W, F, P), amb la voluntat de descriure quina mena de textos s'hi compilaven, quins criteris s'establia en cada compilació i en quin context s'inscrivía cada cançoner. L'època estudiada coincideix amb el domini dels angevins: Carles I d'Anjou l'estendard de la dinastia va deixar una empremta en la concepció del mecenatge i del cultiu literari que, tal com comenta Asperti, fins al moment havien estat d'alguna manera oblidats. Cal tenir present també la contribució del mateix Carles I en el cultiu líric, però sobretot el contacte permanent amb alguns dels trobadors més importants del moment. Com a resultat Asperti aporta, per tant, dades en relació a aquells trobadors compilats als cançoners que hem esmentat i defineix el rol que ocupaven certs trobadors en aquests manuscrits, en funció de les peces que hi figuraven, o de la implicació amb els esdeveniments relatats. D'altra banda, el llistat dels autors que apareixen en cançoners, siguin o no catalans, també pot ajudar a configurar la panoràmica de la lírica entre els segles XI i XIII.

Isabel de Riquer, *Presencia trobadoresca en la Corona de Aragón* (1996)

«Presencia trobadoresca en la Corona de Aragón» es concep amb la voluntat d'esmentar aquells trobadors que van tenir algun paper més o

menys rellevant a la Corona d'Aragó, començant per Marcabré, i acabant amb Cerverí de Girona o Guiraut Riquier. Així doncs, de forma concisa i resseguint el fil cronològic, Isabel de Riquer va detallant els noms d'aquells trobadors que s'agrupaven a les corts reials, des d'Alfons el Cast fins a Pere el Gran, com s'ha anat esdevenint en tots els treballs que hem consultat. De forma anecdòtica, i com a primera aproximació al tema, s'esmenten els trobadors més primerencs, associats encara a la casa comtal de Barcelona, com el ja esmentat Marcabré que, després d'haver estat a la cort del rei Alfons VII de Lleó, sembla que va visitar la del comte Ramon Berenguer IV. L'any 1170 es marca com a l'any de l'aparició d'un "movimiento trovadoresco de origen catalán" (Riquer 1996:934) que l'estudiosa defineix com a quelcom encara no individuat, sinó avesat a l'esquema occità conegut i que ja havia demostrat tenir èxit. L'objectiu de l'article és, per tant, el de repassar aquells trobadors per als quals s'havia proposat alguna mena de relació (justificada degudament amb la bibliografia corresponent) amb la Corona d'Aragó, sense entrar, però, en una anàlisi de cada cas ni argumentar les bases per justificar tal relació.

Stefano Asperti, *I trovatori e la corona d'Aragona. Riflessioni per una cronologia di riferimento* (1999)

«I trovatori e la corona d'Aragona. Riflessioni per una cronologia di riferimento» perfila de forma esquemàtica l'estat de la qüestió de la lírica trobadoresca a la Corona d'Aragó. Partint de la premissa que Catalunya mantenia grans diferències, pel que fa al conreu de la lírica, amb Europa, i que només podem consultar dos cançoners de producció catalana (V i Sg), Asperti (1999:13) afirma d'entrada que "non si può diré che i

trovatori catalani s'impongano tra i massimi esponenti della tradizione trobadorica". Per contra al que establiren Riquer i Cluzel en el seu moment, remuntant la figura del mecenes als descendents de Guifré el Pilós, Asperti prefereix reprendre la idea d'un Alfons el Cast iniciador d'aquesta maniobra de protecció, com a estratègia de legitimació personal que es va anar transmetent fins al seu besnét Pere el Gran. «I trovatori e la corona d'Aragona» confirma l'existència del vincle entre la figura dels monarques de la Corona d'Aragó i la lírica, en un cercle que es va retroalimentar al llarg dels segles XII-XIV. La gran diversitat temàtica que reflecteixen els versos dels trobadors, juntament amb l'interès que suscitava tal conreu líric als propis reis en definiria les seves característiques, així com la quantitat de producció. L'excepció en qualsevol cas, segons Asperti, (seguint l'apreciació des de Riquer 1975), la constitueixen Cerverí de Girona i Guillem de Berguedà, els màxims exponents de la lírica catalana, tant per la quantitat d'obra conservada, com per la qualitat retòrica. L'enfocament d'aquest article ens acosta a un altre cens de trobadors, un cens que amb tots els treballs que anem ressenyant es va definint cada cop més, però que presenta diferències entre un treball i un altre i que en cas no té voluntat d'exhaustivitat ni de constituir una llista definitiva i tancada.

Anton Maria Espadaler, *La Catalogna dei re* (2001)

«La Catalogna dei re» és un estudi a l'entorn de la Corona d'Aragó, des dels seus orígens amb la dinastia dels comtes-reis, fins la mort de Martí l'Humà. Dividit en sis etapes cronològiques (de les quals el nostre interès se centra sobretot en les tres primeres, que acaben amb el regnat de Pere el Gran) es fa un repàs dels conflictes i les gestes més

significatives d'aquest període tan ampli. És significant, en aquest cas, per totes aquelles referències als trobadors que, d'alguna manera, van tenir alguna relació amb les corts de la Corona d'Aragó, o amb la mateixa cort reial, i que poden determinar quina relació va existir. De manera semblant a d'altres estudis com ara el d'Aurell (1989) o Asperti (1999), Espadaler defineix els períodes en funció dels regnats dels reis catalans, de tal manera que resulta fàcil destriar aquells trobadors vinculats amb cercles cortesos concrets. El valor de l'estudi rau sobretot en les interpretacions que fa de les peces que hi afegeix com a suport, que gairebé en la seva totalitat tenen implicacions polítiques.

Saverio Guida, *Pietro il Cattolico ed i trovatori* (2006)

Resulta d'allò més reveladora la imatge que es dibuixa del rei Pere I a l'article titulat «Pietro il Cattolico ed i trovatori» com un al·legat a la veritat històrica, a un record verídic del que va ser el regnat del Catòlic. L'estigma de Muret va afectar notablement la imatge del rei, essent recordat molts anys després del succés. Aquell 12 de setembre de 1213 és recordat per la derrota de Muret i per la mort de Pere I, qui «paga il prezzo della sua imprevidenza con una persistente incuranza ed un'ininterrotta astinenza dall'applicazione serena e dall'analisi obiettiva del suo operato da parte della critica storica» (Guida 2006b:223). L'autor es presenta aquí com un «amante della verità storica» (Guida 2006b:225) reclamant, com si fossin seus, els drets de Pere I com a rei menystingut, però sobretot, com a mecenes i propulsor de la cultura a la Corona d'Aragó i al sud de França. El discurs versa sobre els fets històrics que conduïen a la voluntat del monarca per establir un reialme hispanicocità, però també especifica els mètodes dels quals se servia,

entre els quals hi havia el que Guida anomena els propagadors d'idees, grup en el qual trobem els trobadors. Les composicions de trobadors que proposa Guida no volen sinó confirmar la vàlua de Pere el Catòlic com a nexa del sistema de valors cortesos que es difonien des de França fins la Corona d'Aragó, o viceversa.

Antoni Rossell, *Els trobadors catalans* (2006)

Els trobadors catalans, aplega l'edició musical de la lírica trobadoresca catalana. Hi ha una introducció a la lírica trobadoresca i un apartat sobre els trobadors considerats catalans, amb un total de 16 personatges, a banda dels exclusivament dedicats a l'anàlisi melòdic. Segueix a grans trets les línies interpretatives exposades a Asperti (1999), tot recuperant certes dades del primerenc estudi de Milà (1861), i dibuixa així una panoràmica força detallada d'aquells trobadors que formaven part de les corts dels reis de la Corona d'Aragó, fins Pere el Gran, i començant per Alfons el Cast.

Miriam Cabré, *Mécènes et troubadours dans la Couronne d'Aragon* (2008)

«Mécènes et troubadours dans la Couronne d'Aragon» contempla la Corona d'Aragó com un dels centres més importants d'acollida trobadoresca; aquesta bona acollida va donar lloc a l'esment dels senyors en les peces dels trobadors, des d'Alfons el Cast, que inicia l'estratègia del mecenatge, fins Pere el Gran, amb la rellevant figura de Cerverí de Girona. Mitjançant breus definicions de la situació de cada regnat s'esmenten aquells trobadors que van tenir quelcom a veure en la

confecció de la imatge dels reis que ens ha arribat a través dels manuscrits. És, per tant, una altra obra de referència a l'hora de revisar el paper dels trobadors que s'han anat censant fins al moment.

Miriam Cabré, *Cerverí de Girona: un trobador al servei de Pere el Gran* (2011)

Miriam Cabré compta amb una llarga trajectòria com a investigadora a l'entorn de la lírica trobadoresca, però serà Cerverí de Girona una de les figures cabdals de la seva recerca, ja des de la seva tesi, que va donar lloc a l'obra *Cerverí de Girona and his poetic traditions*. Fa pocs anys, va presentar *Cerverí de Girona: un trobador al servei de Pere el Gran*, una obra que culmina els seus estudis sobre la figura del trobador àulic a l'entorn de Pere II el Gran i que, a banda de fer un comentari exhaustiu del context històric d'aquell període històric, presenta la interpretació més ben treballada fins al moment de Cerverí de Girona, el trobador amb més obra conservada. Serà, per tant, una obra de referència no només per comprendre les viscissituds del moment, sinó també per perfilar la cort del Gran com a centre de mecenatge.

Miriam Cabré, *Trobadors i cultura trobadoresca durant el regnat de Jaume I* (2011a)

La figura de Jaume I ha estat objecte de molts estudis, molts a l'entorn de les seves gestes territorials; no obstant això, Miriam Cabré presenta una imatge molt més cenyida del monarca en el terreny cultural a «Trobadors i cultura trobadoresca durant el regnat de Jaume I». A banda de la perspectiva històrica que Cabré elabora dels antecedents culturals

del Casal de Barcelona i de la Corona d'Aragó, la gran aportació del capítol d'aquest volum commemoratiu és –almenys per al nostre estudi– l'enumeració de tots aquells trobadors vinculats a l'entorn del Conqueridor. No obstant això, i seguint la hipòtesi desenvolupada per Cabré (2008 i 2011a), el moment en què l'infant Pere, el futur Pere el Gran, constitueix un cercle cultural al seu entorn, es presenta com un punt d'inflexió, un nou impuls sobre aquest mecenatge vers la lírica trobadoresca. Serà aquest estímul el que farà que valorem la importància del regnat de Jaume I com a impulsor de la lírica trobadoresca no tan sols per la seva tasca, sinó també, i sobretot, pel cercle que l'infant Pere havia creat al seu entorn, del qual cal destacar, evidentment, la figura de Cerverí de Girona.

Miriam Cabré, *La lírica d'arrel trobadoresca* (2013)

«La lírica d'arrel trobadoresca» és un capítol a la nova *Història de la Literatura Catalana*, pel que fa als volums medievals dirigida per Lola Badia. El capítol està dedicat als orígens de la lírica trobadoresca i les seves manifestacions a l'entorn de les corts de la Corona catalanoaragonesa. Les dades que aporta, a més de venir detallades des d'un punt de vista històric i literari, resulten de gran interès perquè les fonts bibliogràfiques que acompanyen les informacions contemplen els estudis clàssics, però també aquells més recents, suposant un compendi de bibliografia actualitzada. De forma cronològica, seguint els regnats dels reis de la Corona, es dibuixa una panoràmica d'aquells trobadors que van ser acollits en alguna de les nostres corts o, en altres casos, trobadors dels quals només en tenim referències de lluny a aquests nobles i reis, enllaçant aquest panorama amb la lírica del segle XIV. En

aquest intent de reconstruir la presència de trobadors, catalans, o no, a les corts de la Corona d'Aragó s'hi perfila, per tant, una altra font per a la base del cens que fonamenta aquesta tesi, amb aportacions innovadores i que en alguns casos poden suposar l'arrel de futurs estudis.

Aquest ha estat el canemàs sobre el qual aquest estudi s'ha servit, en primera instància, per establir el cens de trobadors, que hem completat amb treballs que aporten dades més puntuals, i per apuntar les possibilitats d'elaborar una panoràmica de la relació dels trobadors amb la Corona d'Aragó, però també per detectar les llacunes que s'observen en aquests treballs. La informació que aporta el conjunt d'aquests estudis es ramifica en dos sentits, segons si ens ofereixen informació sobre el context cultural de les corts d'Alfons I el Cast, Pere I el Catòlic, Jaume I el Conqueridor i Pere II el Gran, o bé directament ens proposen noms concrets a l'hora d'establir un primer panorama que vinculi la lírica trobadoresca amb unes corts senyorials. En alguns casos, fins i tot, la recerca ressenyada assenyala peces concretes en les quals s'evidencia aquest vincle. Amb tot, els esments de peces que demostren una afiliació les hem de prendre, en molts casos –sobretot en aquells en què l'obra de trobadors és extensa, com Cerverí de Girona, Peire Vidal, Guillem de Berguedà...- com a indicatives, perquè en cap de les obres no s'ha fet un buidatge complet.

Així doncs, a partir d'aquesta trentena d'obres hem començat a perfilar un panorama historicocultural i literari per a cadascun dels regnats que se succeeixen durant el període que es considera trobadoresc a la Corona d'Aragó, i per a cadascun hem pogut

determinar un nombre de trobadors i peces que serviran de punt de partida per començar a analitzar si els vincles proposats són o poden ser certs i quins són els motius que justifiquen llur proposta. Resulta interessant, també, confirmar la nòmina de trobadors autòctons de la Corona d'Aragó, i aquells que provenen d'altres zones, que van des de l'arc del Mediterrani, fins Castella o el Migdia francès. En els casos de trobadors forans caldrà destacar-ne les provinences, per poder avançar en l'estudi de la circulació dels trobadors i establir hipòtesis sobre els cercles connectats per les seves trajectòries. Un dels indicadors d'aquesta possible afluència de trobadors provinents d'altres regions podria bé ser fonamentada a les possibles aliances o rivalitats entre les corts de l'època; un altre factor que inevitablement va intervenir en aquesta circulació de trobadors va ser la presa de territoris –sobretot des de l'adquisició d'Alfons I el Cast de Provença-, la qual cosa propiciava un intercanvi cultural constant, gairebé una ruta d'anada i tornada entre les corts del Migdia francès i la nostra corona. Grifoll (2017:529) considera la lírica trobadoresca, en aquest sentit, com un «instrument reial de penetració política a Provença». Alhora, caldrà veure en tots els casos proposats, quina dialèctica s'empra quan es fa referència a les corts esmentades; haurem de tenir present, doncs, al servei de qui componien aquests trobadors, o des de quines terres escrivien aquelles peces, factor que determinarà el to i el discurs de les mateixes.

CAPÍTOL PRIMER

ELS TROBADORS I LA CORONA D'ARAGÓ⁶

L'herència de Ramon Berenguer IV

Com és ben sabut, les primeres mostres de lírica occitana que han perviscut, ja d'una gran perfecció tècnica, ens han arribat atribuïdes a Guillem IX d'Aquitània (1071-1126) i des d'aquelles darreries del segle XI fins ben entrat el segle XIII es desenvolupa el que coneixem amb el terme de lírica trobadoresca. La grandíssima difusió i influència d'aquesta tradició és un fet conegut i ben acceptat, com ja formulava clarament el manual d'Alfons Serra-Baldó (1998[1934]:9) en considerar «sense temor de caure en una afirmació exagerada, que tota la lírica moderna en deriva». El Migdia francès, que comprenia les terres d'Alvèrnia, Aquitània, Delfinat, Gascunya, Llemosí, Provença i Tolosa va ser el bressol de la lírica trobadoresca; més tard, però, els límits de la seva influència s'estenen a bona part d'Europa i, evidentment, la Corona d'Aragó. No analitzarem, en aquesta ocasió, les qüestions lingüístiques, ja que l'estudi que ens ocupa se centra, fonamentalment, en el rerefons històric, polític i social que es deriva de les pròpies composicions. Així doncs, l'objecte d'aquest primer capítol de la present tesi és resseguir alguns dels fets clau que van influir en l'arrelament i desenvolupament de la lírica trobadoresca a la Corona d'Aragó, tot destacant la singularitat

---

⁶ La informació de caire historiogràfic continguda en aquest primer capítol s'ha extret fonamentalment dels estudis d'Alvar (1977), Alvira (2002), Asperti (1999), Aurell (1981), Aurell (1987), Bisson (1988), Cabré (2008), Cabré (2013), Espadaler (2001), Menéndez Pidal (1957), Milà i Fontanals (1966[1861]) i Rubió i Balaguer (1984), així com altres referències bibliogràfiques referents a les citacions incloses en aquest mateix capítol.

del seu paper dins d'aquesta expansió de la lírica trobadoresca de la qual n'acaba essent part integrant. Aquesta imbricació entre la Corona d'Aragó i el panorama occità és presentat de la següent manera per Alvira (2002:67):

La proximidad geográfica, su común pertinencia histórica a la Francia *occidentalis* carolingia, una misma lejanía de la monarquía franca/francesa y la común práctica de la *convenientia* como relación feudal, del Derecho Romano y de los dialectos de Occidente son razones suficientes para explicar el temprano interés de los condes barceloneses por unas tierras ligadas a las suyas por una “*unité profonde de culture, de langue et de civilisation*”.

A banda d'aquestes qüestions essencials, és inevitable pensar que la Corona d'Aragó i la lírica trobadoresca van –gairebé– de costat arran de la unió dinàstica l'any 1150 entre Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona, i Peronella d'Aragó, hereva del regne d'Aragó, dos territoris annexats i amb circumstàncies polítiques diverses. Bisson (1988) va qualificar aquest enllaç de “federació dinàstica” –ja que cadascuna de les parts implicades conservava la seva potestat en termes administratius i de govern, una aliança que s'expandiria geogràficament i que no faria sinó incrementar i difondre la seva imatge a l'exterior. Aquest succés s'interpreta indubtablement com el punt d'inflexió i d'evolució social per als comtats catalans i el regne d'Aragó. Amb tot, ens volem remuntar uns anys abans que aquest matrimoni es dugués a terme, en concret a l'any 1134, quan Alfons I el Bataller, rei d'Aragó, moria sense descendència i deixant un testament força compromès per al futur del regne, ja que ho llegava tot a les ordes del Temple, de l'Hospital i del Sant Sepulcre. Com a resultat d'aquest buit de poder, la

noblesa aragonesa va optar per escollir un rei a la seva mida, Ramir el Monjo, germà del Bataller; els navarresos, d'altra banda, recolzaven els drets del seu rei, García Ramírez V, que finalment no arribaria al tron.

Al marge del fet que aquell casual ascens al tron no sembla que suscités un interès considerable al nou rei –ja que havia fet vida monacal fins al moment-, el resultat del seu matrimoni amb Agnès d'Aquitània va ser el naixement de Peronella, hereva al regne i futura esposa d'Alfons I el Cast, fill de Ramon Berenguer IV de Barcelona. Aquest fet suposa, sens dubte, el germen de la Corona d'Aragó, però l'hem volgut esmentar perquè implica, també, l'inici de l'empremta trobadoresca a la Corona d'Aragó, tenint en compte, per suposat, aquells trobadors que ja van trobar abrigo a l'entorn de Ramon Berenguer IV, com Peire d'Alvernha o Marcabré. Quan Alfons I el Cast (1162-1196), fill de la unió ja esmentada, va ascendir al tron, ho va fer en condició de comte-rei, a diferència del seu pare; és a dir, Alfons es convertia de ple dret en rei d'Aragó, a la vegada que mantenia el tractament de comte de Barcelona. Tot i així, la legitimitat dels seus drets al tron va ser qüestionada pel seu enemic, aprofitant el polèmic ascens al tron del seu avi, Ramir el Monjo.⁷ Bertran de Born fa al·lusió als drets dinàstics de García Ramírez de Navarra a *Pos lo gens terminis floritz* (PC 80,32), atacant violentament Alfons I el Cast i posant en dubte la legitimitat de la corona que ostenta:⁸

---

⁷ De fet, quan Ramon Berenguer IV mor, anomena el seu primogènit Ramon; serà Peronella, un any més tard, que l'anomena Alfons, com a possible concessió al llinatge aragonès, en relació a Alfons el Bataller.

⁸ La composició va ser feta arran dels fets ocorreguts l'estiu del 1183, quan Alfons I va donar suport a Enric II d'Anglaterra en un acte de contenció i repressió dels barons aquitans. El fet decisiu vindria el 30 de juny quan, en una escomesa conjunta, Alfons I i Ricard Cor de Lleó –duc d'Aquitània- donarien setge al castell d'Autafort, per acabar arrebatant les terres al trobador i cedint-les al seu germà, Constantí de Born.

Lo bos reis Garsia Ramitz
cobrera, quan vida·lh sofras,
Arago, que·l monges l'estrais,
e·l bos reis navars, cui drechs es,
cobrara ab sos alaves,
sol s'i atur.
aitan com aurs val mais d'azur,
val mielhs e tan es plus complitz
sos pretz que del rei apostitz.

(Appel 1915: vv.37-45)

Alfons va comprendre ben aviat que li calia un sistema de propaganda favorable a la seva persona i, sobretot, als seus drets sobre el regne d'Aragó i sembla que en la lírica trobadoresca hi va veure un bon mètode per a tal objectiu. Aquesta necessitat de legitimar-se com a rei i, per tant, l'ús propagandístic de la lírica trobadoresca que va saber utilitzar el rei Alfons⁹ suposa un fet clau en la nostra tesi, ja que gairebé totes les peces que hem recollit en aquest estudi –en algunes de les quals hem aprofundit– beuran d'aquest ús, convertint els trobadors en uns professionals de la ploma (o mercenaris, si ho jutgem des de l'òptica dels seus adversaris). Com subratlla Serra-Baldó (1998[1934]:12), es podria dir que «des del moment que el senyor feudal protegia els poetes i ell mateix no desdenyava de compondre cançons, la sort de la poesia trobadoresca estava decidida». Així doncs, l'èxit de la lírica trobadoresca no fou un fet circumstancial o fruit de l'atzar, sinó que es van donar uns condicionants concrets.

Sobre la plena inclusió de la Corona d'Aragó en el sistema líric occità que es produeix en aquest marc polític i en aquests paràmetres

---

⁹ Alfons I el Cast també va cultivar la lírica trobadoresca. Es conserven dues composicions: *Per mantes guizgas m'es datz* (PC 23,1) i *Be me plairia, senh'En reis* (PC 23,1a).

poètics, Miriam Cabré (2008:127) en destaca la singularitat dins del panorama de la irradiació de la cultura trobadoresca:

En effet, à la différence des autres zones où a rayonné la culture des troubadours (c'est-à-dire toute l'Europe occidentale), dans la Couronne d'Aragon cette tradition a été adoptée comme tradition poétique unique, sans en changer la langue, ni en sélectionner des traits caractéristiques, comme cela s'est produit à la cour de Sicile, par exemple. Ainsi, la Couronne d'Aragon s'inscrit dans la tradition troubadouresque pendant tout le Moyen Âge au lieu de s'en inspirer pour élaborer une tradition autonome.

Així mateix, Alvira (2002:67) justifica el vincle de la Corona d'Aragó amb el panorama occità degut a «la abierta imbricación de los condes de Barcelona en el mundo occitano desde fecha muy temprana», però les mostres d'interès tan primerenques que expressen els comtes de Barcelona per aquestes terres s'ajusten a uns condicionants molt evidents, seguint amb Alvira (2002:67):

La proximidad geográfica, su común pertinencia histórica a la Francia *occidentalis* carolingia, una misma lejanía de la monarquía franca/francesa y la común práctica de la *convenientia* como relación feudal, del Derecho Romano y de los dialectos de Oc.

Alfons I el Cast (1162-1196)

Si bé és cert que les referències a la legitimitat al tron són constants –tot i que intermitents– al llarg de tot el regnat d'Alfons I el Cast, hi ha altres qüestions que marcaran el període de regnat del Cast. Pel que fa a la política interior, com assenyala Bisson (1988:46), el nou rei necessitava garantir la integritat territorial

catalanoaragonesa. A la noblesa d'ambdues terres els preocupava sobretot les pretensions que Castella mostrava sobre la Corona d'Aragó. Sens dubte, el casament amb Sança de Castella, germana d'Alfons VIII –fruit d'un pacte entre Alfons I i Alfons VIII a Sahagún- el gener de 1174, havia de ser un bon mitjà per encalmar els ànims i, alhora, unir llaços dinàstics. En alguna ocasió, però, Alfons I va rebre recriminacions perquè, després d'haver-se promès amb Eudòxia de Constantinoble i mentre aquesta feia el viatge per trobar-se amb el seu futur marit, el rei aragonès ja s'havia casat amb Sança de Castella. Així ho denuncia Bertran de Born a *Pos lo gens terminis floritz* (PC 80,32):

Per cela de cui es maritz,
Per la bona reina·m lais,
E des que·m dis so don m'apais.
Berengier de Besaudunes
li retraissera, si·lh plagues;
mas tot rencur
sos malvatz fachs, que son tafur,
quar per el fo mortz e traitz,
don es sos linhatges aunitz.

(Appel 1973 [1931]: vv.46-54)

Tot i que el matrimoni pretenia suavitzar la relació entre els regnes, la tensió era evident, fent-se evident amb aquest “rencur” que esmenta Bertran de Born. Aquesta lectura, però, es pot veure afectada arran de l'estudi de Harvey (2001), que afirma que els esdeveniments sobre aquest triangle amorós-matrimonial, no van succeir-se d'aquesta manera. Sigui com sigui, uns anys més tard, Guillem de Berguedà compondrà *Un sirventes ai en cor a bastir* (PC

210,20) on manifesta el seu malestar amb Alfons I, i en el qual declara que es proposa marxar a Castella, sota l'empareda d'Alfons VIII, fent palesa la malentesa entre els monarques:

Un sirventes ai en cor a bastir
que trametrai s·N Sanchon en Espaigna,
c'ab mon seignor me cuich desavenir
car no m'acuoil en sa bona compaigna.

(Riquer 2011[1975]: vv.1-4)

Deixant de banda les tensions entre Castella i la Corona d'Aragó, però seguint en la línia de la política interior, cal dir que el regnat d'Alfons I va estar marcat per una evolució social notable. En aquest període, foren nombroses les cartes de repoblament concedides –tant a terres de la Catalunya Nova com de la Catalunya Vella i zones conquerides, com Saragossa-, comportant una clara expansió demogràfica. Bisson (1988) dibuixa tres reformes principals al llarg del regnat del Cast: en primer lloc, la reforma dels veguers, als quals s'encomanava l'administració de la pau; en segon lloc, la reorganització de l'administració comtal als castells per impedir que els castellans de tercera i quarta generació poguessin explotar amb total llibertat les seves fortaleses; i en tercer lloc, la renovació de la fiscalitat del regne, és a dir, l'actualització dels inventaris, la verificació dels comptes, la conservació de còpies de llibres de comptes... L'eficàcia d'aquestes reformes aviat es va fer notar, però tal com assenyala Bisson (1988:61) «les finances reials continuaven essent dinàstiques i itinerants, sense tresoreria ni pressupost», la qual cosa indicava que amb el temps, potser, caldria institucionalitzar-les.

Seguint Bisson (1988), tot i que Alfons I va saber gestionar les seves terres de portes endins, seria en termes de política exterior on va haver de fer-se més fort, i on trobarem més esments en la lírica trobadoresca. Cal destacar, sobretot, tres fronts que tenia oberts en aquest sentit: València, Castella –del qual ja n’hem parlat en relació a la política interior d’Alfons I– i Provença.

La conquesta de Terol (1169-1171) i la mort del rei Llop de València (1172)¹⁰ propiciaren el moment d’atacar València, però l’oportunitat s’esvaí quan Sanç VI de Navarra va envair la frontera aragonesa, per la qual cosa Alfons hagué de reunir els seus homes per combatre aquell front. El monarca català rebé l’ajut d’Alfons VIII, del qual en derivà el tractat de Cazola (1179), on s’hi recollia la renúncia d’Alfons I als seus drets sobre Múrcia, sempre que Aragó quedés per als aragonesos. Sobre aquest fet, Bisson (1988:46) apunta:

Els historiadors catalans han denunciat sovint aquest tractat com a una concessió gratuïta a un rival potencialment poderós. Però, en una època en què li mancaven medis [sic] per repoblar València (i no diguem ja Múrcia!), era aparentment millor per a Alfons II d’assegurar les seves fronteres aragoneses per poder dedicar-se a problemes més urgents.

Aquestes accions urgents que esmenta Bisson ens redirigeixen cap a Provença. El programa transpirinenc d’Alfons ens remet a la mort sense descendència del seu cosí Ramon Berenguer III de Provença, essent ell l’hereu legítim. A partir d’aquell moment,

---

¹⁰ Muhammad ibn Mardanis (1124/25-1172), emir de Múrcia, València i Almeria, es va convertir en una figura cabdal durant el segon període de taifes.

Alfons hauria de bregar amb dos enemics: Ramon V de Tolosa i Lluís VII de França, aquest últim partidari d'una monarquia clarament expansionista amb interessos sobre Occitània. És en aquells moments quan s'inicia, de manera plenament conscient, el protectorat cultural d'Alfons I envers la lírica trobadoresca i la cultura occitana –un «*apanage* dels seus fadrísters», en paraules de Grifoll (2017:529)- que va incloure fins i tot, com ja hem dit, la composició de poemes trobadorescos per part del mateix monarca. Molta era la comesa del rei sobre les terres que li eren llegades, i alguns trobadors aviat li demanaren decisió sobre alguns conflictes, com és el cas de Raimbaut de Vaqueiras a *Del rei d'Arago consir* (PC 392,11):

Del rei d'Arragon consir
que mantes genz l'au lauzar
e totz sos faitz vei grazir;
donc ben dei meravellar
cossí pot far era treguas ni fis
qu'anc chai chastels no fo per lui assís.
(Mahn 1846-1853: vv.1-6)

El to utilitzat per Raimbaut dista de ser desafiant, com podia ser en el que vèiem de Bertran de Born, però sí que pot ser entès com un avís de la importància dels conflictes a Provença i dels interessos enfrontats que hi ha al darrere. Peire Vidal, en canvi, sempre mostra una actitud favorable al rei de la Corona d'Aragó. Veurem amb més atenció quina relació hi va haver entre ambdós personatges, però deixem a tall d'exemple la composició *Ges pel temps fer e brau* (PC 364,24):

Al Rei valen e car
vuelh en mo vers mandar
que, si sai pert Proensa, pauc gazanha
pel bel sojorn que pren lai en Espanha.

(Avalle 1960: vv.71-74)

Sigui com sigui, la petja dels afers occitans en la trajectòria del monarca és profunda i, de ben segur, que el curs dels esdeveniments hauria estat molt diferent si el 1166 Ramon Berenguer III de Provença no hagués mort sense descendència. En aquest sentit, l'enemistat entre Ramon V de Tolosa i Alfons I, iniciada arran d'aquesta herència, provenia de dos llavors diferents: la primera, en tant que el comte de Tolosa era aliat del rei Lluís de França, i la segona, perquè l'herència de Provença quedava en mans d'algú que impedia el seu ascens.

En aquesta conjuntura, els consellers d'Alfons, guiats per Guillem VII de Montpeller, prengueren Provença, burlant d'aquesta manera la pretensió de la filla del darrer comte que havia estat promesa al comte de Tolosa.

(Bisson 1988:47)

Com dèiem, el significat d'aquesta política prooccitana adoptada per Alfons tenia un motiu fonamental, que no era altre que protegir de les aspiracions dels Capets el que li havia estat llegat; i aprofitant aquesta motivació política Alfons I va saber guanyar-se el beneplàcit del poble occità, promovent la lírica trobadoresca, essent-ne partícip, i acollint i promocionant trobadors que, amb seguretat,

compondrien poesies afalagadores sobre aquell que els rebia amb els braços oberts, fins i tot un dels seus més famosos detractors, Guillem de Berguedà –que, com bé recorda Grifoll (2017:434), formà part del seguici del rei Alfons I entre els anys 1184 i 1185, segons testimonia la seva signatura al costat de la del propi rei en diferents documents de l'època. Aviat es parlaria de la lírica que agradava més al cercle del rei català, com diu Guiraut de Bornelh a *Tot suavet e de pas* (PC 242,79), que envia la peça a la seva dama seguint l'estil que es preferia a la Provença, això és, segons el gust d'Alfons I el Cast.

Tot suavet e de pas
rien jogan
vauc un chantaret planan
de dichs escurs
c'us non i remanha.
C'aissi leu, si s'era plas,
poiri'entre·ls chatalas
passar en Proensa;
que chansos leu entenduda
lai val e lai s'esvertuda.

Kolsen (1910-1935: vv.1-10)

Sobre aquesta qüestió, Jeanroy (1934[1973]:193) va interpretar «qu'Alfons II était hostile aux laborieuses puérités du *trobar clus* et que c'est lui peut-être qui réussit à en détourner l'illustre poète d'Essideuil». Considerem que aquesta senzillesa que Alfons I tan apreciava, segons Giraut, també formava part del seu programa de difusió i enfortiment de la seva imatge; se sabia estranger a la Provença, però com a bon estratega sabia, també, que no trobaria l'acceptació amb mots complicats o, seguint el tecnicisme, amb el

trobar clus. És, però, una hipòtesi que ja s'allunya dels fets pròpiament històrics que resseguim en aquest capítol i que, a més, caldria estudiar molt més detalladament.

Pere I el Catòlic (1196-1213)

Els focus d'interès polític del regnat d'Alfons I se situaven a les dues bandes dels Pirineus. Així, en la lírica que s'hi referia, sobretot aquella que emanava del seu entorn, d'una banda, es reforçava la seva imatge dins la Corona d'Aragó –exceptuant els comentaris contraris a la seva legitimitat al tron, que ja hem comentat-, i de d'altra, es consolidava la seva imatge als comtats pirinencs. Precisament, la bona relació entre els comtats catalans i els occitans va propiciar que el comte de Tolosa –acèrrim enemic de la Corona d'Aragó- demanés ajut a l'Orde del Cister i al rei de França per combatre l'heretgia càtar. Alvar (2002:72) diu al respecte:

Con esta hábil maniobra se agarraba al clavo ardiendo de unas fuerzas externas para salvar la amenaza real y directa que los Plantagenet y la Corona de Aragón ejercían cada vez más pesadamente sobre sus estados.

El conflicte al sud de França seria latent durant aquell últim quart de segle, i com a conseqüència es forjà una coalició antitolosana formada pels Trencavel, per la noblesa càtara llenguadociana, els comtes de Bearn, Bigorra, Foix, Cumenges, i el mateix Guillem VIII de Montpeller. Ramon V, es va veure obligat a reconèixer el domini catalanoaragonès sobre la Provença i les altres terres aliades que ja hem esmentat. En realitat, però, les aliances s'havien polaritzat. Vicens Vives

(1960) i Ventura (1961) remarquen que les dependències feudals devien ser més teòriques que reals, per la qual cosa el mite d'un l'Imperi occitanocatalà als dos costats dels Pirineus, atribuït sovint al disseny d'Alfons I, no seria més que això, un mite. Amb tot, Bonassie (1989) considera que la Corona d'Aragó de finals del regnat d'Alfons I el Cast i de principis del regnat de Pere I el Catòlic era capaç «d'exercer une véritable hégémonie sur l'espace occitan».

Durant el regnat de Pere I el Catòlic es poden identificar diversos moments emblemàtics, que pesen molt en la manera com és recordat, com ara haver combatut els almohades, haver planificat la invasió de Mallorca (1203-1204) i els fets ocorreguts a les Navas de Tolosa (1212) o haver estat coronat per Innocenci III a Roma l'11 de novembre de 1204¹¹. Recordem les paraules de Milà i Fontanals (1966[1861]:127), que el definia de la següent manera: «Como su padre, fue don Pedro el príncipe más encumbrado y poderoso de las tierras en que se hablaba la lengua de oc». Un regnat breu amb una mort prematura marcarien, però, el regnat del Catòlic. Sobre la interrupció dels plans del Catòlic a causa de la seva mort a Muret, Alvira (2002:92) afirma:

Es más, la gran intervención de 1213 en tierras occitanas tuvo lugar justamente cuando la debacle almohade de 1212 abría las mejores expectativas para la expansión peninsular.

Peire Vidal, a qui podríem considerar poeta àulic a l'emparedat d'Alfons I el Cast (vegeu el Capítol 3), adreçava a Pere I la composició

---

¹¹ Utrilla (1993:74) diu que el sobrenom de *Catòlic* sembla haver estat adoptat arran de la coronació en la qual es proclamava vassall del Papa i defensor de l'església, i no per la seva participació a la croada de 1212, com s'havia cregut anteriorment.

Ben viu a gran dolor (PC 364,13), encoratjant-lo precisament a seguir les passes del seu pare —cal remarcar que, sovint, els trobadors comparen la figura del Catòlic amb la del seu pare, l'ombra del qual, en tant que promotor de la lírica trobadoresca i responsable de l'expansió territorial vers l'altra banda dels Pirineus, s'eixampla considerablement:

Chanson, vai t'en part Vic
al gran de bon espic
e di li que no·s tric
de far tot lo mon ric.
Chanssos, vai dir qu'ieu dic
al rei Peire part Vic,
que ben par a l'espic
cals fo·l grans don issic.

(Avalle 1960: vv.73-76)

Així mateix, Guiraut de Calansó, a *Una doussa res benestant* (PC 243,11) representa Pere I com a mecenes, seguint implícitament l'estela del seu pare.

Al bon rei dels Aragones,
quar sa valors
es tals que·ls sieus bos aips melhors
pot om comtar
cum las esltelas, quant es sers,
e son aders
per lui ben servir mout joglar,
que res als sieus noi sabon avenir
mas quan dizon: “Pros reis es, ses falhir”.

(Willy 1930: vv.36-44)

A banda d'aquests encoratjaments més genèrics, que podrien respondre a un moment inicial del regnat, bona part del corpus de les peces que fan referència a Pere I ens remetent al seu programa occità, reforçat gràcies al matrimoni amb Maria de Montpeller. Per exemple, i precisament arran d'aquest enllaç, les relacions que va entaular el rei Pere I amb Montpeller arran del seu casament amb la filla de Guillem VII de Montpeller «no nos han dejado un epitalamio, sino un canto de guerra», tal com diu Milà i Fontanals (1966[1861]:130). Guanyar-se el favor d'aquells que es creien fidels al difunt Guillem VII, o la imposició de nous tributs, no farien sinó incrementar una situació de descontentament –ja que sembla que el rei Pere és vist com algú aliè a la cort de Montpeller, mogut per propis interessos- i lluites que Peire de Bragairac perfila a la composició *Bel m'es quan aug lo ressò* (PC 329,1):

Pois a Monpeslier s'irais
lo reys, soven veiretz mais
torneis, cochas et essais
als portals maintas sazós
feiren colps, voidan arsós.

E si'l bos reis d'Aragó
conquer en breu de sazó
Monpeslier, ni fai deman,
eu non plaing l'anta ni'l dan
d'En Guillem, car es savais.
Ni'n tem lo seignor del Bais,
ans en mov contr'el tal ais,
per la fe que dei a vos,
no sai si l'er danz o pros.

(Raynouard 1816-1821[1966]: vv.19-36)

Seran les composicions dedicades a la croada albigesa les que han tingut més difusió, sobretot perquè ens remeten als darrers dies de vida del rei Pere. Raimon de Miraval compongué *Bel m'es q'ieu chant e coindei* (PC 406,12) durant els primers mesos de 1213 i abans del setembre de 1213, poc després de la victòria de les Navas de Tolosa. La peça, que va dirigida a Pere I i dedicada a Elionor d'Aragó –germana de Pere I i esposa de Raimon VI de Tolosa¹²- és una clara manifestació de les esperances que el trobador té dipositades en el monarca per reconquerir les terres dominades pels francesos –i el castell de Miraval, com a interès personal.

Dompn', ades m'avetz valgut
tant que per vos sui chantaire;
e no·n cuiei chanson faire
tro·l fieu vos agues rendut
de Miraval q'ai perdut.

Mas lo reis m'a covengut
que·l cobrarai anz de gaire,
e mos Audiartz¹³ Belcaire:
puois poiran dompnas e drut
tornar el joi q'ant perdut.

(Topsfield 1971: vv.64-73)

La mort de Pere el Catòlic el 12 de setembre de 1213 es podria definir com el resultat d'haver ajudat un col·lectiu que, tot i qualificat d'heretge, encara formaven part de la seva jurisdicció. Alvira (2002:98-

---

¹² L'any 1204 es casaven Raimon VI de Tolosa i Elionor d'Aragó, signant-se una aliança Tolosa-Corona d'Aragó.

¹³ *Senhal* utilitzat per referir-se al comte Raimon VI de Tolosa.

102) contempla diversos motius que responen a aquest acte de lleialtat al seu poble, decantant-se per la següent:

Una segunda razón de peso nacería de la tradicional proximidad del Casal d'Aragó a la nobleza occitana. El Papa sabía que su reciente alianza con el conde de Tolosa se había estrechado todavía más en 1205 con el compromiso de Raimondet o Ramon lo Jove, heredero de Ramon VI, con la infanta Sancha de Aragón, hermana del rey; también que la preponderancia catalano-aragonesa había alcanzado ese mismo año a Narbona y a las casas de Foix y de Forcalquier. En esas condiciones de familiaridad y alianza, la capacidad represiva de la Corona de Aragón era limitada. No en vano, Pedro el Católico alternaba una censura pública de la herejía con una actitud de favor hacia muchos nobles y caballeros occitanos vinculados al catarismo (Pons de Vernet, Raimon de Castelrossilhon, etc.). A los ojos del Papado, las mismas trabas que maniataban a la alta nobleza occitana podían afectar al rey de Aragón. [...] En ese caso, era mejor un poder exterior al escenario occitano y con plena legitimidad feudal: esto es, la monarquía Capeto [sic].

Jaume I el Conqueridor (1213-1276)

L'aura que deixa Jaume I en la historiografia catalana és àmplia, tenint en compte el programa polític o militar que va dur a terme al llarg dels seus més de 60 anys de regnat. A banda de les seves gestes bèl·liques que van generar la seva àura com a conqueridor, el rei Jaume I ha deixat una obra cabdal per a la historiografia catalana, la seva *Crònica*. Mitjançant el seu relat, fou ell mateix qui va perfilar algunes de les escenes i dels personatges que perduraran en l'imaginari dels estudiosos fins a dia d'avui. No podem obviar la imatge quasi santificada que fa de

la seva mare, Maria de Montpeller, que serveix, de retruc, per perfilar la imatge del seu pare, Pere I el Catòlic (JI cap.6: 5 i cap.7:5-6):

De la reina dona Maria, nostra mare, volem aitant dir que, si bona dona havia al món, que ella ho era, en timbre e en honrar Déu, e en altres bones costumes que en ella eren. E poríem molt de bé dir d'ella: mas deïm-ne aitant que fa compliment a tot l'als: que ella és amada per tots les hòmens del món qui saben de sos capteniments. E Nostre Senyor l'ama tant e li dóna tanta de gràcia, que Reina sancta és clamada per aquells qui són en Roma, e per tot altre mon.

Cal sumar-hi el fet que el rei Pere I el Catòlic va repudiar la seva esposa, amb qui es va casar, fonamentalment, per interès patrimonial; tot plegat no faria sinó incrementar la simpatia que ha despertat la figura de la mare del Conqueridor, i la antipatia que podia despertar en alguns cercles, el del mateix Jaume, evidentment. No sembla que Jaume I sentís el mateix pel seu pare, tal com apunta Salrach (2008:88):

Jaume I no sembla haver tingut en gaire estima el seu pare Pere el Catòlic. Encara que victoriós a Las Navas de Tolosa (1212), Pere es va fer matar per imprudència a Muret (1213), i va deixar al seu fill, d'aleshores cinc anys, una herència de deutes, empenyoraments i manipulacions monetàries, i una situació política molt compromesa.

Efectivament, la derrota de Muret serà la primera gran crisi de la Corona d'Aragó, i Jaume I, un nen de cinc anys, quedava a mans del vencedor del seu pare, Simó de Montfort, amb la filla del qual estava promès. Partint d'aquesta delicada situació heretada pel jove rei Jaume, veurem quins elements es defineixen com a fonamentals al llarg del seu regnat i com ho van representar alguns trobadors en les seves

composicions. Sobre la repercussió del regnat del Conqueridor en la lírica –o ben mirat, la repercussió que va poder tenir la lírica en el regnat de Jaume I- Miriam Cabré (2011:924) considera que «des de l'inici del regnat de Jaume I s'observa de manera evidentíssima un canvi eloqüent en la situació de la lírica i del mecenatge dels trobadors a la cort catalana». Un dels factors era, sens dubte, la repercussió que podia tenir la seva figura en una extensió tan gran de territori, però també s'hi sumava la situació de conflicte polític –després de la guerra a Muret i de l'accés als comtats de Tolosa i Provença per part dels Capets.

Al començament del regnat, la joventut –l'excessiva joventut- del rei Jaume no jugava al seu favor segons alguns, com demostra la composició *De chantar farai/ una esdemessa* (PC 442,1) de Tomier i Palaizi:

Els Arragones
ai perdut ma poigna
e mon sirventes,
et en Cathaloigna;
e·l reis qu'es joves
no·l troba qi·l poigna.
Segur estem, seignors,
e ferm de ric socors.
(Frank 1957: vv.25-32)

Una altra qüestió referent a Jaume I, en tant que objecte de crítiques per part dels trobadors, és que no va fer res per venjar la mort del seu pare; així ho expressa Bonifaci de Castelhana a *Ara pos iverns es el fil* (PC 102,1):

E·l flacs reis cui es Aragos,
fatot l'an plag a man gasos,
e fora·ilh plus bel, so m'es vis,

qe demandes am sos baros
son paire, q'era pros e fis,
qi fon mortz entre sos vesis,
tro fos dos tantz aqitiat.

(Appel 1890: vv.22-28)

El problema, com manifesta Salrach (2008:88) és que durant els primers anys de regnat del rei Jaume hi havia un rei absent, amb una regència –formada pels seus dos oncles, Sanç i Ferran- que ambicionava el tron. Entre els anys 1221 –quan Jaume I arriba a la seva majoria d'edat- i 1225 –quan deixa Saragossa i assisteix a les primeres corts a Catalunya- el panorama és bastant convuls, tal com defineix Bisson (1988:71-72):

Quan Jaume I arribà a la majoria d'edat, es trobà en el centre de la política –i de les frustracions- baronials. Primer fou influït (després dels templers) pels aragonesos, que arreglaren el seu casament amb Elionor de Castella i la seva investidura com a cavaller (febrer de 1221). Però els magnats d'Aragó no estaven subjectes a cap Pau territorial com els catalans, i el jove rei ja s'havia vist involucrat en les seves guerres privades el 1220 (quan només tenia dotze anys), la qual cosa l'obligà d'aleshores ençà a crear-se faccions pròpies. Jaume I aprenqué a lluitar i com negociar a Aragó –i els aragonesos aprenqueren de respectar-lo.

Passats els primers anys de joventut, Jaume I va optar per redirigir la política catalanoaragonesa envers la península –i no cap a Occitània- fent front a l'amenaça sarraïna, possiblement portat pel record dels darrers dies de vida del seu pare i la seva ferma postura com a rei croat. Aquesta distància amb Occitània adoptada pel rei Jaume I no va ser ben acollida entre els senyors del nord dels Pirineus que havien estat fidels a la Corona fins al moment. Precisament, aquest

distanciament amb Occitània queda ben recollit a *D'un sirventes m'es gran voluntatz preza* (PC 66,2), de Bernart de Rovenac, composició dedicada a Alfons X de Castella:

Lo reis N'Anfos a laissat cobezeza
als autres reis, qu'a sos ops no'n vol ges,
et a sa part elh a preza largueza.
Mal a partit qui reptar l'en volgues.
E dic vos que'm par vilania
qui partís e qui'l mielhs se tria.
Mas ges per tan non a fag nondever,
quar a pres so qu'els no volon aver.
(Bosdorff 1907: vv.41-48)

Alvar (1977:196-197) definirà aquest fragment de la següent manera: «En el sirventés –como es habitual en la obra de Bernart de Rovenac- ha censurado a Enrique III y a Jaime I por no atacar las tierras de Luis IX mientras que éste está cerca en las Cruzadas».

Certament els seus èxits a la península compensaven amb escreix els fracassos als Pirineus i al sud de França. Des de temps d'Alfons I que la Corona d'Aragó no vivia una etapa d'expansió territorial. Primer va conquerir Mallorca (1229), campanya que fou declarada com a croada, seguida de València (1245) i Múrcia (1266) –en aquest darrer cas, els primers atacs de la campanya foren iniciats per l'infant Pere. Cerverí de Girona recull la glòria com a conqueridor de València en elogiar extensament la figura del rei Jaume al *Maldit bendit* (PC 434a, I), on el defineix com el millor rei del món, superior en seny i cavalleria, però sobretot com a enamorat cortès, tal com assenyala Cabré (2011b) i, en aquest sentit, Cerverí «li demana que corregeixi

qualsevol error en el seu cèlebre debat sobre la condició femenina, col·locant-lo en posició de jutge»:

Vull per merçe preyar
-car sabri'esmentar
tots los comptes e'l reys,
de totes les tres leys,
de seny, de cortesia
e de cavalleria,
de tots fayts benestants
c'aver deu rey presans-
que si en est scrit
aja null mot mal dit
qu'el esmentar mi deny
(Riquer 1947: vv.527-537)

Efectivament, la política peninsular va resultar ser el contrapunt a la realitat que es vivia més enllà dels Pirineus. Malgrat els esforços i els ponts construïts entre les dues terres, Jaume I no va poder evitar que la Provença passés a mans de Carles d'Anjou (1246) i Tolosa al germà de Carles, Alfons de Poitiers (1249). El punt i final a aquesta situació seria el tractat de Corbeil (maig de 1258), segons el qual Jaume I renunciava a tots els seus drets i pretensions sobre Occitània, excepte els de Montpeller i Carladès; per la seva part, Lluís IX –segons Bisson (1988:79) «el Conqueridor veia en el rei de França un croat com ell mateix, més que no pas un invasor»- renunciava al seu antic títol sobre els comtats de Barcelona, Besalú, Cerdanya, Conflent, Empúries, Girona, Osona, Rosselló i Urgell. El que Bisson (1988:79) considera com una «inversió diplomàtica» finalitzà amb el prometatge de la filla de Jaume I, Elisabet, amb l'hereu francès, Felip. Sobre aquesta qüestió, a

Ab greu cossire / Fau sirventes cozen (PC 67,1), Bernart Sicart de Maruejols es lamenta de com s'ha pogut arribar a aquesta situació:

Merce an li francey,
ab que vejo·l conrey,
que autre dreg no·y vey.
ai, Toloza e Proensa
e la terra d'Agensa,
Bezers e Carcassey,
quo vos vi e quo·us vey!

(Raynouard 1816-1821[1966]: vv.24-30)

Per tal de resumir els darrers dies del regnat de Jaume I, recollim les paraules de Salrach (2008:92):

Quan Jaume I va traspasar a València a principis d'estiu del 1276, després de seixanta-tres anys de regnat, deixava als seus fills una herència molt més gran i rica que l'heretada del seu pare. Si la missió dels reis era pilotar la nau i fer la navegació més segura per oceans més grans, és clar que ho havia aconseguit. Podia morir tranquil pensant que havia arribat més lluny que cap dels seus avantpassats. Però no ho havia fet tot tal com calia.

Certament, no podem dir que el regnat del Conqueridor no va ser esplendorós, almenys pel que fa a eficiència dins dels termes peninsulars, però a nivell intern són evidents les diferències amb els seus antecessors. A nivell cultural, «el rei Jaume no va portar el mecenatge de la lírica cortesana més enllà de la presència de joglars a la seva cort», diu Cabré (2011b:926-927), i això es veuria reflectit en algunes de les consideracions dels trobadors. A les dades recollides a l'Annex III, en l'estadística dels regnats, veiem que les referències al rei Jaume I no són proporcionals en nombre a un monarca amb el regnat més extens dels

quatre que aquí ens ocupen. També cal tenir en compte que la motivació darrere de molts d'aquests comentaris poètics respon a la política, les estratègies i els interessos d'altres territoris i d'altres magnats, com analitza Cabré (2011b). Una gran part dels poemes que li adrecen els trobadors o bé intenten fomentar la intervenció del rei en els afers polítics occitans, com hem vist, o s'hi refereixen (en termes positius o negatius) com a croat, però en cap d'aquests casos podem detectar un gruix de poesia que respongui a la voluntat de Jaume I de promoure les seves causes.

Pere II el Gran (1276-1285)

A la mort de Jaume I, el patrimoni dinàstic quedava dividit entre Pere II i el seu germà Jaume (aquest heretà les terres balears, la Cerdanya i el Rosselló). Tot i que la brevetat del seu regnat sovint ha fet passar per alt la importància del seu paper com a mecenes dels trobadors, en comparació amb el seu pare, la rellevància de la figura de Pere II el Gran s'inicia als seus anys com a infant. Nascut l'any 1240, ja comença a aparèixer en documentació oficial a partir de l'any 1254, en fer la majoria d'edat. De fet, tal com remarca Cabré (2011a:171):

Quan Pere va esdevenir rei el 1276, a l'edat de trenta-sis anys, ja tenia al seu darrere un bon grapat d'anys de vida pública durant els quals havia ocupat càrrecs polítics destacats, havia deixat veure unes polítiques independents de les del seu pare, havia fet enemics i aliats i havia estat durant algun temps el centre d'una cort que era un important focus polític i cultural.

Veurem, doncs, algunes d'aquestes polítiques independents que va liderar i quins moments van ser clau per al seu regnat. En primer lloc,

cal recordar que, ja a les darreries del regnat de Jaume I, quan alguns barons aragonesos i catalans es mostraren contraris al programa militar que presentava el Conqueridor –més pendent de lluitar en coalició amb la resta de corones peninsulars contra l’amença musulmana, que en benefici de la pròpia Corona-, aquest no els va rebatre amb autoritat, qüestió que va fer que es produís una disputa amb l’infant Pere que, aparentment, es mostrava més exigent que el seu pare. L’any 1257 l’infant Pere fos nomenat procurador a Catalunya i, més tard, administrador a l’Aragó. Bernart de Rovenac evoca les actuacions de l’infant Pere a la composició *Bel m’es quan vei pels vergiers e pels pratz* (PC 66,1):

Belh m’es quan vei pels vergiers e pels pratz
tendes e traps e vei cavals armatz
e vei talhar ortz e vinhas e blatz
e vei gienhs traire e murs enderrocatz
et aug trompas e grans colps dels nafraz,
e mal lur grat meto·ls en las postatz.
Aital guerra m’agrada mas que patz,
non tals treguas ont om si’enganatz.

Tot aisso dic per l’enfant d’Arago,
e deu aver nom enfant per razo,
quar leu s’ave qu’enfans fa falhizo,
et el falhi quant aucis son baró
Raimon Guilhem, qu’anc tregua no·l tenc pro
ni en sa cort jutjamens datz no·l fo.
Per que totz selhs a cui elh treguas do
devon duptar aquelh enfant fello.

(Bosdorff 1907: vv.1-16)

Els fets recollits en aquests versos fan referència al moment en què l'infant Pere va fer executar Guillem Ramon d'Òdena (1261) per no haver respectat les treves acordades entre els barons sediciosos contra Jaume I. Evidentment, la imatge que Rovenac presenta de l'infant Pere és negativa, ja que el presenta com un botxí en temps de treva. No obstant això, aquest sirventès també ens fa adonar de la implicació i l'empenta de l'infant en els afers de la Corona. Cal remarcar, a més, que és un poema que el trobador compon a l'entorn dels poderosos Cardona i que per tant testimonia la imatge de l'infant que en volia difondre la noblesa rebel.

Precisament, l'apatia envers les qüestions occitanes que alguns criticaven al Conqueridor, es contrarestavava amb l'esperança que mostraven alguns poemes amb l'infant Pere. Així ho denota la composició de Paulet de Marsella, *L'autrier m'anav'ab cor pensiu* (PC 319,6), en la qual Pere I, encara infant, és considerat salvador dels provençals, en tant que enemic de Carles d'Anjou:

Senher, aram digatz chantan
del gentil enfan d'Arago
si·us par que ja nulh temps deman
so que de son linhatge fo,
pos que ric, jove, fort e gran
lo troba hom, e bel e bo.

(Riquer, I. 1979-1982: vv.57-62)

A banda del repte que suposava haver de fer front a l'aristocràcia catalana i aragonesa, i també durant el seu infantat, Pere va haver de fer front al domini angeví a Sicília, en tant que marit de Constança de Sicília. «Sicília fou el banc de sorra on s'encallà el vell idealisme croat del “bon

rei En Jaume” i deixà la Corona d’Aragó vulnerable davant les conseqüències dels seus èxits» diu Bisson (1988:96). La bona rebuda de Pere, ja com a rei, a Sicília, representava el primer pas per esdevenir el nou rei dels sicilians. «Cap regne no havia estat mai tan fàcilment incorporat a la Corona d’Aragó –ni tampoc tan precàriament» diu Bisson (1988:98). Certament, l’arribada de Pere II a Sicília estroncava els afanys del papa Martí IV i de Carles d’Anjou sobre aquella terra. D’aquells moments data la composició *Al bo rei qu’es de pretz car* (PC 154,1), de Folquet de Lunel, i en la qual el trobador, a més d’elogiar Alfons X el Savi, també ho fa amb Pere II el Gran, comparant-los en mèrit i valor:

Maís un rey no·l sai contrapar
de largueza, s’agues tan bo
poder, cum elh a, de donar:
so es lo franc rey d’Arago;
qu’a tan son cor en valor qu’elh faria
pauc tot lo mon acomplir lo talan
qu’a en donar; e dari’atretan
cum hom del mon Don Peire, s’o avia.

(Tavani 2004: vv.17-24)

Durant aquesta empresa, i tot i els èxits que li va comportar, Pere II va haver de respondre davant dels seus súbdits en unes corts a Tarassona (setembre de 1283) ja que afirmaven que no se’ls havia consultat sobre aquell projecte personal i que, a més, se’ls imposava el pagament d’uns tributs il·legals. Els fets que se succeïren a continuació, els recull Bisson (1988:98-99) de la següent manera:

Considerant que la resposta del rei no era adequada, es reuniren els nobles i els representants de les ciutats a Saragossa per demanar una confirmació general dels seus privilegis, que el rei es veié obligat a acceptar l'octubre de 1283. [...] Allà s'establí que els prelats, barons, cavallers i ciutats havien de reunir-se un cop l'any; que les noves lleis havien de tenir el seu consentiment; i que els impostos (inclòs el bovatge) només es podien recaptar com a imposició consuetudinària. Els catalans també havien format una unió representativa, però, a diferència dels aragonesos, trobaren la manera de convertir la seva Cort en el seu instrument d'expressió.

Tot i els acords a què van arribar a les corts de Tarassona, el descontentament dels senyors aragonesos i catalans persistí fins als darrers dies del regnat de Pere II. L'esdeveniment que marcà, però, el final del seu regnat tindria lloc la primavera de 1285, quan Pere II es va dirigir al Rosselló després d'assabentar-se que el seu germà Jaume II de Mallorca s'havia aliat amb el rei de França, Felip III l'Ardit. Entre el 8 i el 9 de juny, l'exèrcit francès va creuar els Pirineus i el 7 de setembre, després d'un setge que va durar tot l'estiu, Girona es rendia. La invasió, que comptava amb el suport papal i amb la consideració de croada, va ser, però, fallida. Amb l'avantatge de poder atacar des de dins, l'exèrcit català va fer recular les forces capetes fins Perpinyà, on hi va acabar morint Felip III el 5 d'octubre. Amb la guerra finalitzada, Pere decidí prendre mesures contra tots aquells que no s'havien posicionat al seu favor, amb la intenció de prendre Mallorca al seu germà, però la sobtada mort del rei Pere l'11 de novembre va deixar els seus plans sense executar.

El conegut cicle de sirventesos de 1285, un intercanvi de cobles entre cinc interlocutors –Bernat d'Auriac, Peire Salvatge, el comte de Foix, un anònim favorable al bàndol francès i el mateix rei Pere- relata

aquests esdeveniments que marcaran el final del regnat de Pere II el Gran. Al darrer capítol d'aquesta tesi, dedicat a Pere II i els seus trobadors, en veurem alguns detalls, però vegem un parell de fragments rellevants que ens permetran contextualitzar la situació. El primer, de mà del rei Pere, dirigint-se a Peire Salvatge:

Peire Salvagg³, en greu pessar
me fan estar
dins ma maizo
las flors que say volon passar,
senes gardar
dreg ni razo,
don prec asselhs de Carcasses
e d'Ajanes¹⁴
et als guascos prec que lor pes
si flor mi fan mermar de ma tenensa;
mas tals cuja sai gazanhar perdo
que·l perdos l'er de gran perdecio.
(Riquer 1951: vv.31-42)

La darrera estrofa que ens ha semblat rellevant pertany a l'anònim profrancès que tanca aquest cicle de sirventesos. El to d'aquest anònim és visiblement violent, instant a una massacre de l'exèrcit de la Corona d'Aragó:

Los d'Aragon veïrem penjar,
ni plus scampar
poiran raison,
e·l sieu seignor veïrem ligar
et aforçar

---

¹⁴ L'Agenès i la Gascunya pertanyien a Anglaterra; en tant que aliats en el passat, el rei Pere demana ajut per combatre Felip l'Ardit.

coma lairon;
non i serà lo premiar mes
.....
.....
los cassaran per aver soa semenza,
e pois veirem cascun de soa maison
e de son linh morir en la preison.

(Riquer 1951: vv.109-120)

Com dèiem, el desenllaç d'aquest esdeveniment vindria amb la mort del rei, però això seria després de veure la retirada dels francesos. Riquer (2011[1975]:1592-1593) remarca el valor d'aquests versos i del sirventès com a gènere compositiu en tant que arma política, «precisamente en momentos en que dos bandos en lucha precisan de una propaganda eficaz y de animar a sus respectivos partidarios.»

Precisament, el model de mecenatge trobadoresc que va impulsar Pere II, ja des del seu infantat, es pot comparar amb el del seu besavi, Alfons I el Cast, «i també el del seu sogre Manfred, com a hereu de la imatge de l'emperador Frederic II», tal com remarca Cabré (2011b:193); i afirma (2011b:162) que «és seguint la petja d'aquests dos grans models que Pere va construir la seva imatge de príncep i de protector de la cortesia».

CAPÍTOL SEGON¹⁵

ELS CATALANS A LA LÍRICA TROBADORESCA

Ja hem comentat anteriorment la rellevància que, en ple segle XIX va adquirir la lírica trobadoresca i, en general, els estudis romànics.

Durant aquest prop de segle i mig d'estudis, la crítica ha proposat un bon nombre de connexions entre els trobadors i les corts catalanes, com ja hem recordat –que en alguns casos convindria reavaluar, com també hem apuntat-. En relació a l'aspecte que més ens interessa en aquest cas, els estudiosos han examinat des de diversos enfocaments, el paper que jugava la lírica trobadoresca en relació als esdeveniments polítics que succeïen al seu entorn i que hem repassat al capítol anterior.¹⁶ Aquest discurs crític ens encamina cap al millor coneixement de la lírica, però, especialment, als motius que n'estimulen la creació; i és aquí on la realitat de la lírica trobadoresca, s'imbrica profundament amb els interessos de l'entorn on va ser creada: la cort. Per això, el pilar principal per construir una interpretació global de la lírica trobadoresca, i en concret de la seva presència i circulació a Catalunya, parteix dels centres de poder com a centres culturals i de creació i divulgació d'ideologies.

Amb un corpus líric format per 2542 peces, corresponents a uns 350 trobadors coneguts, i algunes altres d'autoria desconeguda, la

---

¹⁵ Vegeu una primera versió d'aquest treball a Viñolas (2014), publicada en anglès. Aquí hem revisat algunes consideracions, integrant el contingut en el context d'aquesta tesi, per tal de no repetir-nos, o bé, matisant el missatge que volíem donar en l'original.

¹⁶ Vegeu *l'Estat de la qüestió* anterior. Ens referim, principalment, a Milà i Fontanals (1861), Rubió i Balaguer (1949-58) i Riquer (1964), a la magna obra de Riquer (1975) i, sobretot, a aquelles obres que han elaborat una perspectiva més focalitzada en la presència dels trobadors a la Corona d'Aragó, com són Nicolau d'Olwer (1909), Cluzel (1957-58), Aurell (1989), Di Girolamo (1994), Riquer (1996), Asperti (1999) i Cabré (2008 i 2013).

lírca trobadoresca constitueix un fenomen literari de gran abast, que va arribar a tenir una irradiació extraordinària, amb conseqüències culturals i ideològiques que van marcar profundament tota la cultura europea. Es tracta, per tant, d'un fenomen literari de gran relleu, però també –i aquest és l'aspecte que volem destacar aquí- d'un testimoni de primer ordre per conèixer la història i la història de la cultura d'aquests segles. Si al capítol anterior hem repassat els esdeveniments històrics cabdals de cada període, que serveixen de rerefons per interpretar les referències dels trobadors als afers d'actualitat, i hem esbossat la reacció poètica que van provocar en alguns trobadors, en aquest segon capítol mirarem de resseguir allò que la lírica dels trobadors ens pot dir sobre el paper dels catalans en aquesta xarxa cultural i, per extensió, la imatge dels catalans en l'escaquer polític.

Tenint en compte les implicacions polítiques i socials de les composicions d'aquest període, vam creure interessant conèixer quin significat es desprenia dels mots “català” i “Catalunya” en la lírica trobadoresca. Es tractava de veure, no només quina imatge es percebia dels catalans (en el sentit més ampli de la paraula, que denota des del monarca i, per extensió la Corona d'Aragó, fins als súbdits), sinó també quina ideologia hi havia darrere. La qüestió comptava amb un interès afegit, ja que el regnat d'Alfons el Cast representa un punt d'inflexió tant en la configuració de la Corona d'Aragó com en la gestació d'aquest nexa entre la cultura occitana i la corona catalanoaragonesa. La rellevància que pot tenir des d'un punt de vista historiogràfic l'evidència l'historiador Thomas Noël Bisson (1986:36-37), que diu que:

Alphonse patronized the troubadours with their arcane forms of Limousin discourse, in which he was no mean dabbler

himself, and so did his son. [...] Yet one may search this literatura in vain for a consistent ideology. If the Provençal politics had an underlying motive, it was to defend the Catalan counties against the perceived threat of an expansionist Capetian monarchy allied with the count of Toulouse.

Aquesta visió, però, s'ha de matisar a partir dels estudis d'Aurell (1981, 1989 i 2011), Riquer (1959 i 2011[1975]) –dos dels principals artífexs del discurs que vincula política cortesana i trobadors– i Grifoll (2017). Tots tres fan èmfasi, sobretot, en la influència mútua que es produïa entre el poder i la composició lírica. Gràcies als seus treballs sabem que la connotació ideològica de la lírica composta a l'entorn del Cast representa un instrument de legitimitació molt més potent que no suggereix Bisson, resultant d'una estratègia deliberada del rei, i que en dibuixa una imatge evocadora d'un sistema de valors molt concret: el de la cortesia.¹⁷ Com veurem al llarg d'aquest capítol, la cortesia no és una caracterització neutra, sinó que responia a una sèrie de connotacions, incloses algunes de polítiques.¹⁸

Tota la lírica dels trobadors s'emmarca en aquesta ideologia cortesana, que s'expressa en termes amorosos, i que difon un conjunt de virtuts a les quals havia d'aspirar la noblesa occitana. Amb tot, malgrat l'aparent preeminència de l'amor, la lírica dels trobadors també dóna veu a interessos polítics, expressa aliances o en suggereix de noves, i

---

¹⁷ Un altre factor que podria connotar la imatge o la caracterització dels catalans és que, tal com adverteix Bisson (1986), en formar-se el que ell anomena la federació –la Corona d'Aragó– serien els catalans els que dominarien aquell procés, i el més important de tot és que els comtes-reis començarien a ser identificats dinàsticament com a catalans, fet que ens acostaria al significat de l'aparició en algunes composicions d'uns catalans que, tot i vincular-se a un estendard ambivalent –en tant que comtes de Barcelona i reis d'Aragó–, deixaria en una posició de greuge comparatiu aquells altres dominis que coexistien sota el poder dels reis de la Corona d'Aragó.

¹⁸ Sobre aquest ús de la cortesia, vegeu Cabré (2017)

difon una imatge ideal de les corts que hi participen i, en especial, dels grans senyors que la promouen.¹⁹ Com veurem, la cortesia es converteix en una aspiració que atorga prestigi i en una arma retòrica per desprestigiar els enemics.

Els trobadors van estar vinculats a les corts catalanes des de l'època del Cast. De fet, Asperti (1999:15) afirma que «Alfonso stesso si segnalò come uno dei maggiori mecenati dell'ultimo terzo del secolo, omaggiato da trovatori quali Giraut de Bornelh, Folquet de Marselha, Arnaut de Maruelh, Peire Vidal, Peire Raimon de Tolosa –ossia, di fatto, molti dei massimi ‘professionisti’ del suo tempo». Tanmateix, molts dels poemes que esmentarem pertanyen a l'obra de trobadors que miren els catalans “des de fora”, i en aquests casos haurem de tenir en compte l'entorn d'on provenen aquestes veus, situar-les si és possible en la xarxa d'aliances i en els conflictes que puntuen la història d'aquest període. Una prova d'aquest reconeixement de la identitat catalana des de temps dels comtes-reis la trobem, com hem recordat a la Introducció, en dues peces dedicades a Ramon Berenguer IV, el qual ja apareix dins d'aquesta òrbita d'interessos trobadorescos. La primera de les composicions destacades és *Empeiraire, per mi mezeis* (PC 293,22), de Marcabré. En aquesta, el trobador gascó fa un requeriment als regnes peninsulars – inclòs el domini catalanoaragonès- en la campanya contra els musulmans de Toledo:

---

¹⁹ Antoni Rossell (2006:51) afirma: «Això no vol dir que aquests contactes suposin una relació entre l'estructura politicoadministrativa de la corona catalanoaragonesa i la lírica trobadoresca». Mirarem de matisar aquest judici, amb una sèrie de composicions on hi ha indicis d'una relació estreta entre la lírica i l'estructura de poder. El punt de partida, tal com hem apuntat, tot seguint Riquer i Aurell, és la tasca iniciada pel Cast de crear l'entramat líric a la corona catalanoaragonesa venia donada per una necessitat de legitimar el seu poder.

Ab la valor de Portegal
e del rei navar atretal,
ab sol que Barsalona·is vir
ves Toleta l'emperial,
segur poirem cridar "Reial!"
e paiana gen desconfir.

(Gaunt-Harvey-Paterson 2000: vv.43-48)

Com també hem esmentat abans, convé recordar que Marcabré componia aquesta peça a l'entorn del fill del primer trobador, parent per matrimoni del comte de Barcelona.

D'altra banda, i en un to molt diferent, a *Bel m'es, qui a son bo sen* (PC 323,8), de Peire d'Alvernia, veiem com la figura del comte Ramon Berenguer queda denigrada, i amb ell tot el seu poble, de qui diu que passa fam i misèries. La interpretació del passatge depèn del context des del qual va ser elaborada la peça; així Fratta (1996:29) indica que podria ser feta des de la mateixa cort de Barcelona –apuntant, fins i tot, a l'any 1159- i Del Monte (1955:147) apunta a la possibilitat d'haver estat composta des de la cort de Tolosa. Amb tot, el to humorístic de la composició tampoc ajuda poder fer-ne una interpretació única i fiable:

Per que d'est comte aten
de Barsalon'un don gen,
que pro·m fassa e lui onransa;
e cre, si de dar non dutz,
qu'en sa cort, on suy vengutz,
es fams e vera mermansa.

(Fratta 1996: vv.13-18)

En tot cas, però, cal subratllar que Peire d'Alvernia reconeix que la cort de Barcelona ocupa un lloc en el mapa del món trobadoresc,

encara que després en critiqui la liberalitat, per un motiu o un altre. Aquest és, doncs un bon exemple de la mena de tasca que ens proposem: mirarem de situar els esments als catalans en el context dels esdeveniments històrics que els donen sentit i de veure a què respon la imatge que construeixen.

Com a punt de partida, hem detectat 19 mots diferents en referència als catalans o a Catalunya, mitjançant la base de dades *Concordance de l'Occitan Médiéval* (COM) localitzats en 44 peces –que representen escadusserament un 2% de la producció lírica total-, obra de 33 trobadors. De tots els esments, hem destriat i tingut en compte aquelles composicions que van més enllà del mer gentilici, en les quals hi ha unes connotacions polítiques o ideològiques. D'aquestes n'oferirem una mostra significativa comentada, en ordre cronològic, per fer evident la casuística que presenten.

L'any 1861, Milà i Fontanals descrivia ja, de manera brillant, el complex sistema de mecenatge que s'establí a l'entorn de la figura d'Alfons I o de les corts perifèriques, donant compte d'una vintena de trobadors les *vidas*, *razos* i, fonamentalment, composicions dels quals demostraven un cert vincle o, si més no, interès per les corts catalanoaragoneses. Els estudis que se n'han ocupat posteriorment - Riquer (1951), Cluzel (1957-58), Alvar (1977) i Aurell (1981a i 1981b)- han contribuït a explorar aquestes connexions i sobretot a interpretar els motius que podien haver afavorit l'evident desenvolupament de l'activitat trobadoresca en comparació amb el període anterior. Segons els treballs de Riquer i Aurell, sembla clar que sota el patrocini d'Alfons el Cast, la cort catalana es va integrar de ple en la xarxa trobadoresca i va adoptar el codi de la cortesia com a propi (o almenys així ho expressen els trobadors propers al rei). Com recordava Bisson al

passatge citat més amunt, el monarca va conrear personalment la lírica segons els patrons occitans, corroborant així la imatge de perfecció cortesa que li atribueixen els trobadors, pròpia dels grans senyors occitans, a la qual afegeixen la de dignitat reial: és a dir, un retrat que el legitima respecte a la senyoria de Provença i al tron aragonès, totes dues disputades pels seus enemics.

Pocs anys després de la mort del Cast, Raimon de Miraval, trobador del vescomtat de Carcassona, compon *Bajona, per sirventes* (PC 406,11). En aquesta composició hi trobem ressons d'aquesta imatge de cortesia de la cort catalana que havia conreat el rei Alfons, però feta extensiva a tots els "catalans":

Car sai passes Barsaunes
entre·ls Catalans joios,
Serdanha ni Girones,
say que vengues a rescos.

(Topsfield 1971: vv.11-14)

Els catalans són presentats de manera explícita com a prototip de cortesia i com a poble que promociona els valors cortesos definits pels trobadors, i on l'aspiració al *joï* amorós inspira aquest univers cultural.²⁰

I segueix:

Nostre reis Aragones
que val mais de totz los pros,
vuelh renovelh vostr'arnes,

---

²⁰ En aquest sentit, sorprèn Paterson (1993a:98) quan valora la cortesia catalana per damunt d'aquella occitana, prenent com a exemple la cort d'Ermengarda de Narbona, de qui afirma que «her reputation for solving questions of Love casuistry may no have been unconnected with her considerable legal and diplomatic skills», per la qual cosa considera que «she was on close terms with the catalans».

e diguatz m'als companhos
que·l sieu gai captenemen
volgra say vezer, Bajona!
qu'entre nos fug lo Joven
et us ricx no s'abandona,
per qu'ieu am mas domnejar
que no mal senhor forsar.

(Topsfield 1971: vv.21-30)

En aquesta composició de Raimon de Miraval²¹, però també en d'altres –com *Pos astres no m'es donatz* (PC 248,65), de Guiraut Riquier, o *Be·m plairia, seigner en reis* (PC 242,22), de Giraut de Bornelh– els esments als catalans o al rei mateix poden derivar de la imatge generada per la lírica trobadoresca produïda des dels dominis d'Alfons I. Gràcies a aquesta percepció poètica del rei la integració del model occità, tant a nivell compositiu, com de mecenatge, s'amplia al conjunt de les corts.

Aquesta imatge ens serveix, d'altra banda, com a contrapunt per interpretar algunes crítiques dels seus enemics al rei Alfons, bastides amb les mateixes eines retòriques i on el *pretz* i el *joi*, eren armes de doble tall. Vegem, com a exemple, un fragment de *Mout m'es deissendre carcol* (PC 80,28), de l'any 1184, composta pel trobador aquità Bertran de Born:

Aragones fant gran dol,
Catalan, e cill d'Urgel
car non an qui los chapdel
mas un seignor flac e gran
tal qe·is lauza en chantan
e vol mais deniers q'onor.

---

²¹ Per a més informació sobre l'obra de Raimon de Miraval, vegeu també Riquer (1975) i Topsfield (1970 i 1971).

E pendet son ancessor
per qe·is destrui et enferna.

(Paden, Sankowitch, Stäblein 1996: vv.33-40)

Bertran de Born va ser un dels detractors més fermes del rei Alfons I. En aquesta composició tant catalans, com aragonesos i urgellencs, apareixen com a vassalls orfes de senyor. Bertran de Born qüestiona aquesta legitimitat dins dels termes esperats de la cortesia, la qual cosa evidencia que el registre i, sobretot, el codi, eren elements *sine qua non* per tal que el discurs pogués aspirar a la veracitat.²²

L'any 1196, Pere ascendia al tron a la mort d'Alfons I el Cast i de seguida es poden detectar referències al regnat del seu pare com una època daurada de la cortesia, una imatge que és manté molt present. En aquest sentit, podem veure des de la distància un contrast ben marcat: si bé l'herència del Cast va ser ben ben viva durant bona part del regnat del seu fill, el record del Catòlic va quedar marcat per la derrota de Muret. El judici que aquest moment emblemàtic va fer projectar retroactivament sobre tot el seu regnat, va condicionar la valoració que la crítica ha formulat sobre el seu paper en la cultura trobadoresca. Tanmateix, com afirma Asperti (1999), Pere I va ser esmentat al llarg del seu regnat (1196-1213) per la majoria de trobadors actius en aquella època a l'Occitània meridional, i tots els indicis apunten a una voluntat de continuïtat del mecenatge trobadoresc iniciat pel seu pare.

Entre els anys 1210 i 1220, Albertet de Sestaró componia *Monges, cançetç, segon vostra sciensa* (PC 16,17), la composició més

---

²² Per a més informació sobre l'obra de Bertran de Born, vegeu també Gouiran (1985) i Paden, Sankowitch, Stäblein (1986). Pel que fa a la imatge projectada pel rei Alfons en la seva poesia conservada, vegeu també Cabré (2013:236-237) i Cabré (2017).

significativa entre aquelles que esmenten els catalans, l'única en què són el centre del debat. Aquest partiment entre un monjo i Albertet sembla que reflecteix la disputa entre els dos bàndols enfrontats en la croada contra els albigesos;²³ com en les composicions comentades anteriorment, la disputa es descriu en termes cortesos, dins els cànons de la lírica trobadoresca, i no en termes bèl·lics. Així doncs, els primers versos de la composició ja defineixen la direcció que prendrà el debat:

Monges, digatz, segon vostra scienssa,
cal valon mais, Catalan o franses?
E mier de sai Gaiscoigna e Proenssa
e Limozin, Alvergne e Vianes,
e de lai part la terra dels dos reis;
e car sabetz de totz lur captenenssa,
voill qe·m digatz en qals plus fins pretz es.

(Sanguinetti, 2010: vv.1-7)

Si bé el context de la composició sembla situar-nos en plena croada contra els albigesos, tal com proposen Riquer (2011[1975]:1135) i Aurell (1989:55-56), altres possibles interpretacions són també viables: per exemple s'ha proposat de situar la disputa en el context de la Pax Dei, en un debat cultural i institucional sobre la mateixa en termes de valor cortès, no bèl·lics –tal com apunta Guida (2008:273-301). El plantejament de la composició, però, no sembla tenir indicis de voler resoldre quin dels dos bàndols té més possibilitats de guanyar en un enfrontament, sinó que aquí la polèmica rau en el fet de saber quin dels dos grups té la supremacia en el sistema de valors cortesos.²⁴

---

²³ Tal com apunten Riquer (1975), Aurell (1989) i Guida (2008a).

²⁴ Per a més informació sobre l'obra d'Albertet de Sestaró, vegeu també Boutière (1937), Harvey, Paterson (2010) i Sanguinetti (2010).

Al llarg del regnat de Jaume I comprovem com hi ha un canvi en la dinàmica dels esments als catalans i a la corona mateixa; Cabré (2011a) apunta, fins i tot, que no hi ha cap trobador que es pugui vincular a la figura del Conqueridor en els mateixos termes que als seus avantpassats immediats. Soldevila (1958), Cingolani (2007) i Aurell (2011) coincideixen en el fet que, en un evident desinterès per part de Jaume I per Occitània, si més no a partir del tractat de Corbeil –les pèrdues de Llenguadoc i Provença ho testificaven-, l'evolució del conreu líric extern i intern a la Corona d'Aragó pateix un desgast. Ens trobem en un context on el rei Jaume I es veu implicat en la intervenció contra la força angevina, fet pel qual «els trobadors el critiquen sovint, amb ironia, i inclús amb despit, per la seva absència del teatre d'operacions militars» (Aurell 2011:433). D'altra banda, i seguint en la línia de la composició d'Albertet de Sestaró, Aurell (2011:433-34) considera que aquestes «crítiques molt fortes d'altres trobadors contra els croats que han envaït les seves terres mostren també una consciència comuna catalanooccitana que s'afirma de forma negativa considerant els vicis i la forta alteritat dels francesos».

Si bé les crítiques són abundants en aquesta direcció, no podem passar per alt que, al llarg del regnat del rei en Jaume hi va haver un bon nombre de composicions dirigides al monarca, potser per l'augment, al segle XIII, de l'ús de la lírica per a qüestions propagandístiques o d'actualitat. En aquest període, els vocatius en els esments es refereixen directament a Jaume I, deixant l'atenció als catalans per a referències purament geogràfiques o descriptives.

A la vista d'aquesta situació resulta sorprenent que, l'any 1262, el trobador narbonès Guiraut Riquier compongui *Pos astres no m'es donatz* (PC 248,65). Aquesta peça és l'exemple més clar d'un elogi a Catalunya,

on l'aparició de les bondats de la cort i, per extensió, de les terres catalanoaragoneses, es farà present a cada estrofa amb un seguit de mots recurrents:

En Cataluenha la gaya,
entre·ls catalans valens
e las donas avinents.

(Riquier 2011 [1975]: vv.8-10)

Anglade (1973[1905]) pressuposa que el poema podia ser una carta de presentació per a la cort catalana. Cal tenir en compte, però, que la peça se situa a les acaballes del regnat del Conqueridor. Suposant que el poema respongui als seus interessos personals més que a l'expressió de les simpaties polítiques d'un altre protector, caldria buscar-li un altre destinatari, la qual cosa ens obligaria a haver de contextualitzar la peça a l'entorn de l'infant Pere, i no ben bé del seu pare. Tal com apunta Cabré (2008:133), «dans les années soixante du XIIIe siècle, la cour catalane reprend son rôle de référence, changement qu'il faut attribuir à l'accès à la politique active de Pierre le Grand». Constatem, doncs, amb el poema de Guiraut Riquier que la imatge de Catalunya queda restablerta com a paradigma de la cortesia. Efectivament, després d'un període convuls en termes polítics i d'estratègia territorial, Jaume I es converteix en blanc de crítiques de molts –com Bernart de Rovenac (PC 66,1) i Sordel (PC 437,25)-, i objecte de respecte d'altres, sobretot per les seves empreses com a croat. No serà fins que l'infant Pere creï el seu propi cercle cultural quan tornarem a trobar poemes que valorin la cort catalana des de l'entorn català.²⁵

---

²⁵ Per a més informació sobre l'obra de Guiraut Riquier, vegeu també Riquier (1975).

Amb l'impuls de l'infant Pere durant els últims anys de regnat del Conqueridor, s'establí una renovació de la poètica entorn de la cort, on sobresortiran figures tan destacades com Cerverí de Girona, que convertiran la cort catalana en centre de referència i de mecenatge, tal com ho havia estat en els seus orígens amb el seu besavi, Alfons I el Cast. Com el seu avi, també, Pere el Gran va sentir-se atret pel conreu de la lírica, tot i que només es conservin alguns intercanvis de cobles, el primer amb un tal Peironet, i el segon amb Pere Salvatge. Tanmateix, els indicis continguts als poemes de Cerverí apunten a una obra més extensa (Cabré 2011a:165-167). Convé destacar, en aquest sentit, que malgrat el component d'antiangevisme militant que es desprèn d'algunes peces compostes al seu entorn, principalment alguns sirventesos de Cerverí de Girona, Paulet de Marsella i Folquet de Lunel, en les cobles que s'han transmès atribuïdes a Pere el Gran el tema central és la cortesia. Aquest fet és encara més significatiu perquè en totes dues cobles s'evoquen moments de gran tensió política: la primera és més difícil de datar, potser al 1268, però l'intercanvi poètic amb Peire Salvatge, de datació més segura, se situa en la vigília de la invasió francesa de 1285. A banda d'aquestes peces, conservem també la peça *Nostre reis qu'es d'onor ses par* (PC 57,3), de Bernat d'Auriac, iniciador del cicle de cobles de 1285.²⁶ El trobador, amb un to clarament afrancesat, es mostra a favor de la causa francesa, fent gala dels estendards, escuts i símbols francesos, a mode d'intimidació per a aquells aragonesos i catalans que es resisteixen a la invasió. La invasió metafòrica de les flors que apareixen a la composició –la flor de lis– demostra altre cop la

---

²⁶ Vegeu Cabré (2017) sobre la lectura d'aquest cicle de *coblas*.

importància de la cortesia en la retòrica, on les invasions no poden ser d'altra manera que de flors.

Nostre reys, qu'es d'onor ses par,
vol desplegar
son gonfanó,
don veyrem per terra e per mar
les flors ana;
et sap mi bo,
qu'aras sabran aragonès
qui son francès,
e'ls catalas estregz cortes
veyran las flors, flors d'onrada semensa,
et auziran diré per Arago
oil nenil en luec d'*oc* e de *no*.
(Riquer 2011 [1975]: vv.1-12)

D'altra banda, aquest escarni als catalans va més enllà dels elements purament combatius d'un o altre bàndol, des del moment en que es parla d'un sotmetiment lingüístic; es podria deduir, per tant, que la identitat forjada a la corona catalanoaragonesa, a través de la koiné occitana, havia tingut un arrelament considerable com per poder ser objecte d'amenaques de bàndols contraris.²⁷

Tal com hem vist, hi ha hagut un contínuum al llarg dels quatre regnats assenyalats pel que fa a la utilització de la lírica trobadoresca com a mitjà de difusió d'unes ideologies o d'uns criteris polítics. Amb Alfons I i Pere II al tron hi va haver una evident tasca de mecenatge, en uns moments on la legitimitat del poder i la renovació dels valors cortesos originals eren els principals objectius a assolir. Amb

---

²⁷ Per a més informació sobre l'obra de Bernart d'Auriac, vegeu Parducci (1933), Cluzel (1957-58), Riquer (2011[1975]) i Hershon (2001).

Pere I i Jaume I, en canvi, hem vist que els esments es converteixen sovint en vocatius al propi rei, dels quals deduïm que les estratègies territorials es converteixen, de la ploma dels trobadors, en una arma de doble fil que busca una resposta en el rei, però també crea un sistema de propaganda. En qualsevol cas, l'element que es perpetua, sigui quina sigui la finalitat perseguida pels monarques, és la cortesia. Hem vist que, fins i tot quan volen denigrar algun monarca català o la seva cort, es fa des de la negativa a la pertinença a aquesta elit cortesà, la qual cosa no fa més que evidenciar que l'àmbit català s'havia integrat en aquesta cultura i ideologia.

CAPÍTOL TERCER

PEIRE VIDAL, PAL·LADÍ D'ALFONS I EL CAST

(...1185-1207...)²⁸

El trobador Peire Vidal és un dels trobadors més viatgers, amb una obra considerable i variada, que encara no s'ha estudiat exhaustivament- tot i els nombrosos articles i edicions que recullen i analitzen parcialment la seva obra⁻²⁹ i amb un vincle important amb la Corona d'Aragó, que destaca per la duració (Cabré 2013) i el vincle aparent amb la mateixa Corona. Tot i l'edició d'Avallé (1960), que des d'un punt de vista ecdòtic va encetar hipòtesis molt estimulants, la presència de Peire Vidal a Catalunya i la seva complexa trajectòria en general encara té molt punts foscos. Amb aquest tercer capítol no pretenem il·luminar-los tots, però sí destacar els fonaments de la seva relació amb Catalunya i establir una cronologia de partida que en permeti una anàlisi més aprofundida, que ja s'escapa dels límits d'aquesta tesi.

Segons la *vida* era originari de Tolosa (*fils d'un pelicier*), és a dir probablement d'una família de grans mercaders tolosans, tot i que aquest detall podria provenir de la sàtira que en fa el Monje de Montaudon (PC 305). La seva relació amb el comte Raimon V de Tolosa sembla que, si més no, confirma aquest origen geogràfic. La

---

²⁸ En un primer moment, els *terminus post* i *ante quem* que indiquen la franja d'anys en què Peire Vidal va estar actiu com a trobador –segons dades d'arxiu o datacions de composicions- van ser extrets de la BEdT, però hem modificat el *terminus ante quem* arran de l'anàlisi de les composicions que hem realitzat en aquest treball (passa a ser del 1205 al 1207).

²⁹ Per a l'elaboració d'aquest capítol hem tingut en compte, sobretot, els estudis d'Avallé (1960), Hoepffner (1946 i 1961) i Lejeune (1943), així com altres materials de Bartsch (1857), Riquer (2011[1975]), Schopf (1887) o Stronski (1910).

ruptura amb aquest primer protector s'ha situat a l'origen dels seus viatges de cort en cort que el duran, com veurem, fins a terres ben llunyanes.

Com recorda Cabré (2013:231), és un dels tres trobadors que van obtenir i perdre el cordó de la seva dama, tal com va detectar Isabel de Riquer (1992), en companyia, ben significativament de Giraut de Bornelh, que devia iniciar el motiu, i més endavant de Cerverí de Girona. Només aquest detall pren, doncs, un caire simbòlic de la seva possible rellevància en la tradició catalana. La seva obra s'ha caracteritzat per l'enginy i l'humor, per la presentació del trobador com un fatxenda o, en paraules de Lucia Lazzerini (2001:137) com un trobador de personalitat «irrequieta e polièdrica». En relació amb la Corona d'Aragó, però, s'ha de subratllar l'esment a un ventall de figures de l'entorn reial i, sobretot, les referències a la cortesia del rei Alfons i el retrat del rei com un gran amant, unes qualitats que després acaba reflectint sobre la imatge del seu fill Pere el Catòlic.³⁰

El corpus relacionat amb la Corona d'Aragó

Comencem per determinar quin és el corpus de peces rellevants per al nostre estudi. Volíem remarcar com hem anat construint aquest rosari de peces, en funció de les peces que ja donàvem com a segures i les que ens ha anat proposant la bibliografia existent. Així doncs, les primeres composicions censades, des d'un començament, per al lligam amb la Corona d'Aragó –a banda de la *vida*– són les següents: PC 364, 2; PC 364,8; PC 364,10; PC 364,11; PC 364,12; PC 364,13; PC 364,15;

---

³⁰ Vegeu Cabré (2013: 232) i, alhora, per a la imatge de cortesia en relació als catalans el capítol 1 d'aquesta tesi.

PC 364,16; PC 364,17; PC 364,18; PC 364,24; PC 364,34; PC 364,35;
PC 364,36; PC 364,39; PC 364,40; PC 364,42; PC 364,47; PC 364,48.
En total es tracta de 19 peces.

Un cop consultades les edicions d'Anglade (1923) i Avalor (1960), però, cal afegir o eliminar-ne algunes. Les peces que cal afegir a les anteriors són: PC 364,7; PC 364,9; PC 364,14; raso de PC 364,16; PC 364,28; PC 364,38; PC 364,45.

D'altra banda, i després de l'anàlisi personal de la composició PC 364,10, vam decidir eliminar-la del cens perquè vam veure que no fa referència a Alfons I, segons apuntava Aurell (1981), sinó a Alfons VIII. Així mateix, també eliminem PC 364,15, on Peire esmenta una tal Constança, que Avalor (1960:137) i Riquer (2011[1975]:908) havien proposat molt temptativament d'identificar amb una filla de Constança d'Aragó (filla d'Alfons I el Cast) i Aimeric d'Hongria. La proposta, però, s'ha de descartar perquè Constança i Aimeric només van tenir un fill, Ladislau III d'Hongria i tampoc podria ser cap fill nascut del segon matrimoni de Constança, amb Frederic II del Sacre Imperi Romanogermànic, ja que només van tenir el que seria Enric VII d'Alemanya (Soldevila 1995).

Així doncs, un cop fetes les sumes i els restes, les peces que argumenten o contribueixen a argumentar el vincle entre el trobador Peire Vidal i la Corona d'Aragó són 23, a més de la *vida* i la *razo* de PC 364,16, que comentarem juntament amb la peça en qüestió.

En la cronologia que hem elaborat resseguint la bibliografia, es pot veure la complexitat de la trajectòria de Peire Vidal, molt actiu literàriament i poc sedentari. En molts casos a l'hora de datar o ubicar algunes de les composicions haurem de fer-ho de manera aproximativa, ja que no tenim dades suficients per reconstruir de manera sòlida tota la

seva trajectòria poètica. En aquest cas més que en cap altre, precisament per la itinerància del trobador, seria molt convenient tenir més dades explícites a les composicions per poder-les datar perquè hi ha moltes peces en joc, moltes anades i vingudes que es poden confondre i molts possibles interpretacions segons tots aquests factors. Hi ha, en particular, una composició que resulta impossible de datar i, per tant, d'ubicar, o viceversa, i per això no apareix encara a la cronologia prèvia: 364,11.

Pel que fa al vincle de Peire Vidal i la Corona d'Aragó, veurem que es perpetua des dels inicis fins la darrera de les composicions conegudes del trobador. Els sojorns del trobador a la Corona d'Aragó no són, ni de bon tros, els més perllongats en el temps; tanmateix no deixa mai de fer referències al rei Alfons I, i a la mort d'aquest, al seu fill Pere I o, fins i tot, a la seva germana, Constança d'Aragó. El posat de fanfarró que es desprèn de gran part de l'obra de Peire Vidal contrasta amb la profunda gratitud que mostra als seus protectors, entre els quals trobem els reis catalans. Com veurem, i creiem, l'agraïment que mostra Peire Vidal envers Alfons I, sobretot, es justifica per un vincle primerenc entre el trobador i el monarca català, que sembla el primer en acollir-lo després d'haver de fugir de les seves terres tolosanes arran d'un conflicte amb el seu senyor natural, Ramon V de Tolosa (o així ho han interpretat tots els estudiosos). En els versos del trobador sempre hi queden rastres d'una barreja de satisfacció i afecte vers la cort catalanoaragonesa. En tot cas i sigui quin sigui el motiu d'aquest vincle especial, la Corona d'Aragó és l'única cort amb la qual Peire Vidal continua mantenint contacte després del sojorn i des de qualsevol lloc on es trobi posteriorment.

Per tal de facilitar la descripció de la cronologia de Peire Vidal, que és, com dèiem, molt complexa, afegim en primer lloc una línia cronològica amb la nostra proposta de datació i ubicació de totes les peces censades, segons hem pogut reconstruir-la a partir de la bibliografia existent i la nostra pròpia lectura:

1. Tolosa
PC 364,18: juliol 1181-1182

2. Corona d'Aragó
PC 364,45: 1182-1185

3. Provença
PC 364,24: hivern 1187-1188

4. Castella
PC 364,28: primavera 1185-1187

5. Corona d'Aragó
PC 364,34: 1185-1196
PC 364,36: Quatre propostes: 1183-1191; 1185-1186; 1185-1194;
1190-1194
PC 364,11: 1174-1180/ 1184/ posterior a 3 octubre 1187 (datació tripartida)

6. Provença
PC 364, 9: 1186- 3 octubre 1187

7. Terra Santa
PC 364,2: 1186- octubre 1187

8. Carcassès
PC 364,7: abans de 1192

9. Provença

PC 364,16: 3 setembre 1189- primavera 1190

PC 364,48: primavera 1188- 1192

10. Corona d'Aragó i Carcassès

PC 364,42: 1189-1190 (Corona d'Aragó/Carcassès)

PC 364,40: 1192 (Corona d'Aragó)

11. Provença

PC 364,35: 14 febrer 1193- 4 febrer 1194

12. Itàlia

PC 364,47: 1192-1196

PC 364, 14: 1194- 25 abril 1196

PC 364,13: posterior a 1198

PC 364,12: 1196-1207

13. Castella

PC 364,17: posterior a 1196

14. Itàlia

PC 364,8: 1201-1202

15. Malta

PC 364,39: posterior a 1204

16. Malta i Piemont

PC 364,38: 1205-1206/ posterior a 1206 (datació bipartida)

Anàlisi del corpus vidalià referent a la Corona d'Aragó

1. Peces des de Tolosa

Drogoman senher, s'ieu agues bon destrier (PC 364,18): La peça comença amb una endreça en forma de *senhal* a un tal *Drogoman*.

Drogoman senher, s'ieu agues bon destrier,
en fol plag foran intrat tuich mei guerrer:
qu'acqui mezeis quant hom lor mi mentau
mi temon plus que cailla esparvier,
e no prezon lur vida un denier,
tan mi sabon fer e salvatg'e brau.

(Avalle 1960: vv.1-6)

Anglade (Index) proposava que aquest *senhal* corresponia al comte de Tolosa, Jeanroy (1934) i Lejeune (1943) l'identificaven amb Alfons I el Cast i, finalment, Avalle (1960:224) i Hoepffner (1961:51) van convenir que es tractava de Guillem VIII de Montpeller. Vegem quina de les tres opcions permeten datar i ubicar la peça en funció dels fets que s'hi detallen.

Riquer (2011[1975]:874) al·ludeix a una expedició d'Alfons I a Tolosa que va tenir lloc l'any 1175, la qual descarta com a possible datació de la composició perquè és massa reculada en el temps. Avalle (1960:221-222) situa la peça durant el segon període de la guerra entre Raimon V de Tolosa i el rei Alfons I per la possessió de Provença i pel predomini del Llenguadoc, això és entre 1176 i 1185.³¹ A la cobla sisena

---

³¹ Com recull d'Avalle (1960:221-222), el primer període va del 1166 fins al 18 d'abril de 1176 (Pau de Jarnègues); entre els aliats d'Alfons I hi trobem alguns membres de la família del Baus, i entre els testimonis del tractat de pau, a part de Berenguer i Raimon del Baus, també el protector del poeta, Raimon d'Agout, i dos cavallers aragonesos

trobem l'esment a la predisposició del rei Alfons I d'Aragó per atacar Tolosa.

E si·l reis torn'a Tholos'el gravier,
e n'ei lo coms e sieu caitiu dardier,
que tot jorn cridon: "Aspa et Orsau!",
de tan im van qu'ieu n'aurai·l colp premiar,
e ferrai tan que n'intraran doblieir,
et ieu ab lor, qui la porta no·m clau.

(Avalle 1960: vv.31-36)

Aquests versos podrien fer referència a l'expedició de 1181 que situava Alfons I d'Aragó sota els murs de Tolosa, com apunta Avalle (1960:227). En aquests versos identifiquem un rei Alfons a les portes de Tolosa, en disputa amb els arquers de Raimon V de Tolosa.³² Peire Vidal aprofita el poema per vantar-se de poder ser capaç d'atacar els arquers bascos del comte tolosà i poder entrar a la ciutat en nom del rei, a imatge dels grans guerrers de les cançons de gesta –imatge irònica del trobador com a guerrer que s'assembla, en certa manera a la que ens trobàvem a *Baron, de mon dan covit* (PC 364,7), on el tolosà es declarava aficionat de les arts bèl·liques-.

---

citats a la *razo* de PC 364,16, Raimon de Montcada i Blasco Romeo. El segon període va del 1176 al febrer de 1185, any en el qual a la illa de Jarnègues se signa un segon tractat de pau entre Raimon V i Alfons I. Els esdeveniments d'aquest segon període s'entrellacen amb aquells de la lluita entre el rei d'Anglaterra, Enric II, i el seu fill Enric, aliat de Raimon V i del rei de França, Felip August. En aquest sentit, Alfons I dona suport a Enric II i compta amb Guillem VIII de Montpeller, Roger II, vescomte de Béziers i senyor de Carcassona, Nimes, Albi i Brens, i la vescomtessa Ermengarda de Narbona. El comte de Forcalquier es va mantenir en tot moment a la defensiva tant amb Raimon V com amb Alfons I. Tinguem també en compte que en aquest segon tractat de pau tornen a signar com a testimonis Raimon d'Agout i un altre cavaller que apareix a la *razo* esmentada, Gerard de Pinós..

³² Sobre la identitat d'aquests arquers, vegeu Meyer (1872 i 1873) i Crescini (1926). Es tractava, en definitiva, de mercenaris bascos al servei de Raimon V de Tolosa.

Així mateix, i si tenim en compte que Avalor (1960:222) puntualitza que la peça no pot ser posterior al desembre de 1182, quan morí Guillem VIII de Montpeller, les dates apunten que el *Drogoman* del primer vers és el senyor de Montpelleri i la possible data de composició de la peça se situa entre juliol de 1181 (quan Alfons I ataca Tolosa) i 1182. Diez (1882), Meyer (1873) i Schopf (1887) situen la peça en el mateix context que Avalor, i en les mateixes dates.

Hoepffner (1961:69), en canvi, fa una proposta de datació més tardana, situant la peça després del trencament entre Peire Vidal i el comte Raimon V de Tolosa, és a dir a partir de 1185; d'aquesta manera, a partir d'aquella data i després de compondre fins una vintena de peces lloant la figura del comte de Tolosa, les composicions de Peire Vidal adquireixen un to distant i d'atac contra el que fins al moment havia estat el seu protector. Si, com diem, la proposta de Hoepffner és datar la peça l'any 1185, just en el moment que es produeix la separació entre el trobador i el comte Raimon V, això justificaria les esmolades paraules contra el seu recent exprotector, i una recent arribada del trobador a la Corona d'Aragó. Riquer (2011[1975]:874) també fixa la peça a la primavera de 1185, quan Alfons es dirigeix cap a Tolosa per reunir-se amb Ricard Cor de Lleó precisament amb motiu de preparar una acció conjunta contra el comte Raimon V; aquesta proposta elimina la possibilitat que Drogoman sigui Guillem VIII de Montpeller, en favor de la hipòtesi que fos Alfons I el Cast, ja que «es, evidentemente, mucho más lógico que Peire Vidal solicite la gracia de un caballo al mismo soberano a quien halaga en la poesía y al que anima en su guerra contra Raimon V de Tolosa, que, no lo olvidemos, era el señor natural del trovador, con quien entonces estaba desavenido».

Precisament, a la cinquena estrofa trobem la referència que destaca Riquer:

E s'ieu agues caval adreg corsier,
suau s'estes lo reis part Balaguièr
e dormis si planamen e suau;
que·il tengr'en patz Proens'e Monpeslier,
que raubador ni malvatz rocinier
no rauberon ni Autaves ni Crau.

(Avalle 1960: vv.25-29)

En aquest fragment es veu una predisposició clara per part del trobador, en el cas que disposés d'un cavall per entrar en combat, per ajudar el rei Alfons, així com els senyors de Montpeller i Provença (en aquells moments governada pel seu germà Sanç), que formaven part del front comú contra Raimon V de Tolosa. Els *rociniers*, com indica Avalle (1960:226) són els cavallers muntats que cal relacionar amb:

“Brabançons” e di altri avventurieri come gli scorridori di Spagna ed i “paillars”, mandati dal re di Francia, Filippo Augusto, in aiuto del giovane re, Enrico, e del suo alleato Raimondo V contro il re d’Inghilterra, Enrico II, ed Alfonso II, che allora desolavano la Francia meridionale e la Provenza.

A la llum d'aquestes dades, tan complexes i aparentment tan poc esclaridores, fins i tot contradictòries, proposem la següent hipòtesi. Creiem que el Drogoman a qui es fa referència en el primer vers és Guillem VIII de Montpeller i no el rei Alfons I, ja que aquest darrer ja rep atenció al llarg de la sisena cobla, com hem vist; i, en segon lloc, creiem que la peça devia ser feta entre el juliol de 1181 i el 1182, dates que es corresponen a l'entrada del rei Alfons I a Tolosa i a la mort del

senyor de Montpeller, respectivament. Pel que fa a la ubicació del trobador en el moment de composició és més incert. Les peces posteriors indiquen que el trobador és acollit a la Corona d'Aragó a partir de 1185 després d'una disputa incerta amb el seu senyor natural, el comte Raimon V de Tolosa, però aquesta dada ens deixa quatre anys de marge, sense gaires dades per interpretar-los. Les dures paraules amb què es dirigeix al comte, fan gairebé impossible que el trobador residís a Tolosa en aquells moments. Això pot significar dues coses: en primer lloc, que la data que s'ha donat com a vàlida de la partida del trobador de Tolosa a la Corona d'Aragó no fos el 1185, sinó el 1182; i, en segon lloc, ens preguntem si podria ser aquesta peça, juntament amb el posicionament polític del trobador de la mateixa, el detonant de la fractura entre Peire Vidal i Raimon V. Amb tot, l'esment a Na Vierna de Ganges en els versos 43-45, donen a entendre que el trobador encara se situava, si més no com a punt de referència, a Tolosa, mentre que el to amb què es dirigeix al rei aragonès pot indicar que vol aplanar el camí per a una més que probable propera visita al seu regne o que ja hi ha iniciat el contacte.

2. Peces des de la Corona d'Aragó

Son ben apoderatz (PC 364,45): La datació d'aquesta peça també ha estat motiu de controvèrsia entre els estudiosos. Anglade (1923) proposa com a *terminus a quo* els anys 1171-1179, ja que es guia per l'aparició al vers 52 del nom Fonchauda, que relaciona amb l'abadia que duu el mateix nom. Anglade fa aquesta aproximació partint de les primeres fundacions d'abadies que van tenir lloc entre els anys 1167 i 1179. Chabaneau (1888), seguit per Kolsen (1914), Hoepffner (1927) i

Crescini (1928) proposa la primera croada com a marc temporal, justificant la proposta amb l'aparició als versos 49-50 de la conquesta de Trípoli, precisament per part de l'avi del comte de Tolosa, Raimon de Saint-Gilles, durant la primera croada (1187). Finalment, Lejeune (1943) creu que la composició devia ser feta entre els anys 1176-1185, en el marc de la segona guerra entre Alfons I i el comte Raimon V, la qual cosa voldria dir que aquesta peça i *Drogoman senber, s'ieu agues bon destrier* (PC 364,18) compartirien el mateix pretext i el mateix arc temporal.

Cal tenir present, en primer lloc, la fractura en la relació entre el comte Raimon V i Peire Vidal que descarta les datacions d'Anglade i Lejeune i encaixa, en canvi, amb les tesis de Chabaneau o Crescini. Hoepffner (1961:48) considera que el cicle de poesies «autour la brouille» entre Peire Vidal i Raimon V s'inicia precisament amb aquesta peça, en la qual hi veu el detonant de la desavinença «car c'est là, à la cour de son Castiat, que lui arriva la mésaventure dont il sera question plus tard: il y fut maltraité et volé». Segons la proposta de datació que hem fet per a *Drogoman senber, s'ieu agues bon destrier* (PC 364,18), és aquella la que iniciaria el cicle de poesies sobre la disputa entre Peire Vidal i Raimon V de Tolosa. Segons això, aquesta nova peça devia ser composta entre 1182 i 1185, és a dir entre la data límit proposada per a la composició anterior i la data de finalització de la segona guerra entre Alfons I el Cast i Raimon V de Tolosa.

En aquest cas, el to amb què Peire es dirigeix al comte i a Na Vierna donen a entendre que el trobador ja era lluny de les seves terres i, molt probablement, s'hi adreçava des de la Corona d'Aragó, refugi del trobador després d'aquesta situació de fractura, com suggereix Riquer (2011:860). Menys probable és la tesi de Lejeune (1943), que suggereix la cort dels Baus com a lloc d'acollida del tolosà després de la disputa

amb el seu senyor. Tenint en compte el posicionament del trobador en tots dos casos a favor del rei Alfons, però sobretot l'atac ferotge contra el comte Raimon V, la proposta de Riquer sembla ben viable. Vegem, en aquest sentit, la virulència de l'atac que Peire Vidal va dirigir contra el comte tolosà:

Don pueis mos Castiatz
aunis ni rauba drutz,
no·il pes s'ieu l'en reprec,
car q'i fa qe blastenc
auzir deu reprochier;
e car per pauc denier
fui en sa cort raubatz,
lo blasmes l'es restatz,
e fora plus honratz
s'el fos d'el revenjatz.

(Avalle 1960: vv.21-30)

Aquell enemic a qui Peire Vidal ha de fer front i que no mereix el perdó és Raimon V de Tolosa, el mateix que motiva la separació entre Na Vierna i Peire Vidal, tal com es veu a la vuitena cobla:

Na Vierna, proatz
vilas mal enseignatz
es q'i nos a loignatz
de nostres amistatz.

(Avalle 1960: vv.71-74)

També convé parar atenció als versos 57-60, en els quals apareix un "Gazaighatz", el qual Anglade (Index) i Chabaneau (1889:23) van associar amb la figura d'Alfons I, mentre que Avalle (1960:237) el relacionava amb Hug del Baus. En realitat, sembla més probable que

aquest *senhal* faci referència a Audiartz de Malamort, amiga de Maria de Ventadorn:

Si qe mos Gazaighnatz
ten Opida em patz;
e si es perdonatz,
si n'a tort lo pechatz.

(Avalle 1960: vv.57-60)

La imatge que es desprèn de Peire Vidal en aquests versos, tal com suggereix Hoepffner (1961:109), és la d'un nou Peire que, al marge de la disputa amb Raimon V, però arran d'això, i seguint l'estereotip de l'amant rebutjat –aquí, a la força-, es veu obligat a cessar la seva amistat amb l'esposa del comte i «il est passé dans le camp des fous jaloux, au grand chagrin des courtois, et empêche le chanteur de retourner auprès de sa dame». Si bé en aquesta peça no apareix esmentat el rei Alfons I directament, l'hem volgut incloure en el corpus de peces que tenen un cert vincle amb la Corona d'Aragó perquè creiem que aquesta és la primera peça feta des de l'entorn d'Alfons I el Cast, tot fent de xarnera entre el procés de desvinculació de Tolosa i la nova etapa de fidel servei a la corona catalanoaragonesa.

3. Peces des de Provença

Ges pel temps fer e brau (PC 364,24): Bartsch (1857) i Schopf (1887) daten la peça entre els anys 1187-1188 i, més concretament, entre l'hivern de 1187 i el 1188, segons Hoepffner (1961:61). La concreció d'aquesta data se sosté a partir de dos moments clau en la composició: al vers 39 es parla del presumpte naixement d'Artur I de Bretanya, fill

pòstum de Jaufre II de Bretanya i nebot de Ricard I, rei d'Anglaterra. El naixement (març de 1187) va tenir lloc pocs mesos després de la mort del pare (agost de 1186). A més, als versos 51-53 s'esmenta el moment en què Ricard d'Anglaterra pren la creu (novembre de 1187).

Menys encertada, creiem, és la datació que proposa Stronski (1910), seguit per Lejeune (1943), que creuen que la peça devia ser feta entre els anys 1182-1184 en relació a la composició *Be·m pac d'ivern e d'estiu* (PC 364,11), on apareix Sanç encara com a governant de la Provença en nom del seu germà, Alfons I el Cast, i on s'intueix la traïció que Sanç prepara contra el rei, juntament amb els genovesos i amb l'acord de Raimon V de Tolosa. Tot i que en ambdues peces hi és present l'advertència de traïció sobre el territori de la Provença, la cronologia que postulen Stronski i Lejeune només és vàlida per a *Be·m pac d'ivern e d'estiu* (PC 364,11). Pel que fa al lloc des d'on devia ser feta la composició, tant Avalle (1960:245) com Hoepffner (1961:61) semblen veure les muntanyes de la Provença en diversos fragments de la composició:

E·m vuelh mais alegrar,
quan vei la neu sus en l'auta montanha,
que quan las flors s'espandon per la planha.
(Avallé 1960: vv.8-10)

Al Rei valen e car
vuelh en mo vers mandar
que, si sai pert Proensa, pauc gazanha
pel bel sojorn que pren lai en Espanha.
(Avallé 1960: vv.71-74)

«Le poète revenait d'une tournée en Catalogne et en Aragon», diu Hoepffner (1961:61), fet que es confirma si ens fixem amb els mots “lai”, aquí a la Provença, i el “sai”, allà a Espanya.

Bartsch (1857) encara va anar una mica més enllà i va proposar que el trobador era a la cort de Guilhem Rostanh, senyor de Biolh, casat amb Na Raimbauda, celebrada per Peire Vidal en algunes composicions, com *De chantar m'era laissatz* (PC 364,16). Lejeune (1943), en canvi, creu possible que es tracti de Na Vierna. Aquesta hipòtesi podria ser viable si tenim en compte que el distanciament comentat entre Peire Vidal i Raimon V es produeix el 1185 i tan sols dura un parell d'anys. Seria possible, per tant, que tornéssim a trobar el trobador sota l'emparedat del comte de Tolosa. En qualsevol cas, el que sembla cert és que el trobador era a Provença. Des d'allí, i en les tres darreres cobles de la peça, Peire Vidal s'adreça als seus amics de lluny. El primer de tots, Alfons I el Cast, que ja apareix esmentat en el darrer fragment de la composició que hem reproduït. Que el trobador havia freqüentat la cort catalana en aquell període de fricció amb el seu senyor natural sembla corroborat, com també sembla apropiat que les primeres paraules d'agraïment fossin pel seu recent protector, definit amb dues paraules que reuneixen les principals virtuts cortesanes: *valen e car* –vàlua i preu. No devien ser en va aquests adjectius, ja que l'amenaça de traïdoria de la qual Peire alerta el rei requereixen d'ambdues qualitats. Amb tot, aquesta manera que té Peire Vidal de definir el rei Alfons pot arribar a ser un *leit motiv*, que es correspon amb la imatge que en difonen els trobadors del seu entorn com hem comentat anteriorment. La segona dedicatòria s'adreça a un desconegut “Fraire”, mot que Anglade (1966:75) tradueix en forma femenina, tot interpretant-lo com a un *senhal* d'una dama. En canvi, Avallé (1960:251) i Hoepffner (1961:60) l'identifiquen amb el trobador

Guillem de Berguedà que ja apareixia esmentat així a *Qan la novella flors par el vergan* (PC 80,34), de Bertran de Born, als versos 53-54. “Bels Sembelis” és la tercera persona a qui esmenta Peire Vidal i que també torna a aparèixer a l’obra de Bertran de Born en les peces *Dompna, puois de mi no·us cal* (PC 80,12) i *Ges de disnar non for’oimais maitis* (PC 80,19). Sembla, doncs, si més no, que caldria investigar més a fons la relació entre aquests tres trobadors. Paden-Sankovitch-Stäblein (1986), els editors de l’obra de Bertran de Born, no identifiquen aquest *senhal* amb cap referent conegut, com tampoc ho fa Hoepffner (1961:97). En canvi, Avalle (1960:251), seguint Chabaneau (1889:24), proposa temptativament que aquest *senhal* correspon a Estefania de So, esposa de Bernard d’Alió, senyor de les terres de Sault, So i Alió, al comtat de Foix.

4. Peces des de Castella

***Mout es bona terr’Espanha* (PC 364,28):** Hoepffner (1961) i Riquer (2011[1975]:879) van datar la composició entre la primavera de 1185, moment de la disputa amb Raimon V, i el 1187, any de naixement d’Artur de Bretanya.³³ Sorpèn, per això, que Avalle (1960:99) deixés sense datar aquesta composició per manca d’elements interns. Vegem,

---

³³ Riquer (2011[1975]:879) considera vàlid el *terminus ante quem* proposat per Hoepffner, que nosaltres també acceptem. Ara bé, creiem que cal matisar la interpretació que fa Riquer del comentari de Hoepffner (1961:51): «Les troubadours se sont souvent moqués de cette folle croyance. [...] cette plaisanterie cessa, du moins pour Peire, après la naissance du jeune Prince Arthur de Bretagne, en 1187». Arran d’aquest comentari, Riquer (2011:879) reafirma la data del 1187 com a límit perquè «a partir de entonces, según la opinión de Hoepffner, dejaba de tener gracia la expresión “la muza del bretón”». Com veiem, no es pot afirmar tan categòricament, ja que Hoepffner només al·ludeix al cas de Peire Vidal, i no al de tota la tradició trobadoresca posterior.

per exemple, un fragment de la composició on Peire Vidal expressa en termes decebuts que ha de buscar refugi entre els “richs”, això és, la cort castellana d'Alfons VIII.

Mout m'a tengut en greu lanha,
quar l'ai servid'en perdo;
e servirs ses gazardo
crei que chaptals en sofranha;
que vielhs, paubres, sofrachos,
venc entre·ls richs, vergoghos:
per qu'om deu sercar garena,
ans que torn en decazensa.

(Avalle 1960: vv.1-8)

Tal com diu Hoepffner (1961:51), «ce n'est pas la plainte d'un amant repoussé par sa dame, mais celle d'un fidèle serviteur brusquement congédié par un seigneur dur et injuste». Així doncs, darrere d'aquest lament, que només té sentit després de l'exili de Tolosa, es fa referència a la figura del comte Raimon V. El trobador es presenta com un fidel servidor que ha estat injustament apartat del costat del seu senyor, però al marge d'aquesta sofrança també s'hi detecta certa nostàlgia, com apunta Hoepffner (1961:109-110), perquè almenys durant una temporada no podrà veure Orgó i Albanha [sic], a la Provença; fixem-nos, a més, que no es descarta l'opció d'una tornada propera:

E pus ma dona m'estranha
de so que no·l platz que·m do
s'amor, tart veirai Orgo
ni·l rial castell d'Albanha.
E ja tan pauc orgolhos
amic ni tan amorós
non auran mais part Durensa

en la terra de Proensa.

(Avalle 1960: vv.32-40)

Com dèiem, ens sembla possible establir el *terminus post quem* el 1185, ja que la composició comprèn una evident lloança a Alfons VIII de Castella, un dels seus nous valedors després de la seva fugida de Tolosa, una actitud adient, d'altra banda, davant d'un canvi de protector. Així, l'èmfasi recau sobre la figura d'Alfons VIII, i donem per suposat que el trobador ja és a Castella.

Per que·m platz qu'entr'els remanha
en l'emperial reyo,
quar ses tota contenso
mi rete gent e·m gazanha
reis emperaires N'Anfos,
per cui Jovens es joyos,
quez el mon non a valensa,
que sa valors no la vensa.

(Avalle 1960: vv.9-16)

Més discretament detectem una referència a Alfons I d'Aragó, en el breu esment al castell d'Albanha [sic], propietat del rei Alfons el Cast.

S'amor, tart vieirai Orgo
Ni·l rial castell d'Albanha.

(Avalle 1960: vv.35-36)

La composició conté diferents elements que n'augmenten l'interès en gran mesura. En primer lloc, és una peça que fa referència a circumstàncies d'actualitat, com és el naixement del príncep Artur a Anglaterra; en segon lloc, és una peça amb dos objectius clars: atacar

Raimon V de Tolosa i, alhora formular una carta de presentació per als senyors més importants de la península, Alfons I d'Aragó i Alfons VIII de Castella. En tercer lloc, també podríem dir que de la peça es desprèn un cert to d'autocompassió, ja que el trobador diu trobar-se vell i desemparat i en una situació incòmoda i vergonyosa:

Que vielhs, paubres, sofrachos,
venc entre·ls rics, vergonhos.

(Avalle 1960: vv.29-30)

Són tot motius que tenen precedents literaris, però no deixen de ser interessants i merèixer una certa reflexió. En el cas de la referència a la vellesa, recordem que en la lírica dels trobadors la joventut té un valor moral, no és necessàriament una dada biogràfica, però això no vol dir que no calgui interpretar-ne l'aparició en els poemes.

5. Peces des de la Corona d'Aragó

***Per ses dei una chanso* (PC 364,34):** Bartsch (1857:V) considerava que la peça va ser feta durant la primera estada del trobador a la Península Ibèrica, és a dir, el *terminus post quem* és el 1185; Schopf (1887:34) creu que la peça té una datació dubtosa; i Hoepffner (1961:117), d'altra banda, diu que el *terminus ante quem* no pot ser altre que la mort d'Alfons I, el 1196.

Hi ha altres dades importants que cal remarcar i que poden ajudar a datar o ressituar aquesta composició. Hoepffner (1961:114-116) la relaciona amb *Tant me platz jois e solatz* (PC 364,48) i *De chantar m'era laïssatz* (PC 364,16), ja que hi detecta la presència del rei Alfons I de forma semblant en tots tres casos, com a part proactiva en l'acte de

composició de les tres peces. Veurem, de manera individual, les característiques d'aquestes composicions, però ja podem avançar que els llocs i les dates de composició no semblen casar entre elles, coincidint amb l'hipotètic exili de Peire Vidal a la Corona d'Aragó per la disputa amb el comte Raimon V de Tolosa entre el 1192 i el 1196.

Dit això, vegem quin és l'element que fa evident la relació entre la peça que ens ocupa i la Corona d'Aragó. Els primers versos de la composició ja van ser comentats per Jeanroy (1934:191), que creia veure en la paraula “ses” una obligació o un deute amb el rei:

Per ses dei una chanso
al cortès rei d'Arago.

(Avalle 1960: vv.1-2)

Hoepffner (1961:116) creu que «un certain nombre de chansons enfin sont faites expressament sur l'ordre du roi». Es tracta, segons ell, d'aquestes tres peces que ja hem esmentat. Entenem, doncs, que el rei Alfons I d'Aragó és el nexa d'aquestes tres peces, en tant que en fomenta llur redacció.

El tema de la peça, com remarcava Avalle (1960:182), no resulta dels més originals, ja que es tracta d'una cançó d'amor en honor a una dama que l'ha salvat de l'engany d'una altra. Atesa la natura de la composició, a banda de l'esment dels primers versos al rei d'Aragó que, d'altra banda, ja indica un vincle directe i un possible sojorn en l'entorn reial, no trobem més referències a la Corona d'Aragó. Tinguem present, però, que aquests dos versos poden presentar semblances amb aquells de les composicions esmentades, situades en aquest mateix període.

***Plus que·l paubres, quan jai el ric ostal* (PC 364,36):** Aquesta peça pertany al grup de composicions sobre la història del bes robat que, com veurem més endavant al comentari de *Pus tornatz sui en Proensa* (PC 364,37), dibuixa un fictici triangle amorós entre Peire Vidal, Na Vierna i Barral del Baus.³⁴ Aquest poema, segons Avalor (1960:321) i Hoepffner (1961:23), devia ser compost abans del 18 d'agost de 1186, moment de la mort del príncep Jaufré de Bretanya, ja que a la peça encara hi consta com a viu. Aquests dos estudis contradiuen la proposta de Milà i Fonatanals (1861:107), que situava la peça al 1187. Pel que fa al *terminus post quem* és més vague, tot i que Hoepffner (1961:17) assegura que la peça devia ser feta des d'Espanya. Tenint en compte que Peire abandona Tolosa el 1185 (si no abans, ja al 1182, com argumentàvem anteriorment), no hi hauria lloc a dubte que caldria datar la peça entre 1185-1186. No estem d'acord, però, amb Hoepffner (1961:23) quan diu que aquesta peça, juntament amb *Be·m pauc d'ivern e d'estiu* (PC 364,11), és «la plus ancienne des chansons de Peire pour autant qu'elles se laissent dater», ja que n'hem situat d'altres amb anterioritat. No podem assegurar en cap cas, però, que la peça sigui feta des de la Corona d'Aragó o des de Castella.

La composició se centra en el dolor que pateix el trobador per no poder acostar-se a la dama que estima, ja que algú, aparentment Raimon V de Tolosa, li ho prohibeix.

Quar una vetz, en son rial capduelh,
 l'imblei un bais don ara im sove.
 Ai! Com mal viu, qui so qu'ama no ve!

---

³⁴ Les peces del corpus de Peire Vidal que fan referència a aquest motiu són *Ajostar e lassar* (PC 364,2), *Be·m pauc d'ivern e d'estiu* (PC 364,11), *Plus que·l paubres, quan jai el ric ostal* (PC 364,36) i *Pus tornatz sui en Proensa* (PC 364,37).

(Avalle 1960: vv.14-16)

El “rial capduelh” al qual el trobador envia el bes podria fer referència, segons Lejeune (1943:359) a una de les residències de Raimon V de Tolosa, a la cort tolosana directament o al palau comtal de Melguèlh; en qualsevol dels tres casos, el receptor és el seu senyor Raimon V.

Aprofitant l'avinentesa, a la sisena estrofa, Peire Vidal confessa que la seva felicitat és igualable al mèrit que ostenten Ricard d'Anglaterra i el seu germà, Jaufre, si la seva dama es despulla davant seu:

E si ja vei qu'ensem ab i's despuelh,
miels m'estara qu'al senhor d'Essiduelh,
que mante pretz, quant autre s'en recre,
e non sai plus, mas aitan n'ai Jaufre.

(Avalle 1960: vv.45-48)

Aquesta referència a l'univers Plantagenet no és rellevant per argumentar la relació entre Peire Vidal i la Corona d'Aragó, però sí pot ser un indici significatiu a l'hora de proposar la datació i el lloc de composició de la peça. Havent analitzat la peça, i tenint en compte la hipòtesi de Hoepffner (1961:17), que la situava i datava a Espanya, i entre 1185-1186, encara hem elaborat tres hipòtesis més.

En primer lloc, en aquesta comparació de mèrits veiem que hi apareix un “autre” que no sembla estar a l'alçada del mèrit que tenen Ricard i Jaufre i que sembla abandonar aquesta conducta. Fixem-nos en el concepte d'abandonament (*recre*) perquè més endavant el tornem a trobar. No podem identificar-lo amb certesa en aquests moments, però ens ha semblat apropiat assenyalar-ho perquè la manera com ho esmenta Peire, sense noms i donant a entendre que tothom ho sap,

indica que devia ser algú rellevant i conegut³⁵. D'altra banda, aquesta insistència en el mèrit dels germans Plantagenet podria ser una mostra del lligam de Peire amb la cort anglesa, potser un inici o uns preliminars d'aquesta hipotètica relació? Potser el resultat ja d'una relació prèvia?

Un segon detall que volem comentar i que, aquest sí, podria implicar una altra datació de la peça, el trobem a la darrera estrofa:

Ieu dic lo ver, aissi com dir lo suelh:
qui ben comens'e pueissas s'en recre,
miels li fora que non comenses re.

(Avalle 1960: vv.60-62)

El concepte d'abandonar els actes, de rendir-se, veiem que és recurrent, però en aquest cas sembla evocar un referent clar: Felip August de França, en el context de la tercera croada a Terra Santa (1189-1192). Al llarg d'aquesta expedició, certs comportaments del rei francès podrien haver provocat l'animadversió de Peire Vidal i, per suposat, dels partidaris de Ricard Cor de Lleó³⁶. D'altra banda, que la peça faci

---

³⁵ Hoepffner (1961:22) proposava amb interrogants una possible identificació d'aquesta figura amb Felip August de França, sense cap més detall.

³⁶ L'any 1187 va tenir lloc una crida papal a la reconquesta de Jerusalem, de la qual van sorgir dos cabdills principals: Ricard I i Felip August II de França. Cal recordar que Ricard no seria coronat rei fins el setembre de 1189. Els enfrontaments entre el rei francès i l'anglès es van succeir al llarg de tota l'expedició, tot i que, com bé recorda Curbet (2008:38) «ambdós monarques es van jurar lleialtat mútua i van comprometre's a repartir-se equitativament el control de tots els territoris que poguessin conquerir en el transcurs de la croada». Les principals fellonies protagonitzades per Felip August van ser les següents: Felip es va abstenir en donar suport a Ricard en l'escomesa d'alliberar la seva germana Joana, casada amb Guillem II de Sicília, l'anterior rei abans que Tancred accedís al tron; va ser acusat de traïció per negociar unilateralment amb Tancred de Sicília; aprofitant l'indubtable lideratge militar de Ricard, Felip va decidir tornar inesperadament a França i, aprofitant l'absència de Ricard en les seves possessions franceses, va conquerir part dels seus territoris. A començaments de l'any 1192 a Ricard li arribava la notícia que bona part d'Aquitània s'havia revoltat contra ell i reconeixia a Felip August com a senyor. En aquest punt cal esmentar que Joan sense Terra, germà de Ricard, també administrava al seu gust el govern anglès, gairebé

referència a un esdeveniment posterior a la mort del príncep Jaufré ens obliga a repensar una nova datació per a la composició, que ara podria bé estendre's des del 1185 fins el 1194, moment en què Ricard recupera els seus dominis en territori francès. D'aquesta manera, la hipòtesi d'un sojorn de Peire Vidal en l'entorn de Ricard podria ser factible, però no tenim prou dades per assegurar-ho o aproximar-ne una data.

La segona hipòtesi té en compte que a començaments de l'any 1185 Jaufré i Ricard d'Anglaterra tornaven a estar enfrontats (tot i que feia pocs mesos que havien fet les paus) per la ferma decisió de Ricard de quedar-se Aquitània, que pertanyia al seu pare, Enric II³⁷. Enric II havia passat una temporada en territori francès per calmar els ànims dels dos germans, però va tornar a Anglaterra el mes d'abril de 1186; just un mes abans, però, havia pactat d'amagat de Ricard el seu matrimoni amb Alice, filla de Felip August. La constant enveja de Jaufré va dur-lo a París per parlar amb Felip August, «the traditional move for all discontented sons of Henry II», segons Gillingham (2002:80) i enverinar la situació dient que el seu germà es feia dir senescal de França, títol que només podien ostentar els Anjou. En aquells mateixos moments Ricard

---

conxorxat amb el rei francès. El setembre de 1192 Ricard signava la treva amb Saladí i posava rumb cap a Europa amb la intenció de recuperar Normandia, ocupada per Felip August, i d'afermar la situació en una Anglaterra alçada en rebel·lió a instàncies de Joan sense Terra, alenat per Felip August. Les inclemències del temps van obligar Ricard a deturar-se a Aquilea, des d'on va viatjar d'incògnit fins a Viena. Es trobaven en terres de Leopold d'Àustria, el qual, encara ofès amb el rei anglès (Ricard va fer onejar els seus estendards a Acre tot i que el contingent de Leopold feia mesos que hi era), va fer-lo capturar i entregar a l'emperador Enric VI d'Alemanya, que el va tenir captiu fins al febrer de 1194, moment en què expulsa Felip August de les seves terres i recupera les regnes d'Anglaterra.

³⁷ Ens sembla rellevant incloure el fet que de la invasió d'Aquitània protagonitzada per Ricard se'n coneix el saqueig d'Excideuil durant el mes de febrer de 1184, «a stroke directed against Aimar of Limoges, who was presumably hoping to profit from the quarrel between Henry II and his son», segons apunta Gillingham (2002:78).

estava ocupat envaint Tolosa amb el suport moral i monetari del seu pare, i així ho comenta Gillingham (2002:80):

Not only had Count Raymond V supported the Young King in 1183, but early in the next year his son Raymond VI had led some *routiers* into the Limousin, possibly acting in collusion with Viscount Aimar. [...] It may well be that the count of Toulouse and his son had taken advantage of Richard's difficulties in 1184-5 to recover the disputed territory of Quercy.

I aquí ve un detall molt important que també comenta Gillingham (2002:81):

Unfortunately Geoffrey of Vigeois died in 1184, some months after being hit on the head by a piece of falling masonry, and without his chronicle to guide us we are hopelessly ignorant of events in this part of the world after the February of that year.

Després d'això, sabem que Ricard es va trobar amb Alfons I l'abril de 1186 per pactar una aliança contra Raimon. Raimon no va gosar entrar en armes amb cap dels dos senyors. Poc després tindria lloc la mort de Jaufre de Bretanya, el 18 d'agost de 1186. A la llum de tots aquests fets, potser podem reinterpretar l'estrofa sisena d'una nova manera. Enric II donà suport a la conquesta de Tolosa dirigida per Ricard per dos motius: Raimon V havia fet costat a Ricard el 1183 i Raimon VI s'havia aliat amb el vescomte Ademar per atacar el Llemosí (els versos recorden, alhora, un atac del reconegut soldat Mercadier a Excideuil el febrer de 1184). Hi havia, per tant, prou motius per atacar. Podria ser que qui no conserva el mèrit a la composició sigui un d'aquests tres? Raimon V, o Raimon VI o el vescomte Ademar de Llemotges? Si fos algun d'aquests personatges, l'aparició de la ciutat d'Excideuil tindria sentit en tant que

Ricard va fer-se fort en aquella ocasió contra el comte de Tolosa i el vescomte de Llemotges. Finalment, també podria ser que el Jaufré del darrer vers es refereixi a Geoffrey de Vigeois i no a Jaufré d'Anglaterra, perquè Peire no en sabia els detalls, però l'autor de la crònica, ja mort, sí que els tenia de primera mà. Si tenim en compte les variants dels manuscrits conservats podríem arribar a traduir el darrer vers de la peça de la següent manera: «I jo no en sé més, però molt en sap Jaufré».³⁸ Pel que fa a la darrera estrofa podem seguir dos camins. Avalle assegura (1960:326) que es tracta de Felip August i ho emmarca en el context de la tercera croada a Terra Santa. En aquest sentit, es relaciona aquesta peça amb *Si'm laissava de chantar* (PC 364,43), en la qual es critica el rei francès per no seguir el camí:

Pero bos comensamens
mostra bona via,
qui no s'en cambia.
(Avallé 1960: vv.34-35)

I segueix amb acusacions i impropis:

Qu'ieu no m'aus desesperar
a lei d'un rei flac avar,
qui sobra aurs et argens,
e cuida, quar es manens,
qu'autre Dieus non sia
mas sa manentia,
qu'avens lo fai renegar;

---

³⁸ El manuscrit C conserva la variant “autre de sai”.

mas quan venra·l jutgamens
car comprara sa feunia
e l'engan e la bauzia.

(Avalle 1960: vv.44-50)

Aquesta peça sembla que va ser composta entre 1187 i 1188. Cal recordar que Felip August abandona la croada a mitjans de 1191. Podria referir-se a aquest abandonament Peire Vidal als darrers versos de la composició? Encara hi ha, però, una segona opció. Si a la sisena estrofa qui abandona aquest mèrit és Raimon V, Raimon VI o Ademar de Llemotges, per què no es podria referir aquí altre cop a un d'aquests tres personatges? En aquest cas, ens inclinem a pensar que es tracta de Felip August, per les semblances amb la peça *Si'm laissava de chantar* (PC 364,43). D'aquesta manera, si ens estem referint a la disputa entre Ricard i el comte de Tolosa que va tenir lloc a partir del 1183 i a l'abandonament de Felip August de la croada, el 1191, se'ns obre un altre marc temporal que no s'havia contemplat fins ara.

Finalment, arribem a una tercera proposta, aquesta sí en relació al vincle de Peire amb la Corona d'Aragó. Fixem-nos en la setena cobla, on el trobador reprèn els quatre reis de la península per no fer front comú envers l'amenaça musulmana:

Als quatre reis d'Espanh'esta mout mal,
quar no volon aver patz entre lor;
quar autramen son ilh de gran valor,
adreit e franc e cortes e leyal,
sol que d'aitan gensesson lur escuelh,
que viresson lor guerr'en autre fuelh,

contra la gen que nostra lei no cre,
tro qu'Espanha fos tota d'una fe.

(Avalle 1960: vv.49-56)

Segons Milà i Fontanals (1861:107) el trobador s'està referint a Alfons VIII de Castella, Alfons I d'Aragó, Alfons IX de Lleó i Sanç de Navarra. No trobem referències directes ni en Milà (1861) ni en les edicions d'Avalle (1960) i Hoepffner (1961) sobre quin o quins conflictes mereixien aquell toc d'atenció per part del trobador. Això no obstant, Cabestany (1963:74-83) reuneix de forma sintètica els conflictes que es van esdevenir a nivell peninsular al llarg dels anys de regnat d'Alfons el Cast que, en el fons, és des de la perspectiva que ens interessa analitzar les hostilitats. Ja des del 1162 es van succeir una sèrie de pactes entre els reis peninsulars, gairebé sempre unilaterals i mai sota un acord comú de tots quatre. La principal problemàtica que els comprometia era la delimitació «de fronteres comunes i zones d'influència en els territoris a reconquerir» en el marc de l'acció contra els musulmans, com apunta Cabestany (1963:74). Els atacs i els pactes se succeïen al mateix temps i amb la mateixa intensitat, però Cabestany té la impressió que «el pensament polític del Cast s'inclinava vers l'Occitània i la Mediterrània», la qual cosa no vol dir sinó que molt probablement no se signaven pactes definitius perquè, almenys a un d'ells, li preocupava més la política exterior que no pas la de casa mateix. A partir de 1190, però, se signa el pacte de Daroca entre Alfons I i Sanç de Navarra, que «truncava naturalment l'amistat amb Castella», segons Cabestany (1963:82). El maig de 1191 a Osca se signa un altre pacte entre Sanç de Navarra, Alfons I d'Aragó, Alfons IX de Lleó i Sanç I de Portugal, deixant altre cop Alfons VIII al marge, però no indefens, ja que emprèn accions

militars envaint els territoris limítrofs. Al mateix temps, s'hi va sumar un altre problema: l'arribada dels almohades. La batalla i pèrdua d'Alarcos (1194) va significar un punt d'inflexió per a Alfons VIII, que «comprengué la necessitat d'una campanya amb totes les garanties i d'abandonar la política d'enemistat amb els altres regnes peninsulars», com resumeix Cabestany (1963:82). Entenem, doncs, que la petició que fa Peire Vidal en aquesta peça hauria de ser anterior a la batalla d'Alarcos, i l'hem de situar potser en el moment àlgid de les desavinences entre els regnes peninsulars, això és a partir de 1190.

Arribats a aquest punt, el contingut d'aquesta composició és tan complex que ens ha estat impossible formular una única proposta per a la datació de la peça i, ni tan sols, per als esdeveniments que s'hi relaten. Cal treballar en un arc temporal des de 1183 fins a 1194, dividit en quatre hipòtesis de datació: 1183-1191, 1185-1186, 1185-1194 i 1190-1194. Com és evident, hi ha molta feina d'anàlisi textual amb aquesta composició però esperem haver-ne aclarit les bases que caldria confrontar també amb més dades històriques.

Be·m pac d'ivern e d'estiu (PC 364,11): Com ja introduïem en el comentari de la peça anterior, Hoepffner (1961:23) considerava que *Be·m pac d'ivern e d'estiu*, junt amb *Plus que·l paubres, quan jai el ric ostal* (PC 364,36) eren les dues composicions de datació més reculada de Peire Vidal. Ja hem vist que la nostra proposta no ho considera així, però vegem quines dates proposaven els estudiosos precedents. Díez (1829:126) la datava abans del 1180, Bartsch (1857:VII) entre 1175 i 1180, Stronski (1910:14) i Torraca (1923:101) entre 1182 i 1185 i Lejeune (1943:513-514) vora el 1184. Hoepffner (1961:72) proposava una datació anterior al 1184, però ell mateix ho contradia quan afirma

que la caiguda de Jerusalem de 1187 seria el detonant d'alguns fragments que trobem a la composició. Avalle (1960:308), en canvi, fa una proposta una mica més complexa, una datació tripartida, segons la qual la major part de la composició deuria ser feta entre el anys 1174-1180, l'estrofa vuitena seria afegida a posteriori, al 1184, i l'estrofa sisena s'afegiria després del 3 d'octubre de 1187. Pel que fa al lloc de composició, Avalle (1960:308) i Lejeune (1943:513-514) creuen que devia ser feta des de la Corona d'Aragó, regint-se per les cobles 7, 8 i 9, que contenen esments a Alfons I el Cast i al cavaller aragonès Miguel de Luesia.

La peça es podria caracteritzar majoritàriament com una cançó d'amor però també conté alguns elements propis d'un sirventès o d'una espècie de cançó de croada. Vegem, doncs, en quina mesura hi apareix la Corona d'Aragó. Trobem la primera referència rellevant en l'esment del senyoriu de Montesquiú, al qual sembla pertànyer la dama a qui Peire dedica el poema:

E contra·ls fals fenhedors
ten establít Montesquiú:
per qu'el seu ric senhoriu
lauzengiers non pot far cors,
que sens e pretz la capdella.

(Avallé 1960: vv.13-17)

Com ja apuntava Avallé (1960:311), és difícil de precisar de quin Montesquiú es tracta, ja que al llarg dels territoris del Migdia Francès hi ha una dotzena de senyorius amb aquest nom. Riquer (2011[1975]:883) n'assenyala els dos més rellevants i possibles en aquest cas: els Montesquiú del Ripollès i els Montesquiú del Pallars, ambdós catalans.

Si tenim en compte que la peça era feta des de la cort d'Alfons I, podria bé tractar-se d'un d'aquests dos senyoriis. D'altra banda, Riquer (2011[1975]:883) afegeix: «El trovador, no obstante, hace un juego de palabras (*mont esquin*) para resaltar la inexpugnabilidad moral del señorío de la dama».

Per tal de justificar la datació de la peça cal que ens deturem un moment a l'estrofa sisena, en la qual es fa una crida als senyors de França, Berry i Poitou i Tours (aquest darrer, Ricard I d'Anglaterra) per tal que vagin a alliberar el Sant Sepulcre. Avalle (1960:308-309) i Hoeffner (1961:72) coincideixen en datar aquest fragment de la peça després del 3 d'octubre de 1187, quan Saladí va conquerir Jerusalem:

En Fransa et in Beriu
et a Peitieu et a Tors
quer nostre Senher secors
pel Turcs que·l tenon faidiu,
que tot l'an e·l vas e·l riu
on mondava·ls pechadors;
e qui ara no·s revella
contr'aquesta gen fradella
ben mal sembla Daniel
que·l dragon destruí e Bel.

(Avallé 1960: vv.51-60)

Sembla evident que aquesta estrofa acosta la datació de la peça a les darreries de 1187. Amb tot, i arribats a la setena estrofa, trobem la segona referència a la Corona d'Aragó, en la qual Stronski (1910:154), seguit per Avallé (1960:315), hi veu reflectit el conegut conflicte entre Alfons I i Eudòxia, filla de l'emperador Manel I de Constantinoble –tot

i que un estudi de Ruth Harvey (2001) apunta cap a una nova possibilitat, dient que no era Alfons I qui estava promès amb Eudòxia.

E plagra·m mais de Castella
una pauca jovencella
que d'aur cargat un camel
ab l'emperi Manuel.

(Avalle 1960: vv.67-70)

Amb tot, la història que ens ha arribat, i que sembla recrear aquesta peça, diu que el 18 de gener de 1174 Alfons I, tot i estar promès amb Eudòxia de Constantinoble, es va casar amb Sança de Castella. Eudòxia se n'assabentava un cop arribada a la Corona d'Aragó i després d'una llarga travessa. Aprofitant que la presència de la infanta bizantina a la Corona, es va pactar el matrimoni entre aquesta i Guillem VIII de Montpeller. Ara bé, el 1187 Eudòxia tornava a ser repudiada pel seu marit, Guillem, per casar-se (l'abril de 1187) també amb una dama castellana, com ja hauria fet Alfons I el Cast.

Així doncs, tenim el dubte de saber si aquests versos es refereixen al repudi que va tenir lloc al 1174 o al 1187, sempre amb Eudòxia com a protagonista femenina, però amb dos possibles protagonistes masculins: Alfons I o Guillem VIII de Montpeller. Riquer (2011:885) fa dues propostes. La primera, que aquesta estrofa, igual que la resta de la composició, fos composta el 1187 o poc després i que faci referència a Guillem de Montpeller i no a Alfons I. La segona, que gran part de la peça, incloent la present estrofa, fos composta el 1174, essent Alfons I i Eudòxia els protagonistes d'aquest fragment; en aquest cas, s'ha de tenir en compte que hi hauria estrofes o fragments afegits *a posteriori*, com l'estrofa sisena que ja hem vist que ha de ser del 1187 i

l'estrofa vuitena, que, com veurem a continuació, ha de ser posterior o coetània al 1184. Així doncs, la proposta de Riquer és similar a la d'Avallé que anticipàvem més amunt, i gens insòlita ja que els propis trobadors sovint modificaven o editaven les seves obres amb el pas dels anys.

Ara bé, ens sembla que la identificació que es fa dels protagonistes en aquests versos s'ha de desenvolupar una mica més. Peire Vidal exposa en aquests versos una causa entre dues dames: una, de la qual es valora la joventut i, de l'altra, la riquesa de l'imperi patern. Si ens referim a Alfons I, la dama castellana ha de ser Sança, però com a filla d'Alfons VII de Lleó i de Castella, té un llinatge suficientment destacat com perquè a la seva filla pugui ser comparada en tan poca mesura amb Eudòxia. En canvi, si es tracta de Guillem VIII de Montpeller la cosa canvia, perquè ell sí que va deixar la filla de l'emperador per una dama d'origens menys prominents, Agnès de Castella. Fins i tot, el rei Jaume a la seva crònica (cap.4) no pot donar més detalls sobre els orígens d'aquesta dama perquè admet no recordar-los: «E puis e Guillem de Montpesller estant ella viva pes una altra dona que era de Castella, de què no ens membra el nom del pare d'aquella dona; mas ella havia nom dona Agnès» (Soldevila 1982). Si s'hagués tractat de la filla d'Alfons VII de Lleó i Castella no podem pensar que el rei Jaume no en recordi el seu nom. Això ens fa pensar que es tracta molt probablement de Guillem de Montpeller i Agnès.

La tercera referència a la Corona d'Aragó la trobem a l'estrofa vuitena, en la qual Peire Vidal reclama l'atenció d'Alfons sobre la Provença, en el moment en què el seu germà Sanç actua contra els interessos del seu germà:

Francs reis, Proensa·us apella
qu'En Sancho la·us desclavella
e gasta·us la cer'e·l mel
e sai tramet vos lo fel.

(Avalle 1960: vv.71-74)

Lejeune (1943:513-514) va veure en aquests versos una referència a la traïció que Sanç de Provença ordia contra el seu germà. Cabestany (1963:69-70) descriu la situació de la següent manera:

Efectivament, les coses ja no són tan favorables al comte-rei com uns quants anys enrere, perquè alguns senyors, entre ells el de Montpeller, havien trencat lligams feudals i s'havien juramentat amb el comte de Tolosa. L'any 1185 sí que és a Provença³⁹, i, malgrat l'aliança del vescomte de Besiers, el seu desig és d'arribar a una nova entesa amb Ramon V i renovar el tractat de pau i treva de 1176. Tots els autors estan d'acord a afirmar la realitat d'aquest nou tractat, per bé que sigui molt difícil de precisar-ne la data; hem de situar-la entre finals de 1184 i començaments de 1185.

Així doncs, si Peire Vidal demana al rei que es mobilitzi i, segons sembla, això no va ser fins les darreries de 1184 o inicis de 1185, aquest fragment devia ser fet en aquells moments. Hoepffner (1961:113) s'hi referia, tot subratllant que el to familiar de Peire Vidal per dirigir-se a Alfons I «prouve qu'il était déjà placé sur un certain pied d'intimité auprès de lui et que leurs rapports remontaient encore plus haut». En qualsevol cas, no ens sembla que hi hagi una familiaritat extrema en el

---

³⁹ Cabestany (1963:69) no creu possible que el rei Alfons hagués anat a la Provença l'any 1184, ja que hi havia estat recentment el mes d'octubre de 1183, intervenint en el setge de San Front i dels castells de Llemotges i Hautefort, donant suport a Enric II d'Anglaterra.

to que utilitza, i l'amabilitat que li professa, tenint en compte que aquest fragment devia ser escrit poc abans d'ell entrar en domini català, podia voler dir que estava preparant l'entrada a la Corona o bé, que feia poc que ja hi era (recordem que la disputa entre Raimon V de Tolosa i el trobador sembla que va tenir lloc a la primavera de 1185).

Finalment, la darrera al·lusió la trobem a la novena i darrera estrofa de la composició, on apareix Miquel, senyor de la vil·la aragonesa de Luesia:

Per l'apostol qu'om apella
Sant Jacme de Compostella,
en Luzi'a tal Miquel
que·m val mais que cel del cel.

(Avalle 1960: vv.75-78)

A banda de ser un cavaller proper a l'entorn d'Alfons I i de Pere I, com manifesta Riquer (2011:886), Avalle (1960:316) diu que Miquel de Luesia havia estat protector de Peire Vidal, i ens remet a la *razo* de *De chantar m'era laissatz* (PC 364,16). No podem estar-hi totalment d'acord, ja que tan sols es tracta d'una enumeració de cavallers que formaven part del seguici del rei Alfons I a Provença per la mort de Raimon V, i així ho diu ell mateix (1960:53) en la introducció de la *razo*. No hi ha cap referència a aquest vincle, que sembla haver passat desapercebut en tots els altres estudis. Ara bé, el to afectiu que utilitza el trobador en el darrer vers d'aquesta estrofa, i de la composició en general, potser sí que indica una relació més propera que no coneixem. Fins i tot, el fet de situar aquestes paraules en darrer terme de la composició podrien indicar que es tracta d'una dedicatòria, però per afirmar-ho caldria comptar amb més dades.

Recapitulant, vistes les possibilitats de datació proposades pels estudis esmentats i el contingut de la peça, la nostra proposta és la següent: la major part de la peça podria haver estat feta el 1184, arran de la demanda de Peire Vidal al rei Alfons perquè intervingui en els afers provençals (no tindria sentit, d'altra banda, que es fes gaire temps després) i, les estrofes VI i VII s'hi haurien afegit entre l'abril de 1187 i l'octubre de 1187, coincidint amb el matrimoni de Guillem de Montpeller amb Agnès i amb la presa de Jerusalem per part de Saladí, respectivament.

6. Peces des de Provença

Bels Amics cars, ven s'en ves vos estius (PC 364,9): Avalle (1960:27-28) considera que la peça és posterior a l'any 1186, després de la història del bes robat, i anterior al 3 d'octubre de 1187, data de la caiguda de Jerusalem, i moment en què sembla que Peire Vidal marxa cap a Terra Santa, tot i que no hi ha elements que permetin assegurar-ho. Lejeune (1943:366) també opta per datar la peça després del succés del bes. Lejeune, però, recorre a *Son ben apoderatz* (PC 364,45)⁴⁰ i *Drogoman senher, s'ieu agues bon destriar* (PC 364,18)⁴¹ per establir que el *terminus post quem* ha de ser el 1185. Tant els arguments com la datació proposades per Lejeune no satisfan Avalor (1960:27).

---

⁴⁰ Lejeune (1943:344) datava la peça entre 1176 i 1185, període en el qual Raimon V de Tolosa i Alfons I estaven en guerra. Aquest arc temporal també és el que proposa l'autora per contextualitzar la història del bes robat.

⁴¹ Lejeune (1943:366) data la peça entorn del 1181, moment en què Alfons I ataca Tolosa.

La peça va ser composta quan Peire Vidal encara era a Provença⁴². Acte seguit, Peire va emprendre el viatge cap a Terra Santa que, segons Avalor (1960:28), serà molt breu, ja que devia marxar entre l'octubre de 1187 i la primavera de 1188, mentre que el 3 de setembre de 1189 ja el tornem a trobar a la Provença.⁴³

La peça es presenta en forma de cançó amorosa.⁴⁴ El trobador mostra el seu descontentament i tristesa per haver d'abandonar la seva estimada, la identitat de la qual sembla ser Na Vierna (sense descartar que podria tractar-se d'Azalais de Rocamartina), per les maledicències d'altri. Serà a la setena estrofa on trobem la voluntat del trobador de marxar cap a Terra Santa:

Et irai m'en lai on fo mortz e vius
nostre Seigner per nos totz pechadors;
e socora·m la soa grans doussors,
si cum es fis, cars e verais e pius;
e·m lais faire del tot lo sieu plazer.
Et al bon rei don Dieus forsa e lezer
c'aissi puosca son bon pretz mantener.

(Avalor 1960: vv.43-49)

---

⁴² Recordem que la Provença pertanyia a Alfons I el Cast després de la mort sense descendència de Ramon Berenguer III el 1160. El matrimoni entre Ramon Berenguer III i Dolça de Provença garantia el retorn de les terres occitanes a la Casa de Barcelona. Sobre la qüestió dels drets sobre Provença, veure Shram (1960) i Ventura (1961).

⁴³ Seguim Avalor (1960:345) en relació a la peça *Nulhs hom non pot d'amor gaudir* (PC 364,31). Ricard de Poitiers, esmentat encara com a comte, ha de recuperar l'honor perdut pels seus avantpassats (fent al·lusió a la reconquesta del feu de Cahors la primavera de 1188). El *terminus ante quem* ens situa, per tant, el 3 de setembre de 1189, quan Ricard és coronat.

⁴⁴ Voldríem assenyalar, a banda del tema que ens ocupa, que hem detectat certes semblances entre aquesta composició i *Tan mou de corteça razo* (PC 155,23), de Folquet de Marsella. En ambdues peces els trobadors afalaguen les mateixes dames: Eudòxia, esposa de Guillem de Montpeller, i Azalais de Rocamartina (en el suposat que acceptem que Peire Vidal fa referència a aquesta darrera en el vers 37). Gràcies a la composició *Ajostar e lassar* (PC 364,2) deduïm que hi havia certa amistat entre ambdós trobadors.

Precisament, en aquesta estrofa també hi trobem la controvertida dedicatòria a un “*bon rei*” sobre la qual han debatut els estudiosos. Avalor (1960:28) creu que es tracta d’Alfons I el Cast, «dato che questo componimento sembr’esser stato scritto in Provenza»; Hoepffner (1961:52) diu en un primer moment que aquest rei podria ser Alfons VIII de Castella, «où le poète avait residé peu auparavant», tot i que no descarta Alfons I, «le grand ami et protecteur de Peire», tot i que més endavant, el mateix Hoepffner (1961:113, 123) rectifica i sembla veure-hi sense cap ombra de dubte el rei Alfons I en aquests versos. Seguint la teoria d’Avalor ens decantem per veure-hi el rei Alfons I d’Aragó. Alvar (1977:78-79) també descartava que es tractés d’Alfons VIII, regint-se per l’argument d’Avalor.

En qualsevol cas, la dedicatòria al rei no és en va, ja que Peire Vidal li desitja que Déu li doni forces i que l’ajudi a mantenir el seu mèrit. Si bé podria ser una dedicatòria recurrent, creiem que aquests versos poden tenir el valor, tal vegada, d’arenga al rei Alfons en el context del conflicte amb Raimon V de Tolosa, que justament en aquells moments es trobava a les darreries, i dotant Alfons d’un domini absolut sobre el comte tolosà.

7. Peces des de Terra Santa

Ajostar e lassar (PC 364,2): Avalor (1960:28, 36) considera que aquesta peça va ser composta immediatament després de *Bels Amics cars, ven s’en ves vos estius* (PC 364,9), ja des de Terra Santa⁴⁵. Avalor (1960:36) estableix que el poema ha de ser anterior a la conquesta de Saladí de Jerusalem,

---

⁴⁵ Díez (1882:135) i Bartsch (1857:37) van ubicar la composició de la peça a Gènova.

el 3 d'octubre de 1187. D'altra banda, l'esment al comte de Trípoli, Raimon III,⁴⁶ mort vers el 17 d'octubre de 1187 també fixa una data límit concreta. Aquestes dues dades defineixen el *terminus ante quem* de composició de la peça. Ara bé, si recordem la cronologia proposada per Avalle (1960:28) en la composició anterior, *Bels Amics cars, ven s'en ves vos estius* (PC 364,9), creiem que l'estada a Terra Santa de Peire Vidal de ben segur va iniciar-se entre l'any 1186 i abans de l'octubre de 1187. Per tant, podem afinar la hipòtesi d'Avalle (1960:28) que fixava l'inici del viatge a Terra Santa entre abans de l'octubre de 1187 i la primavera de 1188, perquè gràcies a aquesta composició sabem que Peire Vidal ja hi era abans de l'octubre de 1187. Hoepffner (1961:57) també coincideix en establir el *terminus ante quem* a l'octubre de 1187, coincidint amb la mort de Raimon III de Trípoli i la caiguda de Jerusalem, però sempre abans d'aquest esdeveniment, ja que d'haver estat allí Peire Vidal la composició se n'hauria segurament fet ressò.

Aquesta composició segueix molt en la línia de l'anterior, on el trobador es lamenta d'haver hagut de deixar la seva estimada a Provença arran de la història del bes robat, i la conseqüent ruptura amb el comte Raimon V de Tolosa. Són diverses les referències a personatges coneguts de l'època, com el mateix Raimon V, però també a Na Vierna, Guillem VIII de Montpeller⁴⁷, Raimon III de Trípoli⁴⁸, Raimon

---

⁴⁶ Avalle (1960:36, 43) fa referència a Raimon II, però en realitat es refereix a Raimon III.

⁴⁷ Apareix en la forma del *senhal* Drogoman, com a la composició *Drogoman senber, s'ieu agnes bon destrier* (PC 364,18). En totes dues composicions Lejeune (1943:514) creia que es feia referència a Alfons I, però en tots dos casos es fa referència a Guillem VIII de Montpeller, com ja aclareixen Hoepffner (1961:51) i Avalle 1960:42).

⁴⁸ Hoepffner (1961:55) identifica Raimon III de Trípoli, cosí de Raimon V de Tolosa, com a un dels protectors del trobador Peire Vidal a Orient. Hoepffner (1961:68) considera que el vescomte devia haver jugat un paper important en la reconciliació entre el trobador i el comte tolosà. A banda d'això, i tot i que no hi ha proves que ho

Jaufré⁴⁹ (dit Barral) i al trobador Folquet de Marsella, amb el qual ja dèiem que hi havia una relació propera. A la cinquena estrofa hi trobem esmentat, també, el rei Alfons I el Cast:

Ans, si Dieus mi perdo,
m'en parti de tal qui
m'agra dat tan ric do,
que·l bos reis d'Arago
for'honratz; e doncs co
me faidi? Qu'ie·us afi,
quan n'aug dir bon ressò,
gaugz entiers mi somo
qu'en deia far chanso.
(Avalle 1960: vv.65-73)

Hoepffner (1961:113,116) destaca la «générosité proverbiale» amb la qual el trobador defineix el rei, talment com a *Bels Amics cars, ven s'en ves vos estius* (PC 364,9). A banda d'aquest esment directe a la figura reial, també hi trobem una referència a les seves possessions quan el trobador diu que espera poder tornar a Arles i Toló:

Pus pauzar ni finir
no puesc nulha sazo,
retornar et anar
m'en vuelh ad espero
entr'Arle e Tolo.
(Avalle 1960: vv.76-80)

---

avalin, Hoepffner (1961:55) creu que Peire podria haver tingut altres protectors durant la seva estada a Terra Santa.

⁴⁹ Hoepffner (1961:99-108) considera Raimon Gaufred, vescomte de Marsella, com un dels grans protectors de Peire Vidal, present en diverses cançons que Hoepffner (1961:100) data entre l'any 1186 i l'any 1192, quan el vescomte mor. En aquesta composició que ens ocupa el trobem reflectit en l'expressió "*bon loc*", en tant que el trobador considera la seva cort com a ideal.

8. Peces des del Carcassés

Baron, de mon dan covit (PC 364,7): Peire Vidal anuncia en aquesta composició la seva intenció d'anar a la cort marsellesa de Raimon Jaufre (dit Barral) que, va morir l'any 1192. El *terminus ante quem* proposat per Avalor (1960:190) per a la composició de la peça és, per tant, abans del 1192. Hoepffner (1961:107) coincideix, també, amb aquesta datació, però a més segueix l'itinerari previ i posterior a aquesta peça, la qual cosa ens pot ajudar a ubicar-la millor. Hoepffner (1961:106) fa palès que Peire Vidal no dona detalls que permetin establir-ne el lloc de composició, però gràcies a les semblances amb la composició *Mos cors s'alegr'e s'esjan* (PC 364,27)⁵⁰, podem saber que no es trobava ni a Espanya ni a Itàlia en aquells moments, però sí de camí cap a Marsella, possiblement des del Carcassés. En qualsevol cas, en ambdues peces, Peire Vidal avisa del seu proper viatge a la cort de Barral:

Mon cor sent alegrezit,
quar me cobrara'n Barrals.

(Avalor 1960: vv.28-29)

A Dieu coman Monrial
e'l palaitz emperial,
qu'ieu m'en torn sai a'n Barral,
a cui bon pretz es aclis;
e cobrar m'an Proensal,
quar nulha genz tan no'm val,
per que serai lor vezis.

(Avalor 1960: vv.29-35)

---

⁵⁰ Hoepffner (1961:84), seguint aquesta darrera composició, estableix un full de ruta de Peire Vidal abans del retorn a la cort de Barral, que inclou en aquest ordre els següents destins: Tolosa, Albigès, Carcassés i Marsella.

Amb aquests dos fragments de les peces *Baron, de mon dan covit* (PC 364,7) i *Mos cors s'alegr'e s'esjan* (PC 364,27), respectivament, veiem que devien ser peces compostes contemporàniament.

La composició, singular per la barreja entre cançó i *gap*, inclou dos esments directes a la Corona d'Aragó, que forment part, precisament, d'aquesta fanfarronada del trobador en dir que és un gran amant de la guerra i de les dones, superior a qualsevol altre cavaller:

Que mil salut mi venon cascun dia
de Cataluenha e de Lombardia,
quar a totz jorns pueja mos pretz e creis;
que per un pauc no mor d'enveja·l Reis,
quar ab donas fas mon trep e mon joc.

(Avalle 1960: vv.32-36)

El trobador diu que ha rebut mil compliments de les dames catalanes i llombardes, superant en requesta al mateix rei Alfons el Cast, per fer-lo morir d'enveja. Jeanroy (1934:153 v.2) defineix el rei com a «vert-galant de l'époque», que tal vegada podríem traduir per cavaller luxuriós. Si, com indica Jeanroy (1934:153 v.2), la fama el precedia, és relativament fàcil que el trobador es compari amb el monarca. Ara bé, Jeanroy (1934:190 v.1) puntualitza:

Alfonse II n'a peut-être pas été le héros des scandaleuses aventures que lui prêtent celles de Peire Vidal et de Raimon de Miraval, mais les allusions que font à ses moeurs des gens qui le connaissaient bien nous prouvent qu'il put en courir de toutes pareilles.

Sigui com sigui, tant si la broma tenia algun fons de realitat o tot plegat és autoderisió per part de Peire Vidal, l'esment al rei Alfons que trobem

en aquesta composició li atorga un caràcter més humorístic i una referència al monarca que ja no en lloa només el paper com a gran magnat vist des d'Occitània. Per això, hem de tenir en compte que aquesta estrofa, tant pel contingut com pel to utilitzats, fa evident la relació de proximitat que devien mantenir el Cast i Peire Vidal, que justifica la caracterització fatxenda del trobador, que no tan sols es compara en habilitats amatòries amb un rei, sinó que diu superar-lo i manifestar-ho públicament per fer-li enveja.

9. Peces des de Provença

De chantar m'era laissatz (PC 364,16): Aquesta peça va donar lloc a una de les *razos* més conegudes de la lírica occitana. La reproduïm a continuació:

Peire Vidals per la mort del bon comte Raimon de Tolosa si se marri molt e det se gran tristesa. E vestit se de negre, e taillet las coas e las aureillas a totz los sieus cavals; et a si et a totz los sieus servidors fes raire los cabeils de la testa; mas las barbes ni las onglas non se feiron taillar. Molt anet longua sazo a lei de fol home e de dolen. Et avenc se, en aquela sazo, qu'el anava anaisi dolens, que·l reis N'Anfos d'Arago venc en Proensa. E vengron ab lui Blascols Romieus e·N Guarsias Romieus e·N Martis del Canet e·N Miquels de Luzia e·N Sas d'Antilon e·N Guilems d'Alcalla e·N Albertz de Castelvell e·N Raimons Gausersans de Pinos e·N Guilems Raimons de Moncada e·N Arnautz de Castelbon e·N Raimons de Cerveira. E trobero Peire Vidal anaisi trist e dolen et anaisi apareillat a lei d'ome dolen e de fol. E lo reis lo preguet e tug li sei baro [e Bascols Romeus e·N Guilems d'Alcalla], qu'eron sei amic especial, qu'el degues laisar aquesta dolor e degues se alegrar e degues cantar e qu'el degues far una canso qu'ill portesson en Arago. Tant lo preguet lo reis

e·ill sei baro, qu'el dis qu'el s'alegraria e laisaria lo dol e qu'el faria canso e so que·ill plagues. Et el si amava la Loba de Pueinautier e ma dona Estefania [de Son], qu'era de Sardanha. Et aras de novel era enamoratz de ma dona Raimbauda de Biol, qu'era moiller d'En Guilem de Rostanh, qu'era senher de Bioill. Bioils si es en Proensa, en la montanha que part Lombardia e Proensa. La Loba si era de Carcases, si com vos ai dic en autre loc, e Peire Vidals si se fazia apelar Lop per ela e portava armas de lop. Et en la montanha de Cabaretz si se fes cassar als pastors ab los mastis et ab los lebrers, si com hom cassa lop. E vesti una pel de lop per donar az entendre als pastors ed als cans qu'el fos lops. E li pastor ab lur cans lo casseron e·l bateron si en tal guiza, qu'el en fo portatz per mort a l'alberc de la Loba de Pueinautier. Quant ela saup que aquest era Peire Vidals, ela comenset a far gran alegria de la folia que Peire Vidals avia feita et a rire molt, e·l maritz de leis autresi. E reseubron lo ab gran alegria; e·l maritz lo fes penre e fes lo metre en luec rescos al meils qu'el saup ni poc, e fes mandar pel metge e fes lo metgar entro tant qu'el fo gueritz.

E si com vos ai comensat a dire de Peire Vidal, que avia promes al rei et a sos baros de cantar e de far chansos, quan fo gueritz, lo reis fes far armas e vestirs a si et a Peire Vidal; et genset se molt fort e fes adoncs aquesta chanso, la qual vos auziretz, que ditz: De chantar m'era laisatz Per ira e per dolor.

Aquesta *razo* s'entén com a introducció de la cançó que aquí ens ocupa. En ambdós casos, podem diferenciar-ne dues parts: la primera, explica el gran dolor que el trobador sent per la presumpta mort del seu senyor natural i protector, Raimon V de Tolosa, i com el rei Alfons d'Aragó l'obliga a sobreposar-s'hi encarregant-li una composició; la segona, revela alguns dels afers que el trobador mantenia amb algunes de les dames nobles de l'època, on s'hi inclou la breu anècdota còmica en la qual Peire Vidal es va fer passar per llop per poder ser caçat i dut

a la cort de la Lloba de Pennautier, que és el *senhal* de Raimbauda de Biolh. Aquesta dualitat en els temes i, sobretot, en el to, va fer pensar a Smirnov (1928:261-266) que devia ser escrita per dues mans. Tot i que Avalor (1960:51) no assegura aquesta hipòtesi com a certa, sí que veu una cesura entre aquests continguts diversos que formen la *razo*. Alguns estudis, entre els quals cal destacar els de Lejeune (1943:517) i Hoepffner (1961:15,87), consideren que la cançó va ser composta arran de la mort del comte Raimon V de Tolosa i a instàncies del rei Alfons I. Contràriament, Avalor (1960:59) creu que l'al·lusió en els primers versos a aquesta pena que el trobador sent per Raimon V fa referència a les desavinences entre aquests, i no a la mort del comte. D'aquesta manera, la seva proposta de datació es fonamenta en d'altres referències: entre el 3 de setembre de 1189 (en relació al vers 39 on s'esmenta la coronació de Ricard d'Anglaterra) i la primavera de 1190 (quan Ricard marxa a la croada a Terra Santa). Pel que fa al lloc on devia ser composta la peça també hi ha diversitat d'opinions. Si ens regim pel contingut de la *razo*, veurem que es diu explícitament que el rei Alfons va anar a Provença per motivar el trobador a tornar a escriure, per la qual cosa es pot sobreentendre que la peça devia ser feta des d'allí. Avalor (1960:59) ubica la composició a mig camí entre la Provença i el Llenguadoc, al costat de Raimbauda de Biolh i d'Estefania, respectivament. Finalment, Hoepffner (1961:87) considera que la peça devia ser feta des de Tolosa, arran de la interpretació que fa dels primers versos de la composició:

Mas pos vei qu'al bon rei platz,
farai tost una chanso,
que porte en Arago
Guilhems e'N Blascols Romieus,

si·l sos lor par bons e lieus.

(Avalle 1960: vv.4-8)

Tot i que, com veiem, el trobador en cap moment explicita que l'origen de la peça sigui Tolosa, Hoepffner ho interpreta així: «Deux nobles Aragonais, Guillaume et Blascol Romeu, sans doute de passage à Toulouse, furent chargés de porter l'oeuvre en Aragon». Més endavant, dins del mateix estudi, Hoepffner (1961:114) entra en contradicció amb aquesta darrera asseveració: «Il fait venir le roi en personne en Provence, et c'est Alphonse lui-même qui aurait prié Peire de reprendre ses chants». Davant de la manca d'altres dades, sembla més prudent donar com a vàlida la proposta d'Avalle.

L'evidència d'un vincle entre la Corona d'Aragó i el trobador Peire Vidal en aquesta composició és clara, ja que la figura del rei apareix de bon començament, tant en la composició com en la *razo* que l'acompanya. En els versos que hem reproduït descobrim que la incidència que devia tenir el rei sobre el trobador era equiparable a la que podria tenir una persona de confiança, tal com es fa evident, també, a *Ges pel temps fer e brau* (PC 364,24). Hoepffner (1961:87) donava a Peire Vidal la categoria de “poète attitré” respecte a Alfons I, és a dir, el seu poeta “titular” o de confiança. En la mateixa línia, tornem a trobar una al·lusió a Alfons I uns versos més endavant, quan el trobador s'hi refereix com a “*monsenher*”:

E s'ieu chant cum hom forsatz,

pus Monsenher n'a sabor.

(Avalle 1960: vv.9-10)

En aquests versos el trobador torna a manifestar que compon a contracor i per mandat del seu senyor, el rei Alfons I el Cast. Aquesta posició proactiva del rei respecte a la creació poètica de Peire Vidal ja l'hem trobat a *Per ses dei una chanso* (PC 364,34) i a *Tant me platz joi e solatz* (PC 364,48), seguint la pista de Hoepffner (1961:114).

Encara es detecta, però, una tercera al·lusió al rei Alfons, aquest cas en un to diferent:

A tal domna·m sui donatz
que viu de joi e d'amor
e de pretz e de valor,
on s'afina si beutatz
cum l'aur en l'arden carbo;
e quar mos prec li sap bo,
be·m par que·l segles es mieus
e que·il rei tenon mos fieus.
(Avalle 1960: vv.25-32)

Un cop superat el dolor dels primers versos que, com dèiem, fa més sentit que respongui a la separació amb Na Vierna que no a la mort del comte Raimon V de Tolosa, Peire Vidal declara el seu amor per Raimbauda de Biolh. En aquests versos Peire Vidal manifesta que, si l'amor li és correspost, se sent poderós, fins sentir que el rei podria ser feudatari seu —no és la primera imatge de fatxenderia que s'associa a Peire Vidal. El trobador s'atreveix a declarar-se superior en mèrits i, fins i tot, en poders, al seu propi rei, gosadia fingida que ja detectàvem a *Baron, de mon dan covit* (PC 364,7), quan el trobador deia que tenia més requesta amorosa que el propi rei.

La conclusió que podem extreure'n d'aquestes tres referències al rei Alfons és que no hi ha dubte que hi havia un lligam molt proper

entre ambdós personatges, un lligam que permetia que el trobador desenvolupés una mena d'humor que ja hem vist per primera vegada en la seva caracterització com a guerrer poderós. La seva fatxenderia es tan hiperbòlica, que l'acaba convertint, deliberadament, en l'objecte de la broma, tot subratllant algunes de les qualitats que Alfons s'atribuïa. Cal subratllar també el fet que el rei aparegui tant en la composició com en la *razo* com a el remei per superar els problemes del trobador.

Tant me platz jois e solatz (PC 364,48): Schopf (1887:12) data la composició de la peça el 1189 i, tot seguint-lo, Avallé (1960:46) perfila la datació, que considera posterior a la primavera de 1188, coincidint amb la tornada a la Provença de Peire Vidal, i alhora estableix la data de la mort de Raimon Jaufre Barral (1192) com a *terminus ante quem*. Més complicada resulta la proposta de Hoepffner, que aparentment conté una contradicció: primer (1961:19) afirma que la peça devia ser feta després de tornar de Terra Santa, això és entre el 3 de setembre de 1189 i probablement fins primavera de 1190 (si ens regim per la composició PC 364,16); més endavant (1961:116), però, classifica aquesta peça com a cançó d'exili, la qual cosa delimitaria la seva datació entre els anys 1185 i 1187, el període estrictament d'exili que va passar a la Corona d'Aragó. Ara bé, creiem entendre que l'exili de Peire Vidal, segons Hoepffner, comprèn tot aquell període de temps en què el trobador no és al costat de Raimon V, i no només el període immediatament posterior a la seva fugida, és a dir, que s'estén fins després del seu viatge a Terra Santa.

Mirant d'ajustar la datació d'aquesta peça, hem notat que presenta similituds amb *Ajostar e lassar* (PC 364,2), per a la qual s'ha proposat una datació que va entre el 1186 i l'octubre de 1187, moment en què Peire Vidal es trobava a Terra Santa; ambdues composicions

presenten un to malenconiós similar, i en ambdós casos hi apareix el vescomte Barral com a figura rellevant per a Peire Vidal. Hoepffner⁵¹ establí que el vincle entre ambdós personatges es pot delimitar entre els anys 1186 i 1192, dates que s'ajusten a les ja recollides més amunt. També trobem certes semblances entre la peça que aquí ens ocupa i *Baron, de mon dan covit* (PC 364,7), on el trobador, des del Carcassès, avisa de les seves intencions de tornar a la cort marsellesa de Barral. En aquest cas, l'única data que podem aportar és el 1192, com a *terminus ante quem*.

Quines opcions tenim, doncs, per datar i ubicar aquesta peça? Totes semblen apuntar a un període que s'inicia al 1188 i que finalitza al 1192, amb la mort de Barral de Marsella. El lloc de composició més factible sembla ser la Provença, segons Avalor (1960:46), tot i que Hoepffner (1961:68) considera que el vescomte Barral de Marsella va intervenir de manera clara en la reconciliació del seu protegit amb el comte de Tolosa, la qual cosa no implica que el trobador es trobés al seu entorn, però cal tenir-ho present. En qualsevol cas, si considerem que la peça va ser feta ja des de Provença, cal preguntar-nos per què el to de la composició és encara de lament, si ja es troba al costat dels seus protectors naturals; Avalor (1960:46) proposa que ni Na Vierna ni Raimon V de Tolosa devien haver satisfet les demandes del trobador, ben diferents en cada cas, ja que de la dama n'esperava compassió i del comte, perdó. Ara bé, cal tenir present que el rei Alfons d'Aragó era, també, comte de la Provença, la qual cosa justificaria les lloances dels primers versos i, al mateix temps, justificaria el to apesarat del trobador que, tot i ser prop del seu senyor natural, encara no hi és del tot arribat;

---

⁵¹ Veure nota 50.

al mateix temps, el trobador dóna a entendre que vol ser acollit, és clar. Vegem, doncs, la lloança cap al rei d'Aragó:

Tant me platz jois e solatz
d'omes honratz, per qu'ieu fatz
tal chanso viatz,
bons reis, que prec qu'aprendatz.
e si'm demandatz:
«Tan soven per que chantatz?»-
«Quar es enuegz als malvatz
e gaugz a nos envezatz.»
(Avalle 1960: vv.1-8)

Resulta peculiar que Peire Vidal reporti una pregunta del rei sobre la seva freqüent activitat poètica i que la resposta sigui per provocar l'enuig a les persones vils, i el goig a ells (s'entén el propi trobador i el seu rei), els feliços. Percebem una doble intencionalitat en aquests versos que, pel contingut de tota la peça, es poden referir al conflicte amb el comte de Tolosa. Aleshores, podria voler dir que l'enuig amb el comte Raimon és recent i, per tant, el nostre trobador és a l'empara del monarca.

Amb aquesta composició es completa el "cicle" de peces en les quals el rei promou la composició lírica de Peire Vidal, tal com advertien Schopf (1887:11) i Jeanroy (1934:191, v.1)⁵². Si mirem de forma transversal alguns detalls d'aquest petit grup de peces podrem esbrinar algunes altres dades sobre la peça que aquí ens ocupa. Per exemple, *Per ses dei una chanso* (PC 364,34) va ser composta molt probablement des de la Corona d'Aragó i *De chantar m'era laissatz* (PC 364,16) a mig camí entre la Provença i el Llenguadoc (pertanyents a Alfons I); així doncs, podria

---

⁵² Les tres composicions que formen aquest grup són: *Per ses dei una chanso* (PC 364,34), *Tant me platz jois e solatz* (PC 364,48) i *De chantar m'era laissatz* (PC 364,16).

Tant me platz jois e solatz (PC 364,48) ser feta també des de l'entorn immediat al Cast? Ens decantem per la idea que el trobador es trobava a Provença, si ens regim pels versos de la setena estrofa, els quals descarten que Peire Vidal fos a la Corona d'Aragó (entenent-ho com a territori geogràficament català):

Na Vierna, patz
volgra·m fes mos Castiatz,
qu'en Proensa sui tornatz
morir cum leberes en jatz.

(Avalle 1960: vv.49-52)

D'aquests versos se n'extreuen dues conclusions: una, que el to amb què Peire Vidal s'adreça a Raimon V sembla encara el d'una persona recentment dolguda, confirmant el que ja vèiem en els versos de la primera estrofa; i segona, que Provença sembla la llar de Peire Vidal en aquells moments. Dit això, entenem que el trobador era en terres d'Alfons I. Cal tenir en compte, també, que a partir de 1186 el rei Alfons té una preponderància absoluta a la Provença i al Llenguadoc, després de vèncer les tropes del comte Raimon V de Tolosa; això es tradueix en constants viatges del rei a les seves possessions del nord⁵³ i no seria estrany pensar que es podia haver donat contacte directe entre el monarca i el trobador fruit d'un dels viatges del rei Alfons. Amb tot, això no té una correspondència directa amb una datació exacta, i per això continuem donant per vàlids els límits, no gaire precisos, que comprenen el 1188-1192.⁵⁴

---

⁵³ Segueixo Cabestany (1963:70)

⁵⁴ Si tenim en compte la concurrència del sojorn a Provença i el malestar recent amb Raimon V, a més de fixar-nos en les peces compostes des d'allí en períodes semblants, veurem que Peire Vidal fa diverses estades a la Provença entre els anys 1185 i 1192,

10. Peces des de la Corona d'Aragó/Carcassès

S'ieu fos en cort on hom tengues dreitura (PC 364,42): La lectura i anàlisi d'aquesta composició s'ha de fer juntament amb la de *Quant hom honratz torna en gran paubreria* (PC 364,40), peces que, pel contingut, la forma i la contemporaneïtat de composició cal tractar com a bessones, terme amb què Hoepffner (1961:20) les definia. Lejeune (1943:517) considerava que ambdues peces podien ser datades l'any 1190 gràcies a l'aparició d'una lloança conjunta a Alfons I d'Aragó i a Raimon V de Tolosa, així com a Barral de Marsella, ja que «on ne conçoit pas une telle association avant la réconciliation définitive des deux rivaux». El tractat de pau signat per Alfons I i Raimon V entre 1189-1190, així com les esposalles de la filla del rei Alfons I, Elionor, amb el futur Raimon VI de Tolosa, no fan sinó confirmar que la lluita per la Provença havia quedat enrere, en part, gràcies a la mediació del vescomte marsellès. És, doncs, fruit d'aquest bon enteniment quan es produeix la composició d'aquests dos poemes, segons Lejeune. Avalor (1960:375) constata aquesta datació per a aquesta peça en concret arran de l'esment a l'aventura de la caça que trobem al vers 30:⁵⁵

Doncs quar tan l'am, molt sui plus follatura
que'l fols pastre qu'al ben Pueg caramella.

(Avalor 1960: vv.29-30)

---

amb dos parèntesis entre 1186 i 3 d'octubre de 1187 per anar a Terra Santa i al Carcassès, en una data encara per determinar, però segur que anterior al 1192.

⁵⁵ S'està referint a l'aventura de la caça protagonitzada pel propi Peire Vidal i la Lloba de Pennautier, fets recollits a *De chantar m'era laissatz* (PC 364,16), peça datada entre 1189-1190.

Veurem que, per a la peça següent, proposa una datació una mica més tardana. Hoepffner (1961:81-82), en canvi, afirmava no trobar proves en aquesta composició que en permetessin una datació ajustada. Gràcies, però, a les similituds entre les dues peces i les dades fiables contingudes a *Quant hom honratz torna en gran paubreria* (PC 364,40), va concloure que ambdues peces devien pertànyer a les darreries de l'any 1191 o ja durant el 1192⁵⁶, i sempre abans de la mort del vescomte. En qualsevol cas, l'opció que ens sembla més raonable és la d'Avallé, que contempla la composició de dues peces gairebé contemporànies però no elaborades necessàriament de forma conjunta. Tret de l'aparició de les mateixes dedicatòries als mateixos personatges en totes dues peces, no hi ha cap altre prova clara en aquesta composició que pugui justificar el desplaçament de la datació de 1189-1190, que ja proposava Lejeune, al 1192 en què se situa la segona peça.

Un altre interrogant per resoldre és el lloc de la composició. Hoepffner (1961:82) creu possible que el trobador fos a la Corona d'Aragó. Potser per això, i per la solemnitat de les lloances a Alfons I i Sança d'Aragó, les denomina "chansons aragonaises". Aquesta etiqueta, però, creiem que dota d'una rellevància innecessària aquestes dues peces, ja que no són ni les primeres, ni les darreres, ni les més rellevants que contenen esments i lloances a la casa reial catalanoaragonesa. Avallé (1960:375) no resol aquesta qüestió, però sí que deixa clar que el trobador és lluny de la Provença i, alhora, expressa un desig ferm de tornar a veure el seu senyor Barral de Marsella, la qual cosa ja descarta dues corts. La teoria de Hoepffner, però, pren força si ens fixem en les

---

⁵⁶ En l'anàlisi de la composició *Quant hom honratz torna en gran paubreria* (PC 364,40) veurem que la datació que proposa Hoepffner se sustenta a partir del conflicte entre Guerau de Cabrera i el rei Alfons I el Cast, que va tenir lloc durant l'any 1191.

estrofes setena i vuitena, que contenen lloances a la reina Sança d'Aragó i al rei Alfons I, respectivament:

Chanson, vai t'en a la valen reina
en Aragon, quar mais reina vera
non sai el mon, e si n'ai manhta quista,
e no trop mais ses tort e ses querelha.
Mas ilh es franc'e lials e grazida
per tota gen et a Dieu agradiva.
(Avalle 1960: vv.37-42)

E quar lo reis sobr'autres reis s'enansa
ad aital rei cove aitals reina.
(Avalle 1960: vv.43-44)

Si bé la composició conté també esments a altres protectors del trobador (Raimon V de Tolosa, Jaufré Barral de Marsella i Hug del Baus), els referents al matrimoni de la corona catalanoaragonesa predominen per damunt dels altres, tot i que no és una dada determinant. D'altra banda, Avalle (1960:375) veu semblances entre aquesta peça i *Mos cors s'alegr'e s'esjan* (PC 364,27), ja que en ambdues el trobador indica la seva intenció de partir cap a Marsella. Si portem la mirada enrere, però, ja ens servíem d'aquesta peça en l'anàlisi de *Baron, de mon dan covit* (PC 364,7), on també hi vèiem la predisposició del trobador per marxar a Marsella, i en aquella ocasió semblava que el punt de partida era el Carcassès. Podríem dir que aquestes tres peces van ser compostes en un període de temps similar i que en totes elles el trobador era al Carcassès? És una hipòtesi preliminar, però que de moment no és descartable.

En qualsevol cas, tot i que no podem establir el lloc de composició (si bé les dues opcions més versemblants són la Corona d'Aragó i el Carcassès), el que es fa palès, i queda subratllat, és el vincle amb la Corona d'Aragó que, aquí s'estén a la figura de la reina Sança. Ja havia estat esmentada a la composició més primerenca *Be·m pac d'ivern e d'estiu* (PC 364,11), on Peire fa referència al conflicte per les seves esposalles amb Alfons I després d'haver-se trencat el compromís amb Eudòxia.

***Quant hom honratz torna en gran paubreria* (PC 364,40):** Com ja hem recordat a propòsit de la composició anterior, Lejeune (1943:517) proposava una datació primerenca per a ambdues composicions, propera a l'any 1190. Hoepffner (1961:82), en canvi, data la composició després de la guerra entre Alfons I i Guerau de Cabrera, que va tenir lloc entre 1191 i 1192; així doncs, la peça devia correspondre a la fi del conflicte, l'any 1192. Gràcies a la conjunció del conflicte amb Guerau de Cabrera i l'aparició del vescomte Barral de Marsella, podem confirmar que la peça va ser composta al llarg de l'any 1192, però abans de la mort d'aquest darrer, que va tenir lloc a finals del mateix any 1192. Avalle (1960:389-390) coincideix amb aquesta datació, i precisa que, tot i que la treva entre Guerau de Cabrera i Alfons I s'inicia el gener de 1193 (el tractat de pau no arribarà fins el 28 d'agost de 1194), la composició devia ser feta durant el 1192.

Per les semblances amb la darrera composició analitzada, podríem deduir que la composició va ser composta també des de la Corona d'Aragó o des del Carcassès, però la referència al conflicte que tot seguit detallem, que implica el rei i un dels seus vassalls catalans més importants, podria apuntar a un entorn proper a ambdós senyors, a la

Corona d'Aragó. D'altra banda, el fet que al vers 43 Peire digui "*vai t'en al bon rei part Cerveira*", indica que el trobador no és al costat del rei. Tampoc sembla que la peça provingui de l'entorn directe al del comte de Tolosa o a Na Vierna, així com tampoc del d'Hug del Baus, que apareix a la darrera tornada quan Peire Vidal afirma clarament que no tenen gens bona relació. Aleshores, l'opció d'ubicar el trobador a la Corona d'Aragó ens sembla versemblant tenint en compte els elements descartats.

Com dèiem, a la setena estrofa trobem una referència clara a la Corona d'Aragó, quan el trobador demana al rei que escolti les pregàries de Marquesa d'Urgell, esposa de Guerau de Cabrera, per tal de resoldre el conflicte entre els dos senyors:

Canson, vai t'en al bon rei part Cerveira,
que de bon pretz non a el mon egansa,
sol plus francs fos vas midons de Cabreira,
que d'otra ren no fai desmezuransa.
e totz rics hom, quan destrui sos baros,
n'es menhs amatz e prezatz pels plus pros,
et ieu o dic, quar li port fin'amansa.

(Avalle 1960: vv.43-49)

Així doncs, la composició encaixa amb una datació prèvia a la signatura del tractat de pau i, fins i tot, abans de l'estat declarat de treva. Això ens situa, com bé apuntava Hoepffner, el 1192. Així mateix, cal tenir present la rellevància de Marquesa d'Urgell en aquest context, com remarcava Hoepffner (1961:82), no només com a esposa de Guerau de Cabrera, sinó també com a filla d'Ermengol VII d'Urgell i neboda del mateix Alfons I el Cast. La influència directa de Marquesa en aquest conflicte, per tant, va ser decisiva per a la bona entesa de Guerau i Alfons.

Observem que les endreces als reis de la Corona s'inicien de semblant manera tant en la peça anterior com en aquesta, la seva bessona; a *S'ieu fos en cort on hom tengues dreitura* (PC 364,42) Peire Vidal es dirigeix a la reina així: “*Chanson, vai t'en a la valen reina*”, i en aquesta peça, al rei, així: “*Canson, vai t'en al bon rei part Cerveira*”. Les semblances evidents no fan sinó reforçar la idea d'una composició propera temporalment.

La novena estrofa podria contenir una altra referència a la Corona d'Aragó, concretament a l'esposa d'Alfons I, Sança de Castella:⁵⁷

Fraire, ben vueill que mantenham los pros
e confondam los malvais enuios,
quar no s'en te mos Rainiers en balansa.

(Avalle 1960: vv.53-55)

Aquesta hipotètica referència a la reina Sança només ha estat transmesa per la versió del manuscrit J, el vers 55 del qual diu: “*Cap nos sen te en rainiers e na sansa*”⁵⁸. Aquesta dada va ser observada per Savj-Lopez (1903:506), tot preguntant-se per la identitat d'aquesta “Sansa”, sense poder concloure altra cosa que la necessitat de descartar com a candidata Azalais, l'esposa del vescomte de Marsella, Raimon Jaufre Barral (a qui li correspon el *senhal* de Rainier). En recollir l'estudi de Savj-Lopez, Avalle (1960:396) considera que la variant que presenta el vers 55 del manuscrit J és interessant, però que la marginalitat d'aquest únic testimoni i la desconeixença de l'arquetip –ell diu exactament: «non si vede da quale tradizione possa averla mutuata»- per a J no l'avalen.

---

⁵⁷ Recordem que la setena estrofa de *S'ieu fos en cort on hom tengues dreitura* (PC 364,42) ja contenia una lloança explícita a la reina Sança.

⁵⁸ El vers en l'edició d'Avalle (1960:396) diu així: “*Quar no s'en te mos Rainiers en balansa*”.

Vista aquesta composició, però també la seva bessona, ens sembla interessant destacar que, tot i que l'embolcall d'ambdues peces és propi de les cançons, el que se'n desprèn és una intenció per part de Peire Vidal de lloar els seus màxims protectors i, alhora, ser el reflex de dos moments en què el rei Alfons es trobava camí de signar dos tractats de pau amb dos dels senyors més influents del moment: el primer, amb Raimon V de Tolosa, i el segon, amb Guerau de Cabrera.

11. Peces des de Provença

A per pauc de chantar no·m lais (PC 364,35): La datació d'aquesta peça ha estat sempre unànime per part dels estudiosos, com ara Avalle (1960:67) o Hoepffner (1961:86), determinant el *terminus post quem* al 14 de febrer de 1193 i el *terminus ante quem* al 4 de febrer de 1194, període en el qual Ricard Cor de Lleó roman pres arran d'una trama ordida per Felip August de França i Enric VI Hohenstaufen. L'evidència d'aquesta datació la trobem al vers 31, on es diu textualment que el rei Ricard està empresonat:

Richart, pus en sa preizon es,
lor esquern en faran Engles.

(Avallé 1960: vv.31-32)

Segons Avallé (1960:71), l'objectiu de la peça era:

Flagellare la *malvestat* (v.5) del Papa (strofe II) e dei principi, vale a dire del re de Francia, Filippo Augusto (strofe III), dell'imperatore, Arrigo VI (strofe IV) e dei re di Spagna (strofe V), e per lodare nelle due ultime strofe, come in altre canzoni-

serventesi (cfr. XXI, XXIX e XXX), la sua donna del Carcassese.

L'esment a Na Loba de Pueinautier, la dama que es creia erròniament de Carcassona, ha influït a l'hora de pensar que el trobador podia trobar-se al Carcassès, però hi ha dues qüestions que poden descartar aquesta hipòtesi en pro de la Provença, lloc des d'on Avallé (1960:71) creu que Peire Vidal va compondre la peça. En primer lloc, al vers 48, Peire Vidal diu: “*Demandatz la en Carcasses*”, és a dir, “pregunteu-ho allà al Carcassès”. L'adverbi de lloc pren rellevància en aquest cas, perquè podria voler dir que el trobador no hi era. En segon lloc, i després d'analitzar les diverses hipòtesis al voltant del *senhal* de Na Loba, sobretot arran de la peça *De chantar m'era laissatz* (PC 364,16), podem concloure que Na Loba no era el *senhal* de La Loba de Pueinautier, sinó de Raimbauda de Biolh, muller de Guilhem Rostanh, senyor de Biolh, a la Provença. Situem, per tant, una darrera estada del trobador a la Provença almenys durant el període en què datem la composició.

La qüestió que aquí ens ocupa, però, és la dedicatòria que Peire Vidal llança als reis espanyols: Alfons VIII de Castella, Alfons I d'Aragó, Alfons IX de Lleó i Sanç VI de Navarra. Tal com Alvar (1977:89) apunta l'objectiu del trobador és exhortar els reis perquè deixin de combatre entre ells i uneixin les seves forces per fer front comú contra l'amenaça infidel:

Dels reis d'Esanha·m tenh a fais,
quar tant volon guerra mest lor,
e quar destriers ferrans ni bais
trameton als Mors per paor:
que lor erguelh lor an doblat,
don ilh son vençut e sobrat;

e fora miels, s'a lor plagues,
qu'entr'els fos patz e leis e fes.

(Avalle 1960: vv.33-40)

Així mateix, Alvar (1977:101-102) conclou:

La estancia de Peire Vidal en la corte aragonesa le sirvió para tomar conciencia de la desunión de los reyes cristianos; en varias composiciones les recrimina su enemistad, como en *A per pauc de cantar no.m lais*⁵⁹(PC 364,35) o en *Plus que'l paubres* (PC 364,36) o en *Mout es bona terr'Españha* (PC 364,28).

12. Peces des d'Itàlia

Tant an ben dig del marques (PC 364,47): Bartsch (1857:52), Torraca (1923:92) i Hoepffner (1961:139) consideraven aquesta peça posterior a la mort d'Alfons I, el 25 d'abril de 1196. Schopf (1887:33) i De Bartholomaeis (1931:vol 1.44), en canvi, la daten a l'any 1195. Finalment, Avalle (1960:105-106) creu que la peça devia ser feta en vida d'Alfons I, precisament per comparació amb la peça que analitzem a continuació, *Bon'aventura don Diens als Pizàs* (PC 364,14), i que creu posterior a aquesta; d'altra banda, el fet que es reconegui la figura de Bonifaci I de Montferrat a la peça, marquès des de 1192 fins 1207, ja apunta que la peça devia ser composta entre 1192 i 1196.

Pel que fa al lloc de composició, creiem que tot apunta cap al Montferrat, degut a les referències al marquès Bonifaci I i a Adelaida de Saluzzo, tant en l'obertura com en el tancament de la composició. La peça, una al·legoria amorosa, no fa cap al·lusió a esdeveniments

---

⁵⁹ Incloem els índexs PC, que no el feia constar Alvar al seu estudi.

concrets o conflictes polítics que ens permetin precisar més en la datació i lloc de composició de la mateixa. Amb tot, a la segona estrofa hi ha una referència al rei Alfons I el Cast que cal analitzar:

E si·l reis Aragonés
no m'agues tout alegrier,
eu agra fin gaug entier
ab dones de Carcasses,
don m'abellis e m'agensa
lor faitz e lor captenensa,
e·l cavalier e·lh comtor
e·lh baron e·lh valvassor.

(Avalle 1960: vv.9-16)

Peire Vidal dóna a entendre que alguna cosa relativa al rei Alfons d'Aragó és l'origen de la seva aflicció. Tot i que no es detalla, Hoepffner (1961:116, 139) dóna per fet que es tracta de la mort d'Alfons I que, segons l'estudiós, devia haver succeït recentment. Avalle (1960:105), en canvi, considera que les raons per les quals el trobador declara que el rei d'Aragó l'ha privat de la seva alegria són alienes a la mort del rei, i potser es qüestiona (1960:107) si podria tractar-se d'una fractura en la relació entre el trobador i el seu mecenes. Sigui quin sigui el motiu relatiu al rei Alfons I el Cast que hauria provocat aquesta situació de desafecció per part del trobador, aquest n'explicita una conseqüència: no poder gaudir de les dames del Carcassès. Com que ja hem detectat el trobador poc temps abans en aquestes terres, aquests versos només poden significar que el rei va tenir quelcom a veure amb el viatge del trobador al Carcassès o el fet que no en tornés. D'altra banda, als versos 37-40 el trobador admet no voler tornar a la Provença perquè hi ha una bella dama que li ha robat el cor, possiblement Adelaida de Saluzzo, germana

del marquès Bonifaci I de Montferrat i esposa del marquès de Saluzzo, Manfred II. Vist això, hi ha dos elements que impedeixen que el trobador torni a terres franceses: la incògnita sobre el trencament amb Alfons I i una dama que el reté en terres italianes. Creiem, doncs, que l'aparició d'aquesta fractura amb el rei catalanoaragonès és tan sols una simple fórmula per deixar palesa la intenció del trobador de quedar-se en terres italianes, al Montferrat, on sembla haver obtingut els favors dels seus senyors.

Bon'aventura don Dieus als Pizas (PC 364,14): Les propostes de datació per a la composició d'aquesta peça han estat abundants, tot i que no gaire variades. Diez (1882:171) i Bartsch (1857:51) daten la peça el 1195; Schopf (1887:7,17,32) entre 1194-95; Stronski (1910:176) posterior a la tardor de 1194; Torracca (1923:92) a finals de 1196; Zingarelli (1928:339-340) entre el 17 de setembre de 1195 i el 25 d'abril de 1196; De Bartholomaeis (1931:49) entre l'estiu i la tardor de 1195; Hoepffner (1961:116) l'any 1192, tot i que més endavant (1961:135) la data entre 1194-1195, i finalment (1961:141), a l'any 1195. Avalle (1960:168), segurament l'opció més encertada, conclou que el *terminus post quem* de composició va ser el setembre de 1194⁶⁰ i el *terminus ante quem*, el 25 d'abril de 1196, amb la mort del rei Alfons I el Cast.

---

⁶⁰ Aquesta proposta s'argumenta a partir de la interpretació que han fet els estudiosos, i que reproduceix Avalle (1960:179) dels versos 33-40, en els quals s'hi ha vist la bel·ligerància de l'emperador Enric VI Hohenstaufen (emperador del sacre imperi romanogermànic i rei consort de Sicília) per fer-se fort en els territoris del nord d'Itàlia, contra els llombards. Així mateix, Tancred de Sicília moria l'any 1194, deixant com a hereu el seu jove fill Guillem III. A les darreries del mateix any Enric VI li arrabassaria el tron quan, defensant els drets de la seva muller, entra per força a Palerm, capital de regne. El 25 de desembre Enric VI era coronat rei de Sicília. Peire Vidal, per la seva banda, dóna suport als barons llombards.

Pel que fa al lloc de composició, Schopf (1887:7,17,32) assegurava que Peire Vidal era a la cort de Montferrat. Més tard, Avelle (1960:168) concreta la ubicació i el situa a les terres de Lanerio i Agliano⁶¹, seguint les dades del vers 28. Hoepffner (1961:137-138) interpreta, però, que el trobador ja havia estat acollit a Lanerio i Agliano, sense deixar clar si la composició devia ser feta encara des d'allí, i que el seu proper destí és el Canavese, que l'estudiós ubica erròniament al Montferrat⁶². Tenim, també, una darrera hipòtesi formulada per De Bartholomaeis (1931:48) que, seguint la darrera estrofa de la composició formulada com una dedicatòria a una tal Alaçais, creu que es tracta d'Adelaida de Saluzzo, germana del marquès Bonifaci I de Montferrat i esposa del marquès de Saluzzo, Manfred II:

El N'Alaçais, tant vos ai ades quiza,
qu'ar l'uns en t en l'autre per enoios;
eu remandrai tant quan er fait lo dos,
quar genser es qu'anc fos d'amor enquiza.

(Avelle 1960: vv.41-44)

---

⁶¹ Els manuscrits A, B, Ba, C, D, I, K, N, Q i c han transmès diversos noms per a aquests dos topònims, per als quals Torracca (1923:84) proposava “Laveirans i Aillans”. És, però, el segon dels topònims el que ha portat més confusió, ja que Zingarelli proposava que havia de ser identificat amb “Laveirans” o “Lanerio”, Avelle (1960:176-177) creu que la forma justa és “Laneris”, “Laneres” o “Lanerio” i Hoepffner (1961:137) l'identifica amb “Lavriano”. En qualsevol cas, podem concloure que la primera ciutat esmentada, Agliano, es troba a la regió d'Asti. Pel que fa al segon topònim, Avelle (1960:177) l'identifica amb un municipi pertanyent al Montferrat, però Hoepffner (1961:137) l'ubica a 30 quilòmetres de Torí. La proposta que fa Avelle (1960:176-177) respecte al nom de “Lanerio” creiem que fa més sentit, «non solo perché molto più vicino a Agliano, ma anche pel fatto che i suoi signori erano allora legati politicamente a quelli di Agliano nel cosiddetto consortile di Acquosana».

⁶² Torracca (1923:85) deia clarament que el Canavese no va formar part del Montferrat fins ben bé la segona meitat del segle XIII, la qual cosa vol dir que eren termes geogràfics diferents. Anglade (1923) inicia aquesta falsa identificació i Hoepffner (1961) la continuarà donant com a vàlida.

Si això fos cert, la peça podria haver estat composta des del marquesat de Saluzzo, al Piemont. Així doncs, podem dir del cert que el trobador era a Itàlia en el moment de composició de la peça, però ens resta encara el dubte de si es trobava a Asti, Monferrat o Saluzzo. És remarcable, això sí, que en qualsevol dels tres casos, són regions del nord d'Itàlia, precisament les que havien rebut una amenaça més contundent per part de l'emperador Enric VI Hohenstaufen. També és evident que, si es tracta d'una lloança a Adelaida de Saluzzo, hi havia un lligam directe entre aquesta i Monferrat i Saluzzo i, per tant, Peire Vidal també l'hi devia tenir. El to antigibel·lí que Peire Vidal utilitzarà al llarg de la peça, per tant, es justifica per la zona en què va ser composta i, sobretot, al servei de qui va ser composta. Malauradament, la poca definició en aquest darrer punt ens impedeix concretar el mecenes de Peire en aquell moment.

La peça, emmarcada en el conflicte entre güelfs i gibel·lins, és un al·legat contra Enric VI, cabdill del bàndol gibel·lí. Avalle (1960:169) destaca l'habilitat retòrica de Peire Vidal a l'hora d'incloure les rivalitats entre les ciutats de cada bàndol, com Pisa i Gènova o Milà i Pàvia. Alhora, Avalle (1960:168) destaca per damunt d'altres consideracions la intencionalitat del trobador en posicionar-se a favor del poble llombard que, segons ell recorre tota la composició.

Enmig d'aquesta defensa dels interessos güelfs (i, per tant, papals) en contra dels imperials, trobem un esment al rei Alfons I el Cast, que quedava al marge d'aquest conflicte:

Ara m'alberc Dieus e Sains Julias
e la doussa terra de Canaves;
qu'en Proensa no tornarai ieu ges,
pus sai m'acuelh Laneris et Aillans.

E s'aver puesc selha qu'ai tant enquiza,
de lai s'estei lo valens reis N'Amfos,
qu'ieu farai sai mos vers e mas chansos
per la gensor qu'anc fos d'amor enquiza.

(Avalle 1960: vv.25-32)

Si bé Schopf (1887) i Crescini (1928), seguits per Zingarelli (1928) i De Bartholomaeis (1931), van identificar aquest Alfons que apareix a la quarta estrofa amb Alfons I el Cast, Bartsch (1857), Anglade (1923) i Torraca (1923) el van identificar amb Alfons VIII de Castella. Jeanroy (1934:235) conclouïa, finalment, que es tractava d'Alfons I arran de la lectura del vers 27, en què Peire diu "*qu'en Proensa no tornarai ieu ges*". Des del 1167 la Provença pertanyia a Alfons I, d'aquí que Jeanroy pensés que aquesta era la relació lògica entre aquests dos noms propis.

En aquests versos, Peire diu que és a Lanerio i Agliano, a Itàlia (tot i que ja hem vist que a la darrera tornada es declara al servei de la marquesa de Saluzzo). Sigui com sigui, Peire es troba lluny de la Provença i, per tant, lluny dels dominis del rei Alfons, i el trobador sembla content amb l'acollida que li ofereixen a Itàlia. Hoepffner (1961:116) va un pas més enllà i interpreta aquests versos com una declaració d'intencions del trobador cap al rei, «qu'il ne devait pas compter sur lui comme son chanteur». ⁶³ Per part nostra, no veiem en cap cas aquesta voluntat en les paraules del trobador, que tan sols es poden interpretar com una lloança als seus nous protectors, a qui, indubtablement, havia de fer contents. És més, l'adjectivació sobre la figura del rei és clarament positiva, com en totes les peces en què Peire

---

⁶³ Tampoc podem pensar que Hoepffner faci referència a un distanciament provocat per la mort del monarca, com insinuarà a la composició *Tant an ben dig del marques* (PC 364,47), ja que segons la seva datació la peça hauria estat feta com a molt tard l'any 1195, amb el rei Alfons encara viu.

s'hi dirigeix. La interpretació que fem d'aquests versos és la següent: el trobador molt probablement havia deixat recentment la Provença que, d'altra banda, semblava ser una terra d'acollida recurrent per al trobador. Les paraules que Peire dirigeix al rei Alfons tenen un to afable i hi reconeix la seva supremacia com a cabdill, tot definint-lo com a un rei valent. Els darrers versos de la quarta estrofa giren cap als seus nous protectors, fórmula totalment lògica si s'havia de guanyar el seu favor. En cap moment, per tant, sembla que hi hagi la intenció d'un trencament amb el rei aragonès, sinó tot el contrari, es percep una voluntat de mantenir-hi una relació cordial, des de la distància.

Ben viu a gran dolor (PC 364,13): Schopf (1887:33) data la composició immediatament després de la mort d'Alfons I, el mateix any 1196; De Bartholomaeis (1931:44) la situa el 1195, la qual cosa sembla desconcertant si entenem que els primers versos fan referència, com veurem, a la mort d'Alfons I el Cast; Avalle (1960:264) proposa datar-la a finals de 1196; finalment, Hoepffner (1961:74 n.1) situa la composició a l'any 1198. Deixant de banda la hipòtesi de De Bartholomaeis, que ja hem comentat que no era factible, les opcions més probables per a la datació d'aquesta peça són entre els anys 1196 i 1198. En aquest cas, creiem que la millor hipòtesi és la de Hoepffner, si tenim en compte diversos factors, però comencem en primer lloc analitzant la primera cobla de la peça.

Ben viu a gran dolor
qui pert son bon senhor,
qu'ieu perdiei lo meilor
qu'anc mortz pogues aucir.
E quar no puese murir

ni es dreitz qu'om s'aucia,
per ma vida gandar,
m'en anei en Ongria
al bon rei N'Aimeric,
on trobei bon abric,
et aura·m ses cor tric
servidor et amic.

(Avalle 1960: vv.1-12)

En primer lloc, l'estret lligam que havia tingut Peire Vidal amb la cort catalana queda palès en els dos primers versos de la composició, on el trobador es lamenta de la mort d'Alfons I el Cast, que havia estat protector seu en tan arduos moments com quan va “veure's forçat” a deixar el servei del comte Raimon V de Tolosa. En segon lloc, entre els versos 8 i 12, el trobador afirma que ha fet un viatge a Hongria⁶⁴, on des d'aquell mateix 1196 regna Aimeric I. Fixem-nos que diu “*m'en anei*”, en temps pretèrit, la qual cosa indica que en el moment de composició de la peça ja no era a Hongria, però sí que declarava haver-hi estat. D'altra banda, no és únicament la protecció d'Aimeric I que demanava Peire Vidal, sinó també, o sobretot, la de Constança d'Aragó, filla d'Alfons I el Cast i Sança de Castella i esposa d'Aimeric a partir de 1198. Són decisius, per tant, aquests versos, ja que determinen que el *terminus post quem* de la peça era aquell any 1198, i no abans⁶⁵. Així doncs, creiem possible que la peça podia estar situada cronològicament a certa

---

⁶⁴ Gaucelm Faidit també va visitar la cort hongaresa, com evidencia la composició *Anc no·m parti de solatz ni de chan* (PC 167,6).

⁶⁵ Tot i que Hoepffner (1961:157) considera que «peut-être même accompagna-t-il la princesse aragonaise et faisait-il partie de son cortège, quand elle se rendait en Hongrie pour épouser son fiancé royal», hipòtesi que implicaria que el nostre trobador era a la cort catalanoaragonesa abans de la seva expedició hongaresa. Riquer (2011:864) també assenyalava aquesta possibilitat, però, com veurem, tot indica que el trobador va marxar a Hongria des d'Itàlia estant.

distància d'aquell 1198 (però mai més tard del 1204, data de la mort d'Aimeric I), si tenim present que Peire Vidal la va compondre després del seu sojorn a Hongria. Com diu Hoepffner (1961:157): «En vieil habitué de la cour d'Aragon, Peire connaissait la nouvelle reine de Hongrie. Il pouvait compter sur un accueil favorable auprès d'elle et son mari». Així doncs, l'estreta relació amb Alfons I l'hauria fet valedor de la confiança de la seva filla, a qui acudeix en aquest moment; Constança, per tant, actua com a garant del trobador qui, a partir de la segona estrofa, es presenta com a servidor d'Aimeric. Peire assegura que si el rei el té al seu costat les seves grandeses seran escoltades arreu:

Et aura·i gran honor
si m'a per servidor,
qu'ieu puesc far sa lauzor
per tot lo mon auzir,
e son pretz enantir
mais d'autr'om qu'el mon sia.

(Avalle 1960: vv.13-18)

Després d'aquests versos que tenien per objectiu guanyar-se el favor del rei Aimeric I, trobem clares referències al despotisme de Felip August de França i d'Enric VI Hohenstaufen, palès en l'ultratge comès contra el rei Ricard I d'Anglaterra quan va ser empresonat⁶⁶. Aquests

---

⁶⁶ John Gillingham (1999:222) reproduceix la carta que Enric VI, amb data del 28 de desembre de 1192, va enviar a Felip August en referència al captiveri de Ricard I [Roger of Howden, *Chronica*, ed. W. Stubbs (4 vols., RS, 1868-87)]: «Because our imperial majesty has no doubt that your royal highness will take pleasure in all of those providences of God which exalt us and our empire, we have thought it proper to inform you of what happened to Richard, king of England, the enemy of our empire and the disturber of your kingdom, as he was crossing the sea on his way back to his dominions. His ship was driven by winds on to the Istrian coast and there it was wrecked at a place between Aquileia and Venice. By God's will he and a few others escaped. A loyal subject of ours, Count Meinhard of Görz, and the people of the

fets van tenir lloc entre 1192 i principis de 1194, però es pot proposar una datació, si més no aproximada, gràcies concretament als següents versos:

Mas al derrier sospir
ja no·il valra feunia
plus que fes dan Anric,
qan camjav'en enic
e·l bon Richard aucic
e Dieu que n'envazic.

(Avalle 1960: vv.31-36)

Aquesta referència al darrer sospir de l'emperador Enric VI va fer pensar primer a Torraca (1923:92) i, després, a Hoepffner (1946:53), que s'estava fent referència a la mort d'Enric VI, esdevinguda el 28 de setembre de 1197; Bartsch (1857:64), en canvi, creia que la cançó devia ser feta en vida de l'emperador. Si tenim en compte el fet que la peça havia de ser composta amb posterioritat al matrimoni d'Aimeric i Constança, evidentment la peça va ser feta, també, després de la mort d'Enric VI.

Encara trobarem més referències, a les cobles set i vuit, que reforcen la proposta de datació de la peça i, a la vegada, fan referència a

---

district, hearing that Richard was in their territory and calling to mind the treason, treachery and mischief of which he had been guilty in the Holy Land, went to arrest him. They captured eight knights from his retinue but he escaped. He reached a town called Friesach in the archbishopric of Salzburg, where Friedrich of Pettau arrested six more of his knights. Richard himself escaped yet again, this time with just three companions, and rode hard in the direction of Austria. But the roads were watched and guarded, and our dearly beloved cousin, Leopold duke of Austria, captured the king in a disreputable house near Vienna. He is now in our power. We know that this news will bring you great happiness».

la Corona d'Aragó. Vegem, per exemple, el moment en què Peire Vidal enviarà una lloança al rei Pere I el Catòlic:

Chanson, vai t'en part Vic
al gran de bon espic
e di li que no's tric
de far tot lo mon ric.
Chanssos, vai dir qu'ieu dic
al rei Peire part Vic,
que ben par a l'espig
cals fo'l grans don issic.
(Avalle 1960: vv.73-76)

Peire Vidal construeix la metàfora del gra i l'espiga per referir-se a Alfons I i a Pere I, respectivament⁶⁷. Aquests versos entren en correlació directa amb els dos primers de la composició, si Alfons I és mort, el seu fill Pere I ja és coronat rei; els fets, per tant, segueixen essent posteriors a mitjans 1196. Així mateix, aquests versos ens fan aventurar que Peire Vidal està reproduint la paràbola bíblica de la llavor que creix tota sola segons Sant Marc (BIB 4, 26-29):

Deia encara: -Amb el Regne de Déu passa com quan un home sembra la llavor a la terra: tant si dorm com si està despert, de nit i de dia, la llavor germina i creix, sense que ell sàpiga com. La terra, tota sola, dóna fruit: primer brins, després espigues, i finalment blat granat dins les espigues. I així que el gra és a punt, aquell home fa córrer la falç, perquè ha arribat el temps de la sega.

---

⁶⁷ L'estrofa vuitena només ha perviscut en els manuscrits A, D, c. Hoepffner (1961:269-270) edita la peça seguint el manuscrit c, en el qual el gra genera l'espiga (això és, Alfons I i Peire I, respectivament); d'altra manera, a A i D llegim que el gra sorgeix de l'espiga (essent Alfons I l'espiga i Pere I el gra).

En aquesta paràbola s'hi ha de veure la fortalesa del regne de Déu, qui ha proveït el gra amb el qual Jesús ha de sembrar-lo; de semblant manera podem interpretar aquests versos. És el rei Alfons I qui ha proveït el gra amb el qual el seu fill, Pere I, haurà de continuar germinant. Aquesta imatge de l'espiga que germina del gra i el to amb què s'adreça al rei, a qui li demana que no trigui en fer ric a tothom, ens fan pensar que aquests versos es refereixen a un rei relativament novell.⁶⁸ Com dèiem, cal situar la peça després del 1198, dos anys després que Pere I accedís al tron; aquesta dada, no obstant, no creiem que suposi un inconvenient per a la hipòtesi aquí formulada, ja que si tenim en compte que el regnat del seu pare, Alfons I, va estendre's 34 anys (1162-1196). Per tant, podem considerar versemblant que Peire Vidal dirigís aquests mots a un nou rei, pocs anys després de ser coronat.

Pel que fa al lloc de composició, ja hem pogut fer algunes aproximacions. Schopf (1887:33) creia que Peire va rebre la notícia de la mort d'Alfons des del Montferrat, però que va compondre la peça des d'Hongria. Com hem vist, aquesta tesi sembla poc probable si el propi trobador emprà un temps pretèrit en referència al regne hongarès. Avalle (1960:264) diu que és «molto più probabile quindi che l'abbia scritta di ritorno nel Monferrato verso la fine del 1196»; en aquest sentit, tot i que la proposta de datació d'Avallé ens sembla errònia perquè no té en compte la data del matrimoni entre Aimeric I i Constança, sí que ens sembla encertada la tesi de situar-lo al Montferrat, sense obviar l'estada prèvia a Hongria. En aquesta línia, cal fixar-nos en els darrers versos de les tornades set i vuit que hem comentat anteriorment, on el

---

⁶⁸ Vegeu al capítol següent algunes peces que identifiquem com a corresponents al període immediatament posterior a l'accés al tron de Pere el Gran. Aquesta mena de motius semblen, doncs, recurrents i una bona manera d'oferir una datació per a algunes composicions.

propi Peire Vidal dirigeix els seus versos a Catalunya (concretament a Vic, senyoriu de Pere I), des d'un lloc, a la peça, indeterminat: "*Chanson, vai t'en part Viç*" i "*Al rei Peire part Viç*". Queda clar, doncs, que el trobador no era en terres pertanyents a Pere I. El comentari d'Avallé pot provocar certs dubtes, ja que no especifica d'on retorna Peire Vidal, tot i que creiem que és obvi que es refereix a Hongria. Finalment, Hoepffner (1961:124) va considerar que Peire Vidal havia compost la peça lluny de la Provença, quan el rei Alfons I ja no era «ni l'ami ni le confident»; evidentment, quan Hoepffner parla d'aquest distanciament l'hem d'entendre previ a la mort del monarca. Alhora, hem de tenir en compte que Peire Vidal havia declarat ja a *Bon'aventura don Dieus als Piças* (PC 364,14) que no tenia cap intenció de tornar a Provença. És presumible, doncs, que Peire en aquells moments encara romanía a Itàlia, on havia tingut tan bona acollida i, des d'on hauria rebut la notícia de la mort d'Alfons I el Cast. Així mateix, Hoepffner (1961:142) creu que l'estreta relació amb Adelaida de Saluzzo hauria estat el motiu pel qual el trobador hauria renunciat a tornar a la Provença. Aquesta hipòtesi no ens sembla trivial, ja que tal com comenta el mateix estudiós (1961:124):

Dans le court espace de moins de quatre ans, de la mort de Barral (fin 1192) à celle d'Alphonse II (26 avril 1196), Peire perdit donc et les trois principaux protecteurs de sa jeunesse et les trois dames qu'il avait courtisées jusqu'ici, Vierna, puis Loba et Raïmbauda.

El factor afectiu podria haver estat decisiu, doncs, a l'hora de romandre a Itàlia. Ara bé, això no vol dir que Peire Vidal s'abstingués de buscar altres corts d'acollida.

***Ben aja ieu, qar sai cobrir* (PC 364,12):** Diversos estudis adverteixen de l'autoria dubtosa d'aquesta composició. El primer en assenyalar que aquesta peça calia desvincular-la del corpus de Peire Vidal va ser Schopf (1887:34-35), al·legant raons internes, com ara la presència de dos personatges que no consten en cap altra de les seves composicions (Perchatz i Audiart) i externes (aquestes darreres sense especificar). Anglade (1923:8) també assenyala que l'estil d'aquesta peça s'allunya d'allò que caracteritza Peire Vidal, però tampoc concreta en quins aspectes. Finalment, seguint la mateixa línia, Hoepffner (1951:337) tampoc veia elements de l'estil vidalià en aquesta composició, i en aquesta incertesa s'hi sumava l'aparició dels dos noms desconeguts assenyalats ja per Schopf; de fet, en l'edició de l'obra de Peire Vidal de Hoepffner (1961:18) no inclou aquesta composició com a vàlida en el corpus.

Per contra, Bartsch (1857:84-86), autor de la primera edició de l'obra de Peire Vidal, hi incloïa aquesta composició sense posar-ne en dubte l'atribució. Així mateix, Avalle (1960:438-439) també inclou aquesta peça en la seva edició i, a més, ofereix alguns contraarguments que permetrien la permanència de la composició dins del corpus vidalià. En primer lloc, l'estructura de la composició diu que és molt semblant a aquella de *Be m'agrada la covinens saços* (PC 364,10); en segon lloc, considera que hi ha motius en aquesta composició que podem trobar en altres peces del mateix trobador⁶⁹; en tercer lloc, el gènere de la composició, un *gap*, és força recurrent en l'obra de Peire Vidal; i, finalment, respecte a Perchatz i N'Audiart que apareixen en el vers 46,

---

⁶⁹ Les peces a les quals fa referència Avalle (1961:438) són: *Baron, de mon dan covit* (PC 364,7), *Baron, Jhesus, qu'en crotz fon mes* (PC 364,8), *Plus que'l paubres, quan jai el ric ostal* (PC 364,36), *Quant hom es en autrui poder* (PC 364,39) i *Quant hom bonratz torna en gran paubreira* (PC 364,40).

Avalle no hi veu cap problema en què el primer no hagi aparegut en cap altra de les composicions i, pel que fa al segon nom, l'identifica amb Na Vierna, amb una presència més que demostrable en tota l'obra del trobador.

La identificació que va fer Bergert (1913:62) de N'Audiartz amb Na Vierna, i seguit per Avalle (1960:438), podria no ser tan clara a la llum d'altres dades que hem recollit. La figura de N'Audiartz apareix en altres composicions de Bertran de Born, Gaucelm Faidit i Raimon de Miraval; en els dos primers casos, els crítics han convingut a identificar amb prou seguretat que es tractava d'Audiartz de Malamort i pel que fa a Raimon de Miraval, amb tota seguretat feia servir aquest *senhal* per referir-se al comte Raimon VI de Tolosa. Hem arribat a la conclusió que Peire Vidal podria referir-se a Audiartz de Malamort, amiga de Maria de Ventadorn.

Deixant de banda aquesta qüestió, hem de posar en relleu una altra dada de la composició: el vers 44 de la composició conté un esment a la Corona d'Aragó, concretament al rei Pere I el Catòlic. Com ja ens semblava albirar a *Ben viu a gran dolor* (PC 364,13), aquí també creiem que el trobador lloa un rei novell; Peire Vidal ja el defineix com a el millor, fet pel qual prega a Déu que el protegeixi, tot dient que “*E·l rei Peire salv Dieus com lo meilleur*”.

Fixem-nos que aquesta manera de caracteritzar el rei Pere ja l'havíem trobat a la composició anterior, *Ben viu a gran dolor* (PC 364,13), però fent referència en aquella ocasió a Alfons I. És evident que el trobador vol guanyar-se l'afecte del Catòlic (o mantenir-lo, si tenim en compte que el trobador ja havia estat al servei d'Alfons I), comparant-lo en grandesa amb el seu pare. Aquest vers confegeix, alhora, l'únic punt de referència que tenim per poder datar la peça que, a falta de més

dades, només ens permet ubicar-la durant el regnat de Pere I, entre 1196 i 1213; amb tot, i com que la darrera data de la qual tenim constància del trobador és del 1207⁷⁰, l'arc temporal s'escurça una mica, entre 1196 i 1207.

D'altra banda, ens preguntem si a la segona estrofa hi pot haver una altra al·lusió a la figura del rei:

Ben aja ieu, quars ai jauçir
tan avinen seinhor.
Ben aja ieu, qar sai grazir
qui·m fai ben ni honor.

(Avalle 1960: vv.10-13)

Pel que fa al lloc de composició, fa de mal dir perquè no hi ha cap indicatiu a la peça que ens aclareixi aquesta qüestió. Amb tot, ens sembla adequat integrar-la en aquest apartat de composicions fetes des del Montferrat, seguint la línia de *Ben viu a gran dolor* (PC 364,13) per les semblances que presenten. Amb tot, no sabem si hem de situar la peça en un període anterior o posterior a l'estada del trobador a Hongria.

13. Peces des de Castella

***Dieus en sia grazitz* (PC 364,17):** Bartsch (1857:52) i Hoepffner (1946:40) consideraven que la peça havia de ser anterior a la mort d'Alfons I el Cast a causa de la interpretació que feien ambdós estudiosos del vers 2 de la composició, on hi apareix un "*francs reis*", que ells identificaven amb Alfons I el Cast.

---

⁷⁰ Aquest *terminus ante quem* resulta fiable, alhora, ja que Bonifaci I de Montferrat va ser assassinat el 4 de setembre de 1207.

Dieus en sia grazitz
que·l francs reis es gueritz
e sas e deleichos.

(Avalle 1960: vv.1-3)

Hoepffner (1946:71-72), a més, l'identificava amb el “*valens reis n'Amfos*” del vers 71, que veurem més endavant. Més tard, Hoepffner (1961:141-142) afegia que la data de composició de *Dieus en sia grazitz* (PC 364,17) devia ser contemporània a la de *Quant hom es en autrui poder* (PC 364,39)⁷¹ i, probablement, a aquella de *Emperador avem de tal manera* (PC 285,1)⁷²; aquesta proposta, però, creiem que s'allunya de la realitat. Avalle (1960:129), però, recela d'aquesta identificació per dos motius: primer, perquè en l'*Esemplore del Vidal*⁷³, aquesta peça ve precedida per *Baron, Jhesus, qu'en crotz fon mes* (PC 364,8), que va ser composta entre els anys 1201 i 1202 i, en segon lloc, perquè que en aquesta peça hi trobem la imatge de l'arbre que neix de bona arrel, gairebé un calc d'aquell que vèiem a *Ben viu a gran dolor* (PC 364,13), peça feta molt probablement després del 1198 i des del Montferrat. Així doncs, va concloure que aquesta devia ser posterior a la mort d'Alfons I, el 1196. Les semblances entre aquesta composició i *Ben viu a gran dolor* (PC 364,13) i *Baron, Jhesus, qu'en crotz fon mes* (PC 364,8) semblen tenir prou pes com per decantar-nos cap aquesta versió. Amb tot, creiem que l'ordre establert a l'*Esemplore del Vidal* pot ser lleugerament diferent; en aquest cas,

---

⁷¹ Segons De Bartholomaeis (1931:121), posterior a l'agost de 1204.

⁷² Segons De Bartholomaeis (1931:65 i ss.) podria ser datada al 1206; segons Avalle (1960:416-417), datable aproximadament al 1196.

⁷³ En l'estudi de la tradició manuscrita de l'obra de Peire Vidal, Avalle (1960:XXXVII) anomena *Esemplore del Vidal* (presumptament del 1201-1202) al conjunt de 16 peces que precedeixen l'arquetip establert per a l'obra vidaliana.

proposen datar *Dieus en sia grazitz* (PC 364,17) amb anterioritat a *Baron, Jhesus, qu'en crotz fon mes* (PC 364,8), sobretot per arguments interns de la segona peça.

Les dedicatòries que Peire Vidal tramet a Alfons IX de Lleó a *Baron, Jhesus, qu'en crotz fon mes* (PC 364,8) i a Alfons VIII de Castella a *Dieus en sia grazitz* (PC 364,17) porten a Hoepffner (1961:164) a pensar que «Peire a donc encore fait, aux environs de 1201-1202, une tournée en Espagne où il avait poussée jusqu'au royaume lointain de Léon, et il n'eut pas à le regretter». Sembla que Hoepffner pren dos referiments contradictoris, ja que és impossible que la peça fos feta entre els anys 1201 i 1202 des d'Espanya i que, alhora, fes referència a Alfons I el Cast. Sí bé és cert que el trobador va fer una estada a Espanya, l'esment dels primers versos, juntament amb els de la segona estrofa, apunten a Pere I el Catòlic i no a Alfons I el Cast.

Quar de bona razitz
es bos arbres issitz,
e·l frugz es cars e bos
e dous e saborós.

(Avalle 1960: vv.12-15)

Pel que fa al lloc de composició, hi ha unanimitat per part dels estudiosos en situar-la a Castella; així mateix ho recullen Schopf (1887:33), Hoepffner (1946:72) i Avalle (1960:114), aquest darrer en una síntesi que pretén delimitar les peces de Peire Vidal compostes des d'Espanya⁷⁴, on hi ubica la composició present. Sens dubte, la setena

---

⁷⁴ *Car'amiga dols'e franca* (PC 364,15), *Dieus en sia grazitz* (PC 364,17), *Estat ai gran sazo* (PC 364,21), *Mout es bona terr'Espanha* (PC 364,28), *Neus ni gels ni plueja ni fanb* (PC 364,30), *Pus ubert ai mon ric thesaur* (PC 364,38), *Tant an ben dig del marques* (PC 364,47).

cobla de la composició, ja remarcada per Schopf (1887:33), és decisiva a l'hora de creure que Peire Vidal era a Castella en el moment de composició de la peça:

Qu'ab mi n'es Aragos
e Castell'e Leos,
e'l valens reis N'Amfos
te'ls castels establitz,
on pretz es gen servitz
et honratz e volgutz;
per qu'ieu dels abatutz
flacs avars, cor de ven,
ai pauc de pessamen.

(Avalle 1960: vv.69-77)

Com veiem, el trobador enumera cadascun dels regnes espanyols dels quals ha rebut bona acollida: Corona d'Aragó, Corona de Castella i Corona de Lleó. L'Alfons que apareix en aquests versos és, precisament, l'origen del dubte generat per Hoepffner (1946:71-72), que considerava que es tractava d'Alfons I el Cast. Un cop resolta la qüestió de la datació de la peça, és visiblement impossible que faci referència a Alfons I. Shopf (1887:18) i Avalle (1960:132) afirmen sense cap mena de dubte que es tracta d'Alfons VIII de Castella. La referència als castells és, així mateix, un joc de paraules evident que apunta directament al rei castellà. Això no obstant, l'equitat dels regnes en aquesta lloança sembla evident, i el trobador es mostra agraït amb tots ells. A nosaltres, però, ens interessa destacar la imatge que Peire Vidal crea del rei Pere I, com a rei relativament novell, un rei que ha heretat la bona fama del seu pare (recordem el vers 12 on se'l descriu com una bona arrel) i que ell ha de perpetuar. Com veurem a continuació amb *Baron, Jhesus, qu'en crotz fon*

mes (PC 364,8), però també com hem anat veient fins ara, el trobador sempre té paraules d'elogi per a la família catalana, ja sigui des de la Corona d'Aragó estant, o bé des de l'estranger. S'evidencia, així, el deute que creiem que Peire mantenia amb aquell llinatge que el va acollir en un primer moment després d'haver de marxar de la seva terra, Tolosa, arran del conflicte amb el comte Ramon V.

14. Peces des d'Itàlia

***Baron, Jhesus, qu'en crotz fon mes* (PC 364,8):** Jeanroy (1934:207) va datar la composició entre els anys 1202-1205. En canvi, De Bartholomaeis (1931:97), Avalle (1960:114) i Hoepffner (1961:161) opten per acostar la data de composició d'aquesta peça entre els anys 1201 i 1202. Certament, creiem que aquesta darrera hipòtesi és la més encertada, ja que la peça s'emmarca en el context de la Quarta Croada, instigada pel papa Innocenci III, i que va comptar amb el recolzament d'Anglaterra, França, Alemanya i Itàlia. Precisament, va ser Bonifaci de Montferrat, un italià, l'escollit per encapçalar la gesta. Sobre la peculiaritat de l'assignació d'aquest càrrec a Bonifaci, Mayer (2001:265) apunta:

Puede que sorprenda la elección de un italiano, aun cuando hubiera sido promovida por el rey francés. Sin embargo, los Montferrat llevaban generaciones estableciendo y fomentando constantemente contactos con Oriente, tanto con Tierra Santa como con Bizancio.

La composició ha de ser posterior a la reunió de Soissons en què els barons croats escolliren Bonifaci de Montferrat com a cabdill de l'empresa (juny de 1201). La data prevista per iniciar el viatge era l'abril

de 1202, però els terminis es van endarrerir, partint finalment el mes d'octubre de 1202 des de Venècia⁷⁵. Així mateix, creiem que la peça havia de ser composta abans de la marxa del marquès, pels bons auguris que Peire Vidal li adreça:

Que·l saint Paradis que·ns promes,
on non a pena ni tormen,
vol ara liurar francament
a sels qu'iran ab lo marques
outra la mar per Dieu servir.

(Avalle 1960: vv.9-13)

Com dèiem, aquestes paraules encoratjadores han de ser, per força, anteriors a l'empresa. Hi ha, però, una altra qüestió que creiem que referma la datació de la peça entre els anys 1201 i 1202: l'absència de comentaris respecte dels fets esdevinguts a Zara el novembre de 1202⁷⁶ i que, sens dubte, van ser discutits àmpliament pels prohoms del moment.

Pel que fa a la identificació del lloc de composició de la peça hi ha encara força llacunes, ja que els estudis no conclouen si la peça va ser

---

⁷⁵ Cfr. Meyer 2001:265. Per contra, Avalle (1960:115) situa la data en què Bonifaci és fet cabdill a l'agost de 12001.

⁷⁶ L'exèrcit croat havia contret un deute important amb els venecians, encarregats de llur transport fins Egipte. En no poder pagar-los el que els devien, Enrico Dandolo, duc de Venècia, va oferir-los una solució com a pagament: el duc els demanava ajut per reconquerir Zara, ciutat cristiana a la costa dàlmata, que en aquells moments pertanyia al regne d'Hongria (de fet, Aimeric I d'Hongria, espòs de Constança d'Aragó, s'estava preparant per a la croada) i que havia estat abandonada pels venecians l'any 1186. Tot i que els objectius inicials de la croada eren Egipte i Jerusalem, la necessitat va abocar els cabdills a acceptar aquella proposta enverinada. Les crítiques van ser punyents i, fins i tot, el papa Innocenci III va condemnar semblant acció amb l'excomunió de l'exèrcit croat i dels venecians. Amb tot, com bé diu Meyer (2001:266) «el pontífice aceptó de mala gana todos los cambios que se produjeron en esta empresa, que consideraba suya, y trató de sacar el máximo partido de la nueva situación».

feta des d'Espanya o des d'Itàlia. Així doncs, la qüestió, en aquest cas, és saber si Peire Vidal ja no es trobava sota la protecció de Bonifaci I de Montserrat, a qui dirigeix la segona cobla del poema, i que ja hem reproduït en línies superiors, o si ja es trobava a la cort d'Alfons IX de Lleó, a qui dirigeix la novena i darrera cobla:

Reis de Leon, senes mentir,
devetz honrat pretz reculhir,
cum selh qui semen'en garag
temprat d'umor ab douz complag.

(Avalle 1960: vv.65-68)

Les paraules dirigides al rei lleonès són certament complaents, però no hi ha res en el to que ens permeti dilucidar si el trobador preparava el terreny per entrar a la cort lleonesa sota la seva protecció, si ja hi era o, si ja en tornava. Arran de la interpretació que fa d'aquesta dedicatòria a Alfons IX i d'un segon esment al rei Alfons VIII de Castella a *Diens en sia grazitz* (PC 364,17), que ja hem comentat, Hoepffner (1961:164) certificava la presència de Peire Vidal a Espanya entre els anys 1201-1202, però precisament per a aquesta peça, hi afegia: «Mais rien ne nous dit où il se trouvait quand il écrivit cet envoi.⁷⁷ Sans doute avait-il alors déjà quitté l'Espagne». D'aquesta manera, sembla factible que Peire Vidal visités Espanya entre els anys 1201-1202 però, segons l'estudiós, la peça seria posterior. A aquesta hipòtesi hi podríem sumar una altra observació de Hoepffner (1961:164):

Après 1202, deux années passent de nouveau sans qu'on sache ce que devint Peire. On pourrait croire que comme plusieurs de

---

⁷⁷ Es refereix a la cobla dirigida al rei de Lleó continguda a *Baron, Jhesus, qu'en crotz fon mes* (PC 364,8).

ses confrères, notamment son rival Raimbaut de Vaqueiras, mais aussi Gaucelm Faidit et Elias Cairel, il était parti avec le marquis de Montferrat pour l'Orient.

Així doncs, segons la hipòtesi de Hoepffner, Peire Vidal hauria deixat el Montferrat entre els anys 1201-1202 per tornar a la Península Ibèrica, on s'hauria reunit amb el rei Alfons IX, i en començar la croada, hauria tornat altre cop sota l'empara del marquès en l'empresa cap a Orient.

Abans d'extreure conclusions, ens hem de fixar en la cinquena estrofa, on apareix un esment al rei Pere I el Catòlic.

Catalan et Aragones
an senhor honrat e valen
e larc e franc e conoissent,
humil et adreg e cortès.
mas trop laissa enmanentir
sos sers, cui Dieus bais et azir;
qu'a totz jorns estan en agag
per far en cort dan et empag.

(Avalle 1960: vv.33-40)

Aquests versos són una manifesta lloança al rei Pere I, que és descrit com un rei honrat, valent, generós, franc, il·lustrat, humil, enginyós i cortès. Ara bé, hi ha un matis en el comportament del rei que Peire condemna: l'excés de generositat amb els seus súbdits que, en alguns casos, provoca l'engany entre aquests, veient-se capaços d'obstaculitzar el regnat de Pere I i provocar danys en propi benefici. Aquesta crítica velada ha de concernir a un cercle molt proper al rei, i no a tots els catalans i aragonesos que apareixen en el primer vers. Això ens fa pensar que Peire Vidal hauria pogut mantenir un contacte directe amb la cort

catalana recent al moment de composició de la peça. Com, si no, podria Peire Vidal al·ludir de manera tan conscient al comportament magnànim del rei i a uns determinats corruptes del seu cercle? Ha passat per alt, creiem, la rellevància d'aquest fragment que, no tan sols evidencia la permanència de la relació entre la corona catalanoaragonesa i Peire Vidal, sinó també, una darrera estada a la Corona d'Aragó per part del trobador, ja fos abans o després del seu sojorn a les corts d'Alfons IX de Lleó i d'Alfons VIII de Castella.

Arribats a aquest punt, toca fer un exercici de síntesi de les dades aportades. Pel que fa a la datació, queda clar que la peça havia de ser composta entre els anys 1201 i 1202, moments previs a l'inici de la Quarta Croada. Ara bé, sobre la ubicació de Peire Vidal en el moment de redacció de la mateixa, tenim dues opcions: o es trobava al Montserrat amb Bonifaci I, poc abans de l'inici de la croada, o a Espanya, molt probablement sota l'empara del rei Alfons IX.

Pel que fa a la primera opció, i si seguim la hipòtesi de Hoepffner (1961:164), és cert que podem ubicar Peire Vidal a Espanya en una estada relativament breu entre els anys 1201 i 1202 però, acte seguit, podria haver tornat al Montserrat al costat de Bonifaci I i seguir-lo en l'empresa croada. Considerem factible que el trobador passés aquests anys sota la protecció dels reis espanyols i que, un cop ja retornat a Itàlia, encoratgés el seu senyor italià com a cabdill croat, i el lloés com a protector seu, així com faria amb els senyors que l'havien acollit durant la recent estada a Espanya. En aquest sentit, els versos de la primera estrofa es poden entendre, fins i tot, com una declaració d'intencions per part del trobador per unir-se a la causa croada:

Baron, Jhesus, qu'en crotz fon mes
per salvar crestiana gen,
nos man'a totz comunalment
qu'anem cobrar lo saint paes,
on venc per nostr'amor morir.

(Avalle 1960: vv.1-5)

D'altra banda, si tenim en compte que les quatre peces⁷⁸ que hem assegurat com a italianes, van ser compostes entre els anys 1192 i 1207 (essent 1207 una data límit, tant per la desaparició de la pista del trobador com per la fatídica mort del marquès de Montferrat), aquesta peça que ens ocupa bé podria incloure's encara dins d'aquest grup de composicions italianes.

La segona opció prendria força per una simple qüestió de càlcul temporal. Si el trobador es trobava a Espanya entre 1201 i 1202, com els estudiosos creuen, i al mateix moment havia de partir amb l'exèrcit croat, hi ha un marge de temps molt ajustat entre aquests dos esdeveniments. Així doncs, o bé l'estada a Espanya va ser anterior al 1201-1202, la qual cosa faria recaure més importància sobre la hipòtesi d'un Peire Vidal component la peça des del Montferrat, o bé, Peire Vidal es trobava certament a Espanya en aquelles dates, i no va partir amb l'exèrcit croat.

Tot i que no posseïm més dades que ens permetin decantar-nos del cert cap a una de les dues opcions, creiem més viable la primera opció, en la qual Peire Vidal ja retornat de la seva estada a Espanya s'acull sota l'empara de Bonifaci I. Des d'allí, podria haver acompanyat el seu senyor a la croada, la qual cosa explicaria, com bé deia Hoepffner

---

⁷⁸ *Tant an ben dig del marques* (PC 364,47); *Bon'aventura don Dieus als Pizas* (PC 364,14); *Ben viu a gran dolor* (PC 364,13) i *Ben aja ieu, qar sai cobrar* (PC 364,12).

(1961:164), la manca d'informació sobre el trobador durant un temps i, d'altra banda, la vehemència de les seves paraules, que l'inclourien a ell mateix.

15. Peces des de Malta

Quant hom es en autrui poder (PC 364,39): Diez (1829:151-152), Bartsch (1857:VII) i Bertoni (1915:45) consideren que la peça havia de ser anterior al 1180, per tant, la consideren una obra de joventut. Schopf (1887:6-8), en canvi, proposava que la peça havia de ser posterior a 1196 i, més tard, Torraca (1923:70-71) i De Bartholomaeis (1931:121) proposen que devia ser posterior a l'agost de 1204, molt probablement per la contemporaneïtat de composició amb la peça *Neus ni gels ni plueja ni fanb* (PC 364,38), on apareix esmentat un comte Arman que, sens dubte, havia de ser Alamanno Costa, un famós corsari esveningut comte el 19 d'agost de 1204; Avalle (1960:404) també sembla estar d'acord en col·locar-la com una de les darreres peces compostes pel trobador. Finalment, Hoepffner (1961:141-142) proposa una datació més àmplia, que comprèn els anys 1195 i 1204; més endavant, en la mateixa monografia, Hoepffner (1961:152-153) especifica que la composició sembla ser feta després de l'estada del trobador a Espanya que, com hem vist, ens ha de situar al 1201-1202, anterior al darrer període italià de Peire Vidal, que se situa entre els anys 1204 i 1207, segons conclou Avalle (1960:404).

Pel que fa al lloc de composició, també hi ha hagut certa controvèrsia. Bartsch (1857:VII) creia que devia ser feta des del Narbonès, Bertoni (1915:45), en canvi, des d'Itàlia, Schopf (1887:33) i Torraca (1923:70-71) des de Castella i De Bartholomaeis (1931:121), des

de Malta, proposta que segueix, finalment, Avalor (1960:404) i que creiem que és la més versemblant de les proposades. La darrera cobla, com podem comprovar a continuació, sembla provar la presa de contacte del trobador amb els genovesos de Malta:

Empeiraire dels Genoes
remanh et ai tal feu conques,
qu'es avinents e bels e bos,
e sui amics dels borbonos.

(Avalor 1960: vv.65-68)

Torraca (1923:73) explica com el trobador es va autodenominar “senyor”⁷⁹ o “emperador” dels genovesos, no com un significat de superioritat, sinó per demostrar com de bé l’havien acollit, retent-li honors i oferint-li tot allò que li plaïa. El sojorn a Malta pren més rellevància, però, amb *Neus ni gels ni plueja ni fanh* (PC 364,38) i amb *Pus ubert ai mon ric thesaur* (PC 364,38), la darrera obra conservada de Peire Vidal i que analitzarem per tancar aquest capítol; en aquests dos casos hi apareixerà la figura del comte Enrico Pescatore, comte de Malta, i genovès.

Sobre el procés de composició de la peça sembla que hauria estat feta en tres fases diferents, segons recull Avalor (1960:404). La primera part comprèn les dues primeres estrofes, la segona, les estrofes 3-5 i, la darrera part, que consta de les dues darreres estrofes. Tant a la primera part com a la tercera hi apareix una misteriosa dama castellana, segons Torraca (1923:97), el qual confia que res «impedisce di pensare che, dalla Spagna, egli fosse andato a Malta». Aquests interessos per part del

---

⁷⁹ Expressió que trobem a *Neus ni gels ni plueja ni fanh* (PC 364,30).

trobador semblen trobar correspondència a les darreres tres cobles de la peça, adreçades a la cort d'Alfons VIII, a Pere I i als senyors genovesos de Malta, respectivament. Vegem, doncs, la tornada que fa referència a Pere I el Catòlic⁸⁰.

Hondraz reis e francs e cortes,
d'En Durfort vos prec, e no·us pes,
q'entre·ls vostres ondraz baros
lo retenguaz, qar es razos.

(Avalle 1960: vv.61-64)

El primer vers descriu un rei franc i cortès, una descripció que ja hem trobat en altres ocasions, tant per referir-se a Alfons I⁸¹ com al seu fill, Pere I⁸². Tot i que la identificació del rei Pere queda difuminada en aquests versos tan poc específics, la clau per a aquesta proposta ha estat el Durfort que llegim al segon vers de la tornada. Diversos estudis han notat l'existència de testimonis que es podrien correspondre al Durfort que ens ocupa, tot i que Avalle (1960:410-412) considera que l'opció més segura és que es tracti del Guillem de Durfort que Chabaneau (1872-1892:VIII 52) va identificar com a poeta i “baró” del regne d'Aragó, un personatge fidel al rei Pere fins al punt que el segueix a la croada albigesa, la qual cosa li acaba comportant una condemna i l'expulsió de les seves terres per les autoritats religioses. No seria estrany, doncs, que el trobador aconsellés a un rei que li mereix respecte i afecte sobre qui devia tenir un paper, si més no poètic, com a conseller.

---

⁸⁰ La tradició manuscrita d'aquesta peça, que consta de 20 manuscrits, només ens ha deixat dos testimonis d'aquesta tornada: Uc.

⁸¹ *Be·m pac d'ivern e d'estiu* (PC 364,11), *Diens en sia grazitz* (PC 364,17), *Plus que·l paubres, quan jai el ric ostal* (PC 364,36), *S'ieu fos en cort on hom tengues dreitura* (PC 364,42).

⁸² *Baron, Jhesus, qu'en crotz·fon mes* (PC 364,8).

Comprovem, també, que el contacte entre el trobador i el rei Pere es mantenia intacte encara des de fora de les fronteres de la Corona d'Aragó.

16. Peces des de Malta i Piemont

***Pus ubert ai mon ric thesaur* (PC 364,38):** El vers 80 d'aquesta composició, que esmenta Bonifaci I de Montferrat com a tessalònic, ha generat unanimitat entre els estudiosos, com Avalor (1960:286), a l'hora de situar el *terminus post quem* de composició de la peça al 1204, quan Bonifaci I va ser escollit rei de Tessalònica el 1204, i el *terminus ante quem* al 1207, data de la seva mort. De Bartholomaeis (1931:166) proposava, fins i tot, que la data de composició devia ser posterior al 4 de juny de 1206, quan Manfred Lancia va donar treva a la regió d'Asti, moment que sembla visible al vers 67 de la composició on llegim: ”*Quan det trega per pauc d'aver*”. Queda encara una altra hipòtesi, de Schultz-Gora (1932), que unifica les hipòtesis de datació i lloc de composició i que Avalor segueix com a opció més fiable. Segons Schultz-Gora (1932:446), seguit per Avalor (1960:286), la peça va ser composta en dues fases; així, les cinc primeres estrofes i la primera tornada serien fetes des de Malta entre els anys 1205-1206, i les estrofes sisena i setena, juntament amb la darrera tornada, posteriors al juny de 1206 i fetes des del Piemont. Es tracta de la peça que, segons Hoepffner (1961:156), Riquer (2011:864), entre d'altres, seria la darrera composició coneguda del trobador.

Altres hipòtesis per al lloc de composició són les que ofereixen Bartsch (1857:29), que creia que era feta des de la Gascunya, Schopf (1887:20), seguit per Hoepffner (1961:121), que la creien composta des de Malta, i De Bartholomaeis (1931:167), des del Piemont.

La peça, definida pel mateix trobador com “*un gai sonet novell*” (v.2), esmenta alguns dels senyors amb els quals ha tingut contacte recentment, com ara Guiglielmo di Parodi, marquès de Massa i de Sardenya, Enrico Pescatore, comte de Malta, o l’esposa del marquès, que apareixerà al vers 53, segons Avalor (1960:293)⁸³. Després d’un seguit de castells esmentats per Peire com a metàfora de les seves esperances amoroses, el trobador fa referència a un dels seus mecenes més coneguts, Bonifaci I de Montferrat, que ja hem dit que era un dels elements claus per a la datació de la peça. Amb tot, és la primera tornada, amb l’esment a Pere I, la que ens interessa sobremesura:

Al rei Peire, de cui es Vics,
e Barsalon’e Monjuzics,
man que meta totz sos afics
en destruire·ls pagans de lai,
qu’ieu destruirai totz sels de sai.

(Avalor 1960: vv.85-89)

El nom del rei Pere, que apareix vinculat a Vic, Barcelona i Montjuic, és presentat com un rei cavaller en aquests versos, a diferència d’algunes altres peces en què pesa més la seva cortesia que la seva faceta militar. Schultz-Gora (1932:450) i Hoepffner (1961:177) creien que els pagans als quals s’està fent referència són els infidels d’Espanya, els “Maures”. Hoepffner (1961:177), distingeix els pagans de “lai” amb els de “sai” de la següent manera:

---

⁸³ Anglade (1923:143) creia que es podia tractar de la comtessa de Foix i Hoepffner (1961:176) creia que era Elionor d’Aragó, l’esposa del comte Ramon VI de Tolosa. Aquestes dues hipòtesis, però, no han transcendit com a factibles.

Pour moi, les pagas de *sai*, opposés à ceux de *lai*, les Maures d'Espagne, ce sont les païens d'Orient, ceux que les croisés combattaient en Palestine et aussi dans les Balkans, avec les soldats de la croisade de Constantinople. C'est contre eux que Peire s'engage, sérieusement ou non, à partir en guerre.

De Bartholomaeis (1931:160), en canvi, creia que es tractava de l'heretgia albigesa, com també ho considerava Riquer (2011:864), que definia aquests versos així: «En sus últimos versos conocidos suena su última fanfarronada, dirigida a Pedro II de Aragón, como si intuyera su futura intervención en Las Navas». Finalment, si el rei havia de fer-se càrrec dels pagans que assolaven les seves terres, ell es postula com un reforç des de Malta, lloc de composició d'aquesta part de la peça.

És rellevant, al capdavant, que la darrera peça de Peire Vidal es dirigeixi al rei Pere el Catòlic, com a herència d'una relació continuada que el trobador havia mantingut ja des de temps del Cast.

CAPÍTOL QUART

ELS TROBADORS DE PERE II EL GRAN⁸⁴

La figura de Pere el Gran (rei d'Aragó entre 1276 i 1285) s'associa, tot i la brevetat del regnat, amb esdeveniments cabdals per a la història catalana, tal com hem repassat al Capítol 1. Recordem, per exemple, la seva línia d'actuació política arran del casament amb Constança de Sicília, que el va perfilar com a cabdill gibel·lí, amb les Vespres sicilianes com a colofó. Des d'un punt de vista cultural, i sobretot trobadoresc, cal afegir la vinculació de prop de vint anys amb Cerverí de Girona, el trobador amb més obra conservada, amb 120 peces, majoritàriament dedicada a Pere, des del seu infantat fins al seu regnat. Tot i aquests elements ben coneguts, però, els estudiosos no han parat gaire atenció al mecenatge trobadoresc de Pere, com hem apuntat més amunt, possiblement perquè la periodització històrica dels regnats ha afavorit que no es tingués en compte que l'infant Pere ja era actiu políticament des de finals de la dècada de 1250, és a dir, en ple regnat del seu pare, Jaume I el Conqueridor. Paradoxalment, s'ha fet més atenció a la relació dels trobadors amb Jaume I, en poemes que, en alguns casos, responen als intents infructuosos de fer-lo particip de la política antifrancesa de la noblesa occitana i, en d'altres, es tracta en realitat de l'obra de trobadors propers al seu fill.⁸⁵ Per exemple, en el seu fonamental estudi dels trobadors a la Península ibèrica, Manuel Milà i Fontanals (1966) només dedicà a Pere 3 pàgines. Cal destacar, en canvi,

---

⁸⁴ Una primera versió d'aquest treball està publicada a Viñolas (2017). Aquí hem revisat algunes propostes que donàvem com a factibles durant l'elaboració de l'article, com ara la inclusió d'Aimeric de Belenoi en l'entorn del rei Pere el Gran; així mateix, hem matisat algunes interpretacions de composicions, en funció del discurs total de la tesi.

⁸⁵ Vegeu Cabré (2011a) per a una valoració dels trobadors al regnat de Jaume I.

els treballs de Martí de Riquer sobre l'obra poètica conservada de Pere el Gran (1951) i el seu paper d'incitador dels sirventesos en favor de l'alliberament d'Enric de Castella (1973), així com les aportacions dels historiadors Joaquim Miret i Sans (1908) i, sobretot, Ferran Soldevila (1995) a la documentació i el rerefons polític i cultural d'aquest període.

Stefano Asperti (1999), en esbossar un panorama complet de la lírica trobadoresca a la Corona d'Aragó, va assenyalar que l'infantat de Pere representava un punt d'inflexió en la relació amb els trobadors, que es detecta per un increment en l'activitat al seu entorn. Miriam Cabré (sobretot 1999 i 2011) també s'ha ocupat d'aquest període, especialment per estudiar els estímuls de l'obra de Cerverí, i ha ofert un quadre general de l'entorn cultural de Pere. Faltava encara, tot i això, establir una visió de conjunt detallada de tota la lírica vinculada amb Pere. El propòsit d'aquest capítol és, doncs, mirar d'identificar les obres poètiques que es produeixen en l'entorn directe de Pere el Gran. Per tant, de moment exclourem de l'anàlisi els poemes que, tant si en parlen favorablement com de manera crítica i encara que estiguin produïts en una cronologia que s'adapta a l'infantat o el regnat de Pere, no sembla probable que s'hagin compost directament a la seva cort o al seu entorn. Així mateix, també, hem exclòs l'estudi de l'obra de Cerverí, la qual, pel seu volum, actua sens dubte com a factor de distorsió respecte de la resta de la producció coetània. Extraurem les dades disponibles en la documentació d'arxiu i en l'anàlisi de les composicions que, de forma més o menys concloent, ens remeten a un vincle amb Pere II.

Sens dubte, el punt de partida per estudiar els trobadors vinculats amb Pere el Gran són els llibres de comptes de la Cancelleria reial, conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), i que van donar a conèixer Miret (1908), Soldevila (1995), Riquer (1951) i recentment el

projecte «The Last Song of the Troubadours».⁸⁶ Es tracta d'una font excepcionalment rica en el camp dels estudis trobadorescos, però amb tot, cal tenir present que aquests documents no proporcionen tota la informació que voldríem. D'una banda, en aquesta època no estan registrades sistemàticament totes les despeses;⁸⁷ a més a més, la identificació dels noms documentats amb trobadors coneguts no deixa de ser una hipòtesi; de l'altra, hi manquen per norma els motius del pagament, i l'única indicació acostuma a ser el terme “joglar”. Aquesta imprecisió terminològica, que tant lamentaven Cerverí i Guiraut Riquier a les seves obres,⁸⁸ significa, doncs, que no podem assegurar que altres noms de joglars que apareixen als registres no es puguin correspondre també amb els de trobadors actius a la cort de Pere.⁸⁹ Finalment potser

---

⁸⁶ L'any 1908 Miret i Sans va donar a conèixer i va publicar el registre de 1268, amb les descobertes destacades de Cerverí de Girona i Paulet de Marsella. L'any 1950 Soldevila iniciava la seva monografia sobre Pere, que s'estendria fins l'any 1962. L'obra de Soldevila recupera les notícies de Miret, però de forma més detallada, aportant informació de les fonts primàries (registres concrets, folis...) i donant noms nous, com el de Bonifaci de Castellana. Al mateix temps que Soldevila, l'any 1951 Riquer va recopilar dades extretes de registres sense reproduir els documents, sobretot centrant-se en les figures de Peironet i Peire Salvatge, però també, en les ja esmentades i Folquet de Lunel, i els poc coneguts Guerau d'Espanya, Guillem de Montanhagol, i Dalfinet. Tots aquests registres han estat llistats, amb un regest, a *The Last Song of the Troubadours*, afegint algunes referències precises sobre els registres que obviaven els autors ja esmentats. Per a aquest capítol n'hem fet una comprovació sobre els registres ja identificats.

⁸⁷ L'any 1283 es produeix una reforma en la gestió de la cancelleria reial seguint el model sicilià, la qual cosa comportarà una sistematització més o menys acurada de tota la documentació àulica. La situació que analitzem aquí, però, dista de comptar amb uns registres exhaustius. Vegeu Trenchs i Aragó (1983: 25)

⁸⁸ De manera destacada, cal esmentar la *Supplicatio* que Guiraut Riquier va dirigir al rei Alfons X de Castella, en la qual el trobador distingeix de manera clara els orígens i les funcions dels trobadors i els joglars. Posteriorment, compon la *Declaratio*, on es recuperen els mateixos conceptes. Vegeu Bertolucci (1966). Pel que fa a Cerverí de Girona, també es percep aquest sentiment d'injustícia envers la seva categoria personal i professional a la composició *Pistola* (PC 434a,2), i a *Lo vers del saig e del joglar* (PC 434a,57), entenent-ho, com diu Cabré (2011:90) com a «un escut contra qualsevol atac al seu estatus professional».

⁸⁹ Vegeu els joglars recollits a Miret (19089), Soldevila (1995), Riquer (1951) i a *The Last Song of the Troubadours*.

convindria fer un buidatge més exhaustiu dels documents d'aquest període, que s'escapa dels límits d'aquest treball, per comprovar si hi ha altres dades rellevants sobre la cultura a l'entorn de l'infant Pere.

El 1258, un any després que fos nomenat procurador de Catalunya, es conserva el primer registre de l'infant Pere. La major part dels esments de noms que s'han identificat amb trobadors es concentren, però, als llibres de 10 anys després. Els registres que més ens interessin són el 27, 29, 33, 34, 38, 40, 46, 60, 61 de l'Arxiu reial de la Corona d'Aragó.⁹⁰

La data més reculada per a una proposta d'identificació d'un trobador en els llibres de comptes de l'infant Pere és de l'any 1261: Martí de Riquer (1951) va suggerir, amb molta cautela, que el Peironet que hi apareix esmentat podria ser l'autor homònim d'un debat conservat amb l'infant Pere (PC 367,2). Amb una base més segura, en els llibres de comptes de 1262, apareixen pagaments a un tal "Paulet joglar", que Soldevila (1995:72) va identificar amb Paulet de Marsella, i que reapareix diversos cops al seguici de l'infant Pere entre abril i maig de 1268 (r.33, f.36v.). És pertinent recordar que el 1262 va ser l'any en què Pere es va casar amb Constança de Sicília, un matrimoni de gran repercussió política i cultural, com veurem en la lírica del seu entorn.

Soldevila (1995:196) identificava també el nom de Bonifaci de Castellana, en aquest cas amb força certesa, en un registre del mes de febrer de 1265. Es tracta d'un cas una mica diferent, com evidencia la importància política d'aquest senyor occità, ja que no és trobador al servei de l'infant ni rep cap pagament per aquest servei, sinó que el

---

⁹⁰ Detallo en el cos del treball els registres que contenen alguna proposta d'identificació amb trobadors coneguts. Tots estan classificats com a registres del regnat de Jaume I encara que continguin els comptes de la casa de l'infant Pere.

document testimonia que Bonifaci i Pere són convidats a dinar l'un a casa de l'altre. Soldevila (1995:210) contempla la possibilitat d'un segon àpat de Bonifaci amb l'infant Pere i el seu entorn més immediat. En aquest darrer cas, l'aparició del nom "Bonifay" no és concloent, però podria bé tractar-se del mateix personatge.

En els comptes de 1268, a finals de novembre, l'infant Pere surt de Lleida cap a Tàrrrega i Cervera per reunir-se amb el seu pare, el Conqueridor, i entre els noms que consten al seu seguici s'hi han identificat altre cop Paulet de Marsella, acompanyat de Guerau d'Espanha i un Peironet. En aquest mateix registre s'havia afirmat que hi apareixia Guillem de Montanhagol, però com ha estudiat recentment Vicenç Beltran (2014) el document es refereix en realitat a un Guerau de Montanhagol.⁹¹

Finalment, quan l'any 1269 l'infant Pere va fer un viatge a Toledo per tal d'arribar a un acord amb el rei Alfons de Castella contra Carles d'Anjou, la documentació indica que l'acompanyaven un Folquet, que s'ha identificat amb el de Lunel, i un Dalfinet, a més d'un Cerverí joglar (és a dir Cerverí de Girona).

A banda d'altres documents que fan referència a Cerverí, que ja hem dit que no tractàriem, el 1280 apareix un "P. Salvatge" en referència

---

⁹¹ Totes les identificacions d'aquest registre 33 són propostes de Riquer (1951), inclosa la Guillem de Montanhagol al foli 37r. La grafia abreujada, però, no coincideix amb Guillem sinó amb el nom Guerau. Agraïm a Vicenç Beltran que ens hagi deixat consultar el seu treball en premsa, on ofereix diverses possibles identificacions i atesta que cap dels Montanhagol en els registres de Jaume I i l'infant Pere no duu el nom de Guillem, sinó Guerau o una simple inicial "G". Tot i així la raresa del nom fa que Beltran no descarti de manera totalment definitiva una possible identificació amb el trobador o amb un familiar. Pel que fa a la qüestió del vincle amb l'infant Pere, les dades literàries que l'hi relacionen, tot i no ser abundants ni fàcils d'interpretar, podrien ser «coherents amb l'acollida que l'Infant donava als exiliats occitans, si atenem el fet que ell mateix es manifesta ferotgement involucrat en els conflictes del comte de Tolosa, la imatge que en resulta és més la d'un *faidit* que la d'un poeta àulic tolosà» (Beltran, 2014).

als preparatius de la corona davant de la imminent invasió francesa, que Riquer (1973) identifica versemblantment amb el trobador Peire Salvatge.⁹² Tinguem en compte, però, per posar en context aquestes dades, que tot i que l'obra de Cerverí retrata la cort durant una vintena d'anys, aparentment sense discontinuïtat el trobador només apareix esmentat, a banda del viatge a Toledo, en documents el novembre de 1267, i en cinc ocasions més, el 1273, 1276, 1278, 1279 i 1280. És a dir, això ja ens suggereix un vincle més llarg que els altres trobadors, però sense l'obra conservada mai no podríem imaginar-ne l'abast.⁹³

Així doncs, de moment comptem amb deu trobadors dels quals la documentació indica un vincle amb Pere el Gran: Cerverí de Girona, Paulet de Marsella, Guerau d'Espanha, Folquet de Lunel, Dalfinet, Peironet, Peire Salvatge, Bonifaci de Castellana i el propi rei Pere. Vegeu totes les propostes detallades en el quadre següent, juntament amb altres identifications que hem considerat insegures, marcades amb un asterisc.

Any	Reg.	Foli	Noms trobats	Identificació proposada	Font de la proposta d'identificació
1262	27	75v.	Paulet	Paulet de Marsella	Soldevila (1995)

⁹² Martí de Riquer admetia (1951:291) haver tingut temptacions d'identificar Peironet i Peire Salvatge amb el mateix personatge. Finalment, unes dades revelades per Miret i Sans (1909-147-152) que presentaven Peire Salvatge al servei del rei Pere, però mai en concepte de joglar, van fer que Riquer cregués convenient diferenciar-los. Sobre el perfil de Pere Salvatge com a trobador, vegeu Cabré (2011: 33).

⁹³ Vegeu-ne el comentari a Cabré (2011: 30-33), on es llisten també els treballs de Riquer que van donar a conèixer aquesta documentació.

1265	29	62v., 65r., 66r.	Bonifaci de Castellana	Bonifaci de Castellana	Soldevila (1995)
1265	29	123v.	Bonifay	Bonifaci de Castellana ²	Soldevila (1995)
1267	33	No identifi -cat	Paulet juglar	Paulet de Marsella	Miret (1908)
1268	33	36v.	Paulet juglar	Paulet de Marsella	Miret (1908)
1268	33	44v. i 45r.	Guerau d'Espanya	Guiraut d'Espanya	Riquer (1951)
1268	33	37r.	*G[au] de Montanyagol ⁹⁴ *	*Guillem / Guerau de Montanhago l	Riquer (1951) i Beltran (2014)
1268	33	57v.	Peyronet juglar	Peironet	Riquer (1951)
1269	34	57v.- 71r.	Dalfinet, Folquet, Cerveri [o Serveri]	Dalfinet, Folquet de Lunel, Cerverí de Girona	Miret (1908) i Riquer (1951)

⁹⁴ Riquer (1951) ho transcriu com a G° Montanhagol (Guillem de Montanhagol), i d'aquí s'origina la confusió amb el nom del trobador.

1280	46	28v.	*Petro, ioculatori nostro	*Peire Salvatge ⁹⁵	Riquer (1951)
1283	60	100	*Pedro juglar	*Peire Salvatge	Riquer (1951)
1283	61	117v.	Pere Salvatge	Peire Salvatge	Riquer (1951)

L'altra font amb què comptem per mirar d'establir la presència de trobadors a l'entorn de l'infant Pere és l'anàlisi interna de les composicions. Recollim i comentem aquí les propostes de la crítica anterior, i incloem altres peces que creiem que es poden situar en aquest ambient. A partir de la bibliografia prèvia –partiem de 13 composicions– n'hi hem afegit 1 de més, com a proposta molt temptativa. Com hem esmentat, recollim en aquesta llista només les peces que ens sembla que presenten indicis clars d'haver estat compostes a l'entorn de Pere el Gran i n'excloem l'obra de Cerverí de Girona per la distorsió que el seu extern corpus líric exerciria sobre l'anàlisi.

Ordenades cronològicament, segons les propostes dels editors i en uns pocs casos segons les dades que oferim en aquest article, les peces que es poden relacionar amb l'entorn de Pere el Gran se situen en alguns dels moments més importants en la seva trajectòria política, tal com justificarem a l'apartat següent. Vegeu-ne la llista:

---

⁹⁵ De Pere Salvatge hi ha altres notícies, ordres de pagament i concessions que van des del 1283 fins 1287. però Riquer (1951) no n'especifica la referència.

- Abril 1265-febrer 1266: *L'autrier m'anav'ab cor pensiu* (PC 319,6), de Paulet de Marsella.
- Octubre 1268: el debat de l'infant Pere *Can vey En Peyronet ploran* (PC 322b,1) i *Peironet Major pasor hagués l'altr'an* (PC 367,2).
- 1269-1270 (1268?): *Ab marriment et ab mala sabensa* (PC 319,1), de Paulet de Marsella.
- 1269-1272 (1272-1273?): *Al bo rei qu'es de pretz car* (PC 154,1), de Folquet de Lunel.
- 1276: *Leu chansoneta m'er a far* (PC 225,6), de Guillem de Montanhagol
- 1276-78: *La valors es grans e l'onors* (PC 309,001), *Reys rix romieus mas man milhors* (PC 309,2), *Al bo seignor d'Arago* (PC 309,II), *Al noble rei aragonès* (PC 309,III) i *Si tot non es enquisitz* (PC 309,V), d'At de Mons.
- 1285: El debat *Seigner, reis qu'enamoratx par* (PC 357,1), de Peire Salvatge, i *Peire Salvagg', en greu pesar* (PC 322b,2), del rei Pere.
- 1285: *Valens seigner, reis dels Aragones* (PC 317,1), de Paul Lanfranc de Pistoia.

Anàlisi del corpus

Comencem per constatar que no hi una correspondència exacta entre els trobadors que apareixen documentats al costat de Pere el Gran i aquells que componen poemes al seu entorn. Les dades fins ara desplegadas ens mostren 12 trobadors amb probable relació amb l'entorn de Pere el Gran, dels quals 10 han aparegut en algun moment

o altre en documentació de l'Arxiu de la Corona d'Aragó i 9 tenen obra que es pot relacionar amb l'infant.

Trobadors	Trobadors documentats	Trobadors amb obra
At de Mons		x
Bonifaci de Castellana	x	
Cerverí de Girona	x	x
Dalfinet	x	
Folquet de Lunel	x	x
Guillem de Montanhagol	x*	x*
Guiraut d'Espanya	x	
Paul Lanfranc de Pistoia		x
Paulet de Marsella	x	x
Peire Salvatge	x	x
Peironet	x	x
Pere II	x	x

Els primers indicis d'una activitat trobadoresca a l'entorn de Pere el Gran són l'aparició de joglars, entre els quals Riquer (1951) va destacar Peire per la coincidència amb el nom de l'interlocutor del debat poètic amb l'infant. Si descomptem aquesta identificació incerta, Paulet de Marsella és el primer trobador documentat, poc abans del casament de

Pere i Constança de Sicília, i compta, a més, amb algunes peces on esmenta l'infant. La primera, datada per Isabel de Riquer (1979-1982) entre 1265 i 1266, és *L'autrier m'anav'ab cor pensiu* (PC 319,6), una pastorel·la en la qual retreu a Carles d'Anjou que vulgui arravatar el tron a Manfred, així com el despotisme amb què governa sobre els provençals. De forma antitètica, l'infant Pere és presentat com l'esperança d'aquest poble oprimat, i se li encomana la tasca de restaurador del comtat de Provença, mentre que el seu pare hi apareix com un rei poc preocupat per les qüestions del Migdia francès. Poc després Paulet reapareix al costat de l'infant Pere el 1268 en els documents de la Cancelleria, en una relació de pagaments del seguici que acompanyava l'infant de València a Barcelona. En aquests anys també se situa el seu poema *Ab marriment et ab mala sabensa* (PC 319,1), última peça datable de Paulet, sobre la qual tornarem de seguida i que tracta de l'empresonament de l'infant Enric de Castella a mans de Carles d'Anjou, el 1268, després de la batalla de Tagliacozzo, un fet que sembla que va somoure la societat del moment.

Del 1268, segons proposta de Riquer (1951), és el debat de l'infant Pere i Peironet (*Can vey En Peyronet ploran*, PC 322b,1, i *Major pasor hagués l'altr'an*, PC 367,2). En aquesta època, un dels focus de conflicte més actius és la rebel·lió dels nobles contra la corona, tot i que l'infant no es convertirà en objectiu principal dels atacs de la noblesa fins més endavant. L'episodi que es descriu en aquesta peça, també segons Riquer, s'originà arran de la mort del comte Àlvar d'Urgell (el març de 1268) i de la divisió del seu llegat, així com del deute sufragat pel rei Jaume amb l'aspiració de cobrar part de l'herència. Al conflicte, protagonitzat pels Foix, els Cardona i el rei, s'hi afegeix en última

instància l'infant Pere, a petició del seu pare.⁹⁶ Ara bé, la disputa per les terres urgellenques, tot i ser el centre de la composició, sembla quedar en segon pla per deixar en primer pla la cortesia de l'infant, que es preocupa per l'amor tant o més que per les qüestions bèl·liques. La intervenció de Peironet evidencia les qualitats de l'infant Pere com a gran senyor, valerós en el terreny de combat, però l'intercanvi acaba fent èmfasi en un retrat de Pere com a cavaller cortès, com addueix Cabré (2011:163). La rebel·lió de la noblesa i la cortesia de l'infant Pere són dos temes que reapareixen a la lírica de Cerverí, però no sembla que hagin deixat cap més rastre en la resta de producció conservada de l'entorn de Pere.

El tema antiangeví es reprèn, en canvi, en els poemes de trobadors documentats al seguici de l'infant Pere en aquests anys, sobretot aquells que l'acompanyen durant el viatge a Toledo per reunir-se amb Alfons X i establir un front comú contra Carles d'Anjou. És un dels motius recurrents en la lírica que compon Cerverí en aquest moment, però amb un caire força semblant reapareix en els poemes coetanis de Paulet de Marsella i Folquet de Lunel. Entre els fils conductors d'aquesta lírica política destaca la queixa per la situació d'Enric de Castella, com a excusa per censurar el seu carceller, tema central de tres peces dels trobadors esmentats: *Ab marriment et ab mala sabensa* (PC 319,1), de Paulet de Marsella, *Al bo rei qu'es de pretz car* (PC 154,1), de Folquet de Lunel i també *Pus li rey laxon la ley* (PC 434a,52) de

---

⁹⁶ L'infant Pere es va mantenir en un segon pla durant bona part del conflicte, però al setembre de 1268 el rei Jaume va demanar ajut al seu fill, tal com prova el foli 103 del registre 32: «En aquest dia (5 setembre de 1268) anà el Senyor Infant, après dinar, al Senyor Rey a Barcelona a la Guerra d'Urgel». Cluzel (1957-58:350) addueix l'atestació del registre datat del mateix any que situava el trobador en l'entorn de l'infant Pere com a prova que el poema se situa en aquesta data i amb el rerefons de la guerra d'Urgell.

Cerverí de Girona.⁹⁷ Les tres són molt diferents, tant en l'aspecte formal com en l'enfocament, però hi podem detectar semblances que les agermanen i que suggereixen un origen a l'entorn de Pere. En primer lloc els retrets a Castella, de vegades embolcallats de lloança al rei Alfons, ja que tant Paulet com Folquet presenten el rei castellà com un monarca de noblesa exemplar, assenyat i amb coratge, però, tot i això, a mesura que avancen les composicions, les recriminacions es fan evidents, com al sirventès *Ab marriment et ab mala sabensa* (PC 319,1) de Paulet de Marsella:

Recrezensa faran e volpillhatge
tug l'espanhol, silh que son de paratge,
si·n breu de temps no fan tal vassallatge
don sion ric
e paupre silh que tenon pres N'Enric.
(Riquer I. 1979-1982: vv.36-40)

Isabel de Riquer (1979-1982: 188), que ja apunta la relació entre els sirventesos de Paulet, Folquet i Cerverí, data la peça de Paulet abans de la mort de Conradí, el 29 d'octubre de 1268, perquè no se'n fa ressò, és a dir en un moment proper a la documentació del trobador a l'entorn de l'infant Pere, cap al qual apunten també en certa manera l'esment a l'herència de Conradí i la demanda als senyors peninsulars. Que la lloança a Alfons no indica que els poemes fossin compostos al seu entorn es fa evident per la palesa manca de voluntat del rei castellà de dur a terme allò que els trobadors demanen, és a dir alliberar el seu germà.

---

⁹⁷ Vegeu Riquer (1973), Isabel de Riquer (1979-1982), Tavani (2004) i Cabré (2011).

Aquesta és una consideració a tenir en compte a l'hora d'interpretar el poema *Al bo rei qu'es de pretz car* (PC 154,1), de Folquet de Lunel, datat per Giuseppe Tavani (2004:8) a finals de 1272 i començaments de 1273, encara que la lloança a Alfons de Castella s'hi dilati al llarg de tota la composició. Com Paulet i Cerverí, també Folquet acaba formulant, a la sisena estrofa, la demanda d'alliberament del seu germà i, com Cerverí en el poema esmentat, compara els mèrits del rei castellà als del rei Jaume i als del seu fill, l'infant Pere. És precisament aquesta comparació, on manifesta que cort catalana no disposava dels mateixos recursos i poder que la castellana, que ha portat Tavani a situar aquest poema després de l'estada a l'entorn català:

Mais un rei no·l sai contrapar
de largueza, s'agues tan bo
poder, cum elh a, de donar:
so es lo francx reis d'Arago,
qu'a tan son cor en valor, qu'elh faria
pauc tot lo mon, a complir lo talan
qu'a en donar; e dari'atretan
cum hom del mon don Peire, s'o avia.

(Tavani 2004: vv.17-24)

Ara bé, Cabré argumenta que un passatge similar en el poema de Cerverí de Girona, un trobador vinculat de manera evident a la cort catalana, fa recaure la responsabilitat de resoldre aquesta situació recau en «reis més poderosos que inhibint-se'n es cobreixen de vergonya» (Cabré 2011:175-176). És un motiu que sens dubte s'origina a l'entorn de l'infant i que situa la lloança d'Alfons en una perspectiva clarament útil als interessos de Pere, tant en el cas de Cerverí com en el de Folquet.

Per tant, bé podria ser que l'estada d'aquest darrer a terres catalanes fos més extensa o que la composició del poema fos anterior.

Aquesta mena de lírica sembla que correspongui, doncs, amb els inicis de la política antiangevina de Pere i la seva progressiva consolidació com a cap gibel·lí. Bonifaci de Castellana, també esmentat a la documentació d'aquesta època, no es pot considerar pas un contacte poètic, i menys un trobador de Pere, però sí un testimoni coetani que l'ús de la lírica com a eina política era ben present a l'entorn de l'infant i que aquest havia iniciat els contactes amb el bàndol antiangeví.⁹⁸ Tot i que cap de les seves tres peces conservades (datades entre 1254 i 1262) fa esment a l'infant Pere, sí que fa referència al seu pare, Jaume I, censurant-lo per permetre que Carles d'Anjou actuï impunement. L'atac al comte de Provença és un clar leitmotiv en les tres peces de Bonifaci i Soldevila (1995:210) creu que el trobador podia ser «una mena d'agent d'enllaç entre els enemics de Carles d'Anjou», la qual cosa justificaria tant la bravor de les seves paraules com les trobades amb l'infant Pere. Així doncs, tot i que no hi ha una connexió literària directa, l'obra de Bonifaci està en sintonia amb l'entorn més directe de l'infant Pere i amb els propòsits que hem atribuït a Paulet o Folquet.

Durant l'infantat de Pere també apareixen al seu costat Dalfinet i Guerau d'Espanha. Si el Dalfinet documentat és el trobador d'aquest nom, l'única peça conservada no té relació aparent amb la Corona d'Aragó i, a més, la cronologia que va proposar Guida (1979) més aviat dificulta la identificació. D'altra banda, el nom poc comú convida a no excloure la identificació sense més dades. La seva condició de “trobador de Pere”, doncs, presenta dubtes. Finalment, per a Guerau d'Espanha,

---

⁹⁸ Sobre aquest aspecte, vegeu Wieruszowski (1971).

Riquer (1951) proposa de manera molt temptativa la identificació amb el cèlebre trobador de danses, potser pel fort caràcter angeví de l'obra conservada. En aquest cas, però, tant la xarxa de corts que freqüenten els trobadors vinculats a Pere com l'èxit de les danses a la cort catalana, datat precisament en aquesta època, sembla que suggereixen d'explorar aquesta possibilitat en comptes de descartar-la d'entrada. Cal tenir en compte que Stefano Asperti (1995) i Anna Radaelli (2004) han proposat la cort d'Anjou com el lloc d'origen del model de dansa que acabarà constituint un element molt característic de la tradició catalana.

Després de l'accés al tron de Pere, trobem encara alguns poemes, de to força diferent, amb un marcat caire moral o pedagògic. El gruix d'aquesta producció correspon als poemes d'At de Mons que Fabrizio Cigni (2012) va datar entre 1276 i 1285, ja que en totes les peces hi ha referències a Pere com a rei: *La valors es grans e l'onors* (PC 309,1), *Reys rix romieus mas man milhors* (PC 309,2), *Al bon rey senbor d'Arago* (PC 309,II), *Al noble rei aragones* (PC 309,III) i *Si tot non es enquisitz* (PC 309,V). La nostra proposta és portar-les al 1276, o poc més tard, com a lloances a un rei Pere que ha accedit al tron molt recentment. Val a dir que és un tema que Cabré (2011: 295-96), i anteriorment Coromines (1988), havien detectat a l'obra de Cerverí.

Totes les peces d'At de Mons se situen en l'àmbit del regiment de prínceps, que la lírica contemporània de Cerverí també conrea abundantment, però més específicament hi detectem una sèrie de consells propis de l'inici d'un regnat. Les admonicions i bons desitjos, com veurem, orbiten a l'entorn de poder acabar allò que es comença, de no desviar-se del camí recte i de dedicar-se al servei de Déu. En totes aquestes composicions el rei Pere és presentat com a exemple de virtuts i mèrit, però els bons desitjos de govern que acompanyen en alguns

casos el retrat ideal fan sentit plenament com a rei novell, en un moment de canvi i d'inici. Comencem amb les formulacions més deixatades. En els versos que precedeixen l'endreça final al rei d'Aragó de la llarga exposició moral de *Si tot non es enquist* (PC 309,V), el trobador resumeix les qualitats que cal adquirir per poder-les aplicar quan es presenta l'ocasió (“*car estiers hom no val / tan can n’aura poder*”): podem interpretar que Pere finalment té poder per aplicar totes les seves virtuts, però no s’afirma de manera explícita. At de Mons comença *Al noble rei aragones* (PC 309,III) amb una llarga lloança del rei Pere i es clou amb una reflexió sobre la necessitat d’acabar bé allò que es comença: no ho aplica directament al rei, però sí que li recomana que es dediqui des d’aquell moment a servir Déu (“*vulhatz derenan espleitar / en la fe de Dieu enantir*”). Vegem uns exemples més concrets, sintètics i recurrents. El primer, es correspon a *Al bo seignor d’Arago* (PC 309,II), i el segon, a *La valors es grans e l’onors* (PC 309,1):

Merce clam a nostre senhor
 Dieu Jesu Crist, per sa virtut,
 senher, que tostemps vos aiut
 ad acabar tot can vulhatz

(Cigni 2012: vv.18-21)

Reys d’Arago, senher on pretz se mier,
 Vos voletz be so que hom vos profier,
 Doncx ja de Dieu que tant es grans e fortz
 Servir no’s vir vostre valens esfortz.

(Cigni 2012: vv.35-38)

Els motius són molt propers, doncs, a algunes de les fórmules emprades per Cerverí de Girona, per exemple, a *Totz homs deu far aquo*

que·l veyll sers far (PC 434,15) i a *Aixi com cel qui ditz que·l vis es fortz* (PC 434a, 9):

E·l rey Peyre ses tort a dreit regnar
e començar e fenir ses sen va.

(Cabré 2011a: vv.62-63)

Deus prech que·l rey Peyre laix ben fenir,
que començan lo vey gen enantir.

(Cabré 2011a: vv.33-34)

No semblen, en conjunt, la mena de consells que es puguin plantejar en un moment més avançat del regnat, i menys amb aquesta persistència. Destaquem també la semblança en la formulació que, més enllà de l'ús de llocs comuns, indica una certa homogeneïtat en la producció poètica a l'entorn de Pere, atenta a les seves necessitats en cada etapa: és el mateix element que hem destacat en els poemes que exigien l'alliberació d'Enric de Castella.

Arribats a aquest punt, ens preguntem si també es podria situar aquí *Leu chansoneta m'er a far* (PC 225,6), l'únic poema de Guilhem de Montanhagol que conté un aparent elogi de Jaume I:

Al valen rey que·s fa lauzar
d'Arago, chonso, te y ta via,
qu'elh es reys que sap ben regnar,
vas Dieu, sapcha·l reys gardar,
que Dieus e pretz son d'aitan par,
qu'ades los pert qui·s ne desvia.

(Coulet 1898: vv.29-35)

Ricketts (1964:82), seguint Coulet (1898), ja comentava la manca de referències internes per podar datar l'obra i proposava temptativament de situar-la entre 1242 i 1250, en ple regnat de Jaume I. Amb tot, l'absència de lloances al Conqueridor en la resta de l'obra del trobador i la formulació de l'elogi reial, força en consonància amb les comentades anteriorment, fan que repensem, de manera molt hipotètica, aquesta proposta. La peça en qüestió podria ser un altre consell per al nou rei Pere, desitjant-li que no es desviï del bon camí, tal com li auguraven At de Mons i Cerverí. La coincidència textual amb el grup de poemes que hem comentat podria suggerir aquest context per al poema de Montanhagol, tot i la dificultat a conciliar la datació amb la resta de la seva obra i les incògnites que queden sobre la seva relació amb la Corona d'Aragó, tal com exposa Vicenç Beltran (2014).

En valorar en conjunt els trobadors documentats i les peces conservades veiem que el panorama confirma una represa del mecenatge trobadoresc en el moment en què Pere el Gran inicia una activitat pública política, sobretot internacional, després del matrimoni amb Constança de Sicília. Alhora, en superposar les dades documentals i literàries, el resultat convida a pensar que hi ha un gruix, potser important, de poesia perduda. D'altra banda, pel que fa a la part conservada es poden discernir algunes tendències, si més no temàtiques, com hem vist. Els poemes que hem examinat fins ara reforcen, sens dubte, el punt d'inflexió que representa el pas de Pere el Gran d'infant a rei en la lírica del seu entorn, que Cabré (2011a) va fer evident per a l'obra de Cerverí. En primer lloc, a l'època d'infant, la poesia conservada que hem pogut identificar és íntegrament de caire polític amb un caràcter fortament antiangeví, amb temes i motius recurrents, com hem il·lustrat a propòsit de l'empresonament d'Enric de Castella. En segon

lloc, després de l'accés al tron, desapareix la poesia política i pren el seu lloc una lírica de caire pedagògicomoral amb temes de regiment de prínceps, com evidència el corpus d'At de Mons, que hem pogut situar poc després de l'inici del regnat de Pere el Gran, ben en consonància amb el de Cerverí en aquesta època (Cabre 2011a). I en totes dues èpoques, les obres conservades suggereixen un paper actiu de Pere com a mecenes, ja que la seva trajectòria política marca unes pautes en la lírica, a les quals ell mateix col·labora com a trobador.

L'excepció, és clar, és la lírica provocada pel conflicte bèl·lic amb la corona francesa, els últims exemples de lírica composta pels "trobadors de Pere", altre cop amb participació del monarca. En primer lloc, la preparació de la defensa davant la invasió francesa de 1285 emmarca un altre debat en una situació crítica, entre Peire Salvatge i el rei Pere el Gran (*Seigner, reis qu'enamoratx par*, PC 357,1, i *Peire Salvagg', en greu pesar*, PC 322b,2). En aquest intercanvi, el rei evidencia el caràcter croat de l'enfrontament (la imatge dels penons amb la flor de lis és la imatge més evident), demana ajut a les terres en altres temps aliades i es lamenta de la usurpació de Carles de Valois (nebot seu, fill de Felip III i d'Isabel d'Aragó) en fer-se dir rei d'Aragó. Sobten, però, un altre cop, els darrers versos del rei, propis d'una requesta d'amor típica, on el rei es lamenta de no tenir l'amor de la seva dama, que li serviria de cuirassa. Peire Salvatge anima el rei que, enamorat, pot derrotar aquell exèrcit de flors blanques (seguint amb la imatgeria iniciada pel rei).⁹⁹

Finalment, hem de concloure amb *Valens seigner, reis dels Aragones* (PC 317,1), de Paul Lanfranc de Pistoia. La peça, l'únic sonet en occità, destaca per ser també l'única del trobador italià escrita en occità i

---

⁹⁹ Vegeu el comentari de Cabré (2017) al paper del rei Pere en aquest intercanvi.

possiblement feta des de Catalunya mateix. La peça se situa en el període de la invasió francesa de Catalunya, però ja en el moment de la retirada de les tropes franceses amb el rei Pere encara viu. Kleinhenz (1971) va datar la composició de la peça el mes d'octubre de 1285, ja que les tropes es retiraven el 30 de setembre i el rei Pere moria la nit del 10 a l'11 de novembre. Aquesta és, doncs, la darrera composició coneguda de l'entorn del rei Pere, l'últim fruit de la seva activitat complementària com a trobador i mecenes.

CONCLUSIONS

A l'inici d'aquest treball recordàvem l'estret vincle entre els trobadors i la Corona d'Aragó, un vincle que es donava per suposat, de manera evident, a les pàgines dels estudiosos de la literatura i la historiografia que hem consultat amb deteniment durant aquests anys d'elaboració de la present tesi. Alguns d'aquests treballs han estat el canemàs sobre el qual hem fonamentat la tesi, tal com hem detallat a l'*Estat de la qüestió* que oferim a l'inici d'aquest volum.

En tots aquests estudis, però, no hi havia un cens exhaustiu dels trobadors que podien haver estat relacionats amb la Corona d'Aragó i que pogués servir com a punt de partida per a un estudi sistemàtic d'aquesta relació i les seves característiques. L'objectiu principal de la tesi ha estat, doncs, elaborar un cens de trobadors vinculats amb la Corona d'Aragó. L'elaboració d'aquest cens s'ha basat, principalment, en la bibliografia publicada, on es reflectís sempre que fos possible en quines peces s'evidenciava aquest vincle. Tot i que una comprovació exhaustiva de la veracitat d'aquest vincle o de l'abast en la l'obra dels trobadors censats s'escapava dels límits d'aquesta tesi, sí que hem fet comprovacions puntuals sobre les dades recollides. En altres ocasions, el cens s'ha completat gràcies a troballes, mitjançant la lectura i anàlisi de composicions o trobadors per als quals no s'havia proposat cap relació prèvia amb la Corona d'Aragó. Així, el cens obtingut el constitueixen 96 trobadors amb orígens ben diversos, i un total de 218 composicions que sostenen aquesta connexió.

En tractar-se d'un cens tan extens, vam creure oportú elaborar uns annexos que facilitessin la tasca de consulta de totes les dades exposades. En els annexos, s'hi poden consultar per ordre alfabètic i

seguint la identificació proposada per Pillet-Carstens, els trobadors que formen part del nostre cens. Per a cadascun hi hem afegit dades sobre els seus orígens, les composicions que avalen el vincle i llur gènere.

A partir de les dades dels cens hem ofert unes primeres anàlisis, d'ordre quantitatiu. Potser la més important és refermar la hipòtesi prèvia, i és que, els trobadors per als quals s'ha proposat el vincle amb la Corona, provenien en gran mesura de les zones fora dels dominis dels comtes de Barcelona i després reis d'Aragó. Cal afegir, però, que sovint són zones limítrofes i que, per tant, la proximitat geogràfica probablement era un factor perquè es donés aquesta relació. A partir d'aquí caldria fer un estudi detallat de cada cas per esbrinar si hi ha altres factors, d'ordre polític, per exemple, que puguin haver guiat la circulació dels trobadors. Potser per això, el contingut de les composicions – sirventesos, sobretot-, en gran mesura, era de caire polític.

Per a cadascuna de les composicions censades, a més, hem procurat afinar a quin regnat s'havia d'atribuir, és a dir, quin dels quatre monarques del període trobadoresc va ser el focus d'origen o destí en cada cas. Com hem pogut veure en l'*Annex III*, els regnats que van generar més volum de composicions van ser els de Pere I i Jaume I. Cal remarcar que en el cas de Pere I hi ha dos esdeveniments clau que probablement van tenir un gran impacte sobre aquesta xifra: el programa occità del monarca i la croada albigesa –així com la seva posterior mort amb els fets de Muret-. Pel que fa a Jaume I, el regnat prolongat (i ple de grans gestes) ja justificaria el volum de composicions, tot i que el protectorat de trobadors no fos quelcom primordial en el programa del Conqueridor. En el cas del seu fill Pere, en canvi, la protecció dels trobadors sí que sembla una prioritat. En definitiva, els resultats que es poden consultar en els annexos creiem que

constitueixen l'aportació principal de la tesi, essencials a l'hora de valorar-la, i només els hem posat en annex per poder-los donar un format i una extensió que en facilitessin la consulta. A banda de l'anàlisi de casos que en fem en el cos de la tesi, esperem que aquest cens serveixi com a punt de partida d'altres recerques i amb aquesta intenció l'hem elaborat i li hem donat forma.

Com justificàvem a l'inici, a partir del nostre propi cens hem elaborat dos estudis de cas, que hem sumat a la panoràmica elaborada sobre l'ús del terme "català" a la lírica dels trobadors. Són només una mostra de la recerca que encara cal fer a partir de les dades que oferim. Per a cada trobador, per a cada cort, per a cada període cal verificar la relació amb la Corona d'Aragó, distingir els trobadors que componen la seva poesia (o una part) des de l'entorn català d'aquells que comenten els afers catalans des d'altres corts i potser arribar a poder definir la poètica de cadascun d'aquests moments i els estímuls al darrere d'aquesta producció literària en terres catalanes.

Els tres casos que hem analitzat, com dèiem, identifiquen i analitzen tres objectius parcials interessants dins de la gran quantitat de possibilitats que obre i defineix el cens. Pel que fa al *Capítol segon*, elaborat a partir de la concordança de la lírica trobadoresca, tot buscant els esments del mot "català" ofereix un teló de fons per a l'anàlisi dels poemes i trobadors censats. Es tracta de 44 peces de 33 trobadors diferents i amb 19 variants a l'hora de referir-se als catalans. L'estudi de l'ús del terme i dels poemes i trobadors associats ens va portar a confirmar que la Corona d'Aragó estava completament integrada en la cultura trobadoresca, cosa que evidencia en primer lloc la mateixa escassetat relativa de l'ús d'aquest terme. Com es veu en els poemes comentats, els trobadors que es refereixen als catalans generalment fan

girar el seu discurs entorn del tema de la cortesia, generalment per afirmar que els catalans ens posseeixen, o en el cas de poemes desfavorables, per negar-los la pertinença al cercle dels cortesos. L'estudi d'aquests poemes fa evident que la motivació en aquesta discussió obeeix a altres factors, com ara les aliances polítiques, però fa evident que els catalans mai no són esmentats com un grup extern a la circulació trobadoresca.

Pel que fa al *Capítol tercer*, sobre el trobador Peire Vidal, l'estudi que ens proposàvem era de caire totalment diferent. No es tractava de fer una anàlisi exhaustiva de la seva obra, força voluminosa, ni de poder-ne obtenir una valoració global ni numèrica. Atesa la relació continuada amb la Corona d'Aragó i el nombre elevat de poemes que s'hi vinculen segons el cens, ens va semblar imprescindible dedicar-hi un dels casos d'aquesta tesi, tot i ser conscients que no podríem arribar a fer-ne un estudi complet perquè això només es podria haver obtingut com a objectiu únic d'una recerca doctoral. Com a primer pas per estudiar la relació de Peire Vidal amb la Corona d'Aragó vam decidir dedicar un capítol a les 23 composicions que demostren aquest vincle. A banda de discutir en cada cas el motiu que associa la peça amb l'entorn català, vam repensar, a partir de la bibliografia existent i de la nostra pròpia lectura la cronologia d'aquestes peces, la identificació dels personatges esmentats, el lloc des d'on es va compondre i la motivació que es pot dependre del seu discurs poètic. Contrastant les dades que proporcionen les principals edicions d'Avall (1960) i Hoepffner (1961), amb d'altres estudis i la nostra lectura, doncs, hem pogut proposar i valorar, sobretot, noves datacions que queden recollides al cos de la tesi i noves propostes pel que fa al lloc des d'on van ser compostes.

El recorregut cronològic ens porta des del regnat d'Alfons el Cast al de Pere el Catòlic i ens sembla que forneix dades interessants per estudiar-los tots dos com a fòrum poètic i el perfil dels dos monarques com a protectors dels trobadors. El fet de recollir i ordenar cronològicament, amb les dades que acabem esmentat, totes les peces de Peire Vidal que es refereixen a la Corona d'Aragó ens sembla que ja en facilitarà l'estudi posterior. En alguns casos, la nostra anàlisi ha anat una mica més lluny d'aquest marc exposat, i hem ofert també unes primeres lectures literàries. Destaquem, per exemple, la proposta que oferim sobre la composició *Ben viu a gran dolor* (PC 364,13), de Peire Vidal, dedicada a Pere el Catòlic com a rei novell. A banda de l'interès per a la datació de les peces, ens sembla que aquest és un motiu recurrent, al qual s'ha parat poca atenció i sobre el qual, en canvi, vam tornar a incidir el capítol quart, a propòsit dels poemes dedicats a Pere el Gran.

El darrer capítol ha esdevingut una panoràmica de Pere II el Gran en tant que protector dels trobadors. Així, com que la figura d'Alfons I, com a monarca i mecenes, ja quedava recollida parcialment en l'estudi de Peire Vidal, volíem proporcionar com a darrer cas l'estudi d'un període més ampli, per il·lustrar les mancances en la recerca sobre la presència dels trobadors a Catalunya i el ventall de temes encara a investigar. Vam escollir la figura de Pere el Gran, ja des d'infant, ja que tot i la brevetat del seu regnat semblava un moment important en l'evolució de la tradició trobadoresca a Catalunya. Vam decidir que era convenient deixar de banda l'obra de Cerverí de Girona, que pel seu volum extraordinari podia acabar distorsionant i dificultant el nostre estudi. En aquest cas, la documentació d'arxiu i l'anàlisi de les composicions que, a priori, ens remetien a la figura de Pere II, han estat

els elements clau a l'hora d'elaborar la nostra anàlisi. En definitiva, hem verificat que són 12 els trobadors que van formar part del cercle més estret del rei Pere -9 d'ells amb obra que constata aquest vincle-, i ja com a infant. Les 14 composicions que verifiquen aquest vincle –en altres casos, la constatació es fa a partir de dades documentals- se centren en uns temes fonamentals: l'esperança que representa Pere II per als barons occitans sota la senyoria Carles d'Anjou i la invasió francesa de 1285. Com destacàvem més amunt, una de les contribucions d'aquest capítol és l'associació d'alguns poemes d'At de Mons, no tan sols amb el mecenatge de Pere el Gran, sinó amb un moment específic del seu regnat. Gràcies a detectar-hi unes fórmules que evocuen l'inici del regnat, hem pogut proposar una datació més afinada d'aquestes peces i posar-les en contacte, per exemple, amb l'obra de Cerverí de Girona.

En definitiva, la present tesi ha estat elaborada des de la premissa que havia de ser una eina de consulta per identificar quins eren els trobadors que, d'una o altra manera, havien tingut alguna mena de relació amb la Corona d'Aragó. D'aquesta idea bàsica, n'ha resultat un estudi eclèctic, en el sentit que hem triat com a objecte d'estudi parcial alguns casos ben diferents, representatius de la recerca que encara cal dur a terme a partir de les dades del cens. Tot plegat, però, reposa sobre la intenció comú d'arribar a poder analitzar i caracteritzar la poesia que es conreava en les corts catalanes dels segles XII i XIII i de passada donar dades per a qüestions concretes, també d'ample recorregut, com ara entendre quin era l'abast de la lírica trobadoresca a la Corona d'Aragó i quina cabuda hi tenien els catalans, fins quin punt era rellevant la figura del mecenes en la lírica, sobretot quan el protector era el propi rei, i com es manifestava això en l'obra de trobadors concrets. Esperem haver demostrat la validesa de les nostres premisses, haver proporcionat

dades útils com a punt de partida d'altres recerques, tot mostrant-ne algunes vies d'anàlisi, i haver il·lustrat l'amplitud i varietat de la tasca que encara representa entendre la lírica trobadoresca a Catalunya.

ANNEX I
CORPUS DE TROBADORS CENSATS
(per ordre alfabètic)

Nom i PC	Ademar Jordà (PC 2)
¹⁰⁰ Procedència	Quercy, Roerga
Terminus post/ante quem	Sense determinar
¹⁰¹ Generació	4
Regnat	Pere I el Catòlic
¹⁰² Bibliografia	Brunel (1926), Guida (2006)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	2,1; 2,2

Nom i PC	Ademar lo Negre (PC 3)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Cabré (2011), Guida (2006)

¹⁰⁰ Les dades referents a la procedència i anys en què el trobador es trobava en actiu han estat confeïdes a partir de la *Bibliografia Elettronica dei Trobatori*.

¹⁰¹ La *Bibliografia Elettronica dei Trobatori* estableix una subdivisió de trobadors en funció dels anys en què es trobaven actius, fins un total de 6 períodes. 1 (abans de 1150), 2 (1150-1175), 3 (1170-1210), 4 (1190-1235), 5 (1230-1265) i 6 (posterior a 1260).

¹⁰² La bibliografia que incloem en aquest apartat és aquella que ha deixat constància en algun moment del vincle entre el trobador i la Corona d'Aragó; no obstant, no la reproduïm tota, sinó aquella que és més rellevant.

Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	3,5
--	-----

Nom i PC	Aimeric de Belenoi (PC 9)
Procedència	Gascunya, Comenge, Agenès
Terminus post/ante quem	...1216-1243...
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic, Jaume I el Conqueridor i Pere II el Gran
Bibliografia	Asperti (1999), Espadaler (2001), Guida (2006), Nicolau d'Olwer (1913), Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	9,1; 9,11; 9,12; 9,14

Nom i PC	Aimeric de Pegulhan (PC 10)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	...1190-1221...
Generació	4
Regnat de contacte	Alfons I el Cast i Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Aurell (1981), Cabré (2008), Cabré (2011), Espadaler (2001), Guida (2006), Riquer (1959)

Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	10,14; 10,26
--	--------------

Nom i PC	Aimeric de Sarlat (PC 11)
Procedència	Peitieu, Saintonge, Perigord
Terminus post/ante quem	...1200-1210...
Generació	4
Regnat de contacte	Alfons I el Cast i Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Aurell (1981), Cabré (2011), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Guida (2006), Riquer 1959:188
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	11,1; 11,3

Nom i PC	Albertet de Sestaró (PC 16)
Procedència	Provença, Delfinat, Vienès, Valentinès
Terminus post/ante quem	...1194-1221...
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Cabré (2011), Espadaler (2001), Guida (2006)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	16,17 (+303,1)

Nom i PC	Alfons I el Cast (PC 23)
Procedència	Catalunya, Rosselló
Terminus post/ante quem	1154-1196
Generació	3
Regnat de contacte	Alfons I el Cast
Bibliografia	Asperti (1999), Aurell (1981), Cabré (2008), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Kolsen (1935), Riquer (1959), Riquer (1975), Riquer I. (1996)... ¹⁰³
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	23,1; 23,1a (+242,22)

Nom i PC	Arnaut Català (PC 27)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	...1220-1253...
Generació	5
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor
Bibliografia	Milà i Fontanals (1966)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	27,4a

Nom i PC	Arnaut Daniel (PC 29)
----------	-----------------------

¹⁰³ Els estudis que han fet referència al conreu líric del rei Alfons, en tant que rei, són nombrosos; aquí només en fem esment d'alguns, els més recents i que no es limiten a esmentar la seva faceta lírica, sinó que el defineixen dins del sistema líric trobadoresc.

Procedència	Peitieu, Saintonge, Perigord
Terminus post/ante quem	...1180-1195...
Generació	3
Regnat de contacte	Alfons I el Cast i Pere I el Catòlic
Bibliografia	Aurell (1981), Cabré (2011); Cluzel (1957-58); Espadaler (2001); Riquer (1959); Riquer, I. (1996); Serra-Baldó (1998)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	29,13

Nom i PC	Arnaut de Maroill (PC 30)
Procedència	Peitieu, Saintonge, Perigord
Terminus post/ante quem	...1195...
Generació	3
Regnat de contacte	Alfons I el Cast
Bibliografia	Asperti (1999), Aurell (1981), Cabré (2008), Cabré (2011), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Riquer (1959)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	30,1; 30,19; <i>Razó</i> 30,19; <i>Vida</i>

Nom i PC	At de Mons (PC 309)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	Sense determinar

Generació	6
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor i Pere II el Gran
Bibliografia	Asperti (1999), Nicolau d'Olwer (1913)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	309,1; 309,2; 309,II; 309,III; 309,V

Nom i PC	Berenguer de Palol (PC 47)
Procedència	Catalunya, Rosselló
Terminus post/ante quem	...1164...
Generació	2
Regnat de contacte	Ramon Berenguer IV i Alfons I el Cast
Bibliografia	Asperti (1999), Cabré (2008), Espadaler (2001)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	47,9

Nom i PC	Bernart Arnaut de Moncuc (PC 55)
Procedència	Quercy, Roerga
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Espadaler (2001), Guida (2006), Riquer, I. (1996)

Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	55,1
--	------

Nom i PC	Bernart d'Auriac (PC 57)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	Finals segle XIII
Generació	6
Regnat de contacte	Pere II el Gran
Bibliografia	Cluzel (1957-58), Espadaler (2001)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	57,3

Nom i PC	Bernart de Rovenac (PC 66)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	...1242-1261...
Generació	5
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor, Pere II el Gran
Bibliografia	Asperti (1999), Cabré (2008), Cabré (2011), Espadaler (2001), Nicolau d'Olwer (1913), Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	66,1; 66,2; 66,3

Nom i PC	Bernart Sicart de Maruejols (PC 67)
----------	-------------------------------------

Procedència	Alvèrnia, Velai, Gavaldà, Vivarès
Terminus post/ante quem	...1230...
Generació	5
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor
Bibliografia	Asperti (1999), Espadaler (2001), Nicolau d'Olwer (1913), Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	67,1

Nom i PC	Bertran d'Alamanó (PC 76)
Procedència	Alvèrnia, Velai, Gavaldà, Vivarès
Terminus post/ante quem	...1229-1266...
Generació	5
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor
Bibliografia	Asperti (1999), Nicolau d'Olwer (1913), Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	76,8

Nom i PC	Bertran de Born (PC 80)
Procedència	Peitieu, Saintonge, Perigord
Terminus post/ante quem	...1159-1215
Generació	3

Regnat de contacte	Alfons I el Cast i Pere I el Catòlic
Bibliografia	Aurell (1981), Asperti (1999), Cabré (2008), Cabré (2011), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Nicolau d'Olwer (1913), Riquer (1959), Riquer (1975), Riquer, I. (1996), Serra-Baldó (1998)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	80,5; 80,22; 80,23; 80,28; 80,29; 80,32; 80,35; <i>Razó</i> 80,35; 80,42

Nom i PC	Bertran de Born fill (PC 81)
Procedència	Peitieu, Saintonge, Perigord
Terminus post/ante quem	...1179-1233...
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic i Jaume I el Conqueridor
Bibliografia	Espadaler (2001), Guida (2006), Nicolau d'Olwer (1913), Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	81,1a, 80,22, 80,42 ¹⁰⁴

Nom i PC	Blacatz (PC 97)
Procedència	Provença, Delfinat, Vienès, Valentinès
Terminus post/ante quem	...1194-1236

¹⁰⁴ PC 80,22 i PC 80,42 corresponen al PC de Bertran de Born (pare), però les afegim en aquesta graella pels dubtes d'atribució que encara hi ha avui dia entre diversos estudiosos (Paden:1979 i Paden- Sankowitch- Stäblein 1986). En el cas de PC 80,42, especialment, hi ha un dubte afegit, ja que Asperti (1999) proposa una autoria anònima i al·lusions a Jaume I el Conqueridor, i no a Pere I el Catòlic.

Generació	4
Regnat de contacte	Alfons I el Cast
Bibliografia	Espadaler (2001), Riquer (1975)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	96,5 (+454,2) ¹⁰⁵

Nom i PC	Bonifaci IV de Castelhana (PC 102)
Procedència	Provença, Delfinat, Vienès, Valentinès
Terminus post/ante quem	...1244-1265...
Generació	5
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor i Pere II el Gran
Bibliografia	Asperti (1986), Asperti (1999), Cabré (2011), Espadaler (2001), Nicolau d'Olwer (1913), Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	102,1; 102,2; 102,3

Nom i PC	Calega Pazan (PC 107)
Procedència	Itàlia
Terminus post/ante quem	...1252-1313...
Generació	5
Regnat de contacte	Jaume I i Pere II el Gran

¹⁰⁵ Es tracta d'una peça d'atribució confusa, ja que el PC es correspon a Blacasset. Tot i això, els estudiosos com Riquer (1975) o Espadaler (2001), atribueixen aquest intercanvi de cobles amb Hug de Mataplana a Blacatz.

Bibliografia	Asperti (1999), Bertoni (1967)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	

Nom i PC	Cerverí de Girona (PC 434/434a)
Procedència	Catalunya, Rosselló
Terminus post/ante quem	...1259-1285...
Generació	6
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor i Pere II el Gran
Bibliografia	Asperti (1986), Asperti (1999), Cabré (2008), Cabré (2011), Cabré (2013), Espadaler (2001), Miret i Sans (1908), Nicolau d'Olwer (1913), Riquer (1951), Riquer, I. (1996), Serra-Baldó (1998)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	434,7; 434,7b; 434,12; 434,15; 434a,4; 434a,9; 434a,15; 434a,16; 434a,20; 434a,28; 434a,29; 434a,52; 434a,54; 434a,57; 434a,60; 434a,62; 434a,72; 434a,74; 434a,77; 434a,81; 434a,I; 434a,III; 434a,V

Nom i PC	Dalfinet (PC 120)
Procedència	Provença, Delfinat, Vienès, Valentinès
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	4
Regnat de contacte	Pere II el Gran
Bibliografia	Riquer (1951)

Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	
--	--

Nom i PC	Duran Sartor de Paernas (PC 126)
Procedència	Provença, Delfinat, Vienès, Valentinès
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	5
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor
Bibliografia	Espadaler (2001), Nicolau d'Olwer (1913), Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	126,1; 126,2 ¹⁰⁶

Nom i PC	Elias Fonsalada (PC 134)
Procedència	Peitieu, Saintonge, Perigord
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Cabré (2011), Guida (2006)

---

¹⁰⁶ Riquer, I. (1996:940) va atribuir erròniament aquestes dues composicions a Peire Duran. Així mateix, Isabel de Riquer (1996:940) considera que Duran Sartor de Paernas i Peire Duran són el mateix trobador (Boutière 1930). Per consegüent, confon l'obra del primer amb de Peire Duran, essent dos casos diferenciats. No considerem oportú, per tant, afegir en el cens al trobador Peire Duran, ja que no hi ha obra relacionada d'aquest trobador amb la Corona d'Aragó i cap altre estudiós ha proposat que estigués vinculat amb aquest territori.

Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	134,1 ¹⁰⁷ ; 134,2
--	------------------------------

Nom i PC	Engles (PC 138)
Procedència	Sense determinar
Terminus post/ante quem	...1253...
Generació	5
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor
Bibliografia	Espadaler (2001), Harvey-Paterson (2010), Riquer (1975)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	138,1 (+461)

Nom i PC	Falcó (PC 192)
Procedència	Sense determinar
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Jeanroy (1934), Betti (1998)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	192,2a (+147,2)

---

¹⁰⁷ Aquesta composició és atribuïda erròniament per Milà i Fontanals (1966) i Nicolau d'Olwer (1913) a Elias Cairel.

Nom i PC	Folquet de Lunel (PC 154)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	1244-1284...
Generació	6
Regnat de contacte	Pere II el Gran
Bibliografia	Cabré (2008), Cabré (2011), Espadaler (2001), Riquer (1951), Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	154,1

Nom i PC	Folquet de Marsella (PC 155)
Procedència	Provença, Delfinat, Vienès, Valentinès
Terminus post/ante quem	...1178/1195-1231
Generació	3
Regnat de contacte	Alfons I el Cast i Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Aurell (1981), Cabré (2008), Cabré (2011), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Riquer (1959), Serra-Baldó (1998)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	155,5; 155,15; <i>Vida</i>

Nom i PC	Frederic III de Sicília (PC 160)
Procedència	Catalunya, Rosselló

Terminus post/ante quem	1272-1337
Generació	6
Regnat de contacte	Jaume II el Just
Bibliografia	Asperti (1986), Asperti (1999), Cabré (2008), Cluzel (1957-58), De Bartholomaeis (1931), Espadaler (2001)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	160,1

Nom i PC	Gaucelm Faidit (PC 167)
Procedència	La Marcha, Llemosí
Terminus post/ante quem	...1172-1203...
Generació	3
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	

Nom i PC	Gausbert de Poicibot (PC 173)
Procedència	Peitieu, Saintonge, Perigord
Terminus post/ante quem	...1220-1231...
Generació	4
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor

Bibliografia	Asperti (1999), Cabré (2011), Espadaler (2001)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	173,6; 173,10; 173,11

Nom i PC	Gui d'Uisel (PC 194)
Procedència	Peitieu, Saintonge, Perigord
Terminus post/ante quem	...1195-1196...
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Audiau (1922), Guida (2006), Riquer (1975)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	194,19

Nom i PC	Gui de Cavaillo (PC 192)
Procedència	Provença, Delfinat, Vienès, Valentinès (?)
Terminus post/ante quem	...1200-1229...
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Guida (2006), Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	192,2a (+147,2)

Nom i PC	Guillem (PC 201)
----------	------------------

Procedència	Sense determinar
Terminus post/ante quem	...1276...
Generació	6
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor
Bibliografia	Meyer (1871), Harvey-Paterson (2010)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	201,1 (+322a,1)

Nom i PC	Guillem Ademar (PC 202)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	...1195-1217...
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Alvar (1977), Guida (2006)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	202,9

Nom i PC	Guillem Anelier de Tolosa (PC 204)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	6
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor

Bibliografia	Riquer, I. (1996), Nicolau d'Olwer (1913)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	204,1; 204,3

Nom i PC	Guillem d'Autpol (PC 206)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	...1269-1270...
Generació	6
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor
Bibliografia	Cabré (2011), Espadaler (2001), Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	206,4

Nom i PC	Guillem de Berguedà (PC 210)
Procedència	Catalunya, Rosselló
Terminus post/ante quem	...1138-1192...
Generació	3
Regnat de contacte	Alfons I el Cast
Bibliografia	Asperti (1999), Aurell (1981), Aurell (1981b); Cabré (2008); Cabré (2011); Cluzel (1957-58); Espadaler (2001); Girolamo (1994); Riquer (1959); Riquer, I. (1996); Serra-Baldó (1998)

Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	210,4a; 210,8; 210,9; 210,17; 210,17a; 210,18; 210,20
--	---

Nom i PC	Guillem de Cabestany (PC 213)
Procedència	Catalunya, Rosselló
Terminus post/ante quem	...1212...
Generació	3
Regnat de contacte	Alfons I el Cast i Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Aurell (1981), Cabré (2008), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Guida (2006), Riquer, I. (1996), Serra-Baldó (1998)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	213,5

Nom i PC	Guillem de Montanhagol (PC 225)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	...1233-1268...
Generació	5
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor i Pere II el Gran
Bibliografia	Asperti (1999), Cabré (2008), Cabré (2011), Espadaler (2001), Nicolau d'Olwer (1913), Riquer (1951), Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	225,3; 225,5; 225,6

Nom i PC	Guillem de Mur (PC 226)
Procedència	Quercy, Roerga
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	6
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor
Bibliografia	Asperti (1999), Espadaler (2001), Nicolau d'Olwer (1913), Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	226,2; 226,4 (+248,37)

Nom i PC	Guillem de Ribas (PC 232)
Procedència	Espanya
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	2
Regnat de contacte	Ramon Berenguer IV
Bibliografia	Espadaler (2001)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	

Nom i PC	Guillem de Saint Didier /Saint Leidier (PC 234)
Procedència	Alvèrnia, Velai, Gavaldà, Vivarès

Terminus post/ante quem	...1165-1195...
Generació	3
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	

Nom i PC	Guillem Magret (PC 223)
Procedència	Provença, Delfinat, Vienès, Valentinès
Terminus post/ante quem	...1196-1204...
Generació	3
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Cabré (2011), Espadaler (2001), Guida (2006)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	223,4

Nom i PC	Guillem Rainol d'At (PC 231)
Procedència	Provença, Delfinat, Vienès, Valentinès
Terminus post/ante quem	Primer terç segle XIII
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic i Jaume I el Conqueridor

Bibliografia	Asperti (1999), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Guida (2006)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	231,1a; <i>Vida</i>

Nom i PC	Guiraut de Bornelh (PC 242)
Procedència	La Marcha, Llemosí
Terminus post/ante quem	...1162-1199...
Generació	2-3
Regnat de contacte	Alfons I el Cast i Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Aurell (1981), Cabré (2008), Cabré (2011), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Milà i Fontanals (1961), Riquer (1959), Riquer, I. (1996), Serra-Baldó (1998)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	242,2; 242,14 (+389,10a); 242,22 (+23,1a); 242,79

Nom i PC	Guiraut de Cabreira (PC 242a)
Procedència	Catalunya, Rosselló
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	3
Regnat de contacte	Alfons I el Cast i Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Aurell (1981), Cabré (2008), Cabré (2011), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Guida (2006), Riquer (1959)

Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	242a,1
--	--------

Nom i PC	Guiraut de Calansó (PC 243)
Procedència	Gascunya, Comenge, Agenès
Terminus post/ante quem	...1202-1212...
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Cabré (2011), Espadaler (2001), Guida (2006)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	243,9; 243,11

Nom i PC	Guiraut de Luc (PC 245)
Procedència	Catalunya, Rosselló
Terminus post/ante quem	...1190-1194...
Generació	3
Regnat de contacte	Alfons I el Cast
Bibliografia	Aurell (1981), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Riquer (1959), Riquer, I. (1996), Ruiz Domènec (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	245,1; 245,2

Nom i PC	Guiraut d'Esanha (PC 244)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	...1245-1265...
Generació	5
Regnat de contacte	Pere II el Gran
Bibliografia	Riquer (1951), Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	244,9

Nom i PC	Guiraut Riquier (PC 248)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	...1254-1292
Generació	6
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor i Pere II el Gran
Bibliografia	Asperti (1999), Cabré (2011), Espadaler (2001), Molk (1962), Nicolau d'Olwer (1913), Riquer, I. (1996), Serra-Baldó (1998)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	248,17; 248,33; 248,37 (+226,4); 248,65; 248,66; 248,89

Nom i PC	Hug de Mataplana (PC 454)
Procedència	Catalunya, Rosselló
Terminus post/ante quem	...1185-1213

Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Cabré (2008), Espadaler (2001), Guida (2006)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	454,1; 454,2 (+96,5)

Nom i PC	Hug dels Baus/ Guillem Hug dels Baus (PC 384a)
Procedència	Provença, Delfinat, Vienès, Valentinès
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	0 ¹⁰⁸
Regnat de contacte	Alfons I el Cast
Bibliografia	Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	

Nom i PC	Jofre de Foixà/Monge de Foissan (PC 304)
Procedència	Catalunya, Rosselló (?)
Terminus post/ante quem	...1267-1295...
Generació	6
Regnat de contacte	Pere II el Gran
Bibliografia	Asperti (1999)

---

¹⁰⁸ La identitat del trobador es presenta encara com a objecte d'estudi.

Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	Regles de trobar
--	------------------

Nom i PC	Marcabré (PC 293)
Procedència	Gascunya, Comenge, Agenès
Terminus post/ante quem	1130-1149
Generació	1
Regnat de contacte	Ramon Berenguer IV i Alfons I el Cast
Bibliografia	Asperti (1999), Cabré (2008), Cluzel (1957-58), Dejeanne (1971), Espadaler (2001), Paterson (2001), Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	293,4; 293,22; 293,34; 293,35

Nom i PC	Matieu de Caersí (PC 299)
Procedència	Quercy, Roerga
Terminus post/ante quem	...1276...
Generació	6
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor i Pere II el Gran
Bibliografia	Asperti (1999), Cabré (2011), Espadaler (2001), Nicolau d'Olwer (1913). Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	299,1

Nom i PC	Monge (PC 303)
Procedència	Provença, Delfinat, Vienès, Valentinès
Terminus post/ante quem	...1194-1328...
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Cabré (2011), Espadaler (2001), Guida (2006), Guida (2008a)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	303,1

Nom i PC	Monge de Montaudó (PC 305)
Procedència	Alvèrnia, Velai, Gavaldà, Vivarès
Terminus post/ante quem	...1193-1210...
Generació	3
Regnat de contacte	Alfons I el Cast i Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Aurell (1981), Cabré (2011), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Riquer (1959)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	305,11

Nom i PC	Olivier lo Templier (PC 312)
Procedència	Sense determinar

Terminus post/ante quem	...1269...
Generació	6
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor
Bibliografia	Asperti (1999), Avenoz-Ventura (2009), Espadaler (2001), Nicolau d'Olwer (1913), Paterson (2011), Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	312,1

Nom i PC	Paul Lanfranc de Pistoia (PC 317)
Procedència	Itàlia
Terminus post/ante quem	...1282-1295...
Generació	6
Regnat de contacte	Pere II el Gran
Bibliografia	Alvar (1977), Asperti (1986), Bertoni (1967), Espadaler (2001)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	317,1

Nom i PC	Paulet de Marsella (PC 319)
Procedència	Provença, Delfinat, Vienès, Valentinès
Terminus post/ante quem	...1262-1268...
Generació	6

Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor i Pere II el Gran
Bibliografia	Asperti (1986), Asperti (1999), Cabré (2008), Cabré (2011), Espadaler (2001), Miret i Sans (1908), Riquer (1951), Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	319,1; 319,2; 319,4; 319,6

Nom i PC	Peire (PC 322a)
Procedència	Sense determinar
Terminus post/ante quem	...1276...
Generació	6
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor
Bibliografia	Meyer (1871), Harvey-Paterson (2010)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	322a,1 (+201,1)

Nom i PC	Peire (PC 322b) ¹⁰⁹
Procedència	Catalunya, Rosselló
Terminus post/ante quem	1268-1285
Generació	6
Regnat de contacte	Pere II el Gran
Bibliografia	Riquer (1951), Cluzel (1957-58)

¹⁰⁹ Identificat des de Cluzel (1957-58) i Riquer (1975) amb el propi rei Pere II el Gran.

Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	322b,1 (+367,2)
--	-----------------

Nom i PC	Peire Basc (PC 327)
Procedència	Sense determinar
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	5
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor
Bibliografia	Asperti (1999), Espadaler (2001), Nicolau d'Olwer (1913), Riquer I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	327,1

Nom i PC	Peire Cardenal (PC 335)
Procedència	Alvèrnia, Velai, Gavalvà, Vivarès
Terminus post/ante quem	...1205-1272...
Generació	4-5
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor
Bibliografia	Asperti (1999), Espadaler (2001), Nicolau d'Olwer (1913)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	335,43; 335,62; <i>Vida</i>

Nom i PC	Peire d'Alvernha (PC 323)
----------	---------------------------

Procedència	Alvèrnia, Velai, Gavaldà, Vivarès
Terminus post/ante quem	...1149-1168...
Generació	2
Regnat de contacte	Ramon Benreguer IV i Alfons I el Cast
Bibliografia	Asperti (1999), Espadaler (2001)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	323,8

Nom i PC	Peire de Bragairac (PC 329)
Procedència	Gascunya, Comenge, Agenès
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Aurell (1989), Cabré (2011), Chambers (1979), Espadaler (2001), Guida (2006), Milà i Fontanals (1966), Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	329,1

Nom i PC	Peire de Castelnou (PC 336)
Procedència	Provença, Delfinat, Vienès, Valentinès
Terminus post/ante quem	Sense determinar

Generació	6
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor
Bibliografia	Asperti (1999)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	336,1

Nom i PC	Peire Raimon de Tolosa (PC 355)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	...1180-1221...
Generació	3-4
Regnat de contacte	Alfons I el Cast
Bibliografia	Asperti (1999), Aurell (1981), Cabré (2011), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Riquer (1959)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	355,5, 355,9; 355,12; <i>Vida</i>

Nom i PC	Peire Rogier (PC 356) ¹¹⁰
Procedència	Alvèrnia, Velai, Gavaldà, Vivarès
Terminus post/ante quem	1160-1180
Generació	2
Regnat de contacte	Alfons I el Cast

¹¹⁰ La identificació de Peire Rogier (PC 356) amb Peire Rogier de Mirapeis (PC 356a) és una discussió vigent entre els estudiosos. En aquest cas fem esment d'aquest debat, però no hem dut a terme una recerca al respecte.

Bibliografia	Aurell (1981), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Riquer (1959)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	

Nom i PC	Peire Salvatge (PC 357)
Procedència	Catalunya, Rosselló
Terminus post/ante quem	...1280...
Generació	6
Regnat de contacte	Pere II el Gran
Bibliografia	Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Riquer (1951)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	357,1 (+325,1; 182,2; 57,3)

Nom i PC	Peire Vidal (PC 364)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	...1183-1204...
Generació	3
Regnat de contacte	Alfons I el Cast i Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Aurell (1981), Cabré (2008), Cabré (2011), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Guida (2006), Hoepffner (1946), Riquer (1959), Riquer, I. (1996), Serra-Baldó 1998

Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	364, 2; 364,7; 364,8; 364,9; 364,11; 364,12; 364,13; 364,14; 364,16; <i>Razó</i> 364,16; 364,17; 364,18; 364,24; 364,28; 364,34; 364,35; 364,36; 364,38; 364,39; 364,40; 364,42; 364,45; 364,47; 364,48
--	---

Nom i PC	Peironet (PC 367)
Procedència ¹¹¹	Sense determinar
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	0
Regnat de contacte	Pere II el Gran
Bibliografia	Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Riquer (1951)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	367,2 (+322b,1)

Nom i PC	Perdigó (PC 370)
Procedència	Alvèrnia, Velai, Gavaldà, Vivarès
Terminus post/ante quem	...1192-1212...
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Chaytor (1926), Espadaler (2001), Guida (2006)

¹¹¹ Aquesta dada, així com les següents per a aquest trobador són del tot imprecises, en tant que la rúbrica trobada del mateix, es podria identificar amb dos autors ben diversos, com són el rei Pere II el Gran, o bé un trobador el nom del qual fos certament el que ha perviscut.

Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	370,3; 370,5
--	--------------

Nom i PC	Pere II el Gran (PC 325/322b)
Procedència	Catalunya, Rosselló
Terminus post/ante quem	1268-1285
Generació	6
Regnat de contacte	Pere II el Gran
Bibliografia	Asperti (1999), Cluzel (1957-58)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	325,1 (+357,1; 182,2; 57,3); 322b,1 (+367,2) ¹¹²

Nom i PC	Pistoleta (PC 372)
Procedència	Provença, Delfinat, Vienès, Valentinès
Terminus post/ante quem	...1205-1228...
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Cabré (2011), Espadaler (2001), Guida (2006), Hershon (2003)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	372,1; 372,2; 372,4a; 372,6; 372,8

¹¹² Les composicions identificades entre parèntesi són aquelles que es corresponen a un altre trobador, però en les quals Pere II hi va intervenir de manera secundària responnent amb alguna cobla.

Nom i PC	Ponç Hug IV d'Empúries (PC 180)
Procedència	Catalunya, Rosselló
Terminus post/ante quem	1277-1313
Generació	6
Regnat de contacte	Pere II el Gran i Jaume II el Just
Bibliografia	Asperti (1986), Asperti (1999), Cabré (2008), De Bartholomaeis (1931), Espadaler (2001), Genís (2007)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	180,1

Nom i PC	Pons Barba (PC 374)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	4
Regnat de contacte	Alfons I el Cast i Pere I el Catòlic
Bibliografia	Cluzel (1957-58), Guida (2002), Guida (2006)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	374,2

Nom i PC	Pons d'Ortafàs (PC 379)
Procedència	Catalunya, Rosselló

Terminus post/ante quem	...1184-1246
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Guida (2006)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	379,1

Nom i PC	Pons de Capdoill (PC 375)
Procedència	Alvèrnia, Velai, Gavaldà, Vivarès
Terminus post/ante quem	...1190-1237...
Generació	3
Regnat de contacte	Alfons I el Cast i Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Aurell (1981), Cabré (2011), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Guida (2006), Riquer (1959)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	375,22

Nom i PC	Pons de la Garda (PC 377)
Procedència	Catalunya, Rosselló
Terminus post/ante quem	...1154-1188...
Generació	3
Regnat de contacte	Alfons I el Cast

Bibliografia	Asperti (1999), Aurell (1981), Espadaler (2001), Riquer (1959)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	377,1

Nom i PC	Pons Santolh de Tolosa (PC 380)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	6
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor
Bibliografia	Ricketts (1964)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	380,1

Nom i PC	Raimbaut d'Aurenga (PC 389)
Procedència	Provença, Delfinat, Vienès, Valentinès
Terminus post/ante quem	...1147-1173...
Generació	2
Regnat de contacte	Ramon Berenguer IV i Alfons I el Cast
Bibliografia	Asperti (1999), Aurell (1981), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Milà i Fontanals (1961), Riquer (1959)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	389,10a (+242,14); 389,33

Nom i PC	Raimbaut de Vaqueiras (PC 392)
Procedència	Provença, Delfinat, Vienès, Valentinès
Terminus post/ante quem	...1180-1205...
Generació	3
Regnat de contacte	Alfons I el Cast
Bibliografia	Asperti (1999), Aurell (1981), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Riquer (1959)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	392,11; 392,22

Nom i PC	Raimon de Miraval (PC 406)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	...1191-1229...
Generació	3
Regnat de contacte	Alfons I el Cast i Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Cabré (2011), Espadaler (2001), Guida (2006), Milà i Fonatanals (1966)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	406,2; 406,11; 406,12; 406,28; <i>Razó</i> 406,28; 406,30; <i>Vida</i> ; 461,247 ¹¹³

---

¹¹³ La inclusió d'aquesta peça en el corpus de Raimon de Miraval és una hipòtesi de Guida (2006).

Nom i PC	Ramon de Castell-Rosselló (sense PC) ¹¹⁴
Procedència	Sense determinar
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	

Nom i PC	Ramon Vidal de Besalú (PC 411)
Procedència	Catalunya, Rosselló
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	4
Regnat de contacte	Alfons I el Cast
Bibliografia	Asperti (1999), Aurell (1981), Cabré (2008), Cabré (2011), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Girolamo (1994), Guida (2006), Riquer (1959), Riquer, I. (1996), Serra-Baldó (1998)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	411,I; 411,II; 411,III; <i>Razos de trobar</i>

Nom i PC	Reforçat de Forcalquier (PC 418)
----------	----------------------------------

---

¹¹⁴ Per a més informació sobre aquest personatge, veure l'estudi de Montserrat Cots (1978) sobre la figura de Guillem de Cabestany.

Procedència	Provença, Delfinat, Vienès, Valentines
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	4
Regnat de contacte	Alfons I el Cast i Pere I el Catòlic
Bibliografia	Aurell (1989), Rossell (2006)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	418,1

Nom i PC	Roger Bernat III de Foix (PC 182)
Procedència	Llenguadoc, Comtat de Foix
Terminus post/ante quem	...1265-1302
Generació	6
Regnat de contacte	Pere II el Gran
Bibliografia	Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Jeanroy (1925)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	182,1 ¹¹⁵ ; 182,2 (+325,1; 357,1; 57,3)

Nom i PC	Sordel (PC 437)
Procedència	Itàlia
Terminus post/ante quem	...1220-1269

¹¹⁵ Aquesta composició forma part del cicle de sirventesos de 1285. La identificació amb el comte de Foix, però, en aquest cas, pot ser errònia, tal com assenyalava Jeanroy (1925:79).

Generació	5
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor
Bibliografia	Asperti (1999), Bertoni (1967), Cabré (2008), Cabré (2011), Espadaler (2001), Nicolau d'Olwer (1913), Riquer, I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	437,24; 437,25

Nom i PC	Tomier i Palaizi (PC 442)
Procedència	Provença, Delfinat, Vienès, Valentines
Terminus post/ante quem	...1199-1226...
Generació	4
Regnat de contacte	Jaume I el Conqueridor i Pere II el Gran
Bibliografia	Asperti (1999), Cabré (2011), Espadaler (2001), Nicolau d'Olwer (1913), Riquer I. (1996)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	442,1; 442,2; <i>Vida</i>

Nom i PC	Uc Brunet (PC 450)
Procedència	Quercy, Roerga
Terminus post/ante quem	Sense determinar
Generació	3
Regnat de contacte	Alfons I el Cast

Bibliografia	Aurell (1981), Cluzel (1957-58), Espadaler (2001), Riquer (1959)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	

Nom i PC	Uc de Saint Circ (PC 457)
Procedència	Quercy, Roerga
Terminus post/ante quem	...1217-1257...
Generació	4
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Asperti (1999), Cabré (2008), Cabré (2011), Cluzel (1957-58), Guida (2006)
Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	<i>Vida</i>

Nom i PC	Anònims (PC 461)
Procedència	Sense determinar
Terminus post/ante quem	
Generació	9 ¹¹⁶
Regnat de contacte	Pere I el Catòlic
Bibliografia	Aurell (1989), Espadaler (2001), Guida (2006)

---

¹¹⁶ Als trobadors agrupats com a anònims els correspon l'índex numèric 9, que els exclou de qualsevol altra generació, en tant que no se'ls pot classificar de cap manera.

Obra relacionada amb la Corona d'Aragó	461,247
--	---------

ANNEX II
ÍNDEX DE PECES CENSADES
(per ordre numèric de PC)

Núm. PC	Trobador	Gènere	Incipit	Manuscrit	Esquema rítmic	Esquema mètric
2,1	Ademar Jordà	Cobla	<i>Paris viscoms, legz e sojorn</i>	H	a b c b b d b	08 08 08 08 08 08 08
2,2	Ademar Jordà	Sirventès	<i>Si tot m'ai estat longamens</i>	D	a b a b c c d d	08 08 08 08 05 05 05 05
3,5	Ademar lo Negre	Cançó	<i>Si faz bona canson</i>	z	a b b c c d d e e f f(\a b b c c d e e f f)	06 06 06 06 06 06 03 03' 06' 06 06 (\06 06 06 06 06 06 06' 06' 06 06)
9,1	Aimeric de Belenoi	Plany	<i>Ailas! per que viu longamen ni dura</i>	E,R,C	a b b a c c d d	10' 10 10 10' 10 10 10 10

9,11	Aimeric Belenoi	de	Cançó	<i>Ja no creirai qu'afans ni consiriers</i>	a2, T3, L	a b a b c c d d	10 10 10 10 10 10 10 10
9,12	Aimeric Belenoi	de	Cançó	<i>Meravill me com pot hom apelar</i>	a1, D, N, K, M, T3, B, R, I, C, H, A	a b a b c d d c	10 10 10 10 10' 10 10 10'
9,14	Aimeric Belenoi	de	Cançó	<i>Nuls hom no pot complir adrechamen</i>	F, Q, G, D, Dc, N, S, K, M, T3, B, R, I, C, L, H, A	a b b a c c d d	10 10 10 10 10' 10' 10 10
10,14	Aimeric Pegulhan	de	Cançó	<i>Car fui de dura coindansa</i>	J, Q, P, c, U, G, D, Dc, N, K, M, T3, E, R, I, C, A	a b b a c c a	07' 07 07 07' 10 10 10'
10,26	Aimeric Pegulhan	de	Sirventès	<i>En aquel temps que.l reis mori n'Anfos</i>	a2, D, N, K, B, E, R, I, C, A	a a a a a a a a	10 10 10 10 10 10 10 10
11,1	Aimeric Sarlat	de	Cançó	<i>Aissi mou mas chansos</i>	M, E	a b b a c d d b c c	06 06 06 06 06' 02 06 06 06' 06'

11,3	Aimeric de Sarlat	Cançó	<i>Quan si cargo.l ram de vert foill</i>	M, E	a b b a c c d d	08 08 08 08 10 10 10 10
16,17 (+303,1)	Albertet de Sestaró	Tensó	<i>Monges, cauzeitx, segon vostra sciensa</i>	a2, K, E, I	a b a b b a b	10' 10 10' 10 10 10' 10
23,1	Alfons I el Cast	Cançó	<i>Per maintas guizas m'es datx</i>	c, D, K, R, I, C	a a a b a b a a b	07 07 07 07 07 07 07 07 07
23,1a ¹¹⁷ (+242,22)	Anfos	Tensó	<i>Be.m plairia, seigner en reis</i>	Q, Da, K, I	a b b c c d d e	08 08 08 08 08 08 08 08
27,4a	Arnaut Català	Cançó	<i>Ben es razos qu'eu retraja</i>	Da, K, E, R, I, C, A	a a a b c c c d	07' 07' 07' 07' 05 03 07 05'
29,13	Arnaut Daniel	Cançó	<i>L' aur' amara/fa.ls broills brancutx</i>	N2, U, a1, D, N, K, R, I, C, H, A, V	a b c d e f g b h h i c j k l c m (\a b c d e f g)	03' 04 02 06 02 01 05 04 01 03 04 04 02 04 06 04 06' (\08 08 08 08 10 10 10')

¹¹⁷ Els estudis de Cluzel (1957-58), Riquer (1975) i Aurell (1980) han formulat una hipòtesi que relacionaria aquest Anfos amb Alfons I el Cast. La tesi es construïa arran de la rúbrica trobada en alguns manuscrits, entre els quals K, la qual deia: “Guirautz de borneill el reis daragon”; l’interlocutor de Guiraut de Bornelh seria, doncs, el propi rei Alfons I.

30,1	Arnaut de Maroill	Cançó	<i>A grant onor viu cui joies cobitz</i>	Q, c, G, Dc, D, N, K, M, E, R, I, C, L, A	a b c d e f f	10 10 10' 10 10 10 10
30,19	Arnaut de Maroill	Cançó	<i>Mout eron dous mei consir</i>	F, Cm, Q, c, G, Dc, D, N, S, K, M, B, E, R, I, C, A	a b b c c a d d e e / a b b c c d e e f f	07 06 07 07' 07' 06 06 07 07
30,19 <i>Razó</i>	Arnaut de Maroill	–	–	E, P, R	–	–
<i>Vida</i>	Arnaut de Maroill	–	–	A, B, E, I, K, P, R	–	–
47,9	Berenguer de Palol	Cançó	<i>S'en anc per fol' entendensa</i>	Da, K, E, R, I, C	a b b c a c c c a	07' 07 07 07 07' 05 07 07 07'
55,1	Bernart Arnaut de Moncuc	Sirventès	<i>Ar quan li rozier</i>	R	a b a b a c d c d e e e e d d	05 05' 05 05' 05 05' 05 05' 05 03 03 05 05 07 05

57,3 (+325,1;357,1; 182,2)	Bernart d'Auriac	Intercanvi de cobles	<i>Nostre reis qu'es d'onor ses par</i>	C	a a b a a b c c c d b b	08 04 04 08 04 04 08 04 08 10' 10 10
66,1	Bernart de Rovenac	Sirventès	<i>Bel m'es quan vei pels vergiers e pels pratx</i>	C	a a a a a a a a	10 10 10 10 10 10 10 10
66,2	Bernart de Rovenac	Sirventès	<i>D'un sirventes m'es gran volontatz prezça</i>	C	a b a b c c d d	10' 10 10' 10 08' 08' 10 10
66,3	Bernart de Rovenac	Sirventès	<i>Ja no voill dir esmenda</i>	R, C	a b b a c c d d	07' 05 07 07' 07 07 10 10
67,1	Bernart Sicart de Maruejols	Sirventès	<i>Ab greu cossire / Fau sirventes cozen</i>	C	a b a b a b a b c c c d d c c (: c c c d d b b ¹¹⁸)	04' 06 04' 06 04' 06 04' 06 06 06 06 06' 06' 06 06
76,8	Bertran d'Alamanó	Sirventès	<i>D'un sirventes mi ve grans volontatz</i>	T3	a b a b b c c b b	10 10 10 10 10 10' 10' 10 10
80,5	Bertran de Born	Sirventès	<i>Ar ve la coindeta sazós</i>	D, K, I, A	a b a b c c c c	08 08 08 08 10' 10' 10' 10'

¹¹⁸ Estrofes 3 i 4 amb estructura de rimes lleugerament diferent a la resta en els finals.

80,22	Bertran de Born	Sirventès	<i>Guerr'e pantais vei et afan</i>	a2, K, M, T3, I	a a a a b c c b	08 08 08 08 08 07' 07' 08
80,23	Bertran de Born	Sirventès	<i>Lo coms m'a mandat e mogut</i>	F, m, D, K, M, R, I, C, A	a b b a b a	08 08 08 08 08 08
80,28	Bertran de Born	Sirventès	<i>Mout m'es deissendre carcol</i>	U, a1, m, D, K, T3, R, I, C, A, V	a b b c c d d e	07 07 07 07 07 07 07 07'
80,29	Bertran de Born	Sirventès	<i>No posc mudar un chantar non esparga</i>	F, a2, U, D, K, M, T3, R, I, C, A, V	a b c d e f g h	10' 10 10 10' 10 10 10 10'
80,32	Bertran de Born	Sirventès	<i>Pos lo gens terminis floritz</i>	F, m, D, K, B, E, I, C, A	a b b c c d d a a	08 08 08 08 08 04 08 08 08
80,35	Bertran de Born	Sirventès	<i>Quan vei pels vergiers desplegar</i>	F, D, K, T3, R, I, C, A, V	a b b a c a a c	08 08 08 08 07' 08 08 07'
80,35 <i>Razó</i>	Bertran de Born	–	–	F, I, K, m	–	–
80,42	Bertran de Born	Sirventès	<i>Un sirventes novel plazzen</i>	E, R, C	a b c a d e f f	10 10 10 10 10 10 10 10

81,1a	Bertran de Born fill	Sirventès	<i>Un sirventes voil obrar d'alegratge</i>	a2	a b b a c c d d	10' 10' 10' 10' 10' 10' 10'
96,5 ¹¹⁹ (+454,2)	Blacasset	Intercanvi de cobles	<i>En Blancacat, eu sui de noit</i>	P	a b b c c d e e d f f	08 08 08 08' 08' 08' 08' 08' 08' 08'
102,1	Bonifaci IV de Castelhana	Sirventès	<i>Ara pos iaverns es el fil</i>	M	a a b a b b c	08 08 08 08 08 08 08
102,2	Bonifaci IV de Castelhana	Sirventès	<i>Guerr'e trebaills e brega.m platz</i>	M, C	a b a c d e e	08 07' 08 08 07' 08 08
102,3	Bonifaci IV de Castelhana	Sirventès	<i>Si tot no.m es fort gaja la sazòs</i>	C	a b b a c c d d	10 10 10 10 06' 10' 10 10
126,1	Duran Sartor de Paernas	Sirventès	<i>En talent ai qu'un sirventes encoc</i>	a2, M, To	a a a a a a a a	10 10 10 10 10 10 10 10
126,2	Duran Sartor de Paernas	Sirventès	<i>Vil sirventes leugier e venassal</i>	M, C, To	a b b a c c d d	10 10 10 10 10 10 10 10

¹¹⁹ L'intercanvi de cobles es produí entre Hug de Mataplana i Blacasset. Les cobles pertanyents a Blacasset han estat registrades com a PC 96,5, tot i que no se n'ha conservat cap testimoni.

134,1	Elias Fonsalada	Cançó	<i>De bo loc movon mas chansos</i>	Da, K, R, I, C, H	a b a b c c d d	08 08 08 08 08 08 08 08
134,2	Elias Fonsalada	Cançó	<i>En cor ai que comens</i>	R, C, H	a b a b a b a b a b a b	06 06' 06 06' 06 06' 06 06' 06 06' 06 06'
138,1 (+461) ¹²⁰	Engles	Tensó	<i>A la cort fui l'autrier del rei navar</i>	f	a b a b b a a b b	10 10' 10 10' 10' 10 10 10' 10'
147,2 ¹²¹ (+192,2a)	Falcó	Tensó	<i>Falco, en dire mal</i>	R	a b b a a b b c c d c d	06 06 06 06 06 06 06 06 06 06 06 06
154,1	Folquet de Lunel	Sirventès	<i>Al bo rei qu'es reis de pretz car</i>	C	a b a b c d d c	08 08 08 08 10' 10 10 10'
155,5	Folquet de Marsella	Cançó	<i>Ben an mort mi e lor</i>	N2, Q, P, c, G, D, Dc, N, S, K, M, T3, B, E, R,	a a a b b c c c d d	06 06 06 06 06 06 08 08 10 10

¹²⁰ L'interlocutor d'Engles és desconegut, fins al moment, i per això té assignat el registre 461, corresponent als autors anònims. D'altra banda, caldria precisar que Engles podria ser un pseudònim.

¹²¹ La referència 147 del repertori ha estat adjudicada a dos trobadors diferents. El primer, segurament joglar, és el que compondrà amb Gui de Cavaillo la composició que ens ocupa. El segon, però, segons Jeanroy (1934:365) i Betti (1998:69-70), és l'interlocutor d'unes cobles amb Guiraut Riquier (PC 248,28+147,1).

				I, C, L, O, A, V		
155,15	Folquet de Marsella	Cançó de croada	<i>Oimais no.i conosc razo</i>	N2, Q, P, Da, N, K, B, E, R, I, C, A	a b b a b c c a c d d	07 07 07 07 07 10 10 10 10 10 10
<i>Vida</i>	Folquet de Marsella	–	–	A, B, E, I, K, N2, O, R, a1	–	–
160,1	Frederic III de Sicília	Sirventès	<i>Ges per guerra no.m cal aver consir</i>	P	a b a b c c d d	10 10' 10 10' 10' 10' 10 10
173,6	Gausbert de Poicibot	Cançó	<i>Merces es e cauzimens</i>	F, U, a1, G, D, N, K, T3, E, R, I, C, H, A, V	a b b a c d d c d e e f f	07 07 07 07 07 07 05 07 05 05 07 05 07
173,10	Gausbert de Poicibot	Cançó	<i>Pres sui et en greu pantais</i>	f, E	a b b a c c c d d e e	07 07' 07' 07 07 07 07 07 07 07 07

173,11	Gausbert de Poicibot	Cançó	<i>S'en anc jorn dis clamans</i>	P, U, G, D, N, S, K, T3, R, I, C, H, A	a b b a a b b a c c d d	06 06 06 06 06 06 07 07 07 10 08 08
180,1	Ponç Hug IV d'Empúries	Sirventès	<i>A l'onrat rei Frederic terç vai dir</i>	P	a b a b c c d d	10 10' 10 10' 10' 10' 10 10
182,1	Roger Bernat III de Foix	Sirventès	<i>Frances qu'al mon de gran cor non a par</i>	I	a a b a a b c c c d b b	08 04 04 08 04 04 08 04 08 10' 10 10
182,2 (+325,1; 357,1; 57,3)	Roger Bernat III de Foix	Intercanvi de cobles	<i>Mas qui a flor se vol mesclar</i>	C	a a b a a b c c c d b b	08 04 04 08 04 04 08 04 08 10' 10 10
192,2a (+147,2)	Gui de Cavaillo	Tensó	<i>Falco, en dire mal</i>	R	a b b a a b b c c d c d	06 06 06 06 06 06 06 06 06 06 06 06
194,19	Gui d'Uisel	Cançó	<i>Si be.m partetz, mala donna, de vos</i>	F, a2, J, Q, U, G, Dc, D, N, f, K, M, B, R, I, C, L, O, A	a b b a c c d d	10 10 10 10 10 10 10 10

201,1 (+322a,1)	Guillem ¹²²	Tensó	<i>En aquel so que.m plai ni que m'agensa</i>	f	a b b a c c d d a	10' 10 10 10' 10 10 10 10 10'
202,9	Guillem Ademar	Cançó	<i>No pot esser sofert ni atendut</i>	a2, Dc, D, N, K, T1, B, R, I, C, O, A	a b a b c d d e	10 10 10 10 10 10 10 10
204,1	Guillem Anelier de Tolosa	Sirventès	<i>Ara farai, no.m pose tener</i>	C	a b a b c d c d	08 08 08 08 08 08 08 08
204,3	Guillem Anelier de Tolosa	Sirventès	<i>El nom de Deu, qu'es pair'omnipotens</i>	C	a b b a c c d d	10 10 10 10 10 10 10' 10'
206,4	Guillem d'Autpol	Tensó fictícia ¹²³	<i>Seignors, anjatz, qu'avetz saber e sen</i>	f	a b a b b a a b	10 10' 10 10' 10' 10 10 10'
210,4a	Guillem de Berguedà	Sirventès	<i>Be.m volria qu'om saupes dir</i>	a2	a b a c b d d	08 08 08 08 08 08 08
210,8	Guillem de Berguedà	Sirventès	<i>Chansoneta leu e plana</i>	D, K, I, A	a a b a b b b	07' 07' 07 07' 07 07 07

¹²² La informació de què disposem és poc o gens precisa sobre aquest trobador, de qui només se'n sap que devia compondre a l'entorn del 1276 i del qual només se'n conserva aquesta composició.

¹²³ És una tensó fictícia amb Déu; per tant, no hi ha un interlocutor real en aquest cas.

210,9	Guillem de Berguedà	Plany	<i>Consiros chant e plaing e plor</i>	T3	a b b c b d e e c	-08 08 08 08' 08 08 08 08 08'
210,17	Guillem de Berguedà	Sirventès	<i>Reis, s'anc nuls temps fotz francs ni larcs donaire</i>	D, K, I, A	a b a b c c d d	10' 10 10' 10 10 10 10 10
210,17a	Guillem de Berguedà	Sirventès	<i>Sirventes ab razo bona</i>	a2	a b a b a b a b a b	07' 07 07' 07 07' 07 07' 07 07'
210,18	Guillem de Berguedà	Sirventès	<i>Talans m'es pres d'en marques</i>	D, K, I, A	a b b c c b d d e e d f f	07 07 07 07' 07' 07 07' 07 05 07' 07' 07'
210,20	Guillem de Berguedà	Sirventès	<i>Un sirventes ai en cor a bastir</i>	Dc, D, K, I, H, A, omega	a b a b c c d d	10 10' 10 10' 10' 10' 10 10
213,5	Guillem de Cabestany	Cançó	<i>Lo dous consire</i>	VeAg, F, a2, Q, U, b3, D, S, K, T3, B, E, R, I, C, L, H, A, V	a b a b a b a b c c c d d c c	04' 06 04' 06 04' 06 04' 06 06 06 06 06 06' 06' 06 06

223,4	Guillem Magret	Cançó	<i>Ma domna.m te pres</i>	D, K, R, I, C	a b a b c c d d e e	05 05' 05 05' 08 08 08 08 08 08
225,3	Guillem de Montanhagol	Sirventès	<i>Bel m'es quan d'armatz aug refrim</i>	C	a a a b b c d d c	08 08 04 04 04 06' 04 04 06'
225,5	Guillem de Montanhagol	Sirventès	<i>Ges per malvestatz qu'ar veja</i>	R, C	a b a b c c b	07' 08' 07' 08' 08' 07' 05'
225,6	Guillem de Montanhagol	Cançó	<i>Leu chansoneta m'er a far</i>	R, C	a b a b a a b	08 08' 08 08' 08 08 08'
226,2	Guillem de Mur	Cançó de croada	<i>D'un sirventes far mi sia Deus guitz</i>	C	a b a b c b c b	10 10 10 10 10' 10 10' 10
226,4 (+248,37)	Guillem de Mur	Tensó	<i>Guillem de Mur, que cuja far</i>	R	a b b a c c d d	08 08 08 08 08 08 10 10
231,1a	Guillem Rainol d'At	Sirventès	<i>A tornar m'er enquer al premier us</i>	Dc, K, I	a b a b c c d d	10 10 10 10 10 10 10 10
<i>Vida</i>	Guillem Rainol d'At	–	–	I, K	–	–

242a,1	Guiraut Cabreira	de	<i>Ensenbamen</i>	<i>Cabra joglar</i>	Da	Narrativa	Narrativa
242,2	Guiraut Bornelh	de	Cançó	<i>Ab semblan me fai decazer</i>	Sg, a1, B, R, C, A	a b b c c d d e f f f e	08 08 08 06' 06' 05' 05' 05' 04 04 08 05'
242,14 (+389,10a)	Guiraut Bornelh	de	Tensó	<i>Ara.m platz, Guiraut de Borneill</i>	N2, Da, E, R	a b b c c d d (\a b b c d d)	08 08 08 04 04 08 08 (\08 08 08 08 08 08)
242,22 (+23,1a)	Guiraut Bornelh	de	Tensó	<i>Be.m plairia, seigner en reis</i>	Q, Da, K, I	a b b c c d d e	08 08 08 08 08 08 08 08
242,79	Guiraut Bornelh	de	Cançó	<i>Tot suavet e de pas</i>	Sg, N2, Da, K, I, C, H, V	a b b c d e e f g g	07 04 07 04 05' 07' 07 05' 07' 07'
243,9	Guiraut Calansó	de	Cançó	<i>Si tot l'aura s'es amara</i>	K, E, R, I, C	a b b c d d e	07' 07 07 07' 07 07' 07'
243,11	Guiraut Calansó	de	Cançó	<i>Una doussa res benestan</i>	R, C	a a b c c d e e d f f	08 04 08 04 08 04 08 04 08 10 10
244,9	Guiraut d'Espanha		Cançó	<i>Pos ara sui ab seignor</i>	C	a b a b b a a c c -	07 07' 07 07' 07' 07' 07 10 10

245,1	Guiraut de Luc	Sirventès	<i>Ges si tot m'ai ma voluntat felona</i>	D, K, I, C, A	a a a a a	10' 10' 10' 10' 10' 10'
245,2	Guiraut de Luc	Sirventès	<i>Si per malvatx seignoril</i>	D, K, I, A	a b b c c b d d e e d f f	07 07 07 07' 07' 07' 07' 07' 07 05 07' 07' 07'
248,17	Guiraut Riquier	Sirventès	<i>Be.m degra de chantar tener</i>	C	a b b a c c d d	08 08 08 08 08 08 08 08
248,33	Guiraut Riquier	Sirventès	<i>Grans afans es ad ome vergoignos</i>	R, C	a b b a c c d	10 10 10 10 10 10 10'
248,37 (+226,4)	Guiraut Riquier	Tensó	<i>Guillem de Mur, que cuja far</i>	R	a b b a c c d d	08 08 08 08 08 08 10 10
248,65	Guiraut Riquier	Retroencha	<i>Pos astres no m'es donatz</i>	R, C	a b a b a b a b c c	07 07' 07 07' 07 07' 07 07' 07 07'
248,66	Guiraut Riquier	Cançó	<i>Pos sabers no.m val ni sens</i>	R, C	a b a b a c d c d c	07 07' 07 07' 07 07' 07' 07 07' 07'
248,89	Guiraut Riquier	Sirventès- cançó	<i>Yverns no.m te de chantar embargat</i>	R, C	a b b a c c c d d	10 10 10 10 05 05 01 07 07

293,4	Marcabré	Sirventès	<i>Al prim comens de l'ivernaill</i>	a2, N, K, I, A	a b a a c b	08 08 04 08 08 08
293,22	Marcabré	Cançó de croada	<i>Emperaire, per mi mezeis</i>	a2, K, I, A	a a b a a b	08 08 08 08 08 08
293,34	Marcabré	Sirventès	<i>Oimais dei esser alegrans</i>	R, C	a b a b c d c	08 08 08 08 08 08
293,35	Marcabré	Cançó de croada	<i>Pax! in nomine Domini</i>	a2, z, K, R, I, C, A	a b a c d c d e f	08 08 04 08 08 08 08 08 08
299,1	Matieu de Caersí	Planç	<i>Tan sui marritz que no.m pòsc alegrar</i>	C	a b b a c d d c e e c	10 10 10 10 10' 10 10 10' 10 10 10'
303,1 (+16,17)	Monge ¹²⁴	Tensó	<i>Monges, canzetz, segon vostra sciensa</i>	a2, K, E, I	a b a b b a b	10' 10 10' 10 10 10' 10
305,11	Monge de Montaudó	Text líric-narratiu	<i>L'autre jorn m'en pogeï el cel</i>	Da, K, E, R	Narrativa	Narrativa

¹²⁴ Guida (2008a:273-301) identifica Monge amb un personatge homònim documentat a Arles entre els anys 1194 i 1238, probablement pertanyent a la família dels Beroard.

309,1	At de Mons	Sirventès	<i>La valors es grans e l'onors</i>	R, C	a b b a c c d d	08 08 08 08 10 10 10 10
309,2	At de Mons	Cobla	<i>Reys rix romiens mas man milbors</i>	Tradició extravagant	a b b a c c d d	08 08 08 08 10 10 10 10
309,II	At de Mons	Epístola en vers	<i>Al bo seignor d'Arago</i>	R	Narrativa	Narrativa
309,III	At de Mons	Epístola en vers	<i>Al noble rei aragones</i>	R	Narrativa	Narrativa
309,V	At de Mons	<i>Ensenbamen</i>	<i>Si tot non es enquisitz</i>	R	Narrativa	Narrativa
312,1	Olivier lo Templier	Cançó de croada	<i>Estat aurai lonc temps en pensamen</i>	R	a b b a c c d d	10 10 10 10 10 10 10' 10'
317,1	Paul Lanfranc de Pistoia	Sonet	<i>Valens seigner, reis dels Aragones</i>	P	a b a b a b a b c d c d c d	10 10 10 10 10 10 10 10 10 10 10 10 10 10
319,1	Paulet de Marsella	Sirventès	<i>Ab marrimen et ab mala sabensa</i>	C	a a a a b b	10' 10' 10' 10' 04 10

319,2	Paulet de Marsella	Cançó	<i>Ara qu'es lo gais pascors</i>	E, C	a b a b c c d d e e	07 07 07 07 07 07 07 07 07 07
319,4	Paulet de Marsella	Dansa	<i>Bela donna plazens, ai</i>	C	a a b b c d c d e e f f	05' 05' 05 05 05' 05 05' 05 07 07 06' 06'
319,6	Paulet de Marsella	Pastorel·la	<i>L'autrier m'anav'ab cor pensiu</i>	E	a b a b a b c d c d c d c d	08 08 08 08 08 08 07 07 07 07 07 07 07 07
322a,1 ¹²⁵ (+201,1)	Peire	Tensó	<i>En aquel so que.m plai ni que m'agensa</i>	f	a b b a c c d d a	10' 10 10 10' 10 10 10 10 10'
322b,1 (+367,2)	Peire ¹²⁶	Intercanvi de cobles	<i>Car vei en Peironet ploran</i>	VeAg	a b b a a b	08 08 08 08 08 08
323,8	Peire d'Alvernya	Sirventès	<i>Bel m'es, qui a son bo sen</i>	T3, E, R, C	a a b c c b	07 07 07' 07 07 07'

¹²⁵ Hi ha censats tres trobadors amb l'onomàstic de Peire, però amb registres al corpus Pillet-Carstens que els distingeix. El primer (PC 322) no té obra relacionada amb la Corona d'Aragó; el segon és el que ens ocupa aquí (PC 322a) i del qual tan sols se'n coneix la tensó amb un també desconegut Guillem; el tercer (PC 322B) es correspon amb Pere II el Gran, segons la hipòtesi formulada per Riquer (1951) i, posteriorment, ratificada per Cluzel (1957-58). Per al rei Pere II, però, també disposem d'un altre registre (PC 325).

¹²⁶ Aquest Peire ha estat identificat amb Pere II el Gran. Veure la identificació que fa Riquer (1951:284).

325,1 (+357,1; 182,2; 57,3)	Pere II el Gran	Intercanvi de cobles	<i>Peire Salvatg', en gran pensar</i>	C	a a b a a b c c c d b b	08 04 04 08 04 04 08 04 08 10' 10 10
327,1	Peire Basc	Cançó	<i>Be m'a lonc temps menat a guiza d'aura</i>	R	a b a b a b a b c c c d d e e/a a a a b b b c c d d	04' 06 04' 06 04' 06 04' 06 06 06 06' 06' 06 06 / 10 10 10 10 06 06 06 06' 06' 06 06
329,1	Peire de Bragairac	Sirventès	<i>Bel m'es quan ang lo resso</i>	K, I	a a b b c c c d d	07 07 07 07 07 07 07 07 07
335,43	Peire Cardenal	Sirventès	<i>Quals aventura</i>	Db, K, M, T2, R, I, C	a b a b a b a b c c c d d c c	04' 06 04' 06 04' 06 04' 06 06 06 06 06' 06' 06 06
335,62	Peire Cardenal	Sirventès	<i>Totz lo mons es vestitz et abraçatz</i>	M, T2, R, Y, C	a b a b b c c b b	10 10 10 10 10 10' 10' 10 10
<i>Vida</i>	Peire Cardenal	–	–	I, K, d	–	–
336,1	Peire de Castelnou	Sirventès	<i>Oimais no.m cal far plus long'atendensa</i>	a2	a b b a c c d d a	10' 10 10 10' 10 10 10 10 10'

355,5	Peire Raimon de Tolosa	Cançó	<i>Atressi com la candela</i>	F, Q, c, U, G, D, Dc, N, S, f, K, M, T3, B, R, I, C, O, A	a b b c d d e e d d e	07' 07' 07' 07' 07' 07' 05' 07' 07' 07' 07'
355,9	Peire Raimon de Tolosa	Cançó	<i>No.m pasc sofrir d'una leu chanso faire</i>	F, c, U, Dc, D, N, K, M, B, R, I, C, O, A	a b b a c c d c e f f c c c	10' 10' 10' 10' 05' 05' 05' 05' 05' 05' 05' 05' 05' 07'
355,12	Peire Raimon de Tolosa	Cançó	<i>Pos lo prims vergans botona</i>	Da, K, M, R, I	a b a b c d	07' 07' 07' 07' 07' 07'
<i>Vida</i>	Peire Raimon de Tolosa	–	–	A, B, I, K, N2	–	–
357,1 (+325,1; 182,2; 57,3)	Peire Salvatge	Intercanvi de cobles	<i>Seigner, reis qu'enamoratz par</i>	C	a a b a a b c c c d b b	08 04 04 08 04 04 08 04 08 10' 10 10
364,2	Peire Vidal	Cançó	<i>Ajostar / e lassar</i>	N2, c, b3, D, N, K, M, T3, R, I, C, L, H, A	a a b a a b b c c b b b c c b b b d d [/a b a b b c b b b c b b b d d]	03 03 06 03 03 06 06 03 03 06 06 06 03 03 06 06 06 08 08 [/06 06 06 06

						06 06 06 06 06 06 06 06 06 08 08]
364,7	Peire Vidal	Cançó	<i>Baro, de mon dan covit</i>	Q, M, E, R, C	a b a b c c d d e	07 07 07 07 10' 10' 10 10 10
364,8	Peire Vidal	Cançó de croada	<i>Baro, Jezu qu'en crotz fo mes</i>	Q, c, D, Dc, N, K, M, T3, B, E, R, I, C, L, O, A	a b b a c c d d	08 08 08 08 08 08 08 08
364,9	Peire Vidal	Cançó	<i>Bels amics cars, ven s'en vas vos estius</i>	c, D, R, C, A	a b b a c c c	10 10 10 10 10 10 10
364,11	Peire Vidal	Cançó	<i>Be.m pac d'iverns e d'estiu</i>	N2, Q, c, G, D, N, S, K, M, T3, B, R, I, C, X, H, A	a b b a a b c c d d	07 07 07 07 07 07 07' 07' 07 07
364,12	Peire Vidal	Cançó	<i>Ben aja eu, car sai cobrir</i>	M	a b a b c c b b d	08 06 08 06 10' 10' 10 10 06'

364,13	Peire Vidal	Cançó	<i>Be viu a gran dolor</i>	Q, c, Dc, D, K, M, E, R, I, C, H, A	a a a b b c b c d d d d	06 06 06 06 06 06' 06 06' 06 06 06 06
364,14	Peire Vidal	Cançó	<i>Bon'aventura do Deus als Pizans</i>	Q, c, D, N, K, B, R, I, C, A	a b b a c d d c	10 10 10 10 10' 10 10 10'
364,16	Peire Vidal	Cançó	<i>De chantar m'era laissatz</i>	Q, a1, b3, D, N, K, T3, E, R, I, C, H, A	a b b a c c d d	07 07 07 07 07 07 07 07
364,16 <i>Razó</i>	Peire Vidal	–	–	E, N2, P, R, b3, e	–	–
364,17	Peire Vidal	Cançó	<i>Deus en sia grazitz</i>	Q, c, D, K, M, E, R, I, C, H, A	a a b b b a a c c d d	06 06 06 06 06 06 06 06 06 06 06
364,18	Peire Vidal	Cançó	<i>Drogoman seigner, s'agues bo destrier</i>	Q, c, D, N, K, M, T3, R, I, C, A	a a b a a b	10 10 10 10 10 10

364,24	Peire Vidal	Cançó	<i>Ges pel temps fer e brau</i>	Q, P, c, D, N, K, M, T3, R, I, C, H, A	a b b a b b c c d d	06 06 06 06 06 06 06 06 10' 10'
364,28	Peire Vidal	Cançó	<i>Mont es bona terr'Espaigna</i>	Da, K, E, R, I, C	a b b a c c d d	07' 07 07 07' 07 07 07' 07'
364,34	Peire Vidal	Cançó	<i>Per ces dei una chanso</i>	c, D, R, C	a a b b c c c d d	07 07 07 07 07 07 07 07 07
364,35	Peire Vidal	Cançó	<i>Per pauc de chantar no me lais</i>	Q, Da, N, S, K, R, I, C, H	a b a b c c d d	08 08 08 08 08 08 08 08
364,36	Peire Vidal	Cançó	<i>Plus que.l paubres, quan jai el ric ostal</i>	F, N2, J, Q, P, c, a1, b3, Dc, D, S, f, K, M, T3, B, E, R, I, C, H, A	a b b a c c d d	10 10 10 10 10 10 10 10
364,38	Peire Vidal	Cançó	<i>Pos ubert ai mon ric teaur</i>	c, Dc, D, N, K, M, R, I, C, A	a b b c c d d e e e f f	08 08 08 07' 07' 08 08 08 08 08 08 08

364,39	Peire Vidal	Cançó	<i>Quant hom es en autrui poder</i>	VeAg, F, N2, J, Q, P, c, U, Kp, b3, G, Dc, D, N, S, f, K, M, T3, B, E, R, I, C, L, H, O, A	a b b a c c d d	08 08 08 08 08 08 08 08
364,40	Peire Vidal	Cançó	<i>Quant hom onrats torna en gran paubreira</i>	N2, J, Q, P, c, U, b3, G, Dc, D, S, f, K, M, T3, B, E, R, I, C, L, A	a b a b c c b	10' 10' 10' 10' 10 10 10'
364,42	Peire Vidal	Cançó	<i>S'eu fos en cort on hom tengues drechura</i>	F, N2, Q, P, c, D, Dc, N, S, f, K, M, B, E, R, I, C, O, A	a b c d e f	10' 10' 10' 10' 10' 10'

364,45	Peire Vidal	Cançó	<i>Son ben apoderat</i>	a1	a b c c d d a a a a	06 06 06 06 06 06 06 06 06 06
364,47	Peire Vidal	Cançó	<i>Tant an be dig del marques</i>	Q, Dc, Da, N, K, E, R, I, C	a b b a c c d d	07 07 07 07 07' 07' 07 07
364,48	Peire Vidal	Cançó	<i>Tan mi platz / jois e solatz</i>	N2, Q, c, b3, Dc, D, N, K, M, R, I, C, H, A	a a a a a a a a a [a a a a a a a a]	03 04 04 03 05 07 05 07 07 07 [07 07 05 07 05 07 07 07]
367,2 (+322b,1)	Peironet	Intercanvi de cobles	<i>Major paor agues l'altr'an</i>	VeAg	a b b a a b	08 08 08 08 08 08
370,3	Perdigó	Cançó	<i>Ben ajo.l mal e.l afan e.l consir</i>	F, a2, Q, U, G, Dc, D, N, f, K, M, B, R, I, C, A, V	a b b a c d d e e	10 10 10 10 10 10 10 10 10
370,5	Perdigó	Cançó	<i>Entr' amor e pensamens</i>	Da, E, A	a b b a c c d d d d	07 07 07 07 07 03 03 04 04 07

372,1	Pistoleta	Cançó	<i>Ai! tan sospir mi venon nog e dia</i>	K, I	a b b a c c d d	10' 10 10 10' 10 10 10' 10'
372,2	Pistoleta	Cançó	<i>Anc mais nuls hom no fon apoderatz</i>	F, a1, G, Da, K, R, I, C	a b a b c c d d	10 10 10 10 10' 10' 10 10
372,4a	Pistoleta	Cançó	<i>Ja nuls amans no.s feigna</i>	a2	a b a b c c d d	06' 06 06' 06 08 08 06' 06'
372,6	Pistoleta	Cançó	<i>Plus gais sui qu'en no soill</i>	N2, a2, D, R, C	a b b c c d e d	06 06 06 06 06 06 06 06
372,8	Pistoleta	Cançó	<i>Si chantars fos grazitz</i>	a2	a b a b c c d d e e	06 06 06 06 06 06 06 06 06 06
374,2	Pons Barba	Sirventès	<i>Sirventes non es lejals</i>	Dc, K, I	a a a a a a a a	07 07 08 08 08 08 08 08
375,22	Pons de Capdoill	Cançó de croada	<i>So qu'om plus vol e plus es voluntos</i>	a1, G, D, K, M, T3, R, I, C, A	a b b a c c d d	10 10 10 10 10' 10' 10 10
377,1	Pons de la Garda	Cançó	<i>De chantar dei aver talan</i>	E	a b a b b a a	08 10' 08 10' 10' 08 10

379,1	Pons d'Ortafàs	Cançó	<i>Aissi cum la naus en mar</i>	C	a b a b a a c c a c c d c d c	08 08 08 08 08 08 08 08 08 08 08 08 08 08 08
380,1	Pons Santolh de Tolosa	Plany	<i>Marritz cum boms mal sabens ab franchura</i>	C	a b a b b b b a	10' 10 10' 10 10 10 10 10'
389,10a (+242,14)	Raimbaut d'Aurenga	Tensó	<i>Ara.m platz, Guiraut de Borneill</i>	N2, Da, E, R	a b b c c d d (\a b b c d d)	08 08 08 04 04 08 08 (\08 08 08 08 08 08)
389,33	Raimbaut d'Aurenga	Vers satíric moral	<i>Parliers ... en chan</i>	E	a b b c d e b b	07' 07 07 07' 07' 07 07 07
392,11	Raimbaut de Vaqueiras	Sirventès	<i>Del rei d'Arago consir</i>	N2, D, K, I, A	a b a b c c d d	07 07 07 07 10 10 10' 10'
392,22	Raimbaut de Vaqueiras	Sirventès	<i>Leus sonetz, / si cum soill</i>	D, K, I, A	a b c c d d e e f f g g h h h h h	03 03 06 06 06 06 06 04 06' 06' 06 06 06 06 06 06 06
406,2	Raimon de Miraval	Cançó	<i>Aissi cum es genser pascor</i>	F, a2, J, Q, U, G, D, Dc, N, K, M, B, E, R,	a b b a a c c d d	08 08 08 08 08 07 07 07 07

				I, C, L, H, O, A, V			
406,11	Raimon Miraval	de	Sirventès	<i>Bajona, per sirventes</i>	R, C	a b a b c d c d e e	07 07 07 07 07 07' 07 07' 07 07
406,12	Raimon Miraval	de	Cançó	<i>Bel m'es qu'eu chant e coindey</i>	F, a2, Cm, Q, P, U, D, N, S, f, K, M, E, R, I, C, L, H, A, V	a b b a c d d c c	07 07 07 07 07 07' 07' 07 07
406,28	Raimon Miraval	de	Cançó	<i>Entre dos volers sui pensius</i>	a2, U, D, Dc, N, S, f, K, M, T3, B, E, R, I, C, L, H, A, V	a b b a c c d d	08 08 08 08 07 07' 10 10
406,28 <i>Razó</i>	Raimon Miraval	de	–	–	H	–	–
406,30	Raimon Miraval	de	Sirventès	<i>Grans mestiers m'es razonamens</i>	D, H, A, To	a b b a c c d e e	08 08 08 08 07' 07' 10 06' 10'

<i>Vida</i>	Raimon de Miraval	–	–	A, B, E, H, I, K, P, R, d2	–	–
411,I	Ramon Vidal de Besalú	<i>Novas</i>	<i>Una novas vos vnelh comensar</i>	R	Narrativa	Narrativa
411,II	Ramon Vidal de Besalú	<i>Ensenbamen</i>	<i>So fo el temps qu'om era gais</i>	r, N, R, L	Narrativa	Narrativa
411,III	Ramon Vidal de Besalú	<i>Novas</i>	<i>Abrils issi' e mais intrava</i>	R	Narrativa	Narrativa
418,1	Reforciat de Forcalquier	Sirventès	<i>En aquest son qu'en trop leugier e pla</i>	K, I, To	a b b a c c d d	10 10 10 10 10 10 10 10
434,7	Cerverí de Girona	Sirventès	<i>En mal punh fon creada</i>	R, C	a b a b b a b a a	06' 06' 06' 06' 06' 06' 06' 06' 06'
434,7b	Cerverí de Girona	Pastorel·la	<i>Entre Caldes e Penedes</i>	Sg	a b a b a b a b	08 07' 08 07' 08 07' 08 07'
434,12	Cerverí de Girona	Sirventès	<i>S'ieu fos tan rixx que pagues gen passar</i>	R, C	a b b c c b d d (\a b b a c c)	04 06 04 06 10 10 10 10 (\10 10 10 10 10 10)

434,15	Cerverí Girona	de	Vers	<i>Totz boms deu far aquo que·l veyll sers far</i>	Sg	a b c d b b d e e e b (\a b a b c c a)	01 09 04 06' 10 04 06' 10 10 04 06 (\10 10' 10 10' 10 10 10
434a,4	Cerverí Girona	de	Sirventès	<i>Ara·m luny a joy e chan</i>	Sg	a b a b b b a a b	07 07 07 07 07 07 07 07 07
434a,9	Cerverí Girona	de	Vers	<i>Aixi com cel qui ditz que·l vis es fortz</i>	Sg	a b c a d d	10 10' 10' 10 10 10
434a,15	Cerverí Girona	de	Vers	<i>De Deu nos deu nuyll hom maravellar</i>	Sg	a b b a c c	10 10 10 10 10 10
434a,16	Cerverí Girona	de	Sirventès	<i>Dels lays dels anzelos</i>	Sg	a b b a a b c c	06 06' 06' 06 06 06' 06 06
434a,20	Cerverí Girona	de	Sirventès	<i>En breu sazo</i>	Sg	a b c d e f g h i j (\a b c d e f g h)	04 06' 02 10' 10' 04 06' 06 (\10' 02 10' 02 10' 10' 10' 06)
434a,28	Cerverí Girona	de	Sirventès	<i>Hom non pot far sirventes mas sirven</i>	Sg	a b b a c c a d	10 10 10 10 10 10 10 10'

434a,29	Cerverí Girona	de	Sirventès	<i>Juglar, prec vos</i>	Sg	a a b a a a a (\a a a a a a)	10' 10' 04 06' 10' 10' 10' (\10' 10' 10' 10' 10' 10')
434a,52	Cerverí Girona	de	Sirventès	<i>Pus li rey laxon la ley</i>	Sg	a a b a a b c c b c c b (\a b a b c b c b)	03 04 08 03 04 08 03 04 08 03 04 08 (\07 08 07 08 07 08 07 08)
434a,54	Cerverí Girona	de	Cançó religiosa mariana	<i>Reys castelas, tota res mor e fina</i>	Sg	a b b a c c a	10' 10 10 10' 10 10 10'
434a,57	Cerverí Girona	de	Sirventès	<i>Si cel que ditx entre saig e jutglar</i>	Sg	a b b a c c	10 10 10 10 10' 10'
434a,60	Cerverí Girona	de	Cançó	<i>Si nuyll temps fuy pessius ne cossiros</i>	Sg	a b b a c c c	10 10 10 10 10 10 10
434a,62	Cerverí Girona	de	Plany	<i>Si per tristor</i>	Sg	a b a c b a b c b b d c	04 06 04 06' 04 06 04 06' 10 10 04 06'

434a,72	Cerverí Girona	de	Sirventès	<i>Totz homs fay mal qui veya en embarch</i>	Sg	a b a c a c d e d f e d f (\a b b c d d)	04 06 04 06' 04 06' 04 06 04 06 04 06 (10 10' 10' 10 10 10)
434a,74	Cerverí Girona	de	Sirventès	<i>Trop m'enug de cortz anar</i>	Sg	a b a b a b a b	07 05' 07 05' 05 07' 05 07'
434a,77	Cerverí Girona	de	Vers	<i>Un bon vers agra obs a far enans</i>	Sg	a b c a b c d d e	03 03 04 03 03 04 07' 07' 07'
434a,81	Cerverí Girona	de	Sirventès	<i>Voletz aver be lau entre.ls valens</i>	Sg	a b b a c c d d	10 10 10 10 10' 10' 10 10
434a,I	Cerverí Girona	de	Composició didàctica- doctrinal	<i>Ascut qui vol ausir</i>	Sg	Narrativa	Narrativa
434a,III	Cerverí Girona	de	Faula al·legòrica	<i>L'autre jorn cavalcan</i>	Sg	Narrativa	Narrativa
434a,V	Cerverí Girona	de	Composició didàctica- doctrinal	<i>Per ço con hom carnal</i>	Sg	Narrativa	Narrativa

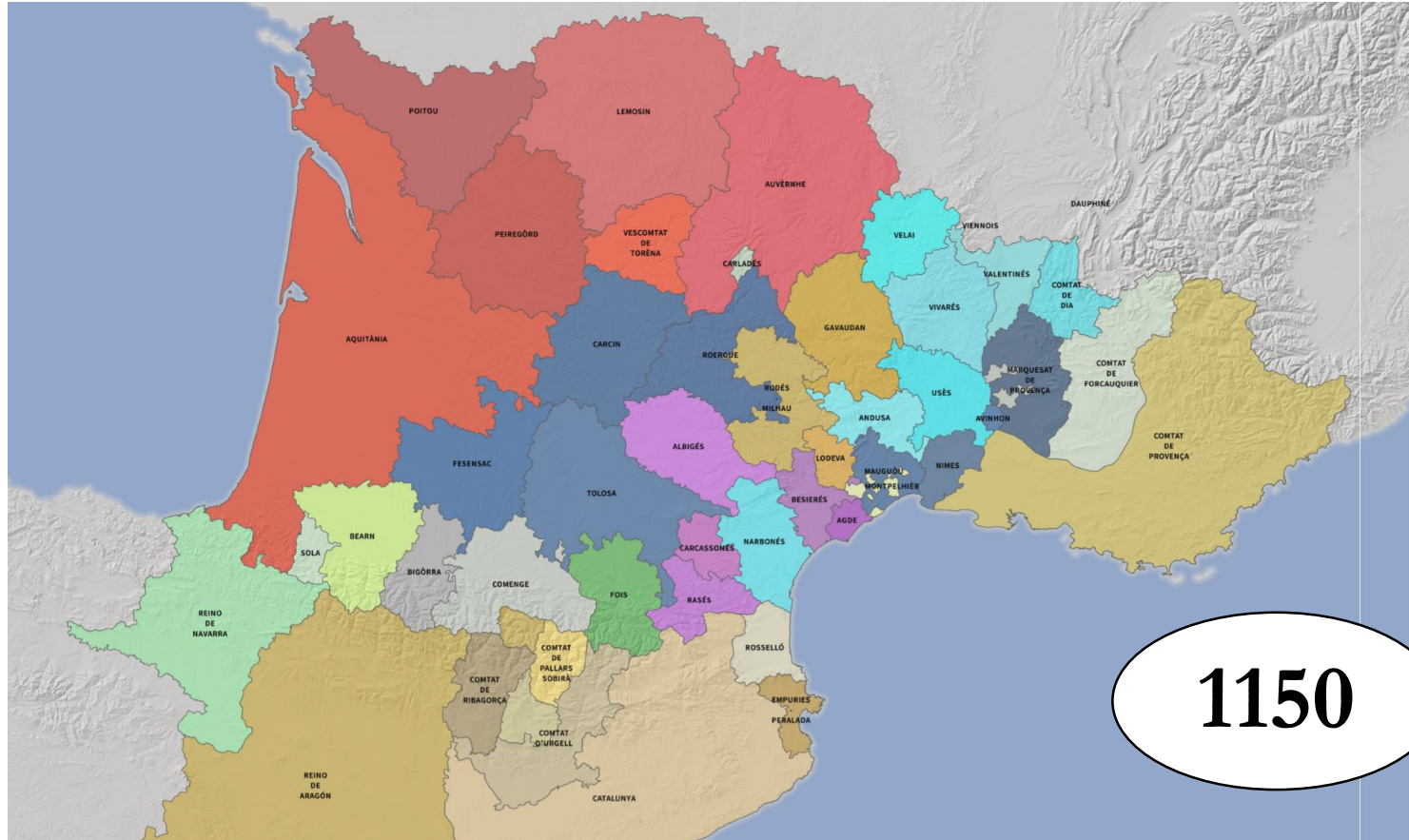
437,24	Sordel	Plany	<i>Plaigner voill en Blacatz en aquest lengier so</i>	a2, Dc, Da, S, K, R, I, C, H, A	a a a a a a a a	12 12 12 12 12 12 12 12
437,25	Sordel	Sirventès	<i>Puois no.m tenc per pajat d'amor</i>	T3	a b a b c d d c d d	08 08 08 08 06' 08 08 06' 08 08
442,1	Tomier i Palaizi	Sirventès	<i>De cantar farai / Una esdemessa</i>	Da	a b a b a b c c	05 05' 05 05' 05 05' 06 06
442,2	Tomier i Palaizi	Sirventès	<i>Si co.l flacs molins torneja</i>	Da, K, I	a a a a b b	07' 07' 07' 07' 07' 05' 13'
<i>Vida</i>	Tomier i Palaizi	–	–	I, K	–	–
454,1	Hug de Mataplana	Sirventès	<i>D'un sirventes m'es pres talens</i>	D, R, H, A	a b b a c c d e e	08 08 08 08 07' 07' 10 06' 10'
454,2 ¹²⁷ (+96,5)	Hug de Mataplana	Intercanvi de cobles	<i>En Blancacet, eu sui de noit</i>	P	a b b c c d e e d f f	08 08 08 08' 08' 08 08 08 08 08' 08'

¹²⁷ Vegeu Corpus de Trobadors Censats.

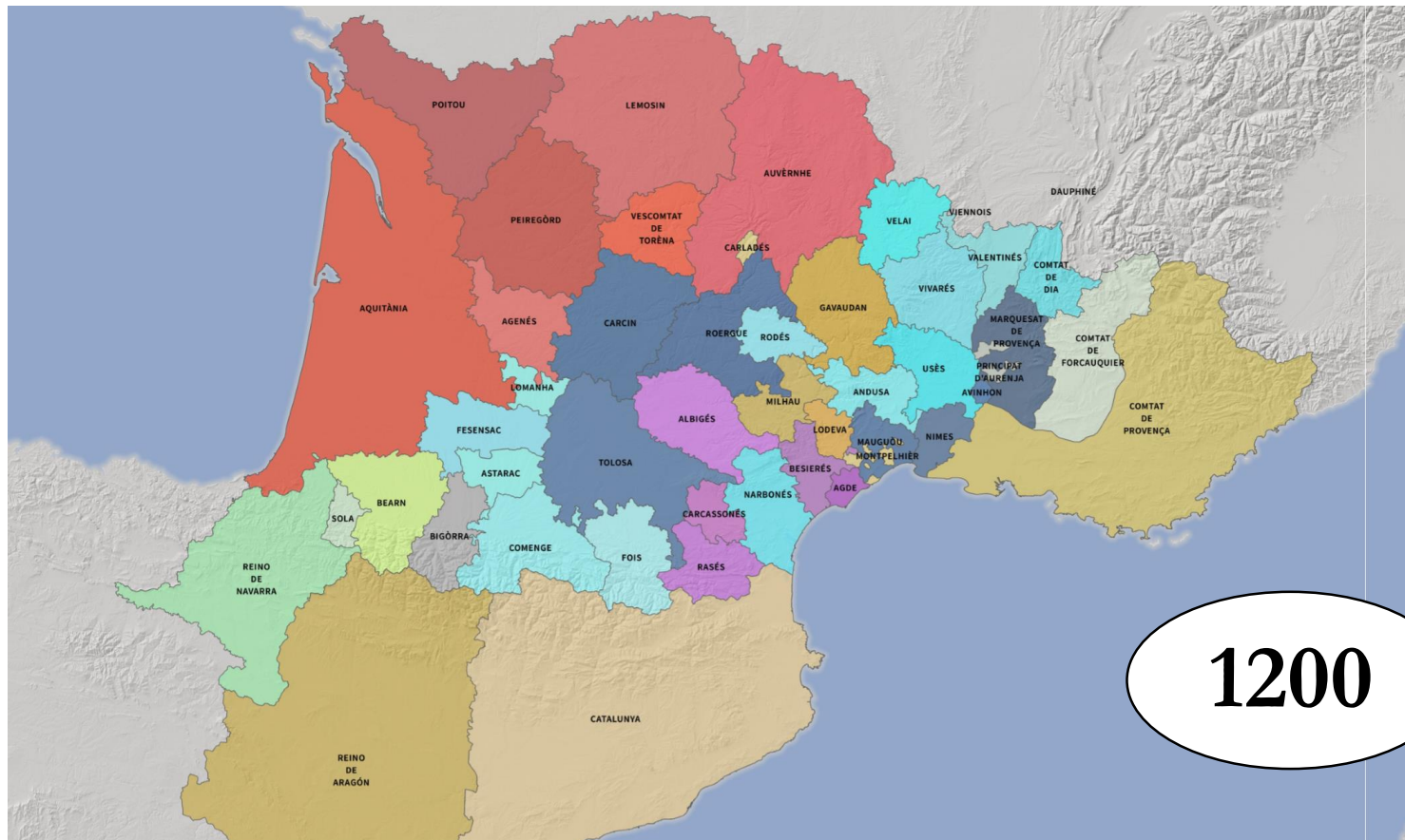
461 (+138,1)	Anònim interlocutor d'Engles	Tensó	<i>A la cort fui l'autrier del rei navar</i>	f	a b a b b a a b b	10 10' 10 10' 10' 10 10 10' 10'
461,247 ¹²⁸	Raimon de Miraval	Sirventès	<i>Vai Hugonet, ses bistensa</i>	C	a b b a a b a a b a	07' 07' 07' 07' 07' 07' 07' 07' 07' 07'
<i>Regles de trobar</i>	Jofre de Foixà /Monge de Foissan	Tractat de gramàtica i poètica	–	Barc. 239, Ripoll 129, C	–	–
<i>Razos de trobar</i>	Ramon Vidal de Besalú	Tractat de gramàtica	–	Barc. 239, P, a1, L, J	–	–
<i>Vida</i>	Uc de Saint Circ	–	–	A, B, I, K, N2, P	–	–

¹²⁸ Com hem dit anteriorment, la inclusió d'aquesta peça en el corpus de Raimon de Miraval és una hipòtesi de Guida (2006).

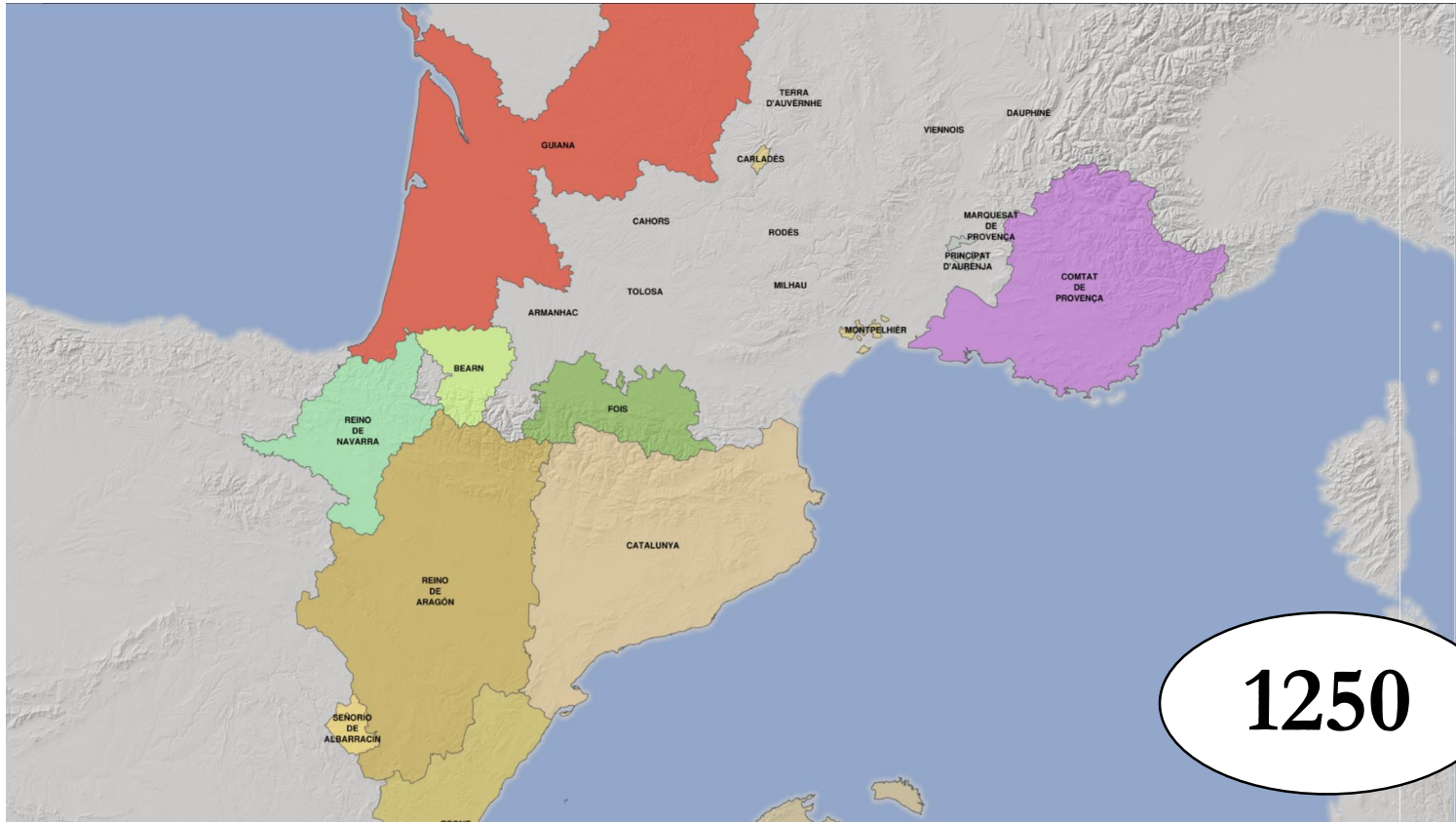
MAPA D'OCCITÀNIA¹²⁹

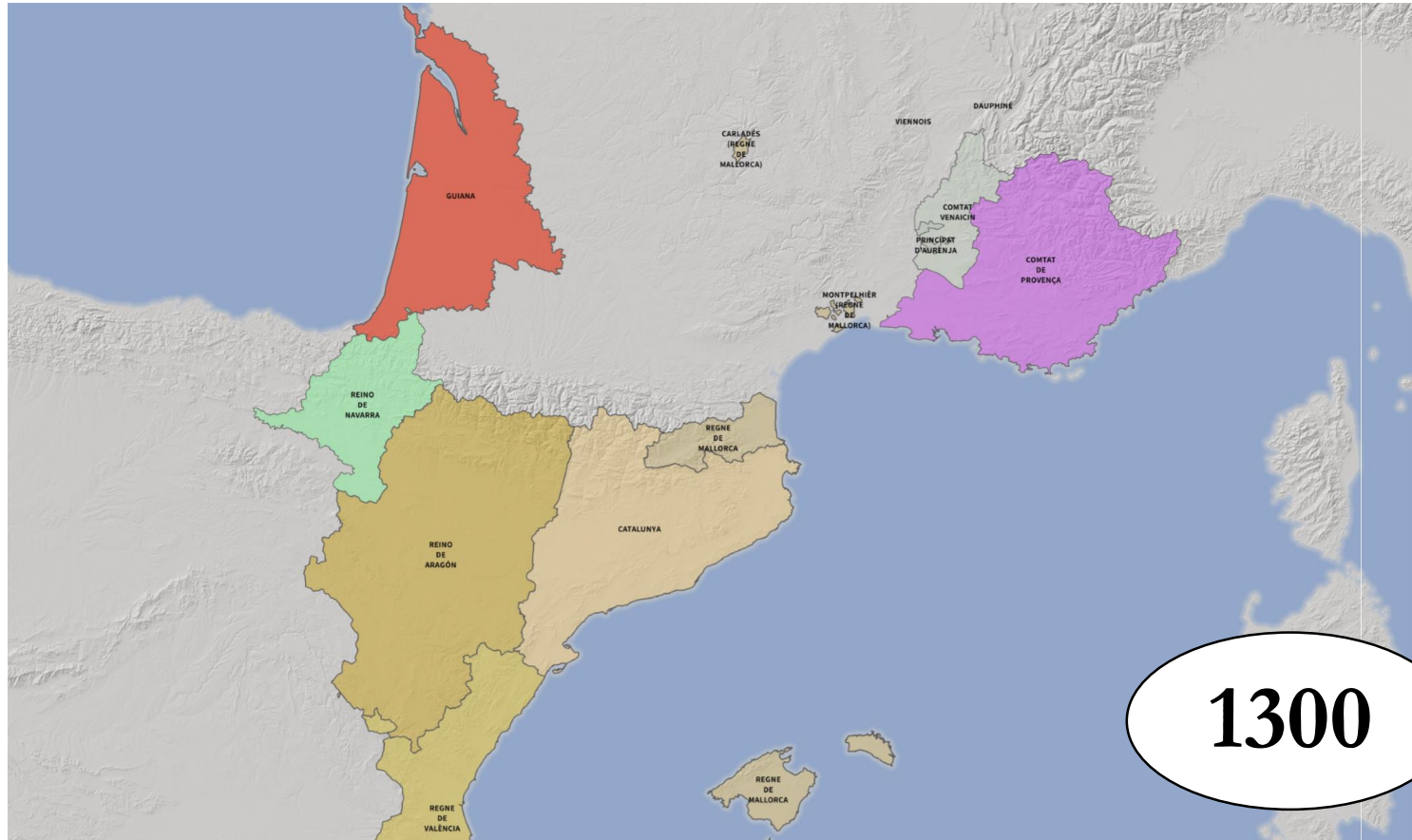

¹²⁹ Imatges extretes del projecte RecerCaixa "Troubadours and European Identity: The Role of Catalan Courts", dirigit per Miriam Cabré. Lloc web: trob-eu.net

1200

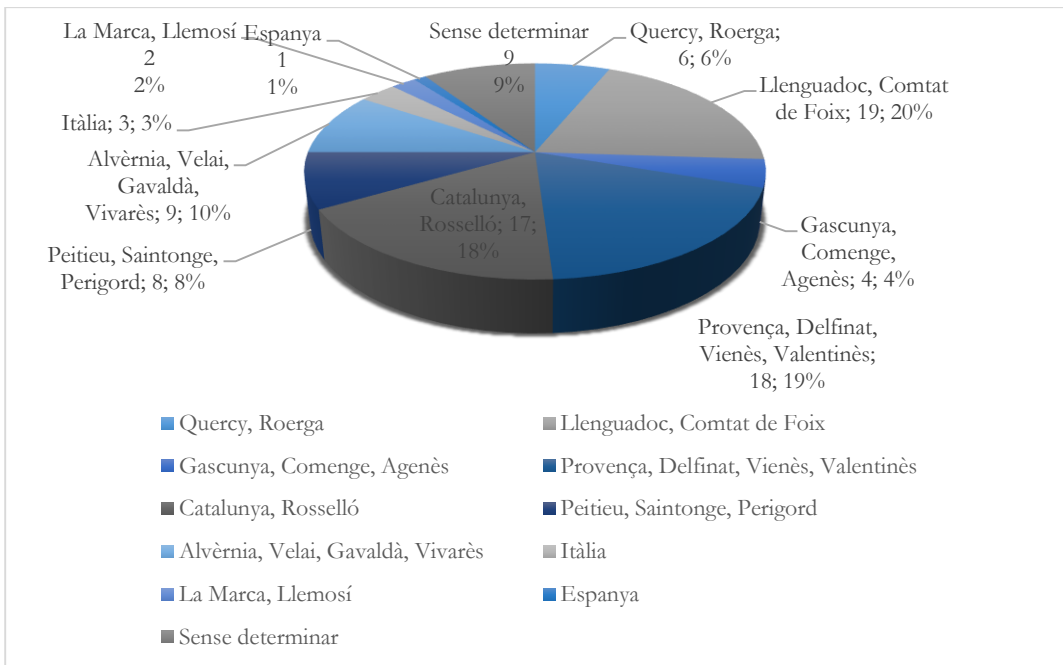

ANNEX III

ESTADÍSTICA DEL CORPUS DE TROBADORS CENSATS

ORIGEN DELS TROBADORS CENSATS

Una de les premisses fonamentals en la concepció d'aquesta tesi era que el cens resultant havia de tenir present l'origen de tots els trobadors amb vincle amb la Corona d'Aragó. Com hem dit en altres ocasions, això ha de servir per elaborar un mapa que faciliti la comprensió de les relacions existents entre les corts medievals. Amb un total de 96 trobadors censats, els orígens de cadascun d'ells és divers, amb 10 demarcacions ben definides –entre les quals figuren els territoris de la Península Ibèrica, Itàlia i tot el territori lingüístic occità-; a banda

d'això, veurem que hi ha 9 casos en els quals ha estat impossible determinar llur origen.

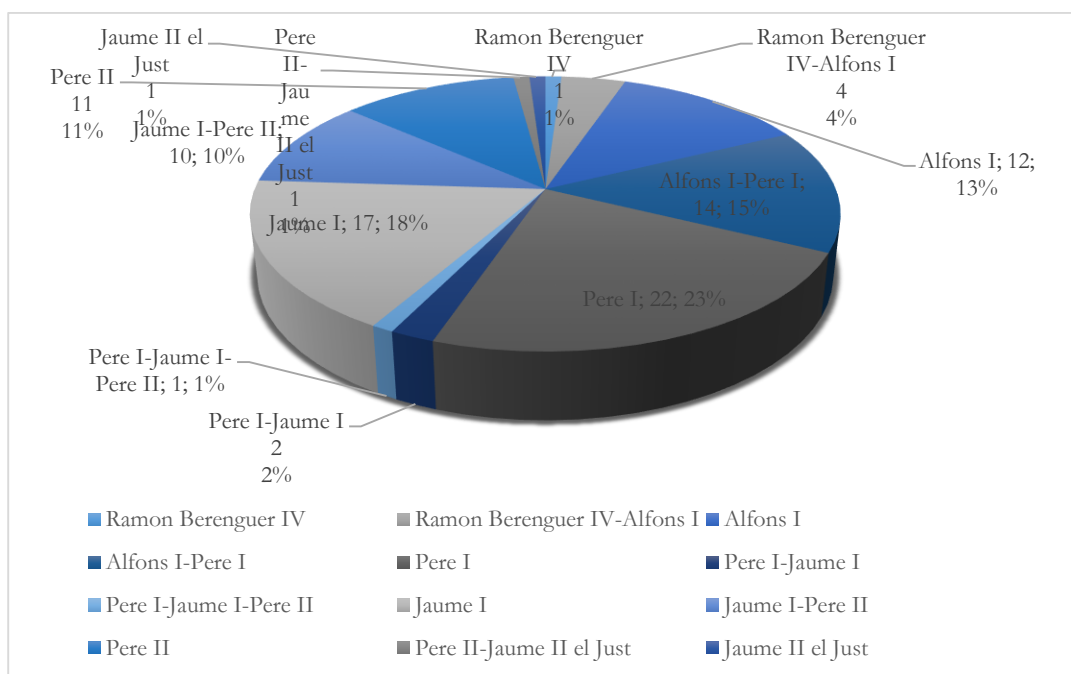
Les dades obtingudes són, a priori, previsibles en alguns casos. Per exemple, no sobten els alts percentatges obtinguts en les demarcacions del Llenguadoc i el Comtat de Foix (amb un 20%), en tant que territori fronterer amb la Corona d'Aragó, o dels propis territoris catalans i rossellonesos (amb un 18% del total), ja que en aquest cas estariem parlant dels trobadors "de casa". Tenim encara dues altres demarcacions limítrofs Gascunya, Comenge i Agenès i Espanya, les quals tot i la proximitat, els pertoca un minso 4% i 1%, respectivament.

Pel que fa a la resta del pastís queda força fragmentat, a excepció d'un altre percentatge elevat, pertanyent a la Provença, el Delfinat, el Vienès i el Valentinès (amb un 19%). Si tenim en compte que la lírica trobadoresca va néixer al migdia francès, en els territoris d'Aquitània, Gascunya, Llemotges, Delfinat, Provença, Tolosa i Alvèrnia, i deixem al marge els confins geogràfics, veiem que la Corona d'Aragó sempre ha estat vinculada amb el cercle original de creació de la lírica occitana, fent evident que la lírica trobadoresca no quedaria aïllada rere els Pirineus, sinó que transcendiria a nivell polític, lingüístic, social i cultural arreu de la península i, especialment, a la Corona d'Aragó.

A banda de constatar la integració de la Corona d'Aragó a la cultura trobadoresca i la importància dels trobadors originaris d'altres territoris en la cultura catalana d'aquest període, aquestes dades ens haurien de portar a reflexionar sobre les relacions entre les diverses corts, seguint els patrons que aquí hem constatat de forma numèrica i mirant de justificar-los mitjançant una recerca més aprofundida.

REGNATS DE CONTACTE

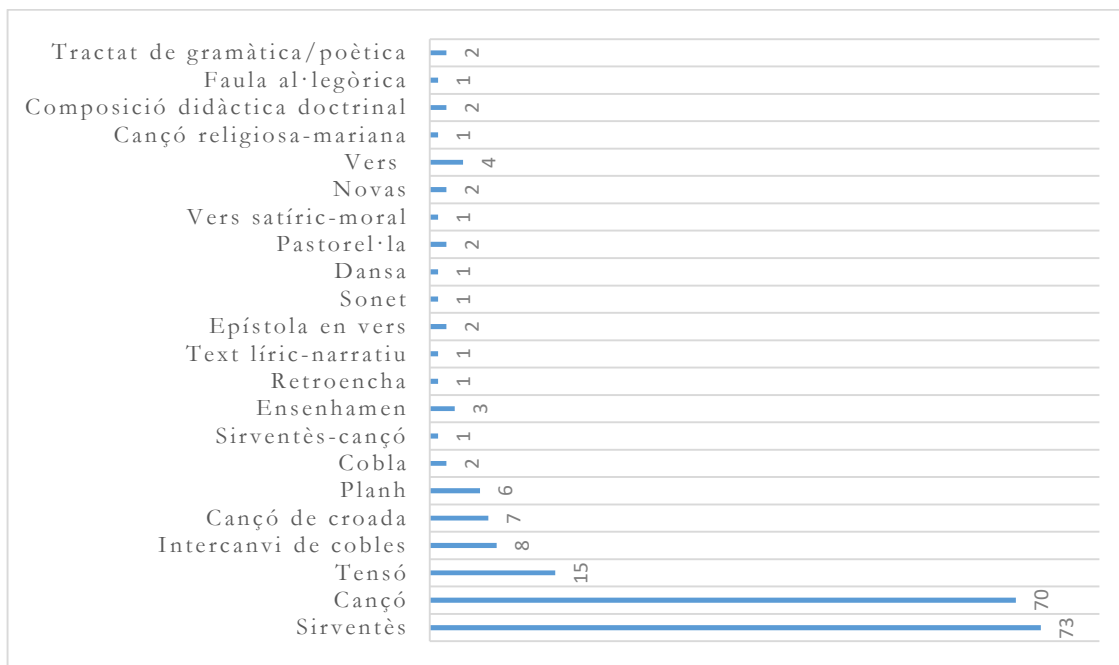
En tant que filòlegs i historiadors és rellevant saber, també, quins van ser els períodes de més aflluència lírica, durant quins regnats la cort reial va rebre més trobadors o, si més no, quins estaven subjectes a aquest tipus de vincles. No obstant, una de les dificultats a l'hora d'establir els lligams dels trobadors amb un període de regnat o un altre és que no hi ha un líndar inequívoc entre un regnat o altre, ja que sovint se solapen amb la coexistència d'altres reis o infants que podien patrocinar la pràctica poètica. En aquest sentit, trobarem alguns casos clars de trobadors que sí, clarament van estar vinculats a un sol regnat, com Guillem de Berguedà, que sembla compondre poesia únicament al regnat d'Alfons I el Cast, o Guiraut de Calansó, que sembla que hauria estat en actiu durant el regnat de Pere I el Catòlic. No així, Guiraut de

Cabreira, per exemple, que ha estat situat per la crítica a cavall de dos regnats, del Cast i el Catòlic. Un tercer cas és el de Cerverí de Girona: tot i ser bastament reconegut com el poeta àulic per excel·lència de Pere II el Gran, no podem obviar que mentre aquest era infant, era Jaume I el cap de la casa reial i, com a tal, també hi tenia cert lligam, com bé demostren algunes composicions, com ara *S'ieu fos tan ricx que pogues gen passar* (PC 434,12).

Al marge d'aquesta consideració, però, veiem que els regnats amb què podem associar el gruix més notable d'activitat trobadoresca, en termes absoluts, són el de Pere I el Catòlic (amb 22 trobadors vinculats i un 23% del total), seguit del de Jaume I el Conqueridor (amb 17 trobadors vinculats i un 18% del total). Alfons I el Cast i Pere II el Gran els segueixen amb 12 i 11 trobadors respectivament (representant, alhora, un 13% i un 11%).

Algunes coses que ens han sobtat potser després de veure aquests resultats és que sigui Pere I i no Alfons I qui sembla tenir un vincle més notable amb els trobadors, quan va ser Alfons I de qui sovint s'ha suposat que va promoure la lírica trobadoresca a la Corona d'Aragó de manera més decidida i qui va tenir un regnat més extens. Recordem, però en aquest sentit, que Asperti (1999) ja apunta que Pere el Catòlic va seguir les passes del seu pare com a protector dels trobadors, si bé el conflicte càtar va marcar en bona part la seva imatge com a monarca. Pel que fa aquests dos regnats, hi queda un romanent de 14 trobadors que queden a cavall entre tots dos. Pel que fa als resultats entre Jaume I el Conqueridor i Pere II el Gran no semblaria que els resultats distessin gaire d'allò imaginable, ja que el regnat del primer supera molt en temps el del segon.

REPERTORI DE GÈNERES

En aquest cens que hem elaborat, hem pogut escandallar un total de 218 composicions, atribuïdes a 96 trobadors diferents. El ventall de gèneres arriba fins a 22 tipologies –vegi’s el canvi de format de gràfica per tal de fer més evidents els resultats obtinguts. A simple vista veiem que els gèneres més utilitzats són el sirventès i la cançó, amb 73 i 70 peces, respectivament, amb un 80% del total. Aquest resultat no era imprevisible, ja que el contingut de la majoria de peces és de caire polític o fa referència a elements cortesos i/o amorosos. Pel que fa a la cançó, hagués estat sorprenent que no tingués un paper important perquè està considerat el gènere central de la lírica trobadoresca. Més interessant és el paper del sirventès, d’aparició més tardana o accidentada, vinculat a uns moments concrets (Asperti 2005) En el cas de la Corona d’Aragó, si més no, es manté vigent el judici de Riquer (2011:53): «Así como la

cansó es el vehículo más común y más perfecto de que disponen los trovadores para la poesía amorosa, la ira, la represión, el ataque virulento, la polémica literaria y el discurso moralizador encuentran su medio de expresión en el género llamado sirventés».

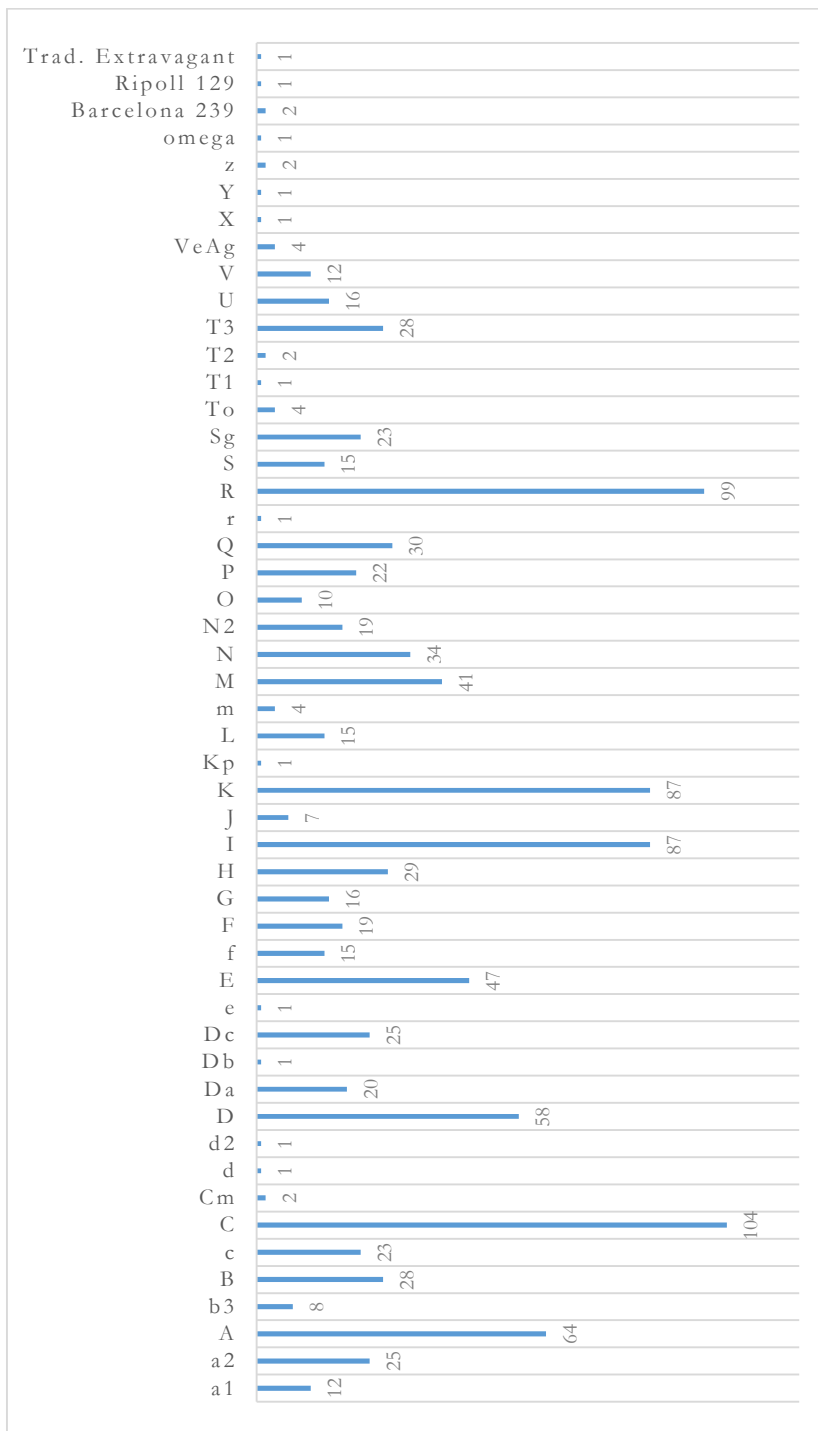
A banda del predomini absolut d'aquests dos grans gèneres, cal destacar també la presència notable dels gèneres de diàleg i intercanvi poètic, amb 23 composicions si sumem els debats amb els intercanvis de cobles. Hem de tenir en compte a l'hora de valorar aquesta xifra que hem tingut en compte només les peces on hi havia una referència explícita als afers catalans i que, per tant, alguns gèneres són més propensos a allotjar aquesta mena d'endrecs o de comentaris d'actualitat. Igualment caldria tenir en compte que a partir d'aquest cens s'hauria de fer una recerca detallada sobre aquests trobadors per mirar de determinar, entre d'altres coses, si altres peces poden estar vinculades amb l'activitat poètica catalana.

Pel que fa als gèneres amb menor protagonisme, podem veure que el repartiment és gairebé equitatiu, amb un arc de resultats que va d'una a tres peces en cada cas. Semblaria que les peces amb un contingut menys crític són les que menys preponderància tenen en aquest cas. En efecte, el cens de peces relatives a la Corona d'Aragó sol tenir un contingut polític, com dèiem, o bé toca temes relatius a les corts; així doncs, tot allò que seria propi del *divertimento*, queda al marge. Hi ha un símil evident amb els nostres dies, ja que quan un articulista escriu fent referència o volent fer referència a uns esdeveniments polítics concrets, ho farà utilitzant uns gèneres molt concrets, com bé podrien ser la crònica o la notícia; en canvi, quan la temàtica no requereix d'esperit crític, el continent sol ser divers. En aquest sentit, els gèneres més

destacats de la lírica trobadoresca establiran la seva aparença en funció del contingut.

Finalment, notem que hi ha dues peces designades com a tractats de poètica o gramàtica, les *Regles de trobar* de Jofre de Foixà i les *Razós de trobar*, de Ramon Vidal de Besalú. Tot i que no s'identifiquen estrictament amb el contingut líric, els seus autors sí que responen a l'etiqueta de trobadors i, així ho demostren altres composicions que consten al cens –almenys pel que fa a Jofre de Foixà. Per aquest motiu, i perquè la bibliografia els relaciona amb la Corona d'Aragó, hem cregut convenient mantenir-los en el nostre cens. D'altra banda, hem deixat de banda, en aquest cas, les vides i razós dels trobadors perquè, en cap cas, eren composicions atribuïbles als mateixos trobadors; així mateix, no consten com a gèneres lírics computables.

CANÇONERS I NOMBRE DE PECES

La lírica trobadoresca ha arribat a nosaltres a través de les còpies elaborades en cançoners compilats, en la gran majoria entre els segles XIII i XIV. A partir de l'estudi de Bartsch (1872) es designa cadascun d'ells amb una lletra de l'alfabet. Així doncs, es conserven fins 95 cançoners, que no són més que una petita part, ben segur, dels que devien copiar-se en el seu moment.

D'aquests 95 cançoners transmesos, 50 contenen peces censades en el nostre estudi. Com es fa evident en la imatge superior, hi ha alguns casos ben representatius, com són els dels manuscrits *C, I, K, R*, i en un segon pla, també bastant rellevant, els manuscrits *A, D, E, M, N*. En alguns casos la presència d'un nombre elevat de peces del nostre cens pot respondre al volum excepcional de peces que recullen els cançoners, ja que, per exemple *A* reproduceix un total de 626 composicions, o *C* en reproduceix 1206—amb molta representació de trobadors catalans, val a dir- i.

Amb aquesta gran varietat de manuscrits que contenen peces del nostre cens és imaginable que els orígens de còpia puguin ser diversos, així trobarem manuscrits de factura italiana, com *A, D, I, K...*, de factura llenguadociana, com *M, N, P, S...*, de mà catalana com en els casos del Vega-Aguiló o el Cançoner Gil, més conegut com a *Sg*, i de mà provençal, en els casos de *B* i *a*. No es veu, però, a primera vista, que la tradició manuscrita catalana hagi jugat un paper clau a l'hora de difondre les peces censades.

Fem palès, altre cop, que els tractats de gramàtica i poètica també tenen cabuda en aquest cens; en aquest cas, però, sí que hem inclòs les vides i razós dels trobadors que contenien informació vital per establir el lligam entre el trobadors i la Corona d'Aragó, ja que del que

es tractava en aquest punt era de saber amb la màxima precisió possible quina presència tenien en els manuscrits.

Com en el cas dels altres gràfics que hem presentat en annex, cal subratllar que només proporcionen una primera aproximació a la recerca que caldria dur a terme amb les dades que aquí hem compilat. Totes aquestes vies d'anàlisi requereixen recerca més detallada i totes plantegen un nombre molt important de noves preguntes. Aquesta era precisament una de les finalitats d'aquesta tesi.

ÍNDIX DE CANÇONERS CITATS

- A .....Roma: Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. Lat. 5232
- B .....Paris: Bibliothèque nationale de France, Fr. 1592
- C .....Paris: Bibliothèque Nationale de France, Fr. 856
- Cm ..... Castagnolo Minore: Archivio Parrocchiale
- D .....Modena: Biblioteca Estense Universitaria, Alfa.R.4.4
- Da .....Modena: Biblioteca Estense Universitaria, Alfa.R.4.4
- Db .....Modena: Biblioteca Estense Universitaria, Alfa.R.4.4
- Dc .....Modena: Biblioteca Estense Universitaria, Alfa.R.4.4
- E .....Paris: Bibliothèque Nationale de France, Fr. 1749
- F .....Paris: Bibliothèque Nationale de France, Fr. 12472
- G .....Milano: Biblioteca Ambrosiana, R 71 sup. (SP 4)
- H .....Roma: Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. Lat. 3207
- I .....Paris: Bibliothèque Nationale de France, Fr. 854
- J .....Firenze: Biblioteca Nazionale Centrale, Conventi Soppressi F.IV.776
- K .....Paris: Bibliothèque Nationale de France, Fr. 12473
- Kp .....Kopenhagen: Kongelige Bibliotek, Thottske 1087
- L .....Roma: Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. Lat. 3206
- M .....Paris: Bibliothèque Nationale de France, Fr. 12474

- N .....New York: Pierpont Morgan Lib., 819
- N2 .....Berlin: Staatsbibliothek, Philipps 1910
- O .....Roma: Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. Lat 3208
- P .....Firenze: Biblioteca Medicea Laurenziana, Pl. XLI, 42
- Q .....Firenze: Biblioteca Riccardiana, Ricc. 2909
- R .....Paris: Bibliothèque Nationale de France, Fr. 22543
- S .....Oxford: Bodleian Library, Douce 269
- Sg .....Barcelona: Biblioteca de Catalunya, Ms. 146
- To .....Torino: col·lecció privada
- T1, T2, 73 ..... Paris: Bibliothèque Nationale de France, Fr. 15211 (secció cobles i tonsos, secció Peire Cardenal, secció cançons, respectivament)
- U .....Firenze: Biblioteca Medicea Laurenziana, Pl. XLI, 43
- V .....Venezia: Biblioteca Marciana, Str. App. 11 (=278)
- VeAg ..... Barcelona: Biblioteca de Catalunya, Ms. 7 et 8
- X .....Paris: Bibliothèque Nationale de France, Fr. 20050
- Y .....Paris: Bibliothèque Nationale de France, Fr. 795
- a1 .....Firenze: Biblioteca Riccardiana, Ricc. 2814
- a2 .....Modena: Biblioteca Estense Universitaria, Gamma.N.8.4.11-13
- b3 ..... Madrid, Real Academia de la Historia, 2 Ms 26
- c .....Firenze: Biblioteca Medicea Laurenziana, Pl. 90 inf., 26

d.....Suplement en paper copiat a D

d2 .....Palma: Col•legi de la Sapiència (Ramon Llull)

e .....Roma: Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat Lat.3205

f ..... Paris: Bibliothèque Nationale de France, Fr. 12472

m .....Fragments dispersos del cançoner m

r .....Firenze: Biblioteca Riccardiana, Ricc. 294

z .....Paris: Bibliothèque Nationale de France, Fr. 1745

omega .....Roma: Biblioteca Nazionale Centrale,
fondo Vittorio Emanuele 1919

Barcelona 239 .....Barcelona: Biblioteca de Catalunya, ms. 239

Ripoll 129.....Barcelona: Arxiu de la Corona d'Aragó, ms. 129

BIBLIOGRAFIA

ABREVIATURES

BEDT: Bibliografia Elettronica dei Trovatori

BIB: La Bíblia. Barcelona: Claret

COM: Concordance de l'Occitan Médiéval (CD ROM). Turnhout: Brepols.

GEC (1970-1983): Gran Enciclopèdia Catalana. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.

ARTICLES, MONOGRAFIES I EDICIONS

AGUILAR, Josep Antoni (2011): *Introducció a les quatre grans cròniques*. Barcelona: Rafael Dalmau.

AKEHURST, F.R.P., DAVIS, Judit.M. (1995): *A Handbook of the Troubadours*. Berkeley/LA/Londres: University of California Press.

ALVAR, Carlos (1977): *La poesía trovadoresca en España y Portugal*. Barcelona: Planeta.

ALVIRA, Martín (2002): *12 de septiembre de 1213. El jueves de Muret*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

ANGLADE, Joseph (1923): *Les poésies de Peire Vidal*. Paris: Champion.

ANGLADE, Joseph (1925): «Onomastique des "Leys d'Amors" (édition Gatién-Arnoult). Index nominum et rerum», *Revue des langues romanes*, 53, 68-82.

ANGLADE, Joseph (1966): *Les Poésies de Peire Vidal*. Paris: Librairie ancienne Honoré Champion.

- ANGLADE, Joseph (1973): *Le Troubadour Guiraut Riquier : étude sur la décadence de l'ancienne poésie provençale*. Genève : Slatkine.
- APPEL, Carl (1890): *Provenzalische Inedita aus pariser Handschriften*. Leipzig: Fues's Verlag.
- APPEL, Carl (1915): *Bernart von Ventadorn: seine Lieder mit Einleitung und Glossar*. Halle: Niemeyer.
- APPEL, Carl (1915): *Bertran von Born*. Halle: Niemeyer.
- ASPERTI, Stefano (1986): «*Flamenca* e dintorni. Considerazioni sui rapporti fra Occitania e Catalogna nel XIV secolo», *Cultura Neolatina*, 45, 59-103.
- ASPERTI, Stefano (1995): *Carlo I d'Angiò e i trovatori. Componenti "provenzali" e angioine nella tradizione manoscritta della lirica trobadorica*. Ravenna: Longo.
- ASPERTI, Stefano (1999): «I trovatori e la corona d'Aragona. Riflessioni per una cronologia di riferimento», *Mot so razzo*, 1, 12-31.
- ASPERTI, Stefano (2002): «La tradizione occitanica», A: BOITANI, P., MANCINI, M. VARVARO, A. (eds.): *Lo spazio letterario del Medioevo*. Roma: Salerno, 521-554.
- ASPERTI, Stefano (2005): «El sirventès i l'herència de Bertran de Born», *Mot so razzo*, 4, 49-59.
- AUDIAU, Jean (1922): *Les poésies des quatre troubadours d'Ussel*. Paris: Delagrave.
- AURELL, Martí (1981a): «Les troubadours et le pouvoir royal: l'exemple d'Alphonse Ier (1162-1196)», *Revue des langues romanes*, 85, 53-67.
- AURELL, Martí (1981b): «Le personnel politique catalan et aragonais d'Alphonse Ier de Provence (1166-1196)», *Annales du Midi*, 93, 122-139.
- AURELL, Martí (1987): «Autour d'un debat historiographique: l'expansion catalane dans le pays de langue d'oc au Moyen Âge»,

Montpellier, la Couronne d'Aragon et les pays de Langue d'Oc (1204-1349). XII CHCA, 9-41.

AURELL, Martí (1989): *La vielle et l'épée. Troubadours et politique en Provence au XIIIe siècle*. Paris: Aubier.

AURELL, Martí (2011): *Le Chevalier lettré: savoir et conduite de l'aristocratie aux XIIe et XIIIe siècles*. Paris: Fayard.

AVALLE, D'Arco Silvio (1960): *Peire Vidal. Poesie*. Milano-Napoli: Ricciardi.

AVENOZA, Gemma, VENTURA, Simone (2009): «'Estat aurai lonc temps en pessamen'». Olivier lo Templier, propagandiste de Jacques Ier», *Revue des langues romanes*, 113/2, 465-500.

BARRERA, et alii (2014): *Spaces of Knowledge. Four dimensions of Medieval Thought*. BARRERA N., PELLISSA-PRADES, G., NIETO-ISABEL D., SALLES, L., RABASSÓ G., ELIES I., BELLVER J. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

BARTSCH, Karl (1857): *Peire Vidal's Lieder*. Berlin: Dümmler.

BARTSCH, Karl (1872): *Grundriss zur Geschichte der provenzalischen Literatur*. Elberfeld: Friederichs.

BASTERO, Antonio (1724): *La Crusca provenzale, ovvero, Le voci, frasi, forme e maniere di dire che la gentilissima e celebre lingua toscana ha preso dalla provenzale*. Roma: Antonio de Rossi.

BENITO, Pere, FERRER, Maria Teresa (2009): *Tractats i negociacions diplomàtiques de Catalunya i de la Corona catalano-aragonesa a l'Edat Mitjana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

BENITO, Pere, FERRER, Maria Teresa (2009): *Tractats i negociacions diplomàtiques de Catalunya i de la Corona catalano-aragonesa a l'Edat Mitjana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

- BENITO, Pere; RIERA, Antoni (2014a): *Guerra y carestía en la Europa medieval*. Lleida: Milenio.
- BENITO, Pere, VERNA, Catherine (2014b): *Savoirs des campagnes, Catalogne, Languedoc, Provence XIIe-XVIIIe siècles*. Canet: Trabucaire.
- BENITO, Pere (2015): «The Catalan-Aragonese Expedition to Toulouse and the Submission of Nice and Forcauquier (1175-1177)», *Medium Aevum*, 9, 191-209.
- BERTONI, Giulio (1967[1915]): *I trovatori d'Italia. Biografie, testi, traduzioni, note*. Modena: Orlandini.
- BETTI, Maria Pia (1998): «Le tenzoni del trovatore Guiraut Riquier», *Studi Mediolatini e Volgari*, 44, 7-93.
- BISSON, Thomas Noël (1986): *The Medieval Crown of Aragon: A Short History*. Oxford: Oxford University Press.
- BISSON, Thomas Noël (1988): *Història de la Corona d'Aragó a l'Edat Mitjana*. Barcelona: Crítica.
- BOHIGAS, Pere (1988): *Lírica trobadoresca del segle XV : Joan Basset i altres poetes inèdits del Cançoner Vega-Aguiló*. Barcelona-València: Publicacions de l'Abadia de Montserrat-Institut de Filologia Valenciana.
- BONNASSIE, Pierre (1989): «Le comté de Toulouse et le comté de Barcelone du début du IXe au début du XIIIe siècle (801-1213) : Esquisse d'histoire comparée», *Actes del vuitè col·loqui internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Tolosa de Llenguadoc, 12-17 de setembre de 1988*, 27-45.
- BOSDORFF, Günther (1908): «Bernard von Rouvenac, ein provenzalischer Trobador des XIII. Jahrhunderts», *Romanische Forschungen*, 22, 761-827.
- BOUTIÈRE, Jean (1930): *Les poésies du troubadour Peire Bremon de Ricas Novas*. Toulouse-Paris: Didier.

- BOUTIÈRE, Jean (1937): «Les poésies du troubadour Albertet», *Studi Medievali*, 10, 1-129.
- BOUTIÈRE, Jean-SCHUTZ, Alexander Herman (1964): *Biographies des troubadours: Textes provençaux des XIIIe and XIVe siècles*. Paris: Nizet.
- BRUNEL, Clovis (1926): *Les plus anciennes chartes en langue provençales: recueil des pièces originales antérieures au XIIIe siècle*. Paris: Picard.
- BRUNEL-LOBRICHON Geneviève, DUHAMEL-AMADO, Claudie (1997): *Temps des troubadours : XIIe-XIIIe siècles*. Paris: Hachette.
- CABESTANY, Joan (1963): *Alfons el Cast. Els primers comtes-reis*. Barcelona: Editorial Vicens Vives.
- CABRÉ, Miriam (1999): *Cerverí de Girona and his poetic traditions*. London: Tamesis.
- CABRÉ, Miriam (2005): «El trobador de Pere el Gran», *Mot so raxo*, 4, 59-69.
- CABRÉ, Miriam (2008): «Mécènes et troubadours dans la Couronne d'Aragon», *Europe*, 126-136.
- CABRÉ, Miriam (2011a): *Cerverí de Girona. Un trovador al servei de Pere el Gran*. Barcelona-Palma: Universitat de Barcelona-Universitat de les Illes Balears.
- CABRÉ, Miriam (2011b): «Trobadors i cultura trobadoresca durant el regnat de Jaume I». A: FERRER I MALLOL, Maria Teresa (ed.): *Any Jaume I. Commemoració del VIII centenari del naixement de Jaume I* (vol.1). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 921-38.
- CABRÉ, Miriam (2013): «La lírica d'arrel trobadoresca», A: BADIA, Lola (dir.): *Història de la Literatura Catalana. Literatura Medieval, I: Dels orígens al segle XIV*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana - Barcino - Ajuntament de Barcelona, 219-296.

- CABRÉ, Miriam (2017): «Politique et courtoisie à l'automne des troubadours», *Cahiers de civilisation médiévale*, 60, 113-124.
- CABRÉ, Miriam, VIÑOLAS, Mariona (en premsa): «Quin sont les troubadours catalans?». A: CABRÉ, Miriam., MARTÍ, Sadurní., ROSSICH, Albert (eds.): *La réception des troubadours en Catalogne*. Turnhout: Brepols.
- CHABANEAU, Camille (1888): «Une chanson inédite de Peire Vidal. Deux retroensas inédites», *Revue des langues romanes*, 32, 93-101.
- CHABANEAU, Camille (1889): «Poésies inédites de divers troubadours», *Revue des langues romanes*, 33, 106-122.
- CHAILLEY, Jacques (1955): «Les premiers troubadours et les versus de l'École d'Aquitaine», *Romania*, 76, 212-239.
- CHAMBERS, Frank M. (1971): *Proper Names in the Lyrics of the Troubadours*. Chapel Hill: North Carolina University Press.
- CHAMBERS, Frank M. (1979): «Three Troubadour Poems with Historical Overtones», *Speculum*, 54, 42-54.
- CHAYTOR, Henry John (1926): *Les chansons de Perdigon*. Paris, Champion.
- CINGOLANI, Stefano M. (2007): *La memòria dels reis. Les quatre grans cròniques*. Barcelona: Editorial Base.
- CLUZEL, Irénée Marcel (1957-58): «Princes et troubadours de la maison royale de Barcelone-Aragon», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 27, 321-373.
- CLUZEL, Irénée Marcel (1964): «La culture générale d'un troubadour du XIIIe siècle», *Mélanges offerts à M. Debouville*. Gembloux: Duculot, 2, 91-104.
- COLL I ALENTORN, Miquel (1992): *Obres completes de Miquel Coll i Alentorn: Història II (Textos i Estudis de Cultura Catalana)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- COTS, Montserrat (1978): «Notas históricas sobre el trovador Guillem de Cabestany», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 37, 23-65.
- CRESCINI, Vincenzo (1928): «Canzone-sirventese di Peire Vidal», *Studi Medievali*, 1, 310-335.
- CURBET, Joan (2008): *Els Trobadors i la croada de Ricard Cor de Lleó*. Santa Coloma de Queralt: Obrador Edèndum-Publicacions URV.
- DÉBAX, Hélène (2006): «Les clés de la féodalité : l'enceinte du castrum en Languedoc au XIIe siècle», *Mémoires de la Société Archéologique du Midi de la France*, LXVI, 89-100.
- DÉBAX, Hélène (2013): *La féodalité languedocienne (XIe-XIIe siècles). Serments, hommages et fiefs dans le Languedoc des Trencavel*. Toulouse: Presses Universitaires du Mirail.
- DEJEANNE, Jean-Marie-Lucien (1909): *Poésies complètes du troubadour Marcabru*. New York-London: Johnston.
- DE BARTHOLOMAEIS, Vincenzo (1931): *Poesie Provenzali Storiche relative all'Italia*. Roma: Istituto Storico Italiano.
- DEL MONTE, Alberto (1955): *Peire d'Alvernha, Liriche*. Torino: Loescher Chiantore.
- DI GIROLAMO, Costanzo (1989): *I trovatori*. Torino: Bollati-Boringhieri.
- DI GIROLAMO, Costanzo (1994): *Els trobadors*. València: Alfons el Magnànim.
- DI LUCA, Paolo (2008): *Il Trovatore Peire Bremon Ricas Novas*. Modena: Mucchi.
- DÍAZ-PLAJA, Guillermo (1949): *Historia General de las Literaturas Hispánicas*. Barcelona: Barna.
- DIEZ, Friedrich (1829): *Leben und Werke der Troubadours: ein Beitrag zur nähern Kenntnis des Mittelalters*. Zwickau: Schumann.

- DIEZ, Friedrich (1882): *Leben und Werke der Troubadours: ein Beitrag zur näheren Kenntnis des Mittelalters*. Leipzig: J.A. Barth.
- ESPADALER, Anton Maria (2001): «La Catalogna dei re», *Lo spazio letterario del Medioevo*, 2, 873-933.
- FAURIEL, Charles Claude (2011[1846]): *Histoire de la poésie provençale*. Paris: Classiques Garnier.
- FRANK, István (1955): «Les debuts de la poésie courtoise en Catalogne et le problème des origines lyriques», *VIIo Congreso Internacional de lingüística románica, II*, 181-187.
- FRANK, István (1957): «Tomier et Palaizi, troubadours tarasconnais (1199-1226)», *Romania*, 78, 46-85.
- FRATTA, Aniello (1996): *Peire d'Alvernhe. Poesie*. Manziana: Vecchiarelli.
- GAUNT, Simon, KAY, Sarah (1999): *The Troubadours. An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- GAUNT, Simon, HARVEY, Ruth, PATERSON, Linda (2000): *Marcabru: A Critical Edition*. Cambridge: D.S. Brewer.
- GENÍS, Daniel (2007): «Un procès polític difamatori: l'acusació per sodomia contra Ponç Hug V», *Mot so raxo*, 18-31.
- GOUIRAN, Gérard (1985): *L'amour et la guerre. L'oeuvre de Bertran de Born*. Aix en Provence: Publications Université de Provence.
- GRIFOLL, Isabel (2017): «Guillem de Berguedà: de la cançó satírica al sirventès», a *Occitània en Catalonha: de tempses novèls, de novèlas perspectives. Actes de l'XIen Congrès de l'Associacion Internacionala d'Estudis Occitans* (Llèida, 2014), 529-541.
- GUIDA, Saverio (2006): «Pietro il Cattolico ed i trovatori». A: BELTRAN, V., SIMÓ, M., ROIG, E. (eds.): *Trobadors a la Península Ibèrica*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GUIDA, Saverio (2008): «Questioni relative a tre partimens provenzali (BdT, 388,1; 16,17; 75,5)», *Cultura Neolatina*, 68, 3-4, 249-309.

- GUIDA, Saverio, LARGHI, Gerardo (2014): *Dizionario biografico dei trovatori*. Modena: Mucchi.
- GUILLINGHAM, John (2002): *Richard I*. Norfolk: Yale University Press.
- HARVEY, Ruth (2001): «Occitan extravagance and the court assembly at Beaucaire in 1174», *Cultura Neolatina*, 61/1-2, 55-75.
- HARVEY, Ruth (2001): «The Empress Eudoxia and the troubadours», *Medium Aevum*, 70, 2, 268-277.
- HARVEY, Ruth, PATERSON, Linda (2010): *The troubadour tenors and partimens: a critical edition*. Cambridge: Brewer.
- HERSHON, Cyril, P. (2001): *Les troubadours de Béziers*. Béziers: Société Archéologique, Scientifique et Littéraire de Béziers.
- HERSHON, Cyril, P. (2003): «Pistoleta», *Revue des langues romanes*, 107, 247-341.
- HOEPFFNER, Ernest (1927): «Le “Castiat” du troubadour Peire Vidal», *Mélanges de philologie et d'histoire offerts à M. Antoine Thomas*. Paris : Champion, 211-220.
- HOEPFFNER, Ernest (1946): *L'Espagne dans la vie et l'oeuvre du troubadour Peire Vidal*. Strasbourg: Université de Strasbourg.
- HOEPFFNER, Ernest (1961): *Le troubadour Peire Vidal. Sa vie et son oeuvre*. Paris: Les Belles Lettres.
- JAUME I (1982): *Crònica o Llibre dels Feits*, SOLDEVILA, F. (ed.). Barcelona: Edicions 62.
- JAUME I (2010): *Llibre dels Feits del rei en Jaume*, FERRANDO, A., ESCARTÍ, V.J. (eds.). València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- JEANROY, Alfred (1925): *Les “coblas” provençales relatives à la “croisade” aragonaise de 1285*. Madrid: Hernando.
- JEANROY, Alfred (1973[1934]): *La poésie lyrique des troubadours*. Ginebra: Slatkine Reprints.

- KLEINHENZ, Christopher (1971): «Esegesi del sonetto provenzale di Paolo Lanfranchi da Pistoia», *Studi e problemi di critica testuale*, 2, 29-39.
- KLINGEBIEL, Katherine (1997): «Lost literature of the Troubadours. Proposed Catalogue», *Tenso*, 13-1, 1-23.
- KOLSEN, Adolf (1910-1935): *Sämtliche Lieder des Trobadors Giraut de Bornelb.* Halle: Niemeyer.
- KOLSEN, Adolf (1914): «25 bisher unedierte provenzalische Anonyma», *Zeitschrift für romanische Philologie*, 38, 281-310.
- KOLSEN, Adolf (1935): «Die Sirventes-Canzone des Bertran de Born lo filh “Un sirventes voil obrar” (Pillet-Carstens 81,1a)», *Neuphilologische Mitteilungen*, 36, 284-289.
- LEJEUNE, Rita (1943): «Les personnages de Castiat et de Na Vierna dans Peire Vidal», *Annales du Midi*, 55, 337-368.
- LEVY, Emil (1882): «Le troubadour Paulet de Marseille», *K*, 21, 261-289.
- ROGERI DE HOUEDENE (1868-1887): *Rogeri de Houedene. Chronica*, STUBBS, W. (ed.). London : Longman & Co. And Trübner & Co.
- MAHN, Carl A.F. (1846-1853): *Die Werke der Troubadours in provenzalischer Sprache.* Berlin: Dümmler.
- MANCINI, Mario (1991): *Il punto su: I trovatori.* Roma: Editori Laterza.
- MANCINI, Mario (1993): *Metafora feudale per una storia dei trovatori.* Bologna: Il Mulino Ricerca.
- MANCINI, Mario (1993): *Per una storia dei trovatori.* Bologna: Il Mulino.
- MANCINI, Mario (2008): *La gaia scienza dei trovatori.* Roma: Carocci editore.
- MASSÓ I TORRENTS, Jaume (1907): «Raimbaut de Vaqueres en els cançoners catalans», *Anuari Institut d'Estudis Catalans*, 1, 414-462.

- MASSÓ I TORRENTS, Jaume (1914): «Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca de Catalunya», *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, 1, 49-121.
- MASSÓ I TORRENTS, Jaume (1923): «La cançó provençal en la literatura catalana», *Miscel·lània Prat de la Riba*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- MASSÓ I TORRENTS, Jaume (1932): *Repertori de l'antiga literatura catalana. La poesia*. Barcelona: Alpha.
- MENÉNDEZ PIDAL, Ramón (1957): *Poesía juglaresca y juglares: aspectos de la historia literaria y cultural de España*. Instituto de Estudios Políticos: Madrid.
- MEYER, Paul (1973 [1871]): *Les Derniers troubadours de la Provence d'après le chansonnier donné à la Bibliothèque Impériale par M. Ch. Giraud*. Genève: Slatkine.
- MEYER, Paul (1873): «Explication de la pièce de Peire Vidal “Dragoman Seiner s'agues bon destrier”», *Romania*, 2, 423-436.
- MILÀ I FONTANALS, M., (1966[1861]): *De los trovadores en España*, Barcelona, CSIC.
- MILONE, Luigi (1998): *El Trobar “envers” de Raimbaut d'Aurenga*. Barcelona: Columna.
- MIRET I SANS, Joaquim (1908): «Viatges de l'infant en Pere, fill de Jaume I», *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 18, 171-185 i 203-212.
- MÖLK, Ulrich (1962): *Guiraut Riquier - Las Cansos. Kritischer Text und Kommentar*. Heidelberg: Winter
- NICOLAU D'OLWER, Lluís (1913): «Jaume I y los trovadors provensals», *Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*, Barcelona: F.X. Altés, 389-407.
- PADEN, William D. (1979): «Utrum copularentur: of “cors”», *L'esprit Créateur*, 19/4, 70-83.

- PADEN, William D., SANKOVITCH, Tilde, STÄBLEIN, Patricia H. (1986): *The poems of the troubadour Bertran de Born*. Berkeley: University of California Press.
- PAGÈS, Amédée Gilles (1936): *La poésie française en Catalogne du XIIIe siècle a la fin du XVe: études suivies de textes inédits ou publiés d'après les manuscrits, avec 5 planches hors texte*, Toulouse. Paris: E. Privat.
- PARDUCCI, Amos (1933): «Bernart d'Auriac», *Studi Medievali*, 6, 82-98.
- PATERSON, Linda (1993): *The World of the Troubadours: Medieval Occitan Society, c. 1100-c. 1300*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PATERSON, Linda (2011a): *Culture and Society in Medieval Occitania*. Farnham-Burlington: Ashgate.
- PATERSON, Linda (2011b): «James the Conqueror, the Holy Land and the troubadours», *Cultura Neolatina*, 71, 3/4, 211-286.
- PILLET, A., CARSTENS, H. (1933): *Bibliographie der Troubadours von Dr. A. P. ergänzt, weitergeführt und herausgegeben von Dr. H. C. Halle*: Niemeyer.
- RADAELLI, Anna (2004): “*Dansas*” *provenzali del XIII secolo. Appunti sul genere ed edizione critica*. Firenze: Alinea.
- RAYNOUARD, François Just-Marie (1816-1821): *Choix de poésies originales des troubadours*. Paris: Didot.
- RICKETTS, Peter T. (1964): *Les poésies de Guilhem de Montanhagol, troubadour provençal du XIIIe siècle*. Toronto: Pontifical Institut of Medieval Studies.
- RICKETTS, Peter T. (1976): *Le Breviari d'amor de Matfre Ermengaud*. Leiden: Brill.
- RIEGER Angelica (1993): «L'image d'Alphonse II d'Aragon dans les vidas des troubadours», *O cantar dos trovadores (Actas do Congresso.. 29 abril 1993)*, 263-287.

RIQUER, Isabel de, (1979-1982): «Las poesías del trovador Paulet de Marselha», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 38, 133-205.

RIQUER, Isabel de, (1992): «Giraut de Bornelh chez les grammariens et les troubadours catalans du XIIIe siècle», *Actes del III Congrès de l'Associacion Internacionala d'Estudis Occitans* (Montpellier, 1990), 1089-1103.

RIQUER, Isabel de, (1996): «Presencia trovadoresca en la Corona de Aragón», *Annuario de Estudios Medievales*, 26/2, 933-966.

RIQUER, Martí de, (1947): *Obras completas del trovador Cerverí de Girona*. Barcelona: Instituto Español de Estudios Mediterraneos.

RIQUER, Martí de, (1950): «Contribución al estudio de los poetas catalanes que concurrieron a las justas de Tolosa», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, 26, 209-248.

RIQUER, Martí de, (1951): «Un trovador valenciano: Pedro el Grande de Aragón». *Revista Valenciana de Filología*, 1, 273-311.

RIQUER, Martí de, (1959): «La littérature provençale à la cour d'Alphonse II d'Aragon», *Cahiers de Civilisation Médiévale*, 2, 77-201.

RIQUER, Martí de, (1964): *Història de la Literatura Catalana*. Barcelona: Ariel.

RIQUER, Martí de, (1971): *Guillem de Berguedà*. Poblet: Abadía de Poblet.

RIQUER, Martí de, (1973): «Il significato politico del sirventese provenzale». A: BRANCA V. (ed.): *Concetto Storia, miti e immagini del medioevo*, Florència, Sansoni, 287-309.

RIQUER, Martí de, (2011[1975]) *Los Trovadores. Historia literaria y textos*. Barcelona: Ariel.

RONCAGLIA, Aurelio (1950): «I due sirventesi di Marcabruno ad Alfonso VII». *Cultura Neolatina*, 10, 157-183.

- ROSSELL, Antoni (2006): *Els trobadors catalans*. Barcelona: DINSIC.
- RUBIÓ I BALAGUER, Jordi (1949-1958): «Literatura catalana». A: DÍAZ-PLAJA, G. (ed.): *Historia General de las Literaturas Hispánicas*. Barcelona: Editorial Vergara.
- RUBIÓ I BALAGUER, Jordi (1984): *Història de la Literatura Catalana*, vol.1. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- RUIZ DOMÈNEC, José Enrique (1996): «Interpretaciones de la caballería medieval», *Insula: revista de letras y ciencias humanas*, 3-5, 584-585.
- SALRACH, Josep Maria (2008): «Jaume I: una valoració del regnat», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 87-100.
- SANGUINETI, Francesca (2010): «Pour une nouvelle édition critique des poèmes d'Albertet», *Revue des langues romanes*, 114/1, 121-138.
- SAVJ-LOPEZ, Paolo (1903): «Il canzoniere provenzale "J" », *Studi de Filologia Romanza*, 9/25, 489-594.
- SERRA I BALDÓ, Alfons (1998[1934]): *Els trobadors. Text provençal i versió catalana*. Barcelona: Barcino.
- SCHOPE, Sigmund (1887): *Beiträge zur Biographie und zur Chronologie der Lieder des Troubadours Peire Vidal*. Breslau: Wilhelm Koebner.
- SCHULTZ-GORA, Oskar (1932): «Peire Vidal und sein Gedicht *Pos ubert ai mon ric tezaurs*», *Zeitschrift für romanische Philologie*, 52, 431-467.
- SHRAM, Percy E., CABESTANY, Joan- F., BAGUÉ, Enric (1960): *Els primers comtes-reis. Ramon Berenguer IV, Alfons el Cast, Pere el Catòlic*. Barcelona: Vicens Vives.
- SIMÓ, Meritxell (2012): *Jaume Massó i Torrents: la cançó provençal en la literatura catalana cent anys després*. Firenze: SISMEL, Edizioni del Galluzzo.
- SISMONDI, Jean Charles Léonard (1829): *De littérature au Midi de l'Europe*. Paris: Treuttel et Würtz.

- SIVIERO, Donatella (1997): *L'amoroso cerchio: poesie dell'ultimo trovatore. Jordi de Sant Jordi*. Milano: Luni.
- SMIRNOV, A. (1928): «Contribution à l'étude de la vie provençale de Peire Vidal», *Romania*, 54, 261-266.
- SOLDEVILA, Ferran (1958): *Vida de Jaume I el Conqueridor*. Barcelona: Aedos.
- SOLDEVILA, Ferran (1995): *Pere el Gran*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- STRONSKI, Stanislaw (1910): *Le troubadour Folquet de Marseille*. Cracòvia: Académie des Sciences.
- TAVANI, Giuseppe (2004): *Folquet de Lunel. Le poesie e il Romanzo della vita mondana*. Alessandria: Edizioni dell'Orso.
- THE LAST SONG OF THE TROUBADOURS: Linguistic Codification and Construction of a Literary Canon in the Crown of Aragon (14th-15th centuries), Barcelona: Universitat de Bracelona.
- TOPSFIELD, Leslie T. (1970): «"Jois", "Amors" and "Fin'Amors" in the Poetry of Jaufre», *Neuphilologische Mitteilungen*, 71, 277-305.
- TOPSFIELD, Leslie T. (1971): *Les poésies du troubadour Raimon de Miraval*. Paris: Nizet.
- TORRACA, Francesco (1923): *Studi di storia letteraria*. Firenze: Sansoni.
- TRENCHS, Josep, ARAGÓ, Antonio M. (1983): *Las cancellerías de la Corona de Aragón y Mallorca desde Jaime I a la muerte de Juan II*. Saragossa: Cátedra Zurita.
- UTRILLA, Juan F. (1993): «Pedro II», *Los reyes de Aragón*. Zaragoza: CAI.
- VELÁZQUEZ, José Luis (1754): *Orígenes de la poesía castellana*. Málaga: Oficina de Francisco Martínez de Aguilar.
- VENTURA, Jordi (1961): *Alfons el Cast, el primer comte rei*. Barcelona: Aedos.

- VICENS VIVES, Jaume (1960): *Aproximación a la historia de España*. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- VIEL, Riccardo (2011): *Troubadours mineurs gascons du XIIe siècle : Alegret, Marcoat, Amanieu de la Broqueira, Peire de Valeria, Gausbert Amiel*. Paris: Honoré Champion.
- ZINGARELLI, Nicola (1928): «Pietro Vidal e le cose d'Italia», *Studi Medievali*, 1, 336-361.
- ZUCHETTO, Gérard (1996): *Terre des troubadors : XIIe-XIIIe siècles : anthologie commentée*. Paris: Éditions de Paris.
- WIERUSZOWSKI, Helene (1971): *Politics and Culture in Medieval Spain and Italy*. Roma: Edizioni di Storia e Letteratura.
- WILLY, Ernst (1930): «Die Lieder des provenzalischen Trobadors Guiraut von Calanso», *Romanische Forschungen*, 44, 255-406.